

Національна академія наук України
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
Науково-дослідний інститут пресознавства
National Academy of Sciences of Ukraine
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
Research Institute for Press Studies

Пресознавство

Press Studies

Засновано 2022 року
Виходить двічі на рік

Founded in 2022
Issued twice a year

Випуск 1
Issue 1

Львів – 2022
Lviv – 2022

УДК 070(051)
DOI: 10.37222/2786-7552-2022-1

*Друкується за ухвалою вченої ради
Львівської національної наукової
бібліотеки України імені В. Стефаника
(протокол № 4 від 27.12.2022)*

Пресознавство: НАН України. ЛННБ України імені В. Стефаника. Науково-дослідний інститут пресознавства. Львів, 2022. Вип. 1. 244 с.

Press Studies: NAS of Ukraine. Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. Research Institute for Press Studies. Lviv, 2022. Issue 1. 244 p.

Редакційна колегія

Головний редактор

Лідія Сніцарчук, д-р н. соц. ком., проф.

Заступники гол. редактора

*Мар'яна Комариця, д-р філол. н.,
ст. н. сп.*

*Надія Кулеша, канд. філол. н.,
ст. н. сп.*

Відповідальний секретар

*Олеся Дроздовська, канд. філол. н.,
ст. н. сп.*

Члени редколегії

*Мирослав Романюк, ч.-кор. НАН України,
д-р іст. н., проф.*

*Марко Андрейчик, д-р філос. (США)
Юрій Бідзіля, д-р н. соц. ком., проф.*

Зоряна Галаджун, канд. н. соц. ком., доц.

Зоряна Грень, канд. н. соц. ком.

*Василь Габор, канд. філол. н.,
ст. н. сп.*

*Катажина Дронг, д-р н. соц. ком. та медіа
(Польща)*

*Агнешка Матусяк, д-р гум. н., проф.
(Польща)*

Емілія Огар, д-р н. соц. ком., проф.

*Йошіхіко Окабе, д-р іст. н., д-р е. н.,
професор (Японія)*

Юрій Фінклер, д-р філол. н., проф.

Editorial Board

Editor-in-Chief

*Lidiya Snitsarchuk, Dr. habil. in Social
Communication, Prof.*

Deputy editor-in-chief

*Mariana Komarytsia, Dr. habil. in
Philology,
Senior Research Fellow
Nadiia Kulesha, , PhD in Philology,
Senior Research Fellow*

Secretary in Charge

*Olesia Drozdovska, , PhD in Philology,
Senior Research Fellow*

Members of the Editorial Board

*Myroslav Romaniuk, member of the
National Academy of Sciences of
Ukraine, Dr. habil. in History, Prof.*

*Mark Andryczyk, PhD (USA)
Yuriy Bidzilya, Dr. habil. in Social
Communication, Prof.*

*Zoriana Haladzhun, PhD in Social
Communication, Associate Prof.*

*Zoriana Hren, PhD in Social
Communication*

*Vasyl Gabor, PhD in Philology,
Senior Research Fellow*

*Katarzyna Drag, Dr. habil. in Social
Communication and Media (Poland)*

*Agnieszka Matusiak, Dr. habil. in
Humanities (Poland)*

*Emiliya Ogar, Dr. habil. in Social
Communication, Prof.*

*Yoshihiko Okabe, Dr. habil. in History,
Dr. habil. in Economics, Prof. (Japan)*

*Yuriy Finkler, Dr. habil. in Philology,
Prof.*

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 25285-15225Р від 05.07.2022 р.**

ISSN 2786-7552 (Print)

©Львівська національна наукова бібліотека
України імені В. Стефаника, 2022

©Науково-дослідний інститут
пресознавства, 2022

**ПРЕСОЗНАВСТВО:
ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ**

Мирослав Романюк

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5826-3335>

член-кореспондент НАН України,

доктор історичних наук, професор

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)

myroslav_romaniuk@ukr.net

УДК 070(091):930:[001.32:001.89](477.83-25)“1994/2021”(082)

**«ЗБІРНИК ПРАЦЬ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ПРЕСОЗНАВСТВА»
(1994–2021 рр.)**

ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПРЕСИ

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-1>

Розглянуто особливості формування змісту «Збірника праць Науково-дослідного інституту пресознавства», визначено основні тематичні напрями, охарактеризовано основну проблематику публікацій, що висвітлювали історико-функціональні та тематико-типологічні особливості української преси минулих століть. Підкреслено, що нині цей науково-видавничий проєкт Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника є важливим джерелом для вивчення історії української преси, адже містить значну кількість публікацій, завдяки яким запроваджено до наукового обігу невідому історичну інформацію. Відзначено, що матеріали збірника вирізнялися науковою новизною, оскільки вперше було здійснено спробу реконструкції історико-журналістського процесу, визначення його основних параметрів, типологічної конфігурації, журналістського кола, що заповнювало лакуни у знаннях з історії журналістики загалом, а також з історії її функціонування у локальних сферах з увиразненням професійного континууму. Визначено основні тематичні

напрями публікацій, серед яких, зокрема, відзначено теоретичні і методологічні проблеми вивчення історії преси, історіографічні та джерельні особливості преси як наукового об'єкта, типологічні особливості преси та ін. Підкреслено необхідність продовження пресознавчих студій загалом та історії преси, зокрема щодо визначення ролі преси в громадсько-політичному, культурному житті українського суспільства, а також у заповненні білих плям історико-журналістського процесу минулого, яких, незважаючи на ретельну працю дослідників, і нині залишається багато.

Ключові слова: «Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства», історія преси, історико-журналістський процес, типологія преси, історіографія, джерельна база.

Постановка проблеми. Упродовж 1994–2021 рр. у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника щорічно виходило у світ наукове видання «Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства», яке у 1994–2010 рр. мало назву «Збірник праць Науково-дослідного центру періодики». У 29 випусках цього видання опубліковано понад 1120 наукових статей, в яких аналізуються українська періодика минулого і сьогодення, її стан і найважливіші завдання, проблематика публікацій та особливості функціонування; розглядаються проблеми відображення засобами масової інформації соціального стану суспільства, інтелектуального рівня української преси, досліджується творча спадщина журналістів, редакторів, публіцистів, видавців, діяльність яких сприяла збереженню національних традицій, розвитку української мови й культури, утвердженню почуттів національної самосвідомості народу. Про це, наприклад, йшла мова в одному із випусків збірника [2, с. 4]. Тематичні напрями видання чітко витримано впродовж усіх років його виходу.

Нині цей збірник наукових праць є важливим джерелом для вивчення історії української преси, адже містить значну кількість публікацій, завдяки яким запроваджено до наукового обігу невідому історичну інформацію. Ретроспективно-аналітичне обстеження змісту збірника здійснюємо, зокрема, з огляду на те, що останній випуск цього видання – 11(29) – побачив світ у 2021 р. Видавання збірника залишилося в історії діяльності Науково-дослідного інституту пресознавства ЛННБ України імені В. Стефаника, поступившись місцем випуску нового наукового

журналу «Пресознавство», який виходитиме двічі на рік і в якому увага буде зосереджена на суто пресознавчих дослідженнях.

Мета дослідження – з'ясувати інформаційно-аналітичну специфіку змісту публікацій «Збірника праць Науково-дослідного інституту пресознавства», акцентувати їх важливість для вивчення історико-журналістського процесу XIX–XX ст., а також для дослідження історії української преси загалом.

Об'єкт дослідження – наукові статті «Збірника праць Науково-дослідного інституту пресознавства», присвячені розкриттю загальних проблем історії преси, аналізу особливостей функціонування й змістового наповнення українських газет і журналів, що виходили в XIX–XX ст. на українських землях, незалежно від юридичного підпорядкування їх чужій займанщині, та в еміграції, встановленню й фіксації основних бібліографічних даних, а також дослідженню українського інформаційного простору минулих століть.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. «Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства» не перебував донині у полі дослідницької уваги як науковий об'єкт. Однак публікації, вміщені на його сторінках, неодноразово використовували науковці – історики, культурологи, політологи, журналістикознавці, філологи, краєзнавці, мистецтвознавці, які вивчали й аналізували історіографію досліджуваної ними проблематики. Зокрема, відзначимо важливі з погляду історіографії публікації рубрик «Історія української журналістики», «Українська періодика (XIX–XX ст.) як історичне джерело», «Теорія та історія преси», «Публікації». Однак аналітичного вивчення наукового контенту збірника не відбулося.

Методи дослідження: комплексно-аналітичний, системно-хронологічний, структурно-типологічний, описовий, які сприяли досягненню визначеної мети цієї статті, зокрема з'ясуванню і структуризації тематичних напрямів наукових публікацій «Збірника праць Науково-дослідного інституту пресознавства».

Виклад основного матеріалу. У травні 2023 р. Науково-дослідному інституту пресознавства, який функціонує у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника, виповнюється 30 років. Лариса Крушельницька, тодішній директор Бібліотеки, відзначала, що «ідея організації при ЛНБ ім. В. Стефаника Науково-дослідного центру періодики

(з грудня 2010 р. – Науково-дослідного інституту пресознавства. – М. Р.) виникла насамперед тому, що у її фондах зберігається унікальна колекція газет та журналів (понад 2,5 млн одиниць), в якій значне місце займає українська періодика, що чекає наукового і бібліографічного опрацювання. Несистематизованою і недослідженою є також періодика, яка видавалася на території України іноземними мовами. Вимагає повного обліку і вивчення преса української еміграції (українською та іноземними мовами)» [4, с. 4].

Перший випуск збірника вийшов у світ 1994 р. До редакційної колегії були залучені провідні українські вчені – журналістознавці, історики, філологи: М. Романюк (відповідальний редактор), М. Вальо, Л. Крушельницька, Я. Ісаєвич, В. Качкан, М. Нечиталюк, Ф. Стеблій, В. Трипачук, Ю. Шаповал. Основні рубрики першого випуску: «Історія української журналістики», «Теорія і практика преси», «Українська журналістика в іменах», під якими опубліковано 23 статті, що містили результати досліджень науковців у царині журналістознавства загалом і пресознавства зокрема.

Акцентуємо, що до початку української незалежності автори досліджень української преси як важливої ділянки української культури перебували в доволі непростому становищі, адже більшість газет і журналів були заховані від дослідників у т. зв. спеціальних фондах. Науковці не мали доступу до вивчення змісту цих видань, що у свій час відігравали важливу комунікаційну роль в українському соціумі. Саме тому надзвичайно цінними були перші публікації, вміщені у цьому збірнику, серед яких назвемо «Становлення і розвиток української журналістики Наддніпрянської України (II половина XIX – початок XX ст.)» І. Крупського, «Молодіжна преса Буковини (20–30-ті роки XX ст.)» Н. Антонюк, «Проблематика публікацій газети “Самостійна Україна” (1941 р.)» В. Лизанчука, «Специфіка функціонального призначення української національної військової преси у міжвоєнний період» О. Мороза, «Газета “Волинь” як український часопис (1941–1944 рр.)» Ю. Шаповала. Адже в них було подано значну кількість нової інформації, яка висвітлювала невідомі сторінки функціонування української преси, розкривала особливості редакційної політики тих чи інших часописів, характеризувала структуру і зміст досліджуваних видань.

«Виховання історією» – так означив важливість пресознавчих досліджень київський вчений, досвідчений історик української преси Олександр Мукомела. В однойменній статті, опублікованій у збірнику, він пояснив важливість вивчення історії преси XIX–XX ст.: «Українська журналістика нагромадила величезний досвід інформування населення, формування громадської думки в різних соціально-політичних ситуаціях. Цей багатющий масив інформаційно-аналітичних матеріалів науковці потроху почали освоювати ще з XIX ст., проте через ідеологічні та інші причини й досі не маємо узагальнених фундаментальних праць, в яких історія української журналістики була б відтворена як цілісний процес розвитку громадянської думки з її досягненнями і втратами в процесі запеклої ідеологічної боротьби» [5, с. 5]. До слова, зауважимо, що ще в перші роки XXI ст. О. Мукомела побачив тенденцію до «порідіння лав дослідників історії журналістики», вказавши при цьому однією з причин цього явища «надмірну комерціалізацію та політизацію журналістики» [Там само].

Відзначимо, що ці та наступні матеріали збірника вирізнялися науковою новизною, оскільки вперше було здійснено спробу реконструкції історико-журналістського простору, визначення його основних параметрів, типологічної конфігурації, журналістського кола, що заповнювало лакуни в знаннях з історії журналістики загалом, а також з історії її функціонування у локальних сферах з увиразненням професіонального континууму.

Загалом, матеріали до історії преси XIX–XX ст. представлено в збірнику за такими тематичними напрямками:

1. Теорія, методологія, історія пресознавства.
2. Історіографія і джерельна база до вивчення історії преси.
3. Типологічні особливості преси, класифікація, систематизація.
4. Історія української преси XIX–XX ст. загалом.
5. Історія української преси українською, англійською, німецькою французькою, іншими мовами в Європі (Австрія, Велика Британія, Італія, Німеччина, Польща, Угорщина, Франція, Швейцарія, Чехія, інші країни).
6. Історія регіональної преси на західно- і східноукраїнських землях.
7. Проблемно-тематичні особливості пресових видань, об'єднаних за цільовим призначенням і характером інформації. До слова, ця проблематика є однією з найбільш висвітлюваних у публікаціях науковців.

8. Історико-функціональні особливості окремого пресового видання. Відзначимо, що завдяки цій рубриці до наукового обігу було введено значну кількість часописів, відомості про які не було зафіксовано в жодних бібліографічних покажчиках.

9. Висвітлення конкретної проблематики в окремих пресових виданнях. Зауважимо, що ця тематика особливо була затребувана в перше десятиліття виходу цього збірника праць. Це пояснюється потребою наукової спільноти в отриманні нової історичної інформації, що була недоступна до початку 1990-х рр.

10. Пресовидавнича діяльність українських інституцій, товариств, об'єднань.

Окреслена тематика публікацій науковців підтвердила нашу думку про те, що українська преса минулого є важливим історичним джерелом, багатоплановим за змістом, формами, структурою вміщеного в ній матеріалу. Особливу цінність для сучасних дослідників становлять публікації преси, в яких зафіксовано значний фактичний матеріал, що був втілений у різних газетних формах, зокрема інформаційних (звіти, репортажі, повідомлення, замітки тощо) та аналітичних (передові, аналітичні, проблемні статті, огляди, коментарі, рецензії тощо). Зазначимо, що не менш важливим є також і суб'єктивне трактування фактів, їх інтерпретація, оскільки це дозволяє з'ясувати позицію редакції і авторів, які виступали у пресі, що нерідко були виразниками різних соціальних верств і політичних течій, а також дає можливість визначити основні напрями ідейної боротьби досліджуваної епохи.

Разом з тим за змістом публікацій виразно простежуються суттєві спільні і відмінні властивості преси, яка функціонувала в історичні часи. Зокрема, спільним є те, що усі періодичні видання є насамперед свідками певної епохи чи періоду, які відображають буття минулого часу; редакторами, публіцистами, видавцями і дописувачами часописів минулого були люди зі суб'єктивним баченням і сприйняттям реальності часу, тому кожне видання, взяте окремо, є обмеженим в об'єктивності відображення дійсності; опублікована інформація може мати відкритий і прихований характер, що виявляється шляхом зіставлення багатьох джерел. Відмінними властивостями пресових видань є такі ознаки: періодичність, вид видання, місце видання, мова, належність до власників чи видавців, зміст тощо [7, с. 12].

Важливою підмогою науковцям у пошуку й виборі матеріалів сьогоднішніх досліджень є покажчик видань «Науково-дослідний центр періодики (1993–2003 рр.): наукова діяльність» [6], у якому розписано, зокрема, зміст «Збірника праць Науково-дослідного центру періодики» за вказані роки. Наголошуємо на цьому виданні тому, що матеріали збірника перших років виходу наразі не оцифровані, що, звісно, ускладнює дослідницький пошук.

Особливу увагу варто також звернути на рубрику «Українська журналістика в іменах», під якою опубліковано статті про творців української преси, імена яких ретельно замовчувалися впродовж багатьох десятиліть унаслідок відомих усім ідеологічних обставин. На створення цієї рубрики вплинула, зокрема, позиція Я. Дашкевича, який «уперше в українській науці зробив спробу проаналізувати “причини необ’єктивного і неадекватного підходу до персоналій”», про що ми наголошували у доповіді ще на п’ятій Всеукраїнській науково-теоретичній конференції у листопаді 1998 р. [8, с. 5]. Відзначимо, що зміст цієї рубрики наштовхнув науковців інституції до видавання матеріалів до біобібліографії редакторів, видавців, журналістів, публіцистів з однойменною назвою. Загалом було видано 20 випусків «матеріалів до біобібліографічного словника» під однойменною з цією рубрикою назвою.

Відзначаючи цінність матеріалів рубрики «Українська журналістика в іменах», дослідниця О. Дроздовська наголошувала, зокрема, на тому, «що нині дедалі більшої популярності набувають наукові праці, присвячені дослідженню журналістської і публіцистичної творчості, редакторської та видавничої діяльності представників українських друкованих медіа минулого, проблеми вивчення їхнього доробку в історичному, соціокультурному, лінгвістичному тощо контекстах і надалі не втрачають актуальності» [3, с. 450]. Відзначимо, що матеріали збірника стали важливим джерелом до формування історико-бібліографічної бази даних п. н. «Історія української преси ХІХ–ХХ ст. Імена», яку укладають нині працівники Науково-дослідного інституту пресознавства.

Завдяки публікаціям цієї рубрики до наукового обігу було залучено імена Михайла Галушинського, Івана Джиджори, Василя Доманицького, Дмитра Донцова, Миколи Євшана, Андрія Жука, Івана Зубенка, Петра Карманського, Романа

Купчинського, Наталени Королевої, Романа Рахманного, Володимира Старосольського, Володимира Шашкевича, інших непересічних особистостей.

Серед авторів «Збірника праць Науково-дослідного інституту пресознавства» – значне коло вчених Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Івано-Франківського національного медичного університету, Інституту історії НАН України, Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, Класичного приватного університету, Львівського національного університету імені Івана Франка, Маріупольського державного університету, Національного університету «Львівська Політехніка», Національного університету «Острозька академія», Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Ужгородського національного університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, інших наукових інституцій та закладів вищої освіти України та зарубіжжя.

Розвиток досліджень з історії преси продовжується й надалі. Наведемо, зокрема, позицію очільниці створеного декілька років назад у НБУВ відділу пресознавства Ольги Вакульчук, висловлену у статті «Розвиток пресознавчих досліджень у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського». Авторка, наголосивши на важливості пресознавчих досліджень, означила завдання нового підрозділу: «системне комплексне дослідження газетної періодики, формування системи науково-інформаційних ресурсів традиційного й електронного типу на газетні фонди, підготовка матеріалів до національної бібліографії періодики, розширення комунікаційних можливостей доступу користувачів до ретроспективної та сучасної інформації, що містить газетна періодика» [1, с. 163].

Висновки. Фаховий щорічник Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника «Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства» був заснований 1994 р. Світ побачило 29 його випусків. Нині цей науково-видавничий проєкт є завершеним. Базовим тематичним напрямом збірника наукових праць визначалася історія української преси XIX–XX ст.

Важливість цього напрямку наукових статей, опублікованих у збірнику, полягала передовсім у розкритті специфіки розвитку українського історико-журналістського процесу, видозміни якого впродовж минулих століть відбувалися у складних суспільно-політичних умовах.

Оглядаючи й аналізуючи наукові публікації з історії преси, вміщені у цьому виданні, підкреслюємо необхідність продовження пресознавчих студій, зокрема визначення ролі преси в громадсько-політичному, культурному житті українського суспільства, а також у заповненні білих плям історико-журналістського процесу минулого, яких, незважаючи на ретельну працю дослідників, і нині залишається багато. Формат статті не дозволяє охарактеризувати внесок кожного з опублікованих авторів у розвиток українського пресознавства. Загалом, високо оцінюючи зміст надрукованих праць для подальших досліджень у царині гуманітаристики, зокрема пресознавства, вважаємо, що варто було б укласти бібліографічний покажчик статей багатого на важливу історичну інформацію «Збірника праць Науково-дослідного інституту пресознавства». Зафіксований у покажчику науковий дискурс, присвячений історії української преси, дозволить окреслити нові дослідницькі парадигми в царині журналістикознавчих, політологічних, історичних, філологічних, культурологічних наук.

Література

1. Вакульчук О. Розвиток пресознавчих досліджень у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2018. Вип. 8(26). С. 163–170.
2. Від редактора. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 1996. Вип. 3–4. С. 3–4.
3. Дроздовська О. До проблеми створення персоніфікованої історії української журналістики. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2014. Вип. 4(22). С. 450–460.
4. Крушельницька Л. І. Передмова. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 1994. Вип.1. С. 3–4.
5. Мукомела О. Виховання історією. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2005. Вип. 13. С. 3–10.
6. Науково-дослідний центр періодики (1993–2003 рр.): наукова діяльність. Львів, 2003. 332 с.
7. Романюк М. М. Десять років на ниві пресознавства. *Науково-дослідний центр періодики (1993–2003 рр.): наукова діяльність*. Львів, 2003. С. 3–16.

8. Романюк М. М. Науково-дослідний центр періодики: п'ять років творчого пошуку. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів, 1999. С. 3–9.

References

1. Vakulchuk, O. (2018). Rozvytok presoznavchych doslidzhen u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Development of press studies in the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (8(26), 163–170 (in Ukr.).
2. (1996). Vid redaktora [From the editor], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, Lviv, (3–4), 3–4 (in Ukr.).
3. Drozdovska, O. (2014). Do problemy stvorennia personifikovanoi istorii ukrainskoi zhurnalistyky [To the problem of creating a personalized history of Ukrainian journalism], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (4(22), 450–460 (in Ukr.).
4. Krushelnytska, L. I. (1994). Peredmova [Preface], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, Lviv, (1), 3–4 (in Ukr.).
5. Mukomela, O. (2005). Vykhovannia istoriieiu [Education through history], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, Lviv, (13), 3–10 (in Ukr.).
6. (2003). Naukovo-doslidnyi tsentr periodyky (1993–2003 rr.): naukova diialnist [Scientific Research Center of Periodicals (1993–2003): scientific activity], Lviv, 332 (in Ukr.).
7. Romaniuk, M. M. (2003). Desiat rokiv na nyvi presoznavstva [Ten years in the field of journalism], *Naukovo-doslidnyi tsentr periodyky (1993–2003 rr.): naukova diialnist*, Lviv, 3–16 (in Ukr.).
8. Romaniuk, M. M. (1999). Naukovo-doslidnyi tsentr periodyky: piat rokiv tvorchoho poshuku [Scientific Research Center of Periodicals: Five Years of Creative Search], *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist*, Lviv, 3–9 (in Ukr.).

Myroslav Romaniuk

Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Doctor of Historical Sciences, Professor
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

«THE PROCEEDINGS OF THE RESEARCH INSTITUTE FOR PRESS STUDIES» (1994–2021) AS SOURCE STUDYING THE HISTORY OF THE PRESS

The paper examines «The Proceedings of the Research and Scientific Institute for Periodicals», published during 1993–2021. The

author characterizes the main features of its content, the problems that researchers touch on in their articles devoted to historical, functional, thematic, and typological issues of Ukrainian press of the past centuries. This academic publication of the Research and Scientific Institute of Press Studies at the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv is stated to be an important source for studying the history of the Ukrainian press. The study has confirmed that articles contained valuable historical information that was previously unknown. The prominent feature of «The Proceedings» is the novelty of its publications, since the majority of them were the first to reconstruct the historical and journalistic processes, indicating characteristics, typological configurations, and the journalistic circle. These publications filled the gaps in the knowledge of the general history of journalism and particularly its functioning in local communities, with an emphasis on professional issues. The main themes of publications were identified, as were theoretical and methodological problems of studying the history of the press, historiographical and source features of the press as an object, and typological features of the press. The author demonstrated a need for continuing the study of the history of the press and the role of the press in the social, political, and cultural life of Ukrainian society, as well as filling in the white spots of the historical-journalistic process of the past, which, despite the careful work of researchers, still remain..

Keywords: «Collection of works of the Research Institute of PressStudies», history of the press, historical-journalistic process, typology of the press, historiography.

Сергій Блавацький

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1354-8767>
кандидат наук із соціальних комунікацій
Львівська національна наукова бібліотека України
імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
blavser@gmail.com

УДК 070(100)(091):930"1974/2020"

**ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХІДНОЇ ІСТОРІЇ ПРЕСИ:
КРИТИЧНИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД
(1974–2020 рр.)**

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-2>

У статті зроблено спробу здійснити комплексний історіографічний огляд досліджень із проблематики історії преси на Заході. Мета розвідки – синтетичний історіографічний огляд західних студій з тематики медіаісторії, зокрема пресознавства. Наукова новизна дослідження: вперше у вітчизняних працях з комунікативістики та медіастудій (теорії та історії журналістики) вводяться у науковий дискурс та обговорюються західні підходи, концепти, перспективи дослідження історії преси. Проведено аналіз головних студій з історії медіа на Заході на основі авторитетних західних міжнародних рецензованих журналів (*American Journalism, Communication Quarterly, Media History, Journalism History*). Зокрема, тут уперше в українському науковому дискурсі подано критичний огляд контрапунктної піонерської студії американського професора Дж. У. Кейрі «Проблема історії журналістики» («*Journalism History*»), опублікованої 1974 р. Проаналізовано її вплив на трансформацію концептуальних перспектив дослідження історії медіа. З'ясовано спільні та відмінні перспективи, інтерпретації, концепції та методологію дослідження історії медіа, зокрема преси, в західному академічному дискурсі. Показано спільні та відмінні перспективи щодо студіювання історії преси з трансатлантичної перспективи: з одного боку, в США, з іншого – в Західній та Північній Європі. Аргументовано, що актуальним і релевантним є переосмислення вітчизняних концептів дослідження історії журналістики з мейнстримової на Заході міждисциплінарної перспективи культурологічних студій, біхевіористської психо-

логії, глобальної історії, комунікативістики і медіастудій та нового (від середини 2010-х рр.), актуального в західноєвропейському та скандинавському медіадискурсі міждисциплінарного напрямку, крос-медіального і транснаціонального дослідження історії медіа – плюралістичної перспективи «заплутаних медіаісторій» (*Entangled Media Histories*). Акцентовано необхідність виваженої селективної інтерполяції західних підходів в український гуманітарний дискурс, зокрема перспектив дослідження історії медіа. Зроблено висновки та сформульовано перспективи подальших досліджень з історії преси як в Україні, так і за кордоном.

Ключові слова: історія преси, історія журналістики, історія медіа, західний, історіографія, огляд, американський, концепт, перспектива, методологія, культурологія, комунікативістика та медіастудії.

Актуальність і релевантність дослідження. Розвиток сучасної гуманітаристики характеризується кризовими, перехідними та трансформаційними процесами – як в Україні, так і за кордоном. Актуалізується важливість міждисциплінарних досліджень, крос-дисциплінарної методології та перспектив, зокрема в плані комунікації та синергії різних галузей наук. Особливо актуальним цей підхід є у новочасній українській гуманітаристиці, зокрема в журналістикознавстві (соціальних комунікаціях), яка хвибує, на думку деяких вітчизняних науковців-«природничників» (а також поодиноких українських гуманітаріїв нової генерації), «реферативністю», «описовістю», маргінальністю, локальністю та ізольованістю від зарубіжних, зокрема західних, досліджень.

Послугуючись кантівською термінологією, можна постулювати тезу, що в українській історії журналістики (преси) превалує принцип «ноумену», а не феномену. Іншими словами, медіаісторія у вітчизняній науковій літературі – це переважно «річ у собі», герметичний концепт, який ґрунтується або на засадах спеціальних історичних дисциплін (як-от головно археографії (джерелознавства), журналістикознавстві або на певних історичних методах (зокрема конкретно-історичному методі, «компаративних студіях», або традиційних, як зазначає М. Романюк, для українського журналістикознавства

«бібліографічно-описовому підході», методах «аналізу кількісних даних», «джерелознавчої критики і класифікації, а також комплексно-аналітичного, проблемно-хронологічного, структурно-типологічного, бібліографічно-описового і жанрово-видового» [4].

Схожі спостереження щодо стану сучасного журналістикознавства простежуються і в найновіших медіаісторичних оглядах українських медіадослідників, як, наприклад, О. Гудошник [1].

Винятками з цього правила є окремі студії представників найновішої генерації медіадослідників початку ХХІ ст., як-от О. Богуславського, А. Бойко, І. Крупського, Н. Сидоренко, Л. Сніцарчук та ін. [1]. У ретроспективі початку 20-го століття варто відзначити студії визначного історика української преси І. Кривецького, якого Л. Сніцарчук охарактеризувала як «чи не найбільш заангажованого в історіографічний процес української журналістики», [5, с. 15].

Для згаданих досліджень характерною є міждисциплінарна перспектива, інтерполяція в науковий дискурс західних студій із медіаісторії, зокрема історії преси¹. У цьому плані варто виокремити передусім фундаментальне дослідження – монографію Л. Сніцарчук «Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс». У цій праці провідна українська дослідниця історії преси широко використала західні наукові дослідження із журналістикознавства міжвоєнної доби, зокрема, проаналізувала підходи та перспективи пресознавства представників впливової тоді німецької школи пресознавства. Дослідниця зазначила, що в міжвоєнну добу «журналістської “грамоти” галицькі студенти навчалися здебільшого у Берліні. Саме там функціонувала “Journalisten Hochschule” – “Журналістська вища школа”, дворічне навчання у якій охоплювало вивчення історії [sic!] і техніки газетної справи та пресового законодавства, а також низки загальноосвітніх предметів» [5, с. 275]. Актуальними та релевантними для новочасної української системи підготовки журналістських кадрів є рефлексії та міркування відомого українського журналіста, публіциста в міжвоєнній Німеччині

¹ Див., наприклад, історіографічний огляд вітчизняної медіадослідниці О. Гудошник про історію журналістики в епоху президентизму на прикладі її якісного аналізу медіаісторичних досліджень у США: [1].

В. Кучабського про диференціацію двох типів фахівців із журналістики – як за професійними компетенціями, так і за географічним принципом². Він, зокрема, стверджував, що «журналістам “передових капіталістичних держав” потрібна ґрунтовна економічна освіта, натомість українським журналістам “країни економічно відсталої, примітивної і оспалої, країни з надзвичайно простими і прозорими економічними умовами” потрібні тільки загальні знання із світової історії, історії права, філософії, політичної економії та історії однієї із західноєвропейських держав, “щоби в цей спосіб здобути собі порівнюючо-історичні мірила для оцінки подій у Східній Європі”, а також історії України, історії “польського і московського народу”, “польського і совітського державного і горожанського права та норм міжнародного права”, а ще – “знання політичної та економічної географії та економічної системи Східної Європи... з особливим узглядненням большевицької економічної системи”»³.

Концептуально-теоретичні рамки, методологія дослідження, наукова новизна. Відповідно, у цьому контексті актуалізується дослідницьке питання критичного аналізу західної наукової літератури. У цій статті ми подаємо критичний аналітичний огляд історіографії медіаісторичних досліджень у США та західноєвропейських країнах за майже півстоліття. Окрім того, у цій студії ми зіставляємо американські підходи до дослідження історії журналістики із сучасними західноєвропейськими в порівнянні та проєкції на реалії вітчизняної історико-журналістської науки. Таким чином, таке критичне зіставлення «трансатлантичної» історіографії медіаісторії дає змогу виявити білі плями, недосліджені місця у вітчизняній історіографії та окреслити оригінальні напрями для українських перспектив розвитку історії журналістики (зокрема історії преси).

Методологія дослідження: діахронний компаративний аналіз, історико-порівняльний аналіз, методи спеціальних історичних дисциплін (зокрема історіографії та головно – археографії), а також загальнологічні методи.

Наукова оригінальність розвідки полягає в тому, що вперше у вітчизняній журналістикознавчій дискурсі (зокрема в історію

² Див.: [5, с. 276, 277].

³ Цит. за: [5, с. 277].

журналістики) вводяться нові, раніше не відомі, відомості про принципи дослідження історико-журналістської науки в США, у скандинавських медіадослідженнях (Лундська школа «заплутаних медіаісторій») та західноєвропейській школі. Подано ґрунтовний критичний аналіз (і переклад) головних тез етапної праці в американській медіаісторії – статті професора Дж. Кейрі «Проблема історії журналістики» (1974). Окрім того, продемонстровано «імпакт» цієї праці на розвиток подальших студій з історіографії журналістики у США (на прикладі статей М. Скадсона, Дж. Нерона, Б. Клауд та ін.).

«Проблема історії журналістики»: генеза та концептуалізація проблематики Дж. Кейрі (1974). Інше ґрунтовне дослідження, яке заслуговує на окрему увагу, – це вже згадуваний історіографічний аналіз історії журналістики в США в добу презентизму української медіадослідниці О. Гудошник⁴. Зокрема, ця науковчиня вперше у вітчизняному журналістикознавстві подала реферативний огляд контрапунктного, резонансного (широко цитованого) есею американського професора Дж. Кейрі «Проблема історії журналістики».

Як стверджував цей всесвітньо відомий вчений, необхідно переосмислити американську історію журналістики з перспективи культурології, зокрема «культурної історії». У цьому плані варто подати розлогу цитату з його тези, яка ілюструє трансформацію підходів та перспектив щодо дослідження преси у США в середині 1970-х рр.: «Преса сама по собі є відображенням людської свідомості. Чи ми думаємо про пресу як про інституцію, комплекс правових прерогатив стосовно висловлювання чи технологічного корпусу, вона є насамперед відображенням певного етосу, настрою чи уяви. Преса уособлює структуру почуття, запозиченого з минулого, і оскільки ця наріжна структура почуття змінюється, зазнає змін і сама преса. Пресу необхідно розглядати як уособлення свідомості. Наші історії, відповідно, повинні розкрити, як суспільна свідомість інституціоналізується у процедурах збирання новин і репортажу, формах пресової організації і визначеннях прав і свобод» [9, р. 93] (тут і далі переклад з англійської українською – С. Блавацького).

⁴ Як зауважує ця медіадослідниця, мета її роботи – це студіювання «комеморативних практик журналістських спільнот у США».

У продовження цих міркувань Дж. Кейрі актуалізує культурологічну перспективу для майбутніх студій з історії журналістики у США: «Наше головне покликання – це розглядати журналістику як текст, що розповів щось про щось комусь; охопити форми свідомості, фантазії, інтерпретації дійсності, які журналістика вмістила». Підсумовуючи свої рефлексії з приводу концептуальної трансформації історії журналістики, американський вчений резонно аргументує, що її успішне здійснення приведе до того, що «сприйнята тривіальність і нудність» предмета дослідження («історії журналістики») «випарується» [10, р. 93].

Ця піонерська знакова студія Дж. Кейрі стала імпульсом до переосмислення усталених підходів, перспектив щодо вивчення історії журналістики на Заході – як в англосаксонському світі, так і в країнах Західної Європи. Як резонно зауважив інший відомий американський вчений, Майкл Складсон (Michael Schudson), вона стала контрапунктом у написанні історії журналістики [18, р. 79]. Цей есей спричинив трансформацію в інтерпретації традицій американських медіа, зокрема в переосмисленні абсолютизованого «ідеалу об'єктивності» професійними журналістами США та позиціонуванні його як «стратегічного ритуалу» в їхній рутинній практиці⁵. Складсон аргументував, що ці трансформаційні тренди в наративах історії преси Америки були зумовлені зміною «клімату» навколо критики журналістики та появою нових напрямів у розвитку американських медіа, наприклад феномену «нової журналістики» (або «літературної журналістики») 1970-х рр. Медійники у США стали більш «самокритичними», «саморефлексивними», зокрема в процесі продукування новин.

На думку Складсона, частина «досягнень» праці Дж. Кейрі полягала в тому, що він першим піддав критиці концепцію «вігівської історії» преси в США як засадничий міф для викладання журналістики в американських закладах підготовки журналістів⁶. Інше «досягнення» есею Кейрі – це критика

⁵ Показово, що Дж. Кейрі вважається у США фундатором т. зв. «ритуальної теорії» в журналісткознавстві, зокрема історії журналістики. Згідно з цією перспективою, медіа – це не просто «засіб публічної комунікації», а «драма», яка розгортається в тих чи інших конкретних історичних і соціокультурних обставинах.

⁶ У цьому плані варто відзначити його внесок у деконструкцію та деміфологізацію т. зв. вігівської «ліберальної моделі преси».

«вігівської історії» журналізму та пропонування альтернативної моделі (з перспективи культурної історії). Таким чином, Кейрі, як зазначив Скадсон, критикував цю концепцію без деструкції та девальвації її заслуг, обґрунтовуючи тезу, що вона просто «пережила себе».

Понад те, далі Скадсон аргументував, що з перспективи сучасності (1990-х рр.), «унаслідок трансформації Східної Європи та СРСР», після подій на площі Тяньмень (1989 р.), набагато легше визнати, що достоїнства американських новинних медіа заслуговують так само багато уваги, як і їхні дефекти (*sic!*) [15, р. 80]. Ці рефлексії американського вченого звучать особливо актуально в контексті адаптації української системи підготовки журналістів до західних навчальних програм.

Інше спостереження Скадсона щодо стану вивчення історії журналістики в США актуалізує значення міждисциплінарних досліджень. Зокрема, він акцентує «конкурентну перевагу» студій вчених із науковими ступенями в галузі історичних наук порівняно з аналогічними працями дипломованих медіадослідників [18, р. 80]. Тому логічно, як зауважує Скадсон, що одні з найкращих досліджень у царині історії преси в Америці – це результат роботи істориків⁷. Ці міркування та аргументи американського дослідника звучать особливо актуально в контексті перспектив і викликів для історії журналістики в українському науково-освітньому просторі. Як ми аргументуємо тут, на сучасному етапі розвитку медіаісторії в Україні обґрунтованим є синергетичний підхід представників різних гуманітарних дисциплін, зокрема головно – істориків і медіадослідників.

Інша американська медіадослідниця, Барбара Клауд (Barbara Cloud), у своїй розлогій науковій статті «Розмаїття історії журналістики» (2001 р.) вмістила історіографічний огляд студій з історії журналістики у США за чверть століття (1975–2000). Зокрема, вона подала кількісний аналіз наукових статей і есеїв, опублікованих в американському міжнародному рецензованому журналі «Journalism History». В цьому огляді Б. Клауд звернула особливу увагу на зниження кількості історіографічних дослід-

⁷ У цьому контексті варто виокремити оригінальне дослідження американського історика Марка Хемптона, присвячене історії преси у Великій Британії в діахронії 1850–1950 рр., де він ґрунтовно проаналізував різні концепції британської преси, зокрема вдавшись до новаторського поєднання методологічних підходів культурної історії та медіасоціології [13].

жень у США, зокрема з медіаісторії, та збільшення кількості студій з проблематики гендеру, фемінізму, класової історії і т. д. [10].

Спостереження Б. Клауд щодо трансформаційних трендів в американській історико-журналістській дослідницькій дисципліні частково резонують і з тезами останньої статті Дж. Кейрі (2007) – «Коротка історія журналістики для журналістів» [8]. Як зауважив дослідник, «столітня традиція» незалежних медіа у США в середині 2000-х рр. піддається викликам з боку різних «сил» – економічних, політичних і культурних. Понад те, Дж. Кейрі експлікує тези М. Скадсона щодо генези та становлення новинарної журналістики в 18-му та 19-му ст., зокрема основоположних концептів: «новини», «газета» та «репортаж».

У цьому контексті ми можемо зауважити, що означені думки резонують зі спостереженнями всесвітньо відомого німецького філософа Ю. Габермаса щодо структурної трансформації публічної сфери в 18-му ст. Саме тоді, в добу Просвітництва, аргументував вчений, «сфера громадської відкритості», публічних дискусій, обговорення суспільно важливих подій перемістилася з простору європейських кав'ярень на шпальти газет. Понад те, стверджує Дж. Кейрі у своєму есеї, журналістика постала «в найбільш систематичній формі там, де її розвиток використовувався для розвитку національної держави та духу націоналізму [*sic!*]» [8, р. 12]. У цьому плані американський вчений цитує відому студію Б. Андерсона «Уявні спільноти» (1983). В останній автор постулює тезу, що «друкарський капіталізм» був найголовнішим фактором створення «уявної спільноти нації». Друкарство, як стверджував Б. Андерсон, визначило націю як уніформне місце для читання, що «зв'язало до купи маленькі вузлики читаючих людей».

Відповідно, як розвиває свою думку сам Дж. Кейрі, корені журналістики є ідентичними до «витоків республіканської чи демократичної форми урядування: без журналістики – нема демократії».

Однак, аргументує він, наявна й обернена кореляція: відсутність демократії тотожна відсутності журналістики. Долі журналістики, національної держави і публічної сфери інтимно взаємопов'язані і не можуть бути легко відокремленими [8, р. 13].

Схожі спостереження щодо новочасного стану та перспектив історії журналістики у США простежуються і в студіях іншого відомого американського медіадослідника, Джона Нерона. Як

аргументував Нерон в етапній статті на початку 2010-х рр., для американської школи історії журналістики останніх десятиліть іманентною є «вбудована криза ідентичності» [16].

Ця криза ідентифікації, як аргументує О. Гудошник, є характерною й для корпусу новочасних вітчизняних медіа-досліджень: «Дискурс сучасної історико-журналістської науки все виразніше демонструє внутрішні проблеми своєї ідентифікації та активно звертається до новітніх засобів вписування в мінливий інформаційний простір журналістики» [1, с. 21].

Особливо актуальними та релевантними ці тези є в контексті актуалізації нових історичних концептів, зокрема феномену презентизму (ґрунтовно проаналізованого у згаданій статті О. Гудошник)⁸. Як зауважує цитована науковиця, дослідження трансформацій темпоральних рецепцій актуалізувалися останнім часом у межах технічних наук, у комунікативістиці⁹, історії, психології, культурології, мистецтвознавстві. Поширеними стали практики переосмислення часу історичного, як результат – звернення до явища презентизму, в якому «суспільство перерієнтується на поточний момент» (Д. Рашкофф) [1, с. 13]. О. Гудошник покликається на праці американських вчених (як-от згадуваного американського дослідника «медіавірусів» Д. Рашкоффа) та інших науковців, зокрема Тема та Олівера (Tamm & Olivier, 2019). Останні інтерпретують концепцію презентизму як таку, що «складається з безлічі прониклих тимчасовостей»¹⁰.

Однак, на нашу думку, така інтерпретація західних вчених – це новочасне переосмислення концепції «історичного конструктивізму» американського історика У. Бенджаміна (Walter Benjamin) у проекції на сьогодення. У викладі іншого відомого вченого, медіадослідника, професора Дж. Д. Пітерса, «історик не чекає, поки минуле висловить себе у своїй повноті,

⁸ Тут, на нашу думку, наявний екзистенційний парадокс, суперечність між історією журналістики (медіаісторією), яка ґрунтується на онтологічних засадах історизму, лінеарності, діахронії, та феноменом презентизму, який абсолютизує синхронію. Понад те, як ми аргументуємо, існує фундаментальний ризик релятивізації медіаісторії унаслідок утвердження постмодерних (і «новомодних») концепцій, зокрема головно – презентизму.

⁹ У цьому контексті варто згадати всевітньо відоме дослідження американського вченого, «ґуру» комунікативістики, Джона Дарема Пітерса «Слова на вітрі: історія ідеї комунікації» [2] та оригінальні дослідження взаємовпливів темпоральності та медіа відомого українського медіадослідника, вченого, професора Б. Потятинника «Медіа: ключі до розуміння» [3].

¹⁰ Цит. за: [1].

він активно поєднує минулі віки один з одним». Пітерс експлікує «конструктивний принцип»¹¹ в історичному мета-наративі, зауважуючи, що темпоральність для Бенджаміна не є континуумом, лінійною неперервністю, – він сповнений «розривів і шляхів навпростець – червоточин, так би мовити. Сучасність можна досягнути через її зв'язок з тими моментами в минулому, з якими вона має таємну спорідненість...» [2, с. 12]. Понад те, як резонно аргументує свою тезу Пітерс, минуле «рандомно» актуалізується в сучасності, а історія конструюється не в рамках простої лінійності, а «у комбінації різноманітних комплексів» [2, с. 12].

Саме такий «конструктивний принцип» Бенджаміна та Пітерса щодо дослідження комунікативістики та медіа, на нашу думку, є актуальним, релевантним і затребуваним для новочасних медіаісторичних студій, зокрема в Україні. Як впливає з викладених аргументів, такий підхід обґрунтовує значення та важливість дослідницької дисципліни «медіаісторія» («історія журналістики», «історія преси») на початку 21-го ст., в контексті новочасних викликів традиційній концепції історії, зокрема з боку феномену презентизму, комеморативної історії, гендерних студій, постколоніальних студій (post-colonial studies).

Ця актуалізація медіаісторії як міждисциплінарної галузі наук простежується особливо в сучасних західноєвропейських і скандинавських медіастудіях. У цьому плані варто виокремити у рамках цієї статті науково-популярну антологію з історії медіа представників французької школи медіаісторичної науки п. н. «Penser L'Histoire des Médias» [17]¹². Ця всеохопна синтетична колективна праця – результат синергії, транснаціональної наукової комунікації та колаборації п'ятдесяти європейських дослідників різноманітних аспектів медіаісторії в європейському регіоні¹³.

¹¹ З яким Пітерс солідаризується і який він використовує у своєму фундаментальному дослідженні історії ідеї комунікації в західному світі.

¹² Ця колективна праця містить розвідки з медіаісторії видатних західних медіадослідників, зокрема Франсуа Робіне, професора Клер Блянден, Еммануелля Фантена, професора Валері Шафер, професора Майкла Палмера та багатьох ін.

¹³ Ці наукові праці стали можливими внаслідок Першого міжнародного конгресу Товариства історії медіа (La Société de l'Histoire des Médias (SPHM), який був організований та проведений на базі Версальського університету Святого Кантена в Івелін (University of Versailles Saint Quentin-en Yvelines) у травні 2016 р. Товариство з історії медіа – провідна міжнародна організація (заснована 2000 р.), яка займається координацією, колаборацією та керуванням академічних

Як зазначено в інтродукції до антології, ця колективна праця «обертається навколо чотирьох осей». Перша вісь – це методологічні проблеми, питання та виклики, які релевантні для методологічного апарату дослідження різноманітних і складних аспектів медіаісторії. Також це розмаїття підходів, перспектив, які застосовуються медіадослідниками для студіювання різних типів медіа у ретроспективі. Друга вісь – це індивідуальні дослідницькі доповіді, реалізовані істориками за результатами їхнього опрацювання першоджерел. Третій вимір – це спектр об'єктів дослідження історії медіа (тобто різні види ЗМК (радіо, ТБ, газети, журнали, а також різні типи ЗМІ з точки зору їх тематико-проблемних детермінант). Остання, четверта, вісь – це релевантність, цілеспрямованість та соціальна затребуваність, прикладне значення наукових результатів, отриманих медіаісториками, для інших соціогуманітарних дисциплін.

Ці чотири виміри розгортаються в рамках «тріади» синтетичних макростудій, мікротематичних досліджень та «еґоісторичних» наративів з історії медіа. Отже, ця антологія обертається навколо цих чотирьох осей. Очевидними позитивними сторонами цієї колективної праці передусім є те, що вона заповнює лакуни, які існують у новітній галузі історії – медіаісторії¹⁴.

Остання, як аргументують упорядники та редактори антології, ґрунтується на симбіотичному «сплаві» історії, культурології, постколоніальних студій, медіадосліджень та цифрової гуманітаристики (*Digital Humanities*)¹⁵. Отже, в етимологічному та гносеологічному плані медіаісторія, як обґрунтовують упорядники та автори «Penser L'Histoire de Medias», впливає із згаданих академічних галузей і сприяє їхньому розвитку.

студій з медіа історичної науки (як-от історії преси, пропаганди, іншомовної преси (зокрема в рамках міжнародного проєкту дослідження іншомовної преси Transfopress) й інших суміжних дослідницьких напрямів. Його наукові результати головню публікуються в рецензованому міжнародному франкомовному журналі «Le Temps des Medias» (виходить друком від 2003 р.), а також презентуються у публічному академічному дискурсі на дворічних симпозіумах цього Товариства – як у Франції (зокрема Парижі), так і в інших європейських країнах. Див.: [7].

¹⁴ Ця дослідницька дисципліна була заснована в Франції 1996 р. піонерською фундаментальною книгою французького історика, медіафілософа, Жана-Ноеля Жанені «Une histoire des médias: des origins à nos jours» [15].

¹⁵ Останній напрям є надзвичайно актуальним та перспективним у західній гуманітаристиці, а останнім часом починає розвиватись і в Україні, прикладом якого (зокрема з перспективи пресознавчих студій, історії преси) є такі українські цифрові ресурси, як Libraria (Архів української періодики онлайн) та Diasporiana.

На думку відомого німецького медіадослідника Вольфганга Ернста, медіаісторія – це «медіаархеологічне заняття» для медіадослідників. Це спосіб уваги, що ізолює технологічні складові медіа, зосереджуючись переважно на медійних темпорально-просторових аспектах, моментних і онтологічних вимірах медіа. Одним з аргументів оригінального підходу Ернста до дослідження «медіаархеології» є те, що він пропонує вважати самі медіа «археологами». Всупереч матеріалістичному підходу Ернста (характерному для німецької медіашколи та спадщини), книга «Penser l'Histoire des Medias» – це радше «колективна спекуляція». Ця антологія ґрунтується переважно на картезіанських онтологічних засадах французьких інтелектуальних традицій (тобто раціоналізму та спекулятивної філософської спадщини). Однак вона має суттєві лакуни та недоопрацювання, зокрема в методологічному плані. Наприклад, жоден із розділів чи індивідуальних глав цієї антології не присвячений дослідженню оригінальної методології медіаісторії. Це, на наше переконання, демонструє кризу ідентичності в методології сучасних медіаісторичних досліджень. Це, відповідно, є найголовнішим завданням і викликом для найновішої генерації медіадослідників – як в Україні, так і за кордоном.

Наприкінці 2010-х рр. переосмислення традиційних концепцій щодо вивчення медіаісторії актуалізувалося і в північноєвропейському медіадискурсі, зокрема в скандинавській школі медіастудій. Імпульсом до такої концептуальної трансформації стала етапна стаття скандинавських медіадослідників, представників впливової школи медіастудій Лундського університету п. н. «Entangled Media Histories» [11]. Ця стаття авторства Марі Кронквіст та Крістофа Хільджерта у формі «дослідницької доповіді» спричинила широкий резонанс в європейській школі медіадосліджень¹⁶. Як резонно аргументували автори цієї публікації, транснаціональні та крос-медіальні виміри медіа і комунікації упродовж всієї історії медіадосліджень «не були адекватно визнані». У цій статті вони запропонували концепт «entanglement» (заплутаність) як «засіб кращого розуміння динамічної взаємозв'язаності медіа через семіотичні, інституційні та політичні кордони в історії». Понад те, як постулювали ці медіаісторики, перспектива «заплутаних медіаісторій»

¹⁶ Див. також їхню колективну працю (у колобарації з Х'ю Чігнеллом «Introduction: Tracing entanglements in media history. Media History» [15].

проливає світло на соціально-комунікаційну діяльність загалом і може таким чином збагатити будь-яке історичне дослідження. Ця доповідь окреслює та запрошує до обговорення теоретико-методологічної концепції транснаціональної мережі західноєвропейських медіаісториків «Entangled Media Histories» («Заплутані медіаісторії»)¹⁷.

Як зазначено фундаторами та членами цієї мережі, «головна академічна» мета цього міжнародного форуму та концепту – це «кинути виклик традиційним сліпим плямам у перспективі і спільному методологічному націоналізму медіаісторичної науки» [12]. Автори цього трансформаційного концепту резонно стверджували, що до середини 2010-х рр. «простежувалася тенденція обговорення проблематики медіаісторії лише в національних контекстах (які також включають т. зв. «компаративні студії») і з «мономедіальної перспективи»¹⁸. Окрім того, іншим характерним атрибутом такої «дискусії» було зосередження на одному медіумі в конкретний час, як-от, наприклад, на пресі, радіо чи на телебаченні. Однак, як зауважують західноєвропейські науковці, фактом залишається те, що «багатократні крос-кордонні та крос-медіальні взаємини не було належно досліджено донині» [12].

Ці рефлексії звучать особливо актуально й для українського науково-освітнього процесу, зокрема в контексті створення нових навчальних курсів, дисциплін з історії медіа.

Висновки та перспективи. Наш комплексний критичний історіографічний огляд історико-пресознавчих досліджень на Заході може бути підсумований таким чином. По-перше, тут ми вперше у вітчизняний журналістикознавчий дискурс ввели нові, раніше не відомі, відомості про підходи, патерни, перспективи щодо дослідження історії журналістики у США упродовж півстоліття (від 1974 р.).

Подано ґрунтовний критичний аналіз (і переклад) головних тез етапної праці в американській медіаісторії – статті професора

¹⁷ Створеної 2013 р. як форуму для співпраці в дослідженнях і навчанні між медіаісториками у Швеції, Німеччині та Сполученому Королівстві.

¹⁸ Ці спостереження, західноєвропейських і скандинавських медіадослідників характерні й для східноєвропейських, зокрема українських, медіаісторичних студій, як-от праць з історії преси. Для них (як уже було зауважено) є властивими локальність, маргінальність, «обговорення проблематики медіаісторії виключно в національних контекстах» і з «мономедіальної перспективи» (фокусуєтесь на одному медійному вимірі, головню – на пресознавчих дослідженнях).

Дж. У. Кейрі «Проблема історії журналістики» (1974). Окрім того, продемонстровано фундаментальний «імпакт» цієї праці на трансформацію концептів і перспектив дослідження історії преси у США, розвиток подальших студій з історіографії журналістики в Америці (на прикладі статей М. Скадсона, Дж. Нерона, Б. Клауд та ін.). Простежено кризу ідентичності історико-журналістської науки в діяхронному транснаціональному вимірі – в США, Скандинавських країнах, Франції та Україні, зокрема в контексті викликів з боку феномену презентизму.

Актуалізовано та зацентровано перспективність застосування «конструктивного принципу» У. Бенджаміна та Дж. Д. Пітерса стосовно дослідження комунікативістики та медіа для сучасних медіаісторичних студій, зокрема в Україні. Як впливає з їхніх дослідницьких перспектив, цей підхід обґрунтовує значення та важливість дослідницької дисципліни «медіаісторія» («історія журналістики», «історія преси») на початку 21-го століття в контексті новочасних викликів традиційній концепції історії, зокрема з боку феномену презентизму, комеморативної історії, гендерних студій, постколоніальних студій і т. д.

Показано розбіжність вітчизняних та заокеанських підходів до дослідження історії преси, зокрема крізь призму культурної історії. Закцентовано епігонство у вітчизняній історико-журналістикознавчій школі традиційних американських підходів до пресознавства, зокрема у дослідженні «вігівської» ліберальної моделі преси. Як ми аргументуємо тут, ці процеси супроводжувалися (особливо у 1990-х–на початку 2000-х рр.) некритичним підходом, автоматичною екстраполяцією західних (зокрема американських) моделей, навчальних програм, курсів в українську навчальну «матрицю». Особливе місце в цьому плані відводилося епігонству «вігівської моделі» історії журналістики, ліберальної теорії преси. В українських реаліях реалізація цієї моделі знайшла своє втілення у двох крайнощах – або в лібертаріанській моделі «свободи преси без відповідальності» (етап розвитку української школи журналістики в 1990-х рр.), або в гібридній, специфічній для українського медіаринку (на початку 21-го століття), моделі поєднання ліберальної концепції преси з олігархічним медіаконтролем.

Наукова оригінальність нашої розвідки полягає також у тому, що вперше у вітчизняній журналістикознавчій дискурсі (зокрема в історію журналістики) вводяться нові, раніше не відомі,

відомості про концепти дослідження історико-журналістської науки в скандинавській школі медіадосліджень (Лундська школа «заплутаних медіаісторій») та західноєвропейській школі медіаісторії (зокрема французькій).

З'ясовано, що від початку 2010-х рр. у європейській та американській школах медіадосліджень простежується мегатренд на користь плюралістичної перспективи медіаісторії, замість колишньої, моністичної, перспективи медіаісторії (історії журналістики, історії преси).

Література

1. Гудошник О. В. Історія журналістики в часи презентизму: досвід США. *Communication and Commnicative Technologies*. 2021. Вип. 21. С. 13–22.
2. Пітерс Дж. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації. Київ, 2004. 302 с.
3. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння. Львів: Паіс, 2004. 312 с.
4. Романюк М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. № 39. С. 17–18.
5. Сніцарчук Л. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналісткознавчий дискурс: монографія. Львів, 2009. 416 с.
6. Blavatsky S. Mapping the Ukrainian Foreign-language Press in Europe during the Ukrainian Revolution (1917–1921) in Western and Ukrainian Archives and Libraries. *Slavic & East European Information Resources*. 22:2. P. 147–169. DOI: 10.1080/15228886.2021.1917064.
7. Blavatsky S. «Penser l'histoire des médias. Review». *Obraz*. 2020. Vol. 1(33). P. 94–97.
8. Carey J. A Short History of journalism for journalists. *Harvard international Journal of Press and Politics*. 2007. Vol. 12. Issue 1. P. 3–16.
9. Carey J. W. The Problem of Journalism history. [1974]. P. 93.
10. Cloud B. The Variaty of Journalism History. *Journalism History*. 2001. Vol. 26. Issue 4. P. 141–146. DOI: 10.1080/00947679.2001.12062554.
11. Cronqvist M., Hilgert Ch. Entangled Media Histories. *Media History*. 2017. 23:1. P. 130–141. DOI: 10.1080/13688804.2016.1270745.
12. Entagled Media Histories: A Research Network for European media historians since 2013. URL: <https://emhis.blogg.lu.se/about/> (accessed 14th feb., 2022).
13. Jeanenney J.-N. Une histoire des médias: des origins à nos jours. Paris: Seuil, 1996.
14. Hampton M. Visions of the Press in Britain, 1850–1950. Urbana; Chicago: University of Illinois Press, 2004.
15. Hilgert Ch., Cronqvist M., Chignell H. Introduction: Tracing entanglements in media history. *Media History*. 2019. Vol. 4. P. 1. DOI: 10.1080/13688804.2019.1688142.

16. Nerone J. Does Journalism History Matter? *American Journalism*. 2011. Vol. 28. Issue 4. P. 7–27. DOI: 10.1080/08821127.2011.10677800.

17. Penser l'Histoire des Médias / sous la direction de Claire Blandin, Emmanuelle Fantin, François Robinet, Valérie Schafer; avec la collaboration d'Emmanuelle Fantin. Paris: CNRS, 2019. 276 p.

18. Schudson M. Introduction/The Problem of Journalism History. *Carey J.: A Critical Reader*. Minneapolis; London: University of Minnesota Press, 1997. P. 79–85.

References

1. Hudoshnyk, O. V. (2021). Istoriia zhurnalistyky v chasy prezentyzmu: dosvid SSHA [The history of journalism in the presentism period: the USA experience], *Communication and Communicative Technologies*, (21), 13–22 (in Ukr.).

2. Piters, Dzh. D. (2004). Slova na vitri: istoriia idei komunikatsii [Speaking into the Air: A History of the Idea of Communication], Kyiv, 302 (in Ukr.).

3. Potiatynnyk, B. (2004). Media: kliuchi do rozuminnia [Media: keys to understanding], Lviv: Pais, 2004, 312 (in Ukr.).

4. Romaniuk, M. (2002). Ukrainske presoznavstvo yak spetsialna istorychna dystsyplina: do potsanovky problemy [Ukrainian press studies as a special historical discipline: a problem statements], *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, (39), 17–18 (in Ukr.).

5. Snitsarchuk, L. V. (2009). Ukrainska presa Halychyny (1919–1939 rr.) i zhurnalistykoznavchyi dyskurs [Ukrainian Press of Galicia (1919–1939) and journalistic discourse]: monohrafiia, Lviv, 416 (in Ukr.).

6. Blavatsky, S. (2021). Mapping the Ukrainian Foreign-language Press in Europe during the Ukrainian Revolution (1917–1921) in Western and Ukrainian Archives and Libraries, *Slavic & East European Information Resources*, (22:2), 147–169. DOI: 10.1080/15228886.2021.1917064 (in Eng.).

7. Blavatsky, S. (2020). Penser l'histoire des médias. Review, *Obraz*, 2020, (1(33)), 94–97 (in Eng.).

8. Carey, J. (2007). A Short History of Journalism for Journalists: A Proposal and Essay, *Harvard Journal for Press and Politics*, (12(1)), 3–16 (in Eng.).

9. Carey, J. (1974). The Problem of Journalism History, *Journalism History*, (1:1), 3–27. DOI: 10.1080/00947679.1974.12066714 (in Eng.).

10. Cloud, B. (2001). The Variety of Journalism History, *Journalism History*, (26:4), 141–146. DOI: 10.1080/00947679.2001.12062554 (in Eng.).

11. Cronqvist, M. & Hilgert, C. (2017). Entangled Media Histories, *Media History*, (23:1), 130–141. DOI: 10.1080/13688804.2016.1270745 (in Eng.).

12. Entagled media histories: A research network for European media historians since 2013. Retrieved from <https://emhis.blogg.lu.se/about/> (accessed 14th feb., 2022) (in Eng.).

13. Jeanenney, Jean-Noel (1996). Une histoire des médias: des origines à nos jours, Paris: Seuil (in Eng.).

14. Hampton, M. (2004). *Visions of the Press in Britain, 1850–1950*, Urbana; Chicago: University of Illinois Press (in Eng.).
15. Hilgert, C., Cronqvist, M., Chignell, H. (2019). Introduction: 'Tracing entanglements in media history', *Media History*, (4), 1. DOI: 10.1080/13688804.2019.1688142 (in Eng.).
16. Nerone, J. (2011). Does Journalism History Matter?, *American Journalism*, (28:4), 7–27. DOI: 10.1080/08821127.2011.10677800 (in Eng.).
17. (2019). *Penser l'Histoire des Médias / sous la direction de Claire Blandin, Emmanuelle Fantin, François Robinet, Valérie Schafer; avec la collaboration d'Emmanuele Fantin*, Paris: CNRS, 276 (in Fr.).
18. Schudson, M. (1997). Introduction/The Problem of Journalism History, *Carey J.: A Critical Reader*, Minneapolis; London: University of Minnesota Press, 79–85 (in Eng.).

Serhiy Blavatsky

Candidate of Social Communications
Senior Research Fellow

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

PROBLEMS OF THE WESTERN HISTORY OF THE PRESS: CRITICAL HISTORIOGRAPHICAL REVIEW (1974–2020)

This review article makes an attempt to accomplish a historiographic overview of the works in problematic of the history of press in the West. The aim of this paper is to make a synthetic overarching historiographic overview of Western studies in Media History, specifically in Press Studies and more specifically – in Press History. The scientific novelty of the research: for the first time in the Communication and Media Studies in Ukraine (the so-called "Theory and history of Journalism") Western perspectives and concepts regarding the research problem of Journalism History are discussed here. We conducted the qualitative analysis of main works in Media History on the basis of influential Western international peer-reviewed journals (*American Journalism Review*, *Communication Quarterly*, *Media History*, *Journalism History*). Specifically, for the first time, we introduce here in the Ukrainian scholarly discourse a milestone pioneering research essay of world-renowned American scholar, Professor J. W. Carrey *The Problem of History of Journalism (Journalism History, 1974)*. Its impact on transformation of conceptual perspectives to studying Media History in Western scholarship has been analyzed. We have elucidated common and different perspectives,

interpretations, concepts and methodology of studying history of media, in particular press, in Western academic discourse. It has been argued here the relevance of reconsidering Ukrainian concepts and perspectives towards studying history of journalism, specifically from the mainstream (in the West) interdisciplinary perspective of the Cultural Studies, Behavioral Psychology, Global History and last but not least, – Communication and Media Studies. It has been accentuated in this paper a necessity of selective interpolation of Western perspectives on Media History in the Ukrainian humanities, specifically Journalism History curriculum discipline. The conclusions have been drawn and the perspectives of follow-up historiographical works in Media History (specifically, Press History) in the Ukrainian scholarship have been put forward.

Keywords: Journalism History, Media History, histories, historiography, overview, press, Western, American, concept, perspective, cultural history; Cultural Studies; Communication and Media Studies.

Зоряна Грень

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9869-7421>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

gren@nas.gov.ua

УДК 050(=111)(100)(091):070(477)

PERIODICAL STUDIES: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ НАПРЯМУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-3>

У статті висвітлено історію формування *periodical studies* як окремої галузі міждисциплінарних досліджень в Західній Європі та США, об'єктом якої є періодичні видання. Встановлено зв'язок *periodical studies* і пресознавчих досліджень в Україні, прослідковано еволюцію в підходах до вивчення періодичних видань від автономного об'єкта дослідження (Ш. Латем, Р. Шоулз) до трактування періодичних видань як мереж, що існують всередині і поза ними.

Накреслено головні напрями вивчення періодичних видань на сучасному етапі. Стаття містить фактологічну інформацію

щодо організаційно-інституційного забезпечення галузі, а також корпусу англомовної наукової періодики, в якій проходять апробацію результати дослідження.

За матеріалами закордонних публікацій узагальнено перспективи розвитку галузі, а також її взаємовпливи з іншими сферами гуманітарних досліджень.

Ключові слова: преса, періодичні видання, журналістика, пресознавство, періодикознавство (*periodical studies*), журналістикознавство.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток медіадосліджень в Україні, ґрунтовні напрацювання українських вчених у цій сфері, плідна діяльність наукових інституцій та їхніх підрозділів, зокрема Науково-дослідного інституту пресознавства ЛННБ України імені В. Стефаника [1] та відділу пресознавства НБУ імені В. І. Вернадського, заохочують до співставлення і порівняння їхніх досягнень із закордонним досвідом, пошуку дослідницьких паралелей та взаємовпливів. Незважаючи на те, що українська гуманітарна наука все ще недостатньо інтегрована у західний англомовний науковий простір, поява багатьох дослідницьких напрямів відбувалася синхронно у відповідь на суспільні запити. Це стосувалося і українського пресознавства, яке в англомовному науковому дискурсі відповідає напрямку під назвою *periodical studies* (у дослівному перекладі з англійської мови – «*періодикознавчі дослідження*»).

Поштовхом до утвердження пресознавства в Україні і відповідного до нього напрямку *periodical studies* став доступ до значних масивів періодичних видань. В Європі та Північній Америці це відбулося в середині 2000-х рр. з появою цифрових бібліотек та програм розпізнавання текстів. В Україні спалах дослідницької активності у вивченні періодики припав на середину 1990-х і був спричинений відкриттям доступу до друкованих примірників української та іншомовної періодики, попередніх 70 років арештованої по радянських спецфондах. У той час, коли західні дослідники шукали способів полегшити опрацювання цифрових копій шляхом удосконалення програм розпізнавання, їхні українські колеги в пошуку необхідної інформації перечитували у бібліотеках і архівах тисячі друкованих сторінок газетних і журнальних видань.

Перегляд уявлень про періодичні видання винятково як джерел інформації й породив у західній гуманітарній науці напрям, який має нині назву *periodical studies*. Саме з'ясування його завдань, методології цих досліджень, проблематики дослідницьких пріоритетів та перспективи їх розвитку є основною **метою** статті, що покликана заповнити прогалини в недостатній обізнаності українських дослідників щодо досягнень закордонних учених, які могли би збагатити українську дослідницьку практику.

Таким чином, **об'єктом дослідження** є *periodical studies* як галузь наукових досліджень, її завдання, проблематика, методологія та її еволюція, інституційне забезпечення, апробаційні майданчики, а також перспективи розвитку та значення для гуманітарної сфери загалом.

Методи дослідження. При написанні статті було проведено ретроспективний моніторинг наукових публікацій, що висвітлюють проблематику *periodical studies* як окремої галузі досліджень. Також робота зумовила застосування описово-аналітичного методу, методу узагальнення та синтезу. Історичний метод дозволив оцінювати еволюцію об'єкта дослідження з урахуванням суспільно-світоглядних змін у суспільствах США і Західної Європи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що досвід вивчення періодичних видань в Європі і США датується початком ХХ ст. (першим прикладом періодикознавчих досліджень у США є серія книг Франка Л. Мота [11] про американські журнали), остаточне оформлення наукового напрямку в окрему дослідницьку дисципліну відбулося після публікації у 2006 р. статті Шона Латема та Роберта Шоулза «The Rise of Periodical Studies» («Розквіт досліджень періодики») у журналі «PMLA» [9], органі Американської асоціації сучасної мови. У ній вчені проголосили періодичні видання автономним об'єктом дослідження, а не лише «вмістилищем розрізнених одиниць інформації» [10, р. 517–518].

Відтоді історіографічний корпус *periodical studies* збагатився численними розвідками авторів суміжних гуманітарних галузей (літературознавство, мовознавство, журналістикознавство, культурологія), утвердивши його міждисциплінарний характер.

Ретроспективний моніторинг наукових публікацій у полі *periodical studies* дозволив виокремити коло авторів, чії

публікації найбільше вплинули та продовжують впливати на його розвиток. Серед них – Е. Ардіс (загальна характеристика журналів) [2], П. Кольєр (завдання *periodical studies* як наукової дисципліни) [3], М. ДіКенцо [4], Ш. Латем [10], Дж. Шелстраете [14] (вплив цифрових технологій на галузь).

Прикладом останніх періодикознавчих досліджень є, зокрема, праці А. Еслі [5] про функціонування газет і журналів у XIX ст., Ф. Геміль і М. Сміт [8] про англомовну і франкомовну періодику Канади 1925–1960 рр., О. Шейдінга про особливості вивчення релігійної періодики [13], М. Ван Ремуртель [16] про вплив жіночого руху на вікторіанську періодику.

На сьогодні сформувалося коло дослідницьких осередків, які співпрацюють між собою, публікуючи збірники наукових праць та окремі тематичні випуски наукових журналів, серед них – заснований Товариством вивчення вікторіанських періодичних видань «Victorian Periodicals Review» (<https://rs4vp.org/vpr/>), офіційний журнал Товариства досліджень американської періодики «American Periodicals: A Journal of History, Criticism, and Bibliography» (<https://www.amperiodicals.org/>), «Journal of Modern Periodical Studies» (https://www.psupress.org/journals/jnls_jmps.html) та ін.

Також варто відзначити й окремі тематичні випуски інших гуманітарних наукових журналів, зокрема: «English Studies in Canada» (2015. Т. 41. № 1), «Translation and Interpreting Studies» (2019. Т. 14. № 2) «ТЕХТ» (2014. Вип. 25), «Tulsa Studies in Women's Literature» (2011. Т. 30. № 2), в яких розкривались різні аспекти та взаємовпливи *periodical studies* та інших дисциплін.

Окрім здобутків *periodical studies* як окремої галузі наукових досліджень, підставовими для неї залишається також величезний історіографічний масив попередніх десятиліть, який формально належить до суміжних дисциплін (різні аспекти функціонування медіа, книгознавства, архівознавства тощо).

Виклад основного матеріалу. На думку засновників напрямку *periodical studies* Ш. Латема і Р. Шоулза, його формування було спричинено «культурним поворотом» на університетських кафедрах мови та літератури, розвитком цифрових архівів і можливостями цифрового середовища. Саме цифрові архіви змусили до ревізії уявлень про періодичні видання не лише як «джерел, дезінтегрованих до рівня індивідуальних компонентів,

але як текстів, що потребують нових методологій і нових типів колаборативних досліджень [9, р. 518].

На момент публікації їх статті вже існувала низка програм і проєктів з оцифрування періодики: National Digital Newspaper Programm, Spectator Project, Digital Imaging South Africa, SciPer project. Автори детально проаналізували проблеми і прорахунки при оцифруванні друкованих комплектів періодичних видань, зокрема практику вилучення об'ємних рекламних додатків, що значно збіднило можливості пошуку і не відображало всіх аспектів життя того періоду. Створення типологічних описів і розробку методології досліджень Ш. Латем і Р. Шоулз вважали другим етапом, а розвиток періодикознавства в майбутньому вбачали у тісному зв'язку із розвитком культурологічних досліджень і наполягали на автономності і визначенні періодичних видань як культурних об'єктів (cultural objects) на відміну від «літературних» і «журналістських» [9, р. 519].

Важливим фактором підтримки *periodical studies* є діяльність наукових осередків з вивчення періодичних видань. Одним із них є Товариство дослідження вікторіанської періодики (Research Society for Victorian Periodicals) (<https://rs4vp.org/>) – міждисциплінарна міжнародна асоціація вчених, яка займається дослідженням світу журнальної та газетної періодики 19-го століття, ролі вікторіанської преси та її власників, редакторів, ілюстраторів, видавців, авторів та читачів у формуванні культури 19-го століття. Товариство видає журнал «Victorian Periodicals Review», а також проводить щорічні конференції.

Аналогічною організацією на американських теренах є Research Society for American Periodicals (Товариство дослідження американської періодики) (<https://www.periodicalresearch.org/#about>). Науковий журнал «American Periodicals: A Journal of History, Criticism, and Bibliography» («Американська періодика: Журнал історії, критики та бібліографії») як офіційне видання Товариства, присвячене виключно науці та критиці американських журналів і газет усіх періодів. Містить есе, замітки, рецензії, бібліографії та історії про всі аспекти американської періодики, від найдавніших журналів 18-го століття до журналів 21-го століття та електронних журналів. Предметом дослідження публікацій в журналі є редакційна політика видань, фінансування, виробництво, читацька аудиторія, дизайн, ілюстрації та тираж певних періодичних видань, а також ті, що досліджують позицію

американських періодичних видань у широкому контексті, у тому числі їх вплив на американську культуру і суспільство.

На європейських теренах варто відзначити European Society for Periodical Research (ESPRit) (Європейське товариство дослідників періодики), засноване у 2009 р. Товариство об'єднує науковців з Австрії, Бельгії, Великої Британії, Нідерландів та США. Двічі на рік видає «Journal of European Periodical Studies» (<https://www.espr-it.eu/jeps>), проводить конференції та семінари. Журнал публікує статті про будь-які аспекти європейської періодичної преси, компаративні розвідки, які досліджують періодичні видання за межею мовних, культурних та історичних кордонів, нові теоретичні та методологічні підходи і, таким чином, відкривають нові напрями наукових досліджень.

«Journal of Modern Periodical Studies» (Журнал досліджень модерних періодичних видань) – ще один рецензований науковий онлайн-журнал, присвячений вивченню «маленьких журналів» (little magazines). У статтях досліджуються щоденні газети, тижневики, щомісячники, щоквартальники та нерегулярні невеликі журнали, що виходили друком в англomовному світі з 1880 до 1950 р.

Однією із найпотужніших на сьогодні є дослідницька група під назвою «Transnational Periodical Culture» («Транснаціональна культура періодичних видань»), яка діє при Університеті Йоганна Гутенберга в Майнці (Німеччина). До групи входять відомі учені Ютта Ернст, Олівер Шейдінг та ін. Особливістю наукового доробку науковців є вивчення журналів, газет та серійних ЗМК в транснаціональних контекстах. Осередок об'єднує студентів і закордонних вчених-літературознавців, медіа-дослідників, книгознавців, журналістикознавців, соціологів, перекладознавців, дослідників дизайну тексту, архівознавців та фахівців цифрових технологій. Група має власну сторінку <http://transnationalperiodicalcultures.net>, яка демонструє значний науково-видавничий доробок.

Одним з останніх здобутків є започаткування наукової серії «Studies in Periodical Cultures» («Дослідження культури періодичних видань»). До першого тому, що вийшов у липні 2022 р. під назвою «Periodical Studies Today» («Дослідження періодики сьогодні») [13], увійшли матеріали міждисциплінарної конференції, проведеної в Університеті Йоганна Гутенберга у Майнці в грудні 2017 р. У збірнику опубліковано сімнадцять

доповідей, які в сумі «ілюструють перехід від розслідувань, пов'язаних із змістом видань, і відновлення архівів до міждисциплінарного аналізу, який розглядає, наприклад, як журнали, газети та інші серійні друковані вироби формують наші думки та допомагають нам формувати спільноти однодумців. Міжнародні спеціалісти досліджують періодичні видання як реляційні артефакти, висвітлюючи редакційні констеляції, матеріальні умови, переклад, дизайн, маркетинг і споживання газет і журналів з кінця XVII до двадцять першого століття» [12].

Опублікований збірник зафіксував низку нових теоретико-методологічних досягнень *periodical studies* на сучасному етапі. Зокрема, Ю. Ернст і О. Шейдінг у вступній статті «Періодикознавство як трансепістемічне поле» [6] проголосили необхідність концептуалізації періодичних видань не стільки як об'єктів культури друку (*print culture*), але більшою мірою як учасників реляційних та динамічних мереж як на локальному, так і на транслокальному рівнях, що діють в контексті соціо-економічних умов, правових та ідеологічних рамок, інституційних організацій, мереж діяльностей і комунікаційних середовищ. Автори збірника виходять із визначення періодичних видань як «серіалізованого засобу (масової) комунікації як у формі негазет (журналів), так і в газетних публікацій в офлайновому та/або онлайн-середовищі». Фактично, Ю. Ернст і О. Шейдінг розглядають періодичні видання не як автономні об'єкти, а роблять це в категоріях соціоматеріальної текстуральності, тобто як мережі, що існують всередині і поза медіумом.

Таким чином, Ю. Ернст і О. Шейдінг фіксують перші кроки в напрямі глибшого розуміння «*transnational print media ecology*», терміна запровадженого Е. Ардіс, який вимагає «скрупульозної уваги до матеріальної основи друку і проміжних взаємин з іншими комунікаційними технологіями» [2].

Значну увагу Ю. Ернст і О. Шейдінг приділяють фіксації зміни методології досліджень з урахуванням реляційного, трансакційного підходів, гендерних студій та досягнень інших гуманітарних наук, а також цифрових технологій та методів обробки великих масивів даних. Зокрема, вказують на обмеженість біографічного підходу при вивченні періодики, що проявлялось у інтерпретуванні змісту періодичних видань виключно як результату «особистого смаку редактора» і фактично ігнорував комплексні процеси прийняття рішень [6, р. 3].

Важливою для розуміння завдань *periodical studies* є стаття Г. Френка і М. Подевські «Об'єкт періодикознавчих досліджень» [7], в якій автори фокусуються на періодичних виданнях в контексті глобальної циркуляції знань.

Потреба поглибленого прочитання історичної і сучасної періодики приводить сучасних дослідників періодики до виокремлення характеристик, які охоплюють поняття серіальності, матеріальності та мультимодальності. Крім цього, періодична преса як фактор суспільних відносин, особливо в контексті транснаціональному, актуалізує перекладознавчі дослідження. Це вповні ілюструє збірник за редакцією М. К. Гузман «Translation and/in Periodical Studies» («Переклад і/в періодичних виданнях») [15]. Зокрема, ця тематична і проблемна домінанта в комплексі дослідницьких завдань *periodical studies* є новою і засвідчує, що потенціал цієї галузі досліджень ще не вичерпано.

Завдання *periodical studies* на сучасному етапі було також предметом осмислення в статті «Чим є модерні дослідження періодики?» П. Кольєра [3], де автор на підставі аналізу перших п'яти років виходу журналу «Journal of Modern Periodical Studies» розмірковує, чи сучасні періодичні дослідження виправдали свою обіцянку розкрити роль періодичних публікацій у формуванні сучасності. П. Кольєр дійшов висновку, що поле досліджуваної періодичної преси різко розширилося; *imprimatur* літературного модернізму залишилось дуже сильним у цій галузі, й надалі існує мовчазна незгода щодо об'єкта пізнання в сучасних періодичних дослідженнях: деякі вчені використовують періодичні видання початку двадцятого століття як засіб для більш повного розуміння модернізму, інші використовують їх, щоб отримати розуміння сучасності та культури в більш широкому плані, а порівняно небагато використовували їх, щоб зрозуміти, як функціонували література та друкована культура поза рубрикою модернізму. П. Кольєр закликав зробити періодичні видання основним об'єктом дослідження таким чином, щоб не залежати від існуючих критичних категорій.

Водночас у журналі «The Journal of Modern Periodical Studies» з'явилася стаття Кліфорда Вульфмана з провокативною назвою «Злет і падіння періодикознавства?» [17], в якій автор зазначає, що зміни в технології, фінансуванні та відносинах співпраці з бібліотеками поставили під сумнів подальший розвиток колекцій тематичних досліджень, зосереджених на оцифрованих

журналах. У статті обговорюються відмінності між технологіями цифрового відновлення і різниця між оцифрованою бібліотекою та цифровою бібліотекою, а також простежується історія проекту зі створення цифрових ресурсів для вивчення авангардних періодичних видань Blue Mountain. Стаття завершується закликом розробити нову модель оцифрування журналу на основі поняття цифрового видання.

Висновки. Незважаючи на відмінності між ключовими термінами *преса* і *періодика* та їх англійськими відповідниками *press* (*преса*) та *periodicals* (*періодичні видання*), саме *пресознавство* і *periodical studies* слід вважати відповідниками на позначення реалізованих в Україні і закордоном споріднених досліджень.

Можемо фактично зробити висновок, що українське пресознавство увесь час від свого становлення на початку 1990-х рр. і донині розвивалося хоча й ізольовано, проте в руслі європейських та американських тенденцій. Українське пресознавство цілком виправдано було звернено на компенсування власних національних дослідницьких лакун, спричинених заборонаю в доступі до джерельної бази впродовж десятиліть правління злочинного радянського режиму. Осмислення цього розвитку є, як ніколи, на часі, і задекларовані сучасними західними авторами тенденції лише збагатять нашу національну теорію і практику.

Література

1. Сніцарчук Л. Дослідницьке двадцятиліття науковців Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 3. С. 41–45. URL: http://bv.nbu.gov.ua/doc/bv_2014_3_9 (дата звернення: 01.10.2022).
2. Ardis A. Towards a Theory of Periodical Studies. Working Paper, Special Session 384, What Is a Journal? Towards a Theory of Periodical Studies. MLA Convention, Boston, MA, January 1–4, 2013. URL: https://seeeps.princeton.edu/wp-content/uploads/sites/243/2015/03/mla2013_ardis.pdf (дата звернення: 01.10.2022).
3. Collier P. What Is Modern Periodical Studies? *Magazines and/as Media: Periodical Studies and the Question of Disciplinarity* / Ed. by F. Hammill, P. Hjartarson and H. McGregor. Special issue. *Journal of Modern Periodical Studies*. 2015. Vol. 6. № 2. P. 92–111.
4. DiCenzo M. Remediating the Past: Doing 'Periodical Studies' in the Digital Era. *Magazines and/as Media: The Aesthetics and Politics of Serial Form* / Ed. by F. Hammill, P. Hjartarson, H. McGregor. Special issue. *English Studies in Canada*. 2015. Vol. 41. No. 1. P. 19–39.

5. Easley A., King A., Morton J. *Researching the Nineteenth-Century Periodical Press: Case Studies*. London: Routledge, 2018.
6. Ernst J., Scheiding O. *Periodical Studies as a Transepistemic Field. Periodical Studies Today / Ed. by J. Ernst, D. von Hoff, O. Scheiding*. Brill. Leiden, Boston, 2022. P. 1–24.
7. Frank G., Podewski M. *The Object of Periodical Studies. Periodical Studies Today: Periodical Studies Today / Ed. by J. Ernst, D. von Hoff, O. Scheiding*. Brill. Leiden, Boston, 2022. P. 29–53.
8. Hammill F., Smith M. *Magazines, Travel and Middlebrow Culture: Canadian Periodicals in English and French, 1925–1960*. Liverpool: Liverpool University Press, 2015.
9. Latham S., Scholes R. *The Rise of Periodical Studies. PMLA*. 2006. Vol.121. Nr. 2. P. 517–531.
10. Latham S. *The Mess and Muddle of Modernism: The Modernist Journals Project and Modern Periodical Studies. Women and Anglo-American Periodicals / Ed. by Laura M. Stevens. Special issue, Tulsa Studies in Women's Literature* 30. No. 2 (Fall 2011). P. 407–428.
11. Mott F. L. *A History of American Magazines, 1741-1930*. 5 vols.
12. *Periodical Studies Today / Ed. by J. Ernst, D. von Hoff, O. Scheiding*. Brill. Leiden, Boston, 2022.
13. Scheiding O. *Introduction: Toward a Media History of Religious Periodicals. Religious Periodicals and Publishing in Transnational Contexts: The Press and the Pulpit / Ed. by O. Scheiding and A.–M. Bassimir*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2017. P. 1–21.
14. Schelstraete J. and Van Remoortel M. *Towards a Sustainable and Collaborative Data Model for Periodical Studies. Media History*. 2019. № 3. P. 336–54.
15. *Translation and/in Periodical Publications / Ed. María Constanza Guzmán. Special issue. Translation and Interpreting Studies*. 2019. Vol. 14. No. 2. P. 174–97.
16. Van Remoortel M. *Women, Work, and the Victorian Periodical: Living by the Press*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015.
17. Wulfman C. *The Rise and Fall of Periodical Studies? The Journal of Modern Periodical Studies*. 2017. No 8 (2). P. 226–241. URL: <https://www.muse.jhu.edu/article/710855>.

References

1. Snitsarchuk, L. (2014). *Doslidnytske dvadtsiatylittia naukovtsiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka [Twenty years of researching at Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv]*, *Bibliotechnyi visnyk*, (3), 41–45. Retrieved from http://bv.nbuv.gov.ua/doc/bv_2014_3_9 (in Ukr.).
2. Ardis, A. (2013). "Towards a Theory of Periodical Studies." Working Paper, Special Session 384, What Is a Journal? Towards a Theory of Periodical

Studies. MLA Convention, Boston, MA, January 1–4, 2013. Retrieved from https://seeeps.princeton.edu/wp-content/uploads/sites/243/2015/03/mla2013_ardis.pdf (in Eng.).

3. Collier, P. (2015). What Is Modern Periodical Studies?, *Magazines and/as Media: Periodical Studies and the Question of Disciplinarity* / Ed. by Faye Hammill, Paul Hjartarson and Hannah McGregor. Special issue, *Journal of Modern Periodical Studies*, (6, 2), 92–111 (in Eng.).

4. DiCenzo, M. (2015). Remediating the Past: Doing 'Periodical Studies' in the Digital Era, *Magazines and/as Media: The Aesthetics and Politics of Serial Form* / Ed. by Faye Hammill, Paul Hjartarson, and Hannah McGregor. Special issue, *English Studies in Canada*, (41, 1), 19–39 (in Eng.).

5. Easley, A., King A. and Morton J., eds. (2018). *Researching the Nineteenth-Century Periodical Press: Case Studies*, London: Routledge (in Eng.).

6. Ernst, J., Scheiding, O. (2022). Periodical Studies as a Transepistemic Field, *Periodical Studies Today*, 1–24 (in Eng.).

7. Frank, G., Podewski, M. (2022). The Object of Periodical Studies. *Periodical Studies Today: Periodical Studies Today* / Ed. By J. Ernst, D. von Hoff, O. Scheiding, Brill, Leiden, Boston, 29–53 (in Eng.).

8. Hammill, F. and Smith, M. (2015). *Magazines, Travel and Middlebrow Culture: Canadian Periodicals in English and French, 1925–1960*, Liverpool: Liverpool University Press (in Eng.).

9. Latham, S., Scholes, R. (2006). The Rise of Periodical Studies, *PMLA*, (121, 2), 517–531 (in Eng.).

10. Latham, S. (2011). The Mess and Muddle of Modernism: The Modernist Journals Project and Modern Periodical Studies, *Women and Anglo-American Periodicals* / Ed. by L. M. Stevens. Special issue, *Tulsa Studies in Women's Literature*, (30, 2), 407–428 (in Eng.).

11. Mott, Frank Luther. *A History of American Magazines, 1741–1930*. 5 vols.

12. Ernst, J., von Hoff, D. and Scheiding, O. (2022). *Periodical Studies Today: Multidisciplinary Analyses*, Leiden/Boston: Brill. *Studies in Periodical Cultures*, (1), 499 (in Eng.).

13. Scheiding, O. (2017). Introduction: Toward a Media History of Religious Periodicals, *Religious Periodicals and Publishing in Transnational Contexts: The Press and the Pulpit* / Ed. by O. Scheiding and A. –M. Bassimir, P. 1–21. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars (in Eng.).

14. Schelstraete, J. and Van Remoortel, M. (2019). Towards a Sustainable and Collaborative Data Model for Periodical Studies, *Media History*, (25, 3), 336–354 (in Eng.).

15. Guzmán, M. G. (2019), ed. Translation and/in Periodical Publications. Special issue, *Translation and Interpreting Studies*, (14, 2) (in Eng.).

16. Van Remoortel, M. (2015). *Women, Work, and the Victorian Periodical: Living by the Press*, Basingstoke: Palgrave Macmillan (in Eng.).

17. Wulfman, C. (2017). The Rise and Fall of Periodical Studies? *The Journal of Modern Periodical Studies*, 8(2), 226–241. Retrieved from <https://www.muse.jhu.edu/article/710855> (in Eng.).

Zoriana Hren

PhD (social communications)
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

PERIODICAL STUDIES: THE HISTORY OF RISING AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Periodical studies is a common name for a huge trend in cultural and media studies, launched by Latham's and Scholes's publication "The Rise of Periodical Studies" in PMLA in 2006. The article highlights the history of the formation of periodical studies as a separate field of interdisciplinary research in Western Europe and the USA, in which periodicals are the object. The connection between periodical studies and press studies in Ukraine was established, the evolution of approaches to the study of periodicals from an autonomous object of research

The main directions of the study of periodicals at the current stage are outlined. The change in research methodology is traced, taking into account relational, transactional approaches, gender studies and achievements of cultural studies, as well as digital technologies and methods of processing large data sets. The article contains factual information about the organizational and institutional support of the industry, as well as the corpus of English-language scientific periodicals, in which the research results are tested.

Based on the materials of foreign publications, the prospects for the development of the field, as well as its interactions with other areas of humanitarian research, are summarized.

Keywords: press, periodicals, journalism, press studies, periodical studies, journalism studies.

Роман Бліхарський

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7084-0473>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

patra727@gmail.com

УДК 070:27-773](477.83/.86) 1886/1939":271.4(477)

**ЕПАРХІАЛЬНІ ТА АРХІЕПАРХІАЛЬНИЙ ЧАСОПИСИ
ГАЛИЧИНИ В ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
(1886–1939 рр.)**

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-4>

У статті окреслено суспільно-політичні передумови заснування епархіальних часописів, які видавались у Станіславівській, Перемиській епархіях та Львівській архієпархії; визначено роль, яку вони відігравали в релігійно-церковному житті Галичини та в організаційній культурі Української греко-католицької церкви у 1886–1939 рр.

З'ясовано роль галицьких епархіальних офіціозів («Вістникъ Перемиской Епархіи», «Вістник Станіславівської Епархіи», «Львівско-Архієпархіальні Відомости») в системі організаційної комунікації Української греко-католицької церкви, функціональне призначення яких розглянуто крізь призму теорій організації та інституційного підходу.

Окреслено змістове наповнення «Львівско-Архієпархіальних Відомостей», а саме: офіційні документи, консисторські повідомлення та розпорядження, тексти принагідних папських послань, пастирських листів митрополита Андрея Шептицького та ін. Особливу увагу приділено випускам міжвоєнного часу (1918–1939 рр.), коли провід Галицької митрополії повинен був вирішувати низку унікальних проблем місійного плану.

Ключові слова: «Вістникъ Перемиской Епархіи», «Вістник Станіславівської Епархіи», «Львівско-Архієпархіальні Відомости»,

Українська греко-католицька церква, релігійна періодика, організаційна комунікація, соціальний інститут.

Постановка проблеми. Офіційні видання Української греко-католицької церкви, які виходили наприкінці XIX ст. – у першій половині XX ст. в Станиславівській, Львівській та Перемиській єпархіях, становлять окрему підгрупу релігійних спеціалізованих видань для служителів Церкви. Одним із факторів керування нею є ефективне використання інструментів управління церковними територіально-адміністративними одиницями та впровадження актуальних засобів організаційної комунікації, зокрема офіційні друковані видання, як новочасний засіб оперативного, масового та уніфікованого донесення необхідної для керування релігійною організацією інформації.

УГКЦ є однією із східних католицьких церков т. зв. свого права, що перебуває у євхаристійному спілкуванні з Апостольським престолом. Католицька церква, загалом, досі залишається чи не найстійкішою релігійною організацією. Її структура, управлінський стиль курії та уміння адаптуватись до різних етнокультур, суспільно-політичних та економічних умов, в яких Церква здійснювала свою місію, загалом дозволяло зберігати її фактичну єдність упродовж майже двохтисячолітньої історії християнства.

При вивченні особливостей організаційної комунікації Церкви необхідно враховувати взаємодію її служителів, а також брати до уваги всю багатомірність та складність її функціонування в межах соціальної системи. Потрібно також з'ясувати, чи можуть підходи теорій організації бути валідними для аналізу офіційних друкованих видань УГКЦ зокрема та для змалювання ефективної комунікативної моделі релігійної організації загалом.

Мета дослідження – визначити функції офіційних друкованих органів Львівській архиєпархії, Станиславівської та Перемиської єпархій, які вони виконували в системі організаційної комунікації УГКЦ.

Об'єкт дослідження – «Вістникъ Перемыской Епархіи», «Вістник Станиславівської Епархії», «Львівско-Архієпархіальні Відомости» як інструмент комунікації в управлінських процесах релігійною організацією.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняними дослідниками єпархіальні часописи, які видавались на теренах

України, розглядались здебільшого як джерело історії Церкви, етнографії та культури краю, виділяючи їх за територіальною чи професійною ознакою. У працях науковців, які вивчали українські церковні офіціози, домінує регіональний підхід, це, зокрема, праці А. Бойко [1; 2], С. Лукашук [16], В. Каліновського [12], який окреслював роль часопису «Таврические Епархиальные Ведомости» у культурно-громадському житті Таврії упродовж XIX ст., та О. Уварової [22; 23], яка вивчала репрезентацію фактів про життя грецької громади Одеси на шпальтах «Херсонских Епархиальных Ведомостей» (1860–1919), а також історію культових споруд Одещини, висвітлену на сторінках місцевої релігійної преси.

Загалом, у вітчизняному науковому просторі переважає тенденція вивчення єпархіальних відомостей як історичного джерела: це, зокрема, статті В. Генсьорського [6], В. Саранча [20], Н. Гончарової [8], Ю. Конарівської [14]. Т. Волянчук в одному із своїх досліджень розкривав концептуальну модель та аналізував змістове наповнення «Волынских Епархиальных Ведомостей» [4].

Підходу в руслі досліджень релігійної преси за регіональною ознакою дотримувалася О. Школьна [26] у статті, присвяченій релігійній періодиці, що видавалася у Катеринославській губернії у кінці XIX – на початку XX ст.

Досі «Вістникъ Перемыской Епархіи», «Вістник Станиславівської Епархії», «Львівсько-Архієпархіальні Відомости» неодноразово розглядались дослідниками в контексті вивчення історії Галичини [13], Церкви [7], культури, педагогіки, персоналістики [3], права [15] тощо.

Методи дослідження. З допомогою типологічного аналізу окреслено характеристики досліджуваних видань, а саме: аудиторні, функціональні, змістові, технічні ознаки, сформовано загальну типологічну модель офіційного єпархіального друкованого органу. Засобом функціонального аналізу визначено стандартизовану роль церковного офіціозу як соціокомунікативного явища в організаційній структурі УГКЦ. Якісним контент-аналізом досліджено публікації «Львівсько-Архієпархіальних Відомостей» у міжвоєнний період з метою окреслення специфіки та частоти інформаційного супроводу реалізації проводом Церкви актуальних управлінських завдань.

Виклад основного матеріалу. Релігійна періодика для українського духівництва Галичини розпочинає свою історію

1871 р., коли у Львові, з ініціативи о. Сильвестра Сембратовича, було засновано журнал «Руський Сіон». Мета та завдання журналу полягала у безкомпромісному захисті віри, допомозі духівникам у їхньому служінні та боротьбі з усіма світськими викликами (1871. Ч. 1).

Упродовж 1871–1875 рр. «Руський Сіон» виходив із підзаголовком «Часопись Церковна», а з 1876 р. – «Львовске Архієпархіальне Письмо». Від 1880 р. часопис видавався як дієцезальний орган п. н. «Галицький Сіонъ», що його видавці позиціонували як інформаційний бастион церковного життя, «помічника для всечестного Духовенства» у справі релігійно-морального проводу народу «Галицької Русі», а також як засіб плекання та збереження богословських напрацювань «даровитыхъ мужей» (1880. Ч. 1).

Після того, як журнал у 1883 р. знову почали видавати п. н. «Руський Сіон», та до закриття у 1885 р. на його сторінках видавці почали вміщувати тексти офіційних архієрейських документів (послань, наказів, розпоряджень), повідомлення щодо нових призначень настоятелів та душпастирів, протоколи рад ієрархів та ін. У виданні усе ж переважали статті, присвячені темам богослов'я, гомілетики, літургії, церковного права, апологетики, катехитики, історії християнства.

Однак концептуально та хронологічно перший офіційний єпархіальний вісник, який видавався на теренах Галичини, – це друкований орган Станиславівської єпархії Української греко-католицької церкви, яка була заснована унаслідок територіальної реформи Львівської архієпархії УГКЦ у березні 1885 р. Очолив єпархію о. Юліан Пелеш, який, зокрема, започаткував офіційний єпархіальний друкований орган. Показово, що о. Ю. Пелеш у 1871 р. співпрацював із редакцією «Руського Сіону» та був постійним автором цього журналу.

У 1886 р. саме єпископський ординаріат Станиславівської єпархії видав рішення про заснування «Вѣстника Станиславівської Єпархії». В інавгураційній статті першого випуску, датованого 15 липня 1886 р., зазначалося, що для того, аби душпастир міг належним чином виконувати своє служіння, він повинен чітко знати приписи щодо свого поклику, а також належним чином бути поінформованим щодо актуальних розпоряджень церковної та, що характерно, і світської влади. Для цього раніше розповсюджувалися спеціальні циркуляри,

якi декани розсилали вiдповiдно пiдпорядкованим духiвникам у межах своїх деканатiв.

Проблема полягала в тому, що для поiнформування усiх священнослужителiв у всiх деканатах Станиславiвської єпархiї потрiбно було щонайменше чотири тижнi, а отже, частина священникiв не мала змоги вчасно виконати розпорядження церковної влади. Тi ж священники, якi навiть були ознайомленi iз вiстом обiжника, через те, що його потрiбно було термiново передати душпастирям наступної парафiї, прочитували тексти декретiв, наказiв чи оголошень поверхово, що також ускладнювало ефективне керування єпархiєю загалом. Заснування багатотиражного перiодичного друкованого органу стало вирiшенням окреслених проблем iнформування духiвництва Станиславiвської єпархiї щодо поточних завдань свого служiння, життя Церкви тощо.

Офiцiйний єпархiальний друкований орган Львiвської архиепархiї було засновано у сiчнi 1889 р., пiсля вiдновлення Галицької митрополiї, архиепархiальний статус якої, зокрема, затвердили у лютому 1807 р. В опублiкованому на сторiнках першого числа оголошеннi зазначалася причина заснування видання, що була аналогiчною, як i у випадку з офiцiозом Станиславiвської єпархiї, а саме: для вчасного донесення неохiбноi для служiння пастирiв архидiєцезiї iнформацiї. Митрополiтальний ординарiат замість рукописних та лiтографiчних iнформацiйних обiжникiв постановив заснувати офiцiйний перiодичний друкований орган митрополiтальної консисторiї п. н. «Львовско-Архiєпархiяльних Вѣдомостей» (згодом – «Львiвско-Архiєпархiяльнi Вiдомости»).

У 1889 р. єпископ Иван Ступницький iнiцiював єпархiальний церковний орган Перемиської єпархiї задля регулярного iнформування греко-католицького духiвництва Перемищини iз питань служiння та життя єпархiї. У науковцiв досi немає консенсусу щодо року заснування Перемиської єпархiї. За однiєю з версiй, це вiдбулося у XI–XII ст. У 1636 р. єпископ Перемиський I. Винницький на єпархiальному синодi проголосив упровадження Унii. У 1807 р. Перемиська єпархiя увiйшла до складу Галицької митрополiї та включила низку деканатiв Холмщини [18]. Перше число видання «Вѣстникъ Перемиьскои Епархiи» побачило свiт 24 лютого 1889 р. Видавався вiсник накладом єпархiальної консисторiї.

Періодичність, структура та змістово-тематична модель «Вістника Станиславівської Епархії», «Львівско-Архієпархіальних Відомостей» та «Вістника Перемышской Епархії» за час їхнього існування були типовими – це переважно місячники (виняток – «Вістник Перемышской Епархії», який упродовж 1914–1917 рр. виходив як кварталник), на сторінках яких публікувалась уся необхідна інформація про життя Церкви, різноманітні питання пастирського служіння парохів, повідомлення задля координування служіння кліру, вирішення різноманітних майнових та господарських питань, вміщувались архиєрейські послання, тексти папських енциклік, розпорядження капітули та консисторії єпископського ординаріату, різноманітні матеріали щодо життя Церкви та духовенства.

Ці видання також були рупором, з допомогою якого ієрархи митрополії виражали свою позицію щодо різноманітних явищ суспільного та політичного життя краю. Зокрема, у посланні о. Сильвестра Сембратовича, о. Юліана Пелеша, о. Юліана Куїловського опублікованому в ч. XIV «Львівско-Архієпархіальних Відомостей» за 1892 р. критикувались часописи Української радикальної партії – видання «Народ» та «Хлібороб» – за систематичний підрив у парафіян віри, сіяння зневаги до священства, налаштування вороже до Церкви. У цьому ж документі також була висловлена негативна думка ієрархів щодо газети москвофільського спрямування «Галицкая Русь», яке підточує у своїх читачів зв'язок із Ватиканом та підштовхує до схизми. Однак уже у першій третині ХХ ст. русофільські настрої серед галицького духовенства проводу Церкви вдалось нівелювати.

У повоєнну добу (1918–1939 рр.) провід Галицької митрополії УГКЦ культивував українську ідентичність Церкви із киево-візантійською обрядовістю через реалізацію єкуменічної концепції, яка ґрунтувалась на поглядах Петра Могили та Йосифа Рутського, докладав зусиль задля долання окцидентально-орієнтальних колізій, полемізував із тогочасними політичними рухами щодо виховання української молоді та ін. [24].

Період 1918–1939 рр., коли Галичина перейшла під юрисдикцію Польської Республіки, вирізняється інтенсивним державотворчим рухом українців, які на тлі політичних та правових обмежень усе ж реалізовували систематичні кроки, що їх здійснювали суспільно-політичних рухи, які подекуди

перебували у різкій конфронтації, та все ж рухались до єдиної державницької мети [21, с. 131–132]. Важливим та авторитетним актором у цьому процесі залишалась УГКЦ, провід якої на рівні митрополії, архієпархії та єпархій займався типово організаційною рутинною життя єпархій, а також був змушений вирішувати унікально-історичні питання, від яких залежала єдність Церкви у кризові періоди історії.

Українська греко-католицька церква є частиною великої християнської спільноти, що має тривалу, фактично 2000-річну, історію, упродовж якої відбувалася низка розколів, формувались нові конфесії та зникали чи видозмінювались уже існуючі, однак, по суті, вона є Східною католицькою церквою, що перебуває в повній єдності із Апостольським престолом. Одним із ключових завдань її місії є саме зближення Церков східного обряду із Західною латинською.

Розглянемо приклади офіційних повідомлень ординаріату та консисторії, які вміщувались на сторінках «Львівсько-Архієпархіяльних Відомостей» у міжвоєнний період, присвячені екуменічній проблематиці. У надрукованому розпорядженні ординаріату священники зобов'язувалися згадувати ім'я Папи Пія XI під час усіх богослужінь. У документі також зазначалося, що, як і попередники, Пій XI «буде нас уважати яко посередників до єдинення всіх церков з св. Римскою церквою» (1922. Ч. 2. С. 2).

В інструкції для душпастирів з приводу відзначення «Ювілей св. свцмч. Йосафата», виданій митрополитим ординаріатом, зазначалося, що ця подія не лише формальний спомин на честь історичної особи, вона має «обновити, скріпити і повести до нового життя, до католицького апостольства нашу гр.-кат. Церков і наш католицький нарід», зокрема засобом «поглиблення, поширення й скріплення католицької свідомости серед нашого катол. Народу; свідомости своєї католицької історії, записаної в історії наших героїв і мучеників за св. катол. Віру – як доказ святости, сили й завдання нашої гр.-кат церкви», один із плодів якої – це розвій апостольського духа в нашій нутрі й апостольської праці серед незєдночених братів наших в першій мірі на тих областях, де колись була унія, а далі й на незєдноченим сході, щоб їх незрячих привести до пізнання й прийняття католицької віри і повернути назад до єдиноспасаючої католицької церкви» (1923. Ч. 4. С. 1, 2).

У «Відозві Апостоляту Східної Церкви», присвяченій організації акції восьмиденної молитви, покликаної «випросити у Бога ласку навернення до католицької Церкви всіх незєдинених християн, всіх нехристиян та всіх тих, які християнами є лише з імени...», підкреслювався аспект місії Католицьких церков східного обряду, зокрема УГКЦ, – бути «для наших незєдинених братів цим світлом у духовій темряві, яке має привести до католицької Церкви» (1925. Ч. VI. С. 3).

В одному із повідомлень п. н. «Дискусії про Візантизм» митрополичий ординаріат закликав редакції католицьких часописів, які видавались на теренах Львівської архієпархії, а також усіх душпастирів та вірян припинити усякі орієнтально-окцидентальні дискусії, оскільки той, хто ініціює або бере у них участь, «шкодить католицькій справі, як також й на те, що ті котрі беруть участь в тій дискусії, поступають нераз проти християнської любови ближнього і в розгарі боротьби допускаються промахів проти католицької доктрини і духа св. Католицької Церкви, не розрізняючи достаточо Вселенської Церкви і її части – Західної Церкви та неправдиво представляють наміри Кат. Церкви відносно восточних...» (1928. Ч. III. С. 1).

Темі реалізації єкуменічної концепції та місії Церкви загалом також були присвячені документи, опубліковані у «Львівско-Архієпархіальних Відомостях», серед яких: енцикліка Папи Пія XI «В тристалитні роковини смерти Святого Йосафата Мученика Архієпископа Полоцького, східного обряду до Всечесних Братів Патріархів, Прімасів, Архієпископів, Єпископів і інших Владик місцевих, що остають у мирі і звязи з Апостольским Престолом» (1924 Ч. 1.), послання митрополита Андрея Шептицького до духовенства й вірян «Про Церкву (3 нагоди річниці коронування Святішого Отця Папи Пія XI)» (1936. Ч. I), «Про єдність Церкви» (1938. Ч. I), «*Motu proprio* Папи Пія XI “*Sancta Dei Ecclesia*” з дня 25 березня 1938 року про юрисдикцію свщ. Конгрегації для Східної Церкви» (1938. Ч. IV/V), спільні пастирські послання єпископату Галицької церковної провінції «3 нагоди 950-літ. ювілею хрещення Руси-України» (1938. Ч. VI/VII), «3 нагоди 500-літнього ювілею Фльорентійського зєдинення» (1938. Ч. VII).

Сьогодні єкуменічна концепція Української греко-католицької церкви є доволі лояльною та відкритою до діалогу, трактуючи насамперед єкуменічний рух як такий, що «змагає до зближення лише християн, тобто тих, хто вірить у Святу

Тройцю, втілює в життя слова Євангеліє, хто хрещений в ім'я Отця, Сина і Святого Духа і хто вірить у божественну й людську природу Господа, Бога і Спаса нашого Ісуса Христа», а «нинішні події між християнами... є лише тимчасовою дійсністю і кровотоочною раною на церковному тілі, що його виснажує, а тому її слід залікувати» [11].

УГКЦ є однією з східних католицьких церков свого права, що перебуває у євхаристійному спілкуванні з Апостольським престолом. Керівний апарат Католицької церкви є одним із найдавніших та найефективніших систем управління. Упродовж минулих століть курія завдяки бюрократичному стилю управління вдало адаптувалась до навколишньої суспільно-політичної дійсності і поступово раціоналізувала та виробила виважений алгоритм прийняття рішень, який дозволяв зберігати єдність та стійкість Церкви [25].

Особливість структури Католицької церкви, поєднання стабільності її принципів та вибіркової адаптивності щодо змінних суспільно-політичних та економічних обставин, яку реалізовував її провід, напруженими культурної політики – усе це давало змогу протистояти різноманітним кризовим явищам на різних етапах останніх двох тисячоліть [27].

Модель управління Католицькою церквою сучасні дослідники визначають як зразок бюрократії «ідеального типу», за Максом Вебером, атрибутами якої є дотримання строгої ієрархії та чіткого розподілу ролей серед освіченого кліру, складна та налагоджена документальна та архівна справа. За Вебером, бюрократія ґрунтується на ієрархічній управлінській системі, яка є виразником традиційного, юридично-раціонального або харизматичного типу влади, що, зокрема, повністю представлені в межах Католицької церкви на мікро- та макрорівнях [28].

Окрім теорії бюрократії Макса Вебера, існують також теорії класичного менеджменту Анрі Файоля та Фредеріка Тейлора. Загалом, усі три підходи змальовують способи управління організаціями згідно з принципами стандартизації, спеціалізації, прогнозованості. Звичайно, ці підходи розроблялись авторами задля вивчення та оптимізації управління промисловими установами, які в ідеалі повинні функціонувати на зразок добре налагодженого механізму. Однак постає запитання, чи можуть описові схеми класичних теорій організації бути валідними і для змалювання ефективної комунікативної моделі релігійної організації.

У класичних теоріях організації Файоля та Тейлора пріоритетним є вертикальний ступеневий потік інформації, який рухається уздовж посадової ієрархії комунікативним маршрутом зверху вниз. Самі повідомлення репрезентовані у вигляді наказів, розпоряджень, директив тощо. Горизонтальний напрям організаційної комунікації трапляється здебільшого на вищих щаблях управлінської ієрархії, що зумовлено різноманітними дорадчими та консультативними процесами під час вирішення поточних питань управління, планування подальших дій та ін.

Канали комунікації можуть бути будь-які, залежно від потреб та актуальних технологічних можливостей, однак письмова форма є найбільш важливою, оскільки задля стабільної та ефективної роботи організації необхідно, щоби в її межах існувала незмінна система правил, письмово кодифіковані як інструкції, декларації, статuti, прописані цінності. Усяка комунікація в межах організації повинна безпосередньо чи опосередковано стосуватись її цілей та завдань [28].

Окрім класичних теорій організації, існують також неокласичні та сучасні, однак усі вони здебільшого пропонують принципи підвищення продуктивності та результативності нерелігійної організації та способи її адаптування до «зовнішніх» соціокультурних обставин. Рекомендації щодо того, як повинна функціонувати комунікація в межах організацій, також спрямовані на те, щоби сприяти ефективній роботі колективу.

Однак сумнівно, що схеми опису функціонування комерційної організації в межах одного і того ж соціального середовища «працюватимуть» і для релігійної. Низка соціологічних макротеорій, як-от інституціоналізм та структурний функціоналізм, трактують соціум як цілісну систему, утворену із функціональних елементів, інтегрованих у єдине ціле. Отже, логіка дослідження організації, зокрема організаційної комунікації, повинна охоплювати усю складність взаємодії окремих акторів у межах організації, враховувати те, що вони є також членами «великого» соціуму та водночас можуть тимчасово чи на постійній основі ідентифікувати себе з окремими групами. Також потрібно мати на увазі, що організація є ланкою загального соціального механізму, в межах якого функціонує, та що взаємодія та взаємовплив із іншими одиницями соціальної системи відбуваються перманентно. Від якості такої взаємодії та

ефективної комунікації залежить рівень легітимності організації в межах соціуму та здатність досягати своїх цілей.

Щоб охопити всю окреслену складність функціонування організації, зокрема релігійної, враховуючи при цьому, що у фокусі нашого дослідження є конкретний емпіричний матеріал, а саме: єпархіальні офіціози УГКЦ, зручним, на наш погляд, для аналізу та інтерпретації соціальних явищ є трирівневий підхід, який використовується в суспільних науках. Зокрема, у нашому випадку мікрорівень – це взаємодія окремого душпастиря із змістом контенту досліджуваних нами видань, мезорівень – специфіка діяльності УГЦК в межах конкретного соціокультурного та економічного середовища Галичини, макрорівень – це місія УГКЦ в контексті її приналежності до Католицької церкви та загальної християнської спільноти.

Офіційні повідомлення, які регулярно вміщувались у «Вістниках...», а саме: повідомлення консисторії та ординаріату щодо нових душпастирських призначень, переміщень священнослужителів з однієї парафії до іншої, надання сану, декрети деканам щодо їхньої звітності, інформувалось щодо територіально-адміністративних змін в межах єпархій та архиєпархії; роз'яснювались різноманітні питання повсякденного служіння душпастирів у храмі та за його межами, оголошення та постанови щодо процедури проведення конкурсів на заміщення вакантних посад у парафіях, подавались хронікальні замітки із життя єпархій та Церкви загалом, були обов'язковими для ознайомлення та виконання індивідуального кожного душпастиря єпархій незалежно від того, на якому ієрархічному щаблі він би не перебував, визначаючи таким чином його подальшу активність в межах релігійної спільноти [5; 10; 19].

Якщо вважати, що запорукою підвищення ефективності управління єпархією є добре налагоджена співпраця між усіма ланками церковної організації, що реалізовується засобом регулярної та якісної організаційної комунікації, інструментами якої, зокрема, були єпархіальні відомості, то навіть незначна перерва у випуску єпархіальних офіціозів становить проблему. Зокрема, у 1919 р. ч. 1/3 «Вістника Станиславівської Єпархії» вийшло 12 квітня, наступні ч. 4/10 – 28 жовтня, що, за оцінку Р. Делятинського, «негативно позначилася на виконанні деканальними та парохіальними урядами основних розпоряджень центральних єпархіальних органів управління» [9].

Окрім окресленого мікрорівневого зрізу функціонування епархіальних друкованих видань, важливим є погляд із макрорівневої перспективи, оскільки дає змогу окреслити тенденцію публікацій епархіальних офіціозів, присвячених крокам задля реалізації екуменічної місії УГКЦ та підтримці єдності із Апостольським престолом. Для повноти аналізу потрібен також мезорівень, який стосуватиметься локальної соціальної проблематики Галицької митрополії.

Оскільки, на наш погляд, трансформація релігійної організації у соціальний інститут є одним з визначальних факторів для реалізації її місії, необхідно застосувати «серединні» теоретичні підходи для вивчення масштабних у часовому вимірі проєктів, як-от сприятливої для інституалізації інформаційної стратегії Церкви. Саме з позиції серединного мезорівня можна описати процес інституалізації релігійної організації.

Як соціальний інститут, Церква сприяє формуванню у людей відчуття ідентичності через членство у релігійній групі, забезпечує взаємодію між її учасниками, яка б за інших обставин, наприклад, через соціальну стратифікацію, не відбулася, через визначені ритуали упорядковує повсякденний уклад життя спільноти та допомагає протистояти чи/або пристосовуватись до змін, які трапляються у житті як окремої людини, так і усієї спільноти, визначає систему цінностей, яка регулює поведінку людей в межах групи/парафії за встановленими на основі цих цінностей правилами, визначає напрями та способи самореалізації у світській та релігійній сфері, а також авторитетів, які репрезентують визначені цінності та є зразками для наслідування. Інтерпретуючи через своє учення світ та буття людини у цьому світі, а також своє трактування минулого, теперішнього та майбутнього, Церква встановлює етичний ідеал та реалізує виховну функцію [29].

Фактично усі з окреслених вище функцій Церкви як соціального інституту ми віднаходимо на шпальтах «Львівсько-Архієпархіальних Відомостей», а саме: опубліковано лист о. Андрея Шептицького «Духовенству й Вірним мир о Господі нашім Іс. Христі!», написаний під час перебування у Римі, де окреслював низку завдань свого служіння, які зобов'язував здійснити, а саме митрополит бачив: «Тисячки дітей, яким треба дати науку й виховання християнське; тисячки сиріт без батька і нені, яким треба заступити рідню; бачу тих бідних, що

попавши у тяжкі гріхи, втратили Божу ласку: їм треба допомогти підвестися...; бачу невіж, що не знають правд св. віри, – родини, що живуть в незгоді; бачу вірних позбавлених духовної помочі ізза браку священиків; бачу церкви, які треба поставити, парохії і школи, які належало би з нового встановити; бачу й заблуканих, яких треба повернути до Христового стада, – поваджених, яких добре було-би поєднати; бачу тих, що сумують і плачуть – їм треба розради, – голодних – їх треба нагодувати; бачу родини християнські, що треба освятити; а перед усім тим виджу покликаних до священства тай бачу, як їх треба свято виховувати в семінарах і малім і великім й молодіж усю виджу, якій треба запевнити католицьке виховання. То робота, яка чекає мене» (1923. Ч. 3. С. 2).

Розпорядження щодо виконання наведеної програми вміщувались на сторінках «Львівско-Архієпархіальних Відомостей» фактично упродовж усього міжвоєнного періоду та стосувались питань збору і розподілу матеріальної допомоги знедоленим, на них також публікувались матеріали, присвячені питанню організації допомоги вдовам, сиротам, жертвам нещасних випадків, безробітним тощо, щодо витрат на утримання освітніх закладів, релігійних товариств, підготовку учителів-катехитів для гімназій, налагодження освітніх програм із основ релігії у школах, організацію заходів із боротьби супроти поширення антицерковних та антирелігійних учень, організацію парафіяльних бібліотек та ін.

Висновки. Причиною заснування єпархіальних офіційних друкованих органів УГКЦ була потреба налагодити регулярну, уніфіковану, масову організаційну комунікацію, яка реалізувалась у започаткування видань «Вістникъ Перемышской Епархіи», «Вістник Станиславівської Епархіи», «Львівско-Архієпархіальні Відомости».

Особливість цих видань як важливих інструментів системи управління єпархіями полягала у сприянні реалізації вертикальної схеми організаційної комунікації, яка фіксувала та транслювала формат підпорядкованих взаємин у межах церковної ієрархії, тим самим забезпечувала її збереженість та стабільність. Імплицитно церковні офіціози через опубліковані на їхніх сторінках інформації для координування та нормування повсякденного служіння душпастирів, що в сукупності своїй становлять офіційну комунікацію, щоразу актуалізували

символічну єдність духівництва, консолідованого за принципами та доктринами Католицької церкви.

Для більш ефективного аналізу функціонування офіційних єпархіяльних друкованих видань УГКЦ ми застосували системний підхід поділу тематики опублікованих матеріалів, що корелюють із макро-, мезо- та мікрорівнями функціонування одиниць соціальної системи. Зокрема, на мікрорівні знаходяться інструкції про те, як повинні бути реалізовані програмні засади серединного рівня, макрорівень дозволяє окреслити доцільність реалізації програмних засад серединного рівня, тобто дає відповідь на питання: для чого вони повинні бути реалізовані.

Ми визначили, що мікрорівень – це взаємодія священнослужителів із текстами офіційних повідомлень; серединний мезорівень – аспекти функціонування УГКЦ як соціального інституту. Макрорівневий зріз дозволяє окреслити інформаційну стратегію митрополичого ординаріату УГКЦ щодо об'єднання християн східного обряду та актуалізації приналежності Церкви до великої католицької спільноти, що є, зокрема, одними із ключових факторів її організаційної стійкості навіть у несприятливих та загрозованих суспільно-політичних обставинах.

Офіційні матеріали, присвячені екуменічній тематиці, опубліковані на сторінках «Львівсько-Архієпархіяльні Відомости» попри вжиту в них ригоричну, безапеляційну та принципову риторику щодо її єдності із Апостольським престолом, та місії зближення церков східного обряду із Католицькою, на нашу думку, допомогли їй вистояти й зберегти свою автентичність та місійність у період важких випробувань у міжвоєнний час та після 1939 р.

Література

1. Бойко А. Православна преса України 1900–1917 рр.: класифікація та систематизація. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2000. Вип. 8. С. 52–71.
2. Бойко А. Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр.: Культура. Суспільство. Мораль. Дніпропетровськ, 2002. 302 с.
3. Васьків А., Васьків Л. Митрополит А. Шептицький про теоретичні засади політики. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2015. № 8. С. 41–48.
4. Воляннюк Т. Волинські єпархіяльні відомості – концептуальна модель та змістове насичення. *Волинська духовна семінарія (до 20-річчя відродження)*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. Луцьк, 2010. С. 36–38.

5. Галушко М. Українські часописи Станіслава (1879—1944 рр.): іст.-бібліогр. дослідж. Львів, 2001. С. 76–80.
6. Генсьорський В. «Волинські єпархіальні відомості» як джерело до вивчення історії міжконфесійних відносин на Волині. *Волинський благовісник*. 2018. № 6. С. 77–90.
7. Гнот С. І. Добročинна діяльність греко-католицької церкви у 1921–1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Львів, 2003. 22 с.
8. Гончарова Н. О. «Екатеринославские епархиальные ведомости» як джерело вивчення історії добročинності дворянства. *Сторінки історії*: зб. наук. пр. 2015. Вип. 39. С. 26–33.
9. Делятинський Р. І. Особливості відновлення та розвитку організаційної структури Станіславівської єпархії у 1919–1925 рр. «*Meso-Eurasia*». URL: <http://www.meso Eurasia.org/archives/559c>.
10. Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939 рр.): іст.-бібліогр. дослідж. Львів, 2001.
11. Екуменічна концепція Української Греко-Католицької Церкви. URL: <https://docs.ugcc.ua/1539/>.
12. Каліновський В. Часопис «Таврические епархиальные ведомости» в культурно-суспільному житті Таврії у ХІХ ст. *Українська періодика: історія і сучасність*: доп. та повідомл. десятої Всеукр. наук.-теорет. конф. (31 жовтня 2008 р.). Львів, 2008. С. 132–140.
13. Ковба Ж. М. Людяність у безодні пекла: поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки «Остаточного розв'язання єврейського питання». Київ: Дух і Літера, 2019. 293 с.
14. Конарівська Ю. Польські визвольні змагання на Правобережній Україні у ХХ столітті на сторінках «Волинських єпархіальних відомостей» з 1867 по 1907 рр. *Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Чуднів і край в контексті малих і середніх міст Волині», присвяченої 600-й річниці з часу першої писемної згадки про місто Чуднів*. 2016. С. 255–263.
15. Лагіш Р. С. Особливості канонічно-правового статусу Католицької церкви візантійсько-слов'янського обряду в східних воєводствах Польщі (1923–1937 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017. Вип. 47. С. 307–312.
16. Лукашук В. С. Часопис «Волинские епархиальные ведомости» як джерело вивчення проблем волинського регіону другої половини ХІХ – початку ХХ ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. 2009. Вип. 16. С. 204.
17. Москалюк М., Старка В. Сільська школа Східної Галичини в умовах нацистської окупації 1941–1944 рр. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*: зб. наук. пр. Серія: Історичні науки. Ізмаїл, 2019. Вип. 43. С. 111–118.

18. Пилипів І. В. Організаційна структура Перемишльської греко-католицької єпархії в період між двома світовими війнами. *Гілея: наук. вісн.* 2014. Вип. 86. С. 48–52.

19. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: іст.-бібліогр. дослідж.: у 3 т. Львів, 2001. Т. 1: 1848–1900 рр. С. 480–485.

20. Саранча В. «Полтавские епархиальные ведомости» як джерело з історії церковного життя Полтавщини в період Першої світової війни. *Наукові записки: зб. пр. молодих вчених та аспірантів.* Київ, 2010. Т. 21. С. 223–239.

21. Снічарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс: монографія. Львів, 2009. 416 с.

22. Уварова О. Історія одеської церкви Святої Трійці (Грецької) на сторінках «Прибавлений» до «Херсонських епархиальних ведомостей». *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства.* 2013. Вип. 3(21). С. 182–189.

23. Уварова О. Релігійне життя грецької общини Одеси (за матеріалами «Херсонських епархиальних ведомостей» (1860–1919 рр.)). *Українська періодика: історія і сучасність: доп. та повідомл. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф.* (Львів, 24–26 жовтня 2003 р.). Львів, 2003. С. 238–241.

24. УГКЦ міжвоєнного періоду. *Збруч.* URL: <https://zbruc.eu/node/46036>.

25. Чорноморець Ю. Церковна бюрократія. Релігія в Україні. URL: <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/5774-cerkovna-byurokratiya.html>.

26. Школьна О. Мета і функції провінційної релігійної періодики кінця XIX – початку XX ст. (на прикладі видань Катеринославської губернії 1872–1917 рр.). *Українська періодика: історія та сучасність: доп. та повідомл. шостої Всеукр. наук.-теорет. конф.* (11–13 травня 2000 р.). Львів, 2000. С. 400–403.

27. Hubbard Autumn. «Built on a Rock: A Study in the Longevity and Adaptability of Organizational Structure within the Catholic Church». *SPNHA Review.* 2016. Vol. 12. Iss. 1. P. 27–46.

28. Miller Katherine. *Organizational Communication: Approaches and Processes.* 6th Ed. Australia and Boston: Wadsworth/Cengage, 2012.

29. Silverblatt Art. Media as Social Institution. *The American Behavioral Scientist.* 2004. Vol. 48. Iss. 1. P. 35–41.

References

1. Boiko, A. (2000). Pravoslavna presa Ukrainy 1900–1917 rr.: klasyfikatsiia ta systematyzatsiia [Orthodox press of Ukraine 1900–1917: classification and systematization], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, Lviv, (8), 52–71 (in Ukr.).

2. Boiko, A. (2002). Presa pravoslavnoi tserkvy v Ukraini 1900–1917 rr.: Kultura. Suspilstvo. Moral [Press of the Orthodox Church in Ukraine 1900–1917: Culture. Society. Morality], Dnipropetrovsk, 302 (in Ukr.).

3. Vaskiv, A., Vaskiv, L. (2015). Mytropolyt A. Sheptytskyi pro teoretychni zasady polityky [Metropolitan A. Sheptytskyi on the theoretical foundations of politics], *Sotsiohumanitarni problemy liudyny*, (8), 41–48 (in Ukr.).

4. Volianiuk, T. (2010). Volynski yeparkhialni vidomosti – kontseptualna model ta zmistove nasychennia [Volyn diocesan information - a conceptual model and content saturation], *Volynska dukhovna seminariia (do 20-richchia vidrodzhennia)*: zb. materialiv nauk.-prakt. konf., Lutsk, 36–38 (in Ukr.).

5. Halushko, M. (2001). Ukrainski chasopysy Stanislava (1879—1944 rr.): ist.-bibliohr. doslidzh. [Ukrainian periodicals of Stanislav (1879—1944): hist.-bibliographer research], Lviv, 76–80 (in Ukr.).

6. Hensorskyi, V. (2018). *Volynski yeparkhialni vidomosti yak dzherelo do vyvchennia istorii mizhkonfesiinykh vidnosyn na Volyni* [Volynski yeparkhialni vidomosti as a source for studying the history of inter-religious relations in Volyn], *Volynskiy blahovisnyk*, (6), 77–90 (in Ukr.).

7. Hnot, S. I. (2003). Dobrochynna diialnist hreko-katolytskoi tserkvy u 1921-1939 rr. (za materialamy Halytskoi mytropolii) [Charitable activities of the Greek Catholic Church in 1921-1939 (based on the materials of the Galician Metropolis)]: avtoref. dys...kand. ist. nauk, Lviv, 22 (in Ukr.).

8. Honcharova, N. O. (2015). «Ekaterynoslavskye eparkhialnye vedomosti» yak dzherelo vyvchennia istorii dobrochynnosti dvorianstva [Ekaterynoslavskye eparkhialnye vedomosti as a source for studying the history of charity of the nobility], *Storinky istorii*: zb. nauk. pr., (39), 26–33 (in Ukr.).

9. Deliatynskiy, R. I. (2016). Osoblyvosti vidnovlennia ta rozvytku orhanizatsiinoi struktury Stanyslavivskoi yeparkhii u 1919–1925 rr. [Peculiarities of the restoration and development of the organizational structure of the Stanislaviv Diocese in 1919-1925], «Meso-Eurasia». Retrieved from: <http://www.meso Eurasia.org/archives/559> (in Ukr.).

10. Drozdovska, O. (2001). Ukrainski chasopysy povitovykh mist Halychyny (1865–1939 rr.): ist.-bibliohr. doslidzh. [Ukrainian periodicals of the county towns of Galicia (1865–1939): hist.-bibliography. research], Lviv, 59–64 (in Ukr.).

11. Ekumenichna kontseptsiiia Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy [The ecumenical concept of the Ukrainian Greek Catholic Church]. Retrieved from: <https://docs.ugcc.ua/1539/> (in Ukr.).

12. Kalinovskiy, V. (2008). Chasopys «Tavrycheskyye eparkhialnye vedomosti» v kulturno-suspilnomu zhytti Tavrii u XX st. [The journal *Tavrycheskyye eparkhialnye vedomosti* in the cultural and social life of Tavria in the 19th century], *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist*: dop. ta povidoml. desiatoi Vseukr. nauk.-teoret. konf. (31 zhovtnia 2008 r.), Lviv, 132–140 (in Ukr.).

13. Kovba, Zh. M. (2019). Liudianist u bezodni pekla: povedinka mistsevoho naselennia Skhidnoi Halychyny v roky «Ostatochnoho rozviazannia yevreiskoho pytannia» [Humanity in the abyss of hell: the

behavior of the local population of Eastern Galicia during the years of the «Final Solution of the Jewish Question», Kyiv: Druk h i Litera, 293 (in Ukr.).

14. Konarivskam, Yu. (2016). Polski vyzvolni zmahannia na Pravoberezhnii Ukraini u XX stolitti na storinkakh «Volynskyykh yeparkhialnykh vidomostei» z 1867 po 1907 rr. [Polish liberation contests in Right-Bank Ukraine in the 20th century on the pages of *Volynskyye yeparkhialnye vidomosti* from 1867 to 1907], *Materialy Vseukrainskoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii «Chudniv i krai v konteksti malykh i serednykh mist Volyni», prysviachenoi 600-y richnytsi z chasu pershoi pysemnoi zghadky pro misto Chudniv*, 255–263 (in Ukr.).

15. Lahish, R. S. (1994). Osoblyvosti kanonichno-pravovoho statusu Katolytskoi tserkvy vizantiisko-slovianskoho obriadu v skhidnykh voievodstvakh Polshchi (1923–1937 rr.) [Peculiarities of the canonical-legal status of the Catholic Church of the Byzantine-Slavic rite in the eastern voivodeships of Poland (1923–1937)], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, (47), 307–312 (in Ukr.).

16. Lukashuk, V.S. (2009). Chasopys «Volynskyye eparkhialnye vedomosty» yak dzherelo vyvchennia problem volynskoho rehionu druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. [The magazine *Volynskyye eparkhialnye vedomosty* as a source of studying the problems of the Volyn region in the second half of the 19th and early 20th centuries], *Naukovi zapysky [Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho]*. Serii: Istorii, (16), 204 (in Ukr.).

17. Moskaliuk, M., Starka, V. (2019). Silska shkola Skhidnoi Halychyny v umovakh natsytskoi okupatsii 1941–1944 rr. [A rural school in Eastern Galicia under the Nazi occupation of 1941–1944], *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu: zb. nauk. pr.* Serii: Istorychni nauky, (43), 111–118 (in Ukr.).

18. Pylypiv, I. V. (2014). Orhanizatsiina struktura Peremyshl'skoi hreko-katolytskoi yeparkhii v period mizh dvoma svitovymy viinamy [The organizational structure of the Przemyśl Greek Catholic Diocese in the period between the two world wars], *Hileia: nauk. visn.*, (86), 48–52 (in Ukr.).

19. Romaniuk, M. M., Halushko, M. V. (2001). Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: ist.-bibliohr. doslidzh.: u 3 t. [Ukrainian periodicals of Lviv 1848–1939: history-bibliography. research: in 3 vols], Lviv, (1: 1848–1900), 480–485 (in Ukr.).

20. Sarancha, V. (2010). «Poltavskyye eparkhialnye vedomosty» yak dzherelo z istorii tserkovnoho zhyttia Poltavshchyny v period Pershoi svitovoi viiny [Poltavskyye eparkhialnye vedomosty as a source of the history of the church life of Poltava region during the First World War], *Naukovi zapysky: zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv*, Kyiv, (21), 223–239 (in Ukr.).

21. Snitsarchuk, L. V. (2009). Ukrainska presa Halychyny (1919–1939 rr.) i zhurnalistykoznavchyi dyskurs: monohrafiia [Ukrainian Press of Galicia (1919–1939) and journalistic discourse: monograph], Lviv, 416 (in Ukr.).

22. Uvarova, O. (2013). Istoriiia odeskoi tserkvy Sviatoi Triitsi (Hretskoj) na storinkakh «Prybavlenyi» do «Khersonskykh eparkhialnykh vedomostei» [History of the Odesa Church of the Holy Trinity (Greek) on the pages *Prybavlenya to Khersonskye eparkhialnye vedomosti*], *Zbirnyk prats Naukovodoslidnoho instytutu presoznavstva*, (3(21), 182–189 (in Ukr.).

23. Uvarova, O. (2003). Relihiine zhyttia hretskoj obshchyny Odesy (za materialamy «Khersonskykh yeparkhialnykh vidomostei» (1860–1919 rr.). [Religious life of the Greek community of Odessa (based on the materials of the *Khersonskye yeparkhialnye vedomosti* (1860–1919))], *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: dop. ta povidoml. vosmoi Vseukr. nauk.-teoret. konf. (Lviv, 24–26 zhovtnia 2003 r.)*, Lviv, 238–241 (in Ukr.).

24. UHKTs mizhvoiennoho periodu [UGCC of the interwar period], *Zbruch*. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/46036> (in Ukr.).

25. Chornomorets, Yu. Tserkovna biurokратиia [Church bureaucracy], *Relihiia v Ukraini*. Retrieved from <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovyia/5774-cerkovna-byurokратиia.html> (in Ukr.).

26. Shkolna, O. (2000). Meta i funktsii provintsiinoi relihiinoi periodyky kintsia XIX – pochatku XX st. (na prykladi vydan Katerynoslavskoi hubernii 1872–1917 rr.) [Purpose and functions of provincial religious periodicals of the late 19th and early 20th centuries. (on the example of publications of the Katerynoslav province 1872–1917)], *Ukrainska periodyka: istoriia ta suchasnist: dop. ta povidoml. shostoї Vseukr. nauk.-teoret. konf. (11–13 travnia 2000 r.)*, Lviv, 400–403 (in Ukr.).

27. Hubbard, Autumn (2016). «Built on a Rock: A Study in the Longevity and Adaptability of Organizational Structure within the Catholic Church», *SPNHA Review*, (12, 1), 27–46 (in Eng.).

28. Miller, Katherine (2012). *Organizational Communication: Approaches and Processes*, 6th Ed., Australia and Boston: Wadsworth/Cengage (in Eng.).

29. Silverblatt, Art. (2004). Media as Social Institution, *The American Behavioral Scientist*, (48, 1), 35–41 (in Eng.).

Roman Blikharskyi

PhD (social communications)

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

DIOCESAL AND ARCHIEPARCHIAL PERIODICALS OF GALICIA IN ORGANIZATIONAL COMMUNICATION SYSTEM OF UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH, 1886–1939

The article outlines the social and political prerequisites for the establishment of diocesan periodicals, which were published in the Stanislaviv, Przemyśl dioceses, and the Lviv archdiocese; the role they played in the religious and church life of Galicia and in the organizational culture of the Ukrainian Greek Catholic Church in 1918–1939 is determined.

The role of the Galician diocesan officials « Vistnyk Peremyskoj Eparkhii», «Vistnyk Stanislavivskoi Eparkhii», «Lvivsko-Archieparchialni Vidomosti» in the system of organizational communication of the Ukrainian Greek-Catholic Church is clarified, the functional purpose of which is considered in the light of organizational theories and an institutional approach.

The contents of «Lvivsko-Archieparchialni Vidomosti» are outlined, namely: official documents, consistory notices and orders, texts of occasional papal messages, pastoral letters of Metropolitan Andrey Sheptytskyi, etc. Special attention is paid to the issues of the interwar period (1918–1939), when the leadership of the Galician Metropolitan had to solve a number of unique problems of the mission.

Keywords: «Vistnyk Peremyskoj Eparkhii», «Vistnyk Stanislavivskoi Eparkhii», «Lvivsko-Archieparchialni Vidomosti», Ukrainian Greek Catholic Church, religious periodical, organization communication system, social institute.

Василь Ґабор

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5482-4529>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
vsgabor@gmail.com

УДК 070(477.87)"192/193":821.161.2.09"18"

ШЕВЧЕНКІАНА НА СТОРІНКАХ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ПРЕСИ 20–30-х рр. ХХ ст.

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-5>

Проаналізовано широкий спектр публікацій у закарпатській пресі 20–30-х рр. ХХ ст., присвячених життю і творчості Тараса Шевченка, вшануванню пам'яті поета, осмислено його значення у національному розвою краю. Досліджено початки шевченкіани на Закарпатті, її характерні регіональні особливості, специфіку вшанування річниць народження і смерті Т. Шевченка, охарактеризовано основні типи видань, жанрові особливості й тематику ювілейних публікацій.

З'ясовано, що товариство «Просвіта» в Ужгороді видало до 65-річчя смерті Кобзаря одноденну газету ««Просвіта» – Шевченкови» (1926), а провідні часописи Закарпаття, такі як:

«Вѣночокъ для пѣкарпатскихъ дѣточокъ», «Голос Життя», «До Перемоги», «Карпатська Правда», «Народня Сила», «Наша Земля», «Наша Оборона», «Пчѣлка», «Русинъ», «Свобода», «Українське Слово» та ін., присвятили Т. Шевченкові окремі числа та багато публікацій. Ювілейні випуски видань були одночасно приурочені до річниць першого президента Чехословацької Республіки Т. Масарика й Т. Шевченка, а також Т. Шевченка й будителя підкарпатських русинів О. Духновича, дні народження яких відзначалися майже одночасно.

Розкрито, що закарпатські видання під час вшанування річниць народження і смерті Т. Шевченка, засвідчили наявність трьох чітко виражених тогочасних суспільно-політичних напрямів – народовецького (національного), москвофільського і радянофільського, по-різному трактували творчу спадщину Т. Шевченка і між ними виникали гострі дискусії щодо приналежності його спадщини до руської (української) чи руської (російської) літератури.

У своїх публікаціях М. Бращайко, В. Бірчак, В. Гренджа-Донський, В. Желтвай, О. Маркуш, І. Невицька, І. Панькевич, Марійка Підгірянка, А. Штефан та ін. яскраво змальовували образ Т. Шевченка як геніального поета, пророка і мученика за український народ.

Ключові слова: шевченкіана, закарпатська преса, Підкарпатська Русь, русини, руський/руський поет.

Постановка проблеми. Упродовж 1919–1938 рр. Закарпаття п. н. Підкарпатська Русь входило до складу Чехословацької Республіки на правах автономії. Демократичний устрій республіки сприяв бурхливому національному відродженню краю, зокрема широкому зацікавленню українства життям і творчістю Т. Шевченка. Але саме крайова преса 20–30-х рр. ХХ ст. відіграла важливу роль у пропагуванні творчої спадщини поета та заклала основи закарпатської шевченкіани. У зазначений період на Закарпатті існували видання різних суспільно-політичних напрямів – народовецького (національного), москвофільського і радянофільського, які по-різному трактували творчу спадщину Т. Шевченка і гостро дискутували між собою. Отож саме цю різновекторність ми вперше детально й проаналізуємо.

Мета дослідження. Ми ставимо собі за мету комплексно дослідити початки шевченкіани у Підкарпатській Русі та її

характерні особливості на сторінках крайової преси 20–30-х рр. ХХ ст., специфіку вшанування річниць народження і смерті Т. Шевченка, проаналізувати полеміку між тогочасними виданнями різних суспільно-політичних напрямів щодо приналежності творчої спадщини Т. Шевченка до руської (української) чи руської (російської) літератури, а також з'ясувати основні типи видань та жанрове різноманіття ювілейних публікацій.

Об'єкт дослідження – провідні закарпатські видання різних суспільно-політичних напрямів 20–30-х рр. ХХ ст., як-от: «Вѣночокъ для пѣкарпатскихъ дѣточокъ» (1920–1927), «Голос Життя» (1929–1938), «До Перемоги» (1935–1936), «Карпатська Правда» (1922–1938), «Народня Сила» (1936–1938), «Наша Земля» (1927–1928), «Наша Оборона» (1920–1925), «Нашъ Карпаторусскій Голосъ» (1934–1935), «Нашъ Путь» (1935–1938), «Просвѣта» (1925), «“Просвѣта” – Шевченкови» (1926), «Пчѣлка» (1923–1932), «Русинъ» (1923), «Русская Земля» (1919–1938), «Руська Нива» (1920–1924), «Свобода» (1922–1938), «Українське Слово» (1932–1938) та «Учительський Голос» (1930–1938).

Аналіз останніх публікацій. Постать Т. Шевченка і його творчість завжди були в центрі уваги закарпатських науковців, зокрема О. Барчан [1], О. Гаврош [2], Н. Ребрик [5], Т. Росул [6], С. Федаки [8], Н. Ференц [9]. Однак більшість дослідників осмислювали певні аспекти творчості поета в рецепції письменників Закарпаття [5; 9], музиці та образотворчому мистецтві [2; 6], в публіцистиці того чи іншого літератора [1] або ж окреслювали умовні етапи закарпатської шевченкіани [8]. Упродовж останніх років активно осмислюється шевченкіана на сторінках преси інших регіонів України, зокрема Галичини – у дослідженнях Л. Сніцарчук та М. Комариці [7; 4], Полісся – у статті Т. Демченко [3] та ін. Ми ж ставимо собі за мету проаналізувати початки закарпатської шевченкіани та її особливості виключно на сторінках закарпатської преси 20–30-х рр. ХХ ст. різних суспільно-політичних спрямувань.

Методи дослідження. У дослідженні використано такі методи: системний – для з'ясування початків та особливостей закарпатської шевченкіани на сторінках крайової преси різних суспільно-політичних напрямів 20–30-х рр. ХХ ст., аналітичний – для вивчення специфіки закарпатської шевченкіани, описовий – для характеристики жанрового різноманіття публікацій.

Виклад основного матеріалу. Преса Закарпаття 20–30-х рр. ХХ ст. є цінним джерелом закарпатської шевченкіани. Її початки найповніше висвітлені у статті «Тарас Шевченко й Підкарпаття» в часописі «Українське Слово». З цієї публікації довідуємося, що місцева інтелігенція ознайомила з творами Т. Шевченка в 1860-х рр. Для підтвердження автор статті навів надісланий з Ужгорода допис Ю. Ігнатова, опублікований 1863 р. у ч. 14 львівської газети «Слово». Ю. Ігнатов розповідав, як в Ужгороді 17 лютого 1863 р. публіка із великим захопленням прийняла перші українські театральні вистави, після яких хор виконував пісню на вірш О. Духновича «Я русин був» та пісню «Думи мої, думи» без зазначення авторства. Як слушно зауважив автор статті, це були «Думи мої, думи мої...» Т. Шевченка, твори якого лише після смерті почали ширитися на сторінках львівських часописів, зокрема «Слова» і «Галичанина», з якими радо співпрацювала консервативно налаштована інтелігенція тогочасної Угорської Русі. Впливові поезії Шевченка не опирався навіть консервативний О. Духнович, у віршах якого можна знайти парафрази з поета, але, як зауважував автор статті, подальший культурно-національний розвиток краю в умовах угорського панування не сприяв популяризації творчості українського поета. І лише на початку ХХ ст. дехто з тогочасної інтелігенції «вбирає Кобзареве слово в одію малярську», роблячи його доступним радше для угорської публіки, аніж для широких верств народу. Безпосередньо перед війною деякі вірші Т. Шевченка «у несмілій іноді і у переміненій формі» почали друкуватися в часописі «Наука» і навіть шкільних читанках (Тарас Шевченко й Підкарпаття. Українське Слово. Ужгород, 1936. Ч. 11. С. 1).

Окремі відомості про історію перших публікацій творів Т. Шевченка можна почерпнути і з критичної статті «На що? (Шевченко в шкільних підручниках)», надрукованої у «Нашій Землі». Ймовірно, публікація належить перу В. Гренджі-Донського, і з неї довідуємося, що вірші поета на Підкарпатті вперше були вміщені у календарі товариства «Унію», а згодом – в «азбуках» (букварях) і читанках, які редагував о. А. Волошин. Однак якщо в календарях (також під редакцією А. Волошина) вони друкувалися без змін, то в «азбуках» і читанках, зокрема у «Малій читанці», настільки відрізнялися від оригіналу, що важко було визначити: це переспів чи переклад? У Шевченкові рядки було приплетено навіть слово «русин», а в поетичній перлині

«Садок вишневий коло хати», опублікованій п. н. «Вечер», змінені не лише окремі слова, а й цілі рядки (виділяємо їх курсивом), зокрема: «*Мати в дома вечерю ладить, / Голодний хлоп к столу сп'шить*», «*А мати хоче научати, / Что то им все Бог дарує*» (На що? (Шевченко в шкільних підручниках). Наша Земля. Ужгород, 1928. Ч. 3. С. 5).

Аналіз виявлених de visu більше п'ятдесяти публікацій про життя і творчість Т. Шевченка, Шевченківські святкування та пов'язані з поетом культурно-мистецькі події дозволив з'ясувати характерні особливості шевченкіани на сторінках закарпатської преси 20–30-х рр. ХХ ст. У цей період пресові видання на теренах Підкарпатської Русі представляли три чітко виражені суспільно-політичні напрями – народовецький (національний), москвофільський та радянофільський, які відповідно і відобразили нерідко кардинально протилежні погляди на життя і творчість Т. Шевченка.

Так, у періодичних виданнях народовецького (національного) напрямку Т. Шевченка називали руським поетом, українців – русинами, а українську мову – руською. Зокрема, передова стаття газети «Наша Оборона» мала назву «Тарас Шевченко. Найбільший руський поет и мученик за руський народ» (Наша Оборона. Ужгород, 1922. Ч. 2/3. С. 2). Однак уже в 30-х рр. ХХ ст. національно орієнтовані видання називали Т. Шевченка поетом як виключно українським, так і українсько-руським. Автор під криптонімом О. П. писав: «Тарас Шевченко – пророк відродження українського руського народу» (О. П. Тарас Шевченко. Пчблка. Ужгород, 1930. Ч. 7. С. 186). Виключно українським, ба більше – великим поетом не лише українським, а й слов'янським називала Т. Шевченка редакція «Українського Слова» (Тарас Шевченко й Підкарпаття. Українське Слово. Ужгород, 1936. Ч. 11. С. 1).

Натомість у москвофільських періодичних виданнях Т. Шевченка частіше називали русским, або малорусским, поетом, русскою людиною, Україну – Малою Руссю (Украиною), українців – малорусским плем'ям, а українську мову – русскою, або малорусскою. Зокрема, редакція газети «Русская Земля» зазначала, що березень кожного року вважається серед «малорусского племени» місяцем Тараса Шевченка, бо саме на березень припадає народження і смерть цього «великого малорусского поэта» (Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. Русская Земля. Ужгород, 1930. № 8. С. 1). Редакція газети «Нашъ

Карпаторускій Голось» у замітці «Т. Г. Шевченко» вела мову про нього як «величайшого малорусского поета», одного із співців «Малой Руси» (Т. Г. Шевченко. Нашъ Карпаторускій Голось. Ужгородъ, 1935. № 52. С. 4).

Однак наприкінці 30-х рр. XX ст. закарпатські видання москвофільського спрямування почали називати Т. Шевченка своїм поетом – «Шевченко нашъ». Так, 1937 р. 217-й номер газети «Нашъ Путь» відкривався загальним заголовком «76-лѣтіе со дня смерти русскаго поета Т. Г. Шевченко (1861–1937», а автор передової статті О. Фаринич зазначав, що малороси, білороси і великороси проголосили Т. Шевченка своїм, тому він має «общерусское національное значеніе. Иначе говоря: **Шевченко нашъ!** (тут і далі у цитатах виділення авторів. – В. Г.)» (Фариничъ А. Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. Нашъ Путь. Ужгородъ, 1937. № 217. С. 1).

Виключно українським поетом називали Т. Шевченка періодичні видання радянофільського напрямку. Щоправда, публікації цих пресодруків дуже часто мали політичне забарвлення й були позначені революційним пафосом. Зокрема, В. Гренджа-Донський писав про Т. Шевченка як про одного із найталановитіших світових поетів, найбільшого українського генія і поета-революціонера, якого зродила українська земля ([Гренджа-Донський В.]. Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1927. Ч. 2. С. 1. Підп.: (г.-д.). При цьому В. Гренджа-Донський послідовно підкреслював ідею єдності українського народу, зазначаючи, що Т. Шевченко є «найбільший син того самого народу, котрого й ми є нероздільною частиною» ([Гренджа-Донський В.]. Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1927. Ч. 2. С. 3. Підп.: (г.-д.). Редакція часопису «Голос Життя» у передовій статті наголошувала, що в березні «почитаємо великого українського пролетарського поета – кріпака-бунтаря – Тараса Шевченка» (Із життя Тараса Шевченка. Голос Життя. Ужгород, 1930. Ч. 5/6. С. 2).

Стримано охарактеризував Т. Шевченка як найбільшого українського поета А. Дівнич у статті «Українське письменство» ([Дівнич А.]. Українське письменство. Наша Земля. Ужгород, 1927. Ч. 5. С. 9. Підп.: Августин Крук), опублікованій у багатьох числах радянофільського журналу «Наша Земля».

Між періодичними виданнями національного й москвофільського спрямування нерідко виникали гострі дискусії

з приводу трактування творчої спадщини Т. Шевченка та її приналежності до української чи російської літератури. Зокрема, Яковенко в часописі «Народня Сила» різко виступив проти О. Фаринича та його публікацій у «Нашем Пути».

Яковенко дивувався, що «Наш Путь» умістив наверху першої сторінки напис: «76-лѣтіе со дня смерти русскаго поэта Т. Г. Шевченко», і риторично запитував: «...Шевченко?!. Русский поет?!. Чи часом не пріма апріліс (день сміху. – В. Г.) для “русских” читачів?..» (Яковенко. Фенциків «Наш Путь» і Шевченко. Народня Сила. Ужгород, 1937. Ч. 8. С. 1). Критично відгукнулася на публікацію О. Фаринича і редакція газети «Українське Слово» передовою статтею «“Нашъ”?» («Нашъ»? Українське Слово. Ужгород, 1937. Ч. 14. С. 1).

В. Бірчак у фейлетоні «Біда з Шевченком» іронічно описав боротьбу російських критиків із Т. Шевченком за його життя і після смерті та намагання кожного політичного напрямку перетягнути поета до свого табору. Свій спосіб у цих намаганнях знайшли і більшовики: «Коли не можна цілком вбити Шевченка, ані не можна цілого прийняти, то тут викиньмо з нього “волю”, там виріжім його мрії про самостійну Україну, там знов поправмо, а там допишім. І готовий червоний Тарас Шевченко, що бореться за права селян та робітників – і більш нізащо! Більш нізащо! Оце й найважніше – більш нізащо!» ([Бірчак В.]. Біда з Шевченком. Українське Слово. Ужгород, 1936. Ч. 11. С. 3. Підп.: Н. А. Коліні). На думку В. Бірчака, приклад із більшовиків взяв і москвофільський «Русскій Народный Голосъ».

Для шевченкіани на сторінках закарпатської преси міжвоєнної доби було характерним і те, що творча спадщина поета осмислювалася у контексті історії Підкарпатської Русі, і дуже часто окремі числа журналів були одночасно присвячені першому президенту Чехословацької Республіки Т. Масарикові й Т. Шевченкові або ж Т. Шевченкові й будителю підкарпатських русинів О. Духновичу.

Однак насамперед відзначимо, що 1926 р., до 65-ї річниці смерті поета, вийшла одноденна газета «“Просвіта” – Шевченкови», яку можна вважати окрасою закарпатської шевченкіани середини 20-х рр. ХХ ст. Це десятисторінкове видання відкривалося програмою урочистої академії в міському театрі, яку підготував з цієї нагоди комітет усіх руських (українських) товариств в Ужгороді, тож видається своєрідним

літературним додатком до театральної вистави. У газеті були опубліковані «Заповіт» Т. Шевченка (без зазначення назви твору), присвячений поету вірш В. Гренджі-Донського «Могила пророка» та низка змістовних статей, зокрема передовиця без назви та зазначення автора («Кожного року згадують Русини свого великого борця за нарід, Тараса Шевченка...»). Зі статтями виступали такі відомі особистості краю, як: М. Брацайко («Поет любови й відродження»), Марійка Підгірянка («Жінка в творах Шевченка»), Ірина Невицька («Невільник Шевченко – Україна – Жіноцтво»), П. Яцко («Шевченко, дїти – и школа») та О. Маркуш («Лист»). Ці публікації творили живий образ Т. Шевченка та відображали його велику любов до України, матері, жінки, дитини.

Упродовж 1920–1930-х рр. життю і творчості Т. Шевченка було присвячено багато чисел журналів та газет, зокрема: ч. 3 за 1921 р. «Вѣnochка для пѣкарпатскихъ дѣточокъ», ч. 1 за 1925 р. «Просвѣти», березневе ч. 7 (четвертого річника) за 1926 р. «Нашого Родного Краю», березневі ч. 11 за 1927 р. та ч. 11 за 1928 р. «Карпатської Правди», ч. 2 за 1927 р. та ч. 3 за 1928 р. «Нашої Землі», ч. 5/6 за 1930 р. «Голосу Життя», ч. 3 за 1936 р. «До Перемоги». Однак найбільше чисел, майже щороку, присвятила означеній темі редакція місячника «Пчѣлка». Зазвичай вони мали характерну особливість: були присвячені одночасно першому президенту Чехословацької Республіки Т. Масарикові й Т. Шевченкові. Таким яскравим вийшло березнево-квітневе ч. 7/8 за 1926 р., яке відкривалося портретом Т. Масарика і містило статтю про його життя і суспільно-політичну діяльність та вірші С. Черкасенка й В. Гренджі-Донського. У ньому друкувалася присвячена Т. Шевченкові нумерована вставка на восьми сторінках, художньо оформлена віньєтками. Відкривалася вона графічним портретом поета з датами народження і смерті та містила статтю без зазначення авторства п. н. «Тарас Шевченко», рисунок рідної хати поета та велику добірку віршів п. н. «Добѣрнѣ думки Т. Шевченка». У 1927 р. ця добірка п. н. «Добѣрнѣ думки», як довідуємося з реклами журналу, вийшла окремим виданням (1927. Ч. 8).

У деяких числах «Пчѣлки», присвячених Т. Масарикові й Т. Шевченкові, редакція намагалася подати цікаві висловлювання цих видатних особистостей під спільним заголовком «Добѣрнѣ думки Т. Масарика и Т. Шевченка» (1927. Ч. 7) чи присвячені

їм вірші, зокрема С. Черкасенка «Речники правды (Т. Масарик и Т. Шевченко)» (1927. Ч. 7). Варто вказати, що цей вірш С. Черкасенка згодом був републікований у виданні п. н. «Масарик и Шевченко» (1930. Ч. 7).

Іноді редакції закарпатських періодиків 20–30-х рр. XX ст. відзначали певні річниці Т. Шевченка одночасно з річницями будителя підкарпатських русинів О. Духновича. Зокрема, таким вийшло ч. 1 за 1925 р. «Просвѣти» зі статтею І. Панькевича «Два ювильеѣ» (Т. Шевченка і О. Духновича), березневе ч. 7 за 1928 р. «Пчѣлки» зі статтею І. Панькевича «Памятнѣ роковины. Шевченко и Духнович», яка фактично є републікацією із часопису «Просвѣта», та квітневе ч. 15 за 1930 р. «Свободи», що відкривалося передовою статтею «Шевченко і Духнович».

Так, І. Панькевич у статті «Два ювильеѣ», приуроченій до 60-ї річниці смерті «нашого подкарпатсько-руського писателя и будителя» О. Духновича та 64-ї річниці смерті «найбѣльшого писателя всѣх Русинѣв» Т. Шевченка, зацентрував увагу читачів на тих рисах характеру й особливостях творчості поетів, які об'єднували їх, адже вони проповідували любов і милосердя та зверталися до інтелігенції «горячими словами, котрѣ бы запалили их сердца» й показали їй шлях до поступу ([Панькевич І.]. Два ювильеѣ. Просвѣта. Ужгород, 1925. Ч. 1. С. 8–10. Підп.: П. У змісті подано крипт.: И. П.).

Об'єднувало поетів і те, зазначав уже автор часопису «Свобода», що за свої переконання вони відбули арешт: «За працю патріотичну приходиться обоім арешт. Вже сей самий факт украшає їх титулом національного героя. І могли кати робити, що лише сили стало, однако репрезентанти не замовкли» (Шевченко і Духнович. Свобода. Ужгород, 1930. Ч. 15. С. 1).

До характерних особливостей шевченкіани на сторінках закарпатської преси 20–30-х рр. XX ст. можна віднести і декілька театральних сценок, написаних на основі творів Т. Шевченка, зокрема авторства Валерії О'Коннор-Вілінської «На Великдень (З вѣршу Шевченка)» (Пчѣлка. 1928. Ч. 8), С. Черкасенка «До свѣтла до волѣ. Уривок сценки з дѣточих лѣт Т. Шевченка» (Пчѣлка. 1928. Ч. 7) та Б. Мартиновича «Малый артист. Сценичный етюд з жита Тараса Шевченка» (Пчѣлка. 1930. Ч. 5/6).

Шевченкіану на сторінках закарпатської преси означеного періоду доповнюють також художні твори – вірші, присвячені Т. Шевченкові, зокрема, В. Гренджі-Донського «Могила пророка»

(«Просвѣта» – Шевченкови. 1926. 10 марта) та «Пророкові – Великому Кобзареві» (Наша Земля. 1928. Ч. 3), Б. Мартиновича «Не пахучими квѣтками...» (Пчѣлка. 1925. Ч. 7/8), К. Феделеша «Тихе слово. Спомины на пам'ять 65 рочну смерть Тараса Шевченка» (Свобода. 1926. Ч. 12), С. Черкасенка «Речники правды (Т. Масарик и Т. Шевченко)» (Пчѣлка. 1927. Ч. 7). Зазначимо, що вірш В. Гренджі-Донського «Пророкові – Великому Кобзареві» поліція заборонила прочитати поетові під час відзначення 67-ї річниці смерті Т. Шевченка, аргументуючи це тим, що його не було подано до цензури, хоча В. Гренджа-Донський за три дні до свята передав його комітетові центральної управи ([Гренджа-Донський В.]. Поліція заборонила прочитати вірш Гренджі-Донського (Інцидент між автором вірша й комісаром поліції. Наша Земля. Ужгород, 1928. Ч. 3. С. 5–6. Підп.: (-).

Шевченкіана на сторінках закарпатської преси означеного періоду має ще одну цікаву особливість: чимало творів Т. Шевченка було опубліковано під іншими назвами, а до окремих Шевченкових слів містилися редакційні примітки. Зокрема, в часописі «Наша Оборона» поезія Т. Шевченка «Вечір на Україні» [«Садок вишневий коло хати»] мала редакційну примітку до слова «сѣмя» – «родина» (Наша Оборона. 1922. Ч. 2/3), а до окремих Шевченкових слів, наведених у статті «Тарас Шевченко. Найбільший руський поет и мученик за руський народ», містилися такі пояснення: «подушне» – «податок, порція»; «тином» – «плотом», «Днѣпро» – «найбільша рѣка на Украѣнѣ» (Наша Оборона. 1922. Ч. 2/3).

У третьому номері «Вѣночка для пѣдкарпатських дѣточокъ», у добірці віршів п. н. «Изъ поезій Тараса Шевченка» («Менѣ тринадцятий минавѣ», «Минають дни, минають ночи» та «Сходь сонця» [«Дивлюся, аж світає...»]), подано такі редакційні примітки до окремих слів, як-от: «неначе» – «якъ бы», «мовѣ» – «якъ бы», «почину» – «початку» (1921. Ч. 3).

Закарпатські автори містили також пояснення до окремих слів у своїх публікаціях. Так, М. Бращайко зазначав, що 1845 р. Т. Шевченко написав вірш, який назвав «Заповітом», «значить завіщаньом, тестаментом» (Промова Др-а Мих. Бращайка на святѣ Шевченка. Русинѣ. Ужгород, 1923. Ч. 81. С. 1); автор статті «Тарас Шевченко», опублікованої у газеті «Свобода», подав у дужках до українського слова «квіточками» закарпатський відповідник «косиці», роз'яснюючи, що коли Тарас навчався

читати і писати, то все щось переписував, а потім обмальовував різними «квіточками (косицями)» (Тарас Шевченко. Свобода. Ужгород, 1926. Ч. 10. С. 2).

Редакції закарпатських радянфільських видань – «Карпатська Правда» та «Наша Земля» – практикували вміщувати на багатьох сторінках своїх видань уривки з віршів Т. Шевченка (Карпатська Правда. 1927. Ч. 11; 1928. Ч. 11; Наша Земля. 1928. Ч. 3), а в щоденній газеті «Русинь» епіграфом, який друкувався у багатьох числах, стали Шевченкові слова: «Учите ся, брати мої, / думайте, читайте, / и чужого научайтесь, / свого не цурайтесь» (1923. Ч. 9, 59, 116).

Шевченкіана на сторінках закарпатської преси досліджуваного періоду представлена широким спектром газетних та журнальних жанрів, за допомогою яких авторам вдавалося уникати одноманітності й досягати найрізноманітніших цілей у відтворенні образу Т. Шевченка. Серед них домінували статті про життя і творчість поета, звіти та інформаційні повідомлення із Шевченківських святкувань та театральних вистав. Жанрову палітру доповнювали тексти промов М. Брацайка, опубліковані на сторінках «Русина» (Промова Д-ра Мих. Брацайка на святї Шевченка. Русинь. Ужгород, 1923. Ч. 81. С. 1–2; Ч. 82. С. 1–2) і «Свободи» (Промова Д-ра М. Брацайка на святочном вечерї Т. Шевченка. Свобода. Ужгород, 1928. Ч. 12. С. 2–3), «Лист» О. Маркуша (Маркуш А. Лист. «Просвїта» – Шевченкови. Ужгород, 1926. С. 9–10), рецензія М. Качанюка на видання прозових творів поета ([Качанюк М.]. Шевченковї повїсти. Русинь. Ужгород, 1923. Ч. 144. С. 3. Підп.: К.) та фейлетон В. Бірчака «Біда з Шевченком» ([Бірчак В.]. Біда з Шевченком. Українське Слово. Ужгород, 1936. Ч. 11. С. 3. Підп.: Н. А. Коліні).

Дуже часто публікації про життя і творчість Т. Шевченка споряджував широкий ілюстративний матеріал: фотографії і графічні портрети поета різних періодів його життя, репродукції його картин, світлини могили в Каневі тощо.

Кожен з авторів газетних і журнальних статей, промов намагався по-своєму осмислити творчу спадщину Т. Шевченка і його значення в історії українського народу загалом та Закарпаття зокрема. Так, В. Желтвай охарактеризував Т. Шевченка як «найбільшого руського поета, а також одного з найбільших славянських поетов», поезії якого чи не найбільше спричинилися до розвитку народної свідомості, «до розвою

духової і матеріальної сили руського народу і рознесли славу руського імені серед чужинців» ([Желтвай В.]. В 62 роцницю смерті Тараса Шевченка. Русинь. Ужгород, 1923. Ч. 22. С. 1–2. Підп.: (В).

Значення Т. Шевченка для українського народу підкреслював в одній із промов М. Брацайка, зазначаючи, що поет оспівував бунтівливий дух, прославляв «щастливість» гетьманських часів і вкорінював «идею державної самостійности України!» (Промова Др-а Мих. Брацайка на святї Шевченка. Русинь. Ужгород, 1923. Ч. 81. С. 2). В іншій промові М. Брацайка стверджував, що національному, економічному і політичному поступові українського народу за останні десятиліття «не в малій мірі батькови Тарасови треба завдячити» (Промова Д-ра М. Брацайка на святочном вечерї Т. Шевченка. Свобода. Ужгород, 1928. Ч. 12. С. 2–3).

Зазначимо, що перша промова М. Брацайка була републікована з незначним скороченням та несуттєвими змінами у «Руській Ниви» (1923. Ч. 23), а також вийшла окремим виданням у бібліотечці часопису «Русинь» під номером 12: «Др. Мих. Брацайко. Тарас Шевченко. (Цїна 1 Кч.)». Про це редакція інформувала читачів у рекламному оголошенні «Книжки “Русина”» (Русинь. 1923. Ч. 245).

У численних статтях закарпатські автори намагалися змалювати портрет Т. Шевченка та осмислити його творчість через призму гіркого сирітства ([Панькевич І.]. Тарась Шевченко. Вїночокъ для пѣкарпатскихъ дѣточокъ. Ужгород, 1921. Ч. 3. С. 33–37. Підп.: П.), любові до матері, жінки, дитини (Підгірянкa Марійка. Жінка в творах Шевченка. «Просвѣта» – Шевченкови. Ужгород, 1926. С. 6–7; Невицька І. Невільник Шевченко – Україна – жіноцтво. «Просвѣта» – Шевченкови. Ужгород, 1926. С. 7–8; Карпатський А. Жінка в Шевченка (Малий фейлетон). Карпатська Правда. Ужгород, 1928. Ч. 11. С. 3; Яцко П. Шевченко, дѣти – и школа. «Просвѣта» – Шевченкови. Ужгород, 1926. С. 8–9) та через образи серця ([Гренджа-Донський В.]. Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1927. Ч. 2. С. 1–3. Підп.: (г.-д.); невідомий автор часопису «До Перемоги» (Тарас Шевченко. До Перемоги. Ужгород, 1936. Ч. 3. С. 37) та холодних мурів (невідомий автор «Нашої Оборони» (Тарас Шевченко. Найбільший руський поет и мученик за руський народ. Наша Оборона. Ужгород, 1922. Ч. 2/3. С. 2–3) тощо.

Про зародження культу Т. Шевченка на Підкарпатській Русі вів мову автор статті «Тарас Шевченко», опублікованої у «Нашій Землі» (Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1928. Ч. 3. С. 2–4). На думку Н. Ференц, ймовірно, стаття належить перу А. Дівнича [34, с. 253], і саме в ній стверджується, що «культ Шевченка зачинає поволі запускати коріння й на Підкарпатті» (Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1928. Ч. 3. С. 2). Певною мірою цю публікацію доповнює допис «Святкування роковин смерті Т. Шевченка в Ужгороді. Культ Т. Шевченка поширюється щораз більше» автора М. Т. (Свобода. Ужгород, 1930. Ч. 16. С. 3).

Із класових позицій, характерних для радянських видань, написана стаття «Шевченко – співець убогого селянства та наймитів. 1814–1861–1927», надрукована в «Карпатській Правді» (Шевченко – співець убогого селянства та наймитів. 1814–1861–1927. Карпатська Правда, Ужгород. 1927. Ч. 11. С. 2–3). Вона містить такі детальні відомості про соціальний та економічний розвиток України в ХІХ ст., що видається републікацією з якогось радянського джерела. Те саме можна сказати і про статті Є. Григорука «Великий Бунтар» (Григорука Е. Великий Бунтар. Голос Життя. Ужгород, 1930. Ч. 5/6. С. 3–7) та без зазначення авторства «Шевченко і релігія», надруковані в часописі «Голос Життя» (Шевченко і релігія. Голос Життя. Ужгород, 1930. Ч. 5/6. С. 8–9). Зокрема, в останній публікації домінує не властивий закарпатським українцям, однак характерний для радянських видань войовничий атеїзм. Так, невідомий автор «Голосу Життя» стверджував, що «Шевченко є несвідомий атеїст (безвірник, безбожник)» (Шевченко і релігія. Голос Життя. Ужгород, 1930. Ч. 5/6. С. 9), натомість А. Штефан дотримувався думки, що поет був «перенятий глибокою вірою у Бога», а «Святе письмо було його улюбленою книгою від молодости, а на заслання він одинокую потіху мав у читанню Євангелія» (Штефан А. К. Тарас Шевченко. Учительський Голос. Мукачів, 1935. Ч. 4. С. 52).

Детально висвітлив перші публікації про Т. Шевченка в чеському і словацькому науковому світі та переклади його творів чеською і словацькою мовами Л. Луців (Луців Л. Тарас Шевченко, чехи й словаки. Пчѳлка. Ужгород, 1930. Ч. 7. С. 189–191).

Закарпатські автори завжди підкреслювали велику жертвність і любов Т. Шевченка до України та свого знедоленого народу й акцентували увагу читачів на важливості творчості

поета для розвитку тогочасного суспільно-політичного життя краю. Так, автор під криптонімом В. К. зазначав: «Коли хочемо бути послідовними, коли хочемо дійсно шанувати пам'ять нашого Тараса Шевченка, а головне, коли хочемо дійсно йти його слідами, – провадьмо в життє, в буденному життє його ідеї, провадьмо їх тими шляхами, якими йшов Тарас Шевченко – шляхами твердості, незламності й принциповості» (В. К. Тарас Шевченко й ми. Учительський Голос. Мукачів, 1934. Ч. 3. С. 54–55).

На сторінках закарпатських періодичних видань 20–30-х рр. ХХ ст. опубліковано багато звітів та інформаційних повідомлень про Шевченківські святкування, театральні вистави, які засвідчують формування у тогочасній Підкарпатській Русі сталої традиції вшанування пам'яті генія українського народу в дні його народження і смерті, що дозволяє змалювати цілісну картину, так би мовити, подієвої шевченкіани краю. Доповнюють її повідомлення про Шевченківські торжества у Празі та пов'язані з поетом культурно-мистецькі події у радянській Україні.

Висновки. Ретроспективний аналіз окремих публікацій про життя і творчість Т. Шевченка на сторінках закарпатських періодичних видань міжвоєнної доби дозволяє зробити такі висновки: 1) основи шевченкіани в Підкарпатській Русі були закладені саме в 20-х рр. ХХ ст., а вже у 30-х рр. почав укорінюватися культ Т. Шевченка і витворилася стала традиція урочистого вшанування пам'яті поета у дні його народження та смерті; 2) шевченкіана в закарпатській пресі означеного періоду засвідчила ідеологічну орієнтацію трьох чітко виражених тогочасних суспільно-політичних напрямів – народовецького (національного), москвофільського і радянофільського, тож між періодиками різновекторного спрямування виникали гострі дискусії щодо приналежності творчої спадщини Т. Шевченка до руської (української) чи руської (російської) літератури; 3) життя і творчість Т. Шевченка осмислювалися у контексті тогочасної Підкарпатської Русі, до 65-ї річниці смерті поета вийшла одноденна газета «“Просвіта” – Шевченкови» (1926), а багато чисел газет і журналів були присвячені одночасно першому президенту Чехословацької Республіки Т. Масарикові й Т. Шевченкові, а також Т. Шевченкові й будителю підкарпатських русинів О. Духновичу; 4) шевченкіана в закарпатській пресі означеного періоду

представлена широким спектром газетних та журнальних жанрів – статтями, звітами, інформаційними повідомленнями, промовами, листами, рецензіями та фейлетонами, завдяки яким авторам вдавалося досягати різноманітності в зображенні образу Т. Шевченка; 5) на якісний рівень публікацій шевченківської тематики в тогочасній закарпатській пресі вплинула плеяда відомих науковців, письменників, громадсько-політичних діячів та журналістів (зокрема західноукраїнських, які жили і працювали у краю), таких як: М. Брацайко, В. Бірчак, В. Гренджа-Донський, А. Дівнич, В. Желтвай, М. Качанюк, О. Маркуш, Ірина Невицька, І. Панькевич, Марійка Підгірянка, А. Штефан, П. Яцко.

Література

1. Барчан О. Тарас Шевченко і становлення національної свідомості закарпатців у публіцистиці Василя Гренджі-Донського. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2003. Вип. 7. С. 84–87.

2. Гаврош О. Тарас Шевченко в образотворчому мистецтві Закарпаття. *Закарпатська Шевченкіана: зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поет. добірок, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп*. Ужгород: Ліра, 2013. С. 57–76.

3. Демченко Т. 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка на сторінках чернігівської преси. *Українська біографістика*. Київ, 2014. Вип. 11. С. 174–189.

4. Комариця М. Шевченкіана в українській пресі доби Визвольних змагань 1917–1921 рр. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2013. Вип. 3(21). С. 203–224.

5. Ребрик Н. Тарас Шевченко у літературі Закарпаття. *Закарпатська Шевченкіана: зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поет. добірок, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп*. Ужгород: Ліра, 2013. С. 37–51.

6. Росул Т. Музична Шевченкіана у творчості закарпатських композиторів. *Закарпатська Шевченкіана: зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поет. добірок, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп*. Ужгород: Ліра, 2013. С. 52–56.

7. Снідарчук Л. Шевченкіана журналу «Правда» (Львів, друга половина XIX ст.). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. Львів, 2014. Вип. 6(22). С. 131–140.

8. Федака С. Тарас Шевченко у громадсько-політичному житті Закарпаття кінця XIX – початку ХХІ століття. *Закарпатська Шевченкіана: зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поет. добірок, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп*. Ужгород: Ліра, 2013. С. 13–28.

9. Ференц Н. Творчість Шевченка в рецепції письменників Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Ужгород, 2014. Вип. 1(31). С. 252–257.

References

1. Barchan, O. (2003). Taras Shevchenko i stanovlennia natsionalnoi svidomosti zakarpattsvu u publitsystytsi Vasylia Grendzhi-Donskoho [Taras Shevchenko and the formation of the national consciousness of Transcarpathians in the journalism of Vasil' Granga-Donsky], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Serii: Filolohiia, Uzhhorod, (7), 84–87 (in Ukr.).

2. Havrosh, O. (2013). Taras Shevchenko v obrazotvorchomu mystetstvi Zakarpattia [Taras Shevchenko in the fine arts of Transcarpathia], *Zakarpatska Shevchenkiana: zb. nauk. ta publitsyst. st., ese, spohadiv, poet. dobirok, bibliohr. dzherel / Zakarpat. oblas. univers. nauk. b-ka im. F. Potushniaka; ukklad. M. B. Badyda, O. D. Havrosh, N. M. Panchuk, L. A. Filip, Uzhhorod: Lira*, 57–76 (in Ukr.).

3. Demchenko, T. (2014). 100-richchia vid dnia narodzhennia Tarasa Shevchenka na storinkakh chernihivskoi presy [The Taras Shevchenko's one hundred anniversaries on the pages of Chernihiv periodicals], *Ukrainska biohrafistyka*, Kyiv, (11), 174–189 (in Ukr.).

4. Komarytsia, M. (2013). Shevchenkiana v ukrainskii presi doby Vyzvolnykh zmahaniy 1917–1921 rr. [Shevchenkiana in the Ukrainian press of the era of the Liberation Struggle 1917–1921], *Zbirnyk prats Naukovodoslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (3(21)), 203–224 (in Ukr.).

5. Rebryk, N. (2013). Taras Shevchenko u literaturi Zakarpattia [Taras Shevchenko in the literature of Transcarpathia], *Zakarpatska Shevchenkiana: zb. nauk. ta publitsyst. st., ese, spohadiv, poet. dobirok, bibliohr. dzherel / Zakarpat. oblas. univers. nauk. b-ka im. F. Potushniaka; ukklad. M. B. Badyda, O. D. Havrosh, N. M. Panchuk, L. A. Filip, Uzhhorod: Lira*, 37–51 (in Ukr.).

6. Rosul, T. (2013). Muzychna Shevchenkiana u tvorchosti zakarpatskykh kompozytoriv [Musical Shevchenkiana in the works of Transcarpathian composers], *Zakarpatska Shevchenkiana: zb. nauk. ta publitsyst. st., ese, spohadiv, poet. dobirok, bibliohr. dzherel / Zakarpat. oblas. univers. nauk. b-ka im. F. Potushniaka; ukklad. M. B. Badyda, O. D. Havrosh, N. M. Panchuk, L. A. Filip, Uzhhorod: Lira*, 52–56 (in Ukr.).

7. Snitsarchuk, L. (2014). Shevchenkiana zhurnalnykh «Pravda» (Lviv, druha polovyna XIX st.) [Shevchenkiana of Pravda magazine (Lviv, second half of the 19th century)], *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*, Lviv, (6(22)), 131–140 (in Ukr.).

8. Fedaka, S. (2013). Taras Shevchenko u hromadsko-politychnomu zhytti Zakarpattia kintsia XIX – pochatku XXI stolittia [Taras Shevchenko in the social and political life of Transcarpathia in the late XIX – early XXI century],

Zakarpatska Shevchenkiana: zb. nauk. ta publitsyst. st., ese, spohadiv, poetychnykh dobirok, bibliohr. dzherel / Zakarpat. oblas. univers. nauk. b-ka im. F. Potushniaka; uklad. M. B. Badyda, O. D. Havrosh, N. M. Panchuk, L. A. Filip, Uzhhorod: Lira, 13–28 (in Ukr.).

9. Ferents, N. (2014). *Tvorchist Shevchenka v retseptsii pysmennykiv Zakarpattia* [Shevchenko's work in the reception of Transcarpathian writers], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii, Uzhhorod, (1(31), 252–257 (in Ukr.).

Vasyl Gabor

Candidate of Science (Philology), Senior Researcher Fellow
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

SHEVCHENKIANA AS REPRESENTED IN THE 1920s AND 1930s TRANSCARPATHIAN PRESS

The article analyzes a wide range of articles in the 1920–30s Transcarpathian press focusing on the life and works of Taras Shevchenko, honoring the memory of the poet, and elaborating on his significance to the rise of the national awareness in the region. The report focuses on the emergence of Shevchenkiana in Transcarpathian, its special regional features, the characteristics of commemoration of the anniversaries of T. Shevchenko's birth and death, the main types of publications, genre features, and the subjects of anniversary publications.

It has been established that the Prosvita Society in Uzhhorod published the one-day newspaper *Prosvita – Shevchenkovy* (*Prosvita for Shevchenko*) (1926), and the leading Transcarpathian periodicals, such as: “*Vinochok dlia Podkarpatskykh Ditochok*”, “*Holos Zhyttia*”, “*Do Peremohy*”, “*Karpatska Pravda*”, “*Narodnia Syla*”, “*Nasha Zemlia*”, “*Nasha Oborona*”, “*Pcholka*”, “*Rusyn*”, “*Svoboda*”, “*Ukrainske Slovo*”, etc., dedicated separate issues and numerous publications to T. Shevchenko. Some anniversary editions were simultaneously dedicated to the anniversaries of T. Masaryk, the first President of Czechoslovakia, and T. Shevchenko, as well as to T. Shevchenko and O. Dukhnovych, an enlightener of the Subcarpathian Ruthenians, whose birthdays were celebrated almost simultaneously.

It has been found that in the commemoration of the anniversaries of the birth and death of T. Shevchenko, Transcarpathian periodicals that fall into three distinct socio-political categories of the time – *Narodnyks* (national), *Moscophiles* and *Sovietophiles* – assumed different approaches to interpreting T. Shevchenko's creative legacy

and were involved in heated discussions about whether his works belonged to Ruthenian (Ukrainian) or Russian literature.

In their publications, M. Brashchaiko, V. Birchak, V. Grendzha-Donskyi, V. Zheltvai, O. Markush, Iryna Nevvytska, I. Pankevych, Mariika Pidhirianka, A. Shtefan and others vividly described T. Shevchenko as a brilliant poet, prophet and martyr for the Ukrainian people.

Keywords: Shevchenkiana, Transcarpathian press, Subcarpathian Ruthenia, Ruthenians, Ruthenian/Russian poet.

Зоряна Галаджун

ORCID ID: 0000-0002-3487-6057

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
Національний університет «Львівська політехніка»
(Львів, Україна)
zoriana.v.haladzhun@lpnu.ua

УДК 070:34](477):[070.43:070.41-025.12]"1922/2023"

JOURNAL «PRAVO UKRAINY» AND THE PUBLISHING PROJECTS OF ITS EDITORIAL BOARD

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-6>

Розглянуто історію становлення редакції загальнодержавного юридичного журналу «Право України» від 1922 року до сьогодні, встановлено, що зі здобуттям незалежності України редакція видання у 1992 році прийняла рішення про зміну назви на «Право України», під якою журнал виходить і досі українською мовою, впродовж років також видавався англійською та російською мовами. Крім того, редакція випускає у світ низку інших юридичних видань – збірники, науково-практичні та наукові журнали, видання для дітей, зокрема: «Філософія права і загальна теорія права», «Міжнародне право», «Європейське право», «Європейський суд з прав людини. Судова практика», «Право США», «Приватне право», «Порівняльне правознавство», «Вісник Конституційної Асамблеї», «Медичне право», «Альтернативне вирішення спорів», «Академічні правові дослідження», «Правова система України: історія, стан та перспективи», «Студентський юридичний журнал», «Абетка права», «Правобукварик», «Право-вісник України», «Зібрання актів європейського права».

Проаналізовано контент часописів та виокремлено, що всі видання виходили українською мовою, окрім наукового журналу

«Правова система України: історія, стан та перспективи», матеріали якого викладені англійською мовою та наукового журналу «Альтернативне вирішення спорів», перше число якого видавалося українською, а друге – російською мовою. Деякі часописи містили російськомовні чи англословні версії («Право України» (рос., англ.), «Приватне право» (рос., англ.), «Правобукварик» (англ.), «Міжнародне право» (рос., англ.), що не завжди були автентичними україномовними, а у більшості видань зміст публікувався двома (укр., англ.) («Міжнародне право», «Альтернативне вирішення спорів») або трьома (укр., англ., рос.) мовами («Право України», «Філософія права і загальної теорії права», «Європейське право», «Право США», «Приватне право», «Порівняльне правознавство», «Вісник Конституційної асамблеї», «Медичне право»). Крім того, деякі номери видань вміщували російськомовні статті, як-от «Порівняльне правознавство» та «Академічні правові дослідження», а також англословні матеріали («Філософія права і загальної теорії права»).

Встановлено, що аудиторія видань залежить від контенту конкретного часопису, але загалом видання орієнтовані на суддів, державних службовців, адвокатів, наукову громадськість, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів. Окрім, звичайно, збірника «Правобукварик» та дитячого журналу «Абетка права», що розраховані на дітей (від 3 до 7 років) та юнацтво відповідно.

Ключові слова: юридичний журнал, преса, часопис, науковий журнал, науково-практичне видання, видання для дітей.

Formulation of the problem. In January 1922, the People's Commissariat of Justice began printing the monthly publication «Vestnyk sovetskoï yustytssii na Ukraine» edited by Yevsey Shirvind in Russian in the city of Kharkiv. Only two magazines were published under this name, and later it was renamed «Vestnyk sovetskoï yustytssii», the main task of which was comprehensive coverage of issues of Soviet law, popularization of legal norms, and acquaintance with justice bodies. Mykhailo Reichel became the chief editor. The main headings of the publication were: articles on legal issues, the activities of the Soviet government, the page of the judicial officer, from the activities of the People's Commissariat, on the Soviet Federation, the mailbox and others. Only in 1929, the magazine began to be published in Ukrainian under the name «Visnyk radianskoï

yustytysii», whose editorial board included L. Akhmatov, G. Volkov, Yu. Mazurenko, S. Prigov and others, and Anton Prykhodko became the editor-in-chief. As early as 1931, the magazine changed its name again to «Revoliutsiine pravo», which became a de facto merger of two publications – «Visnyk radianskoi yustytysii» and «Chervone pravo». The magazine was published twice a month in the city of Kharkiv, and in July 1934 the editorial office moved to Kyiv. The magazine had permanent sections: on practical topics, on regular topics, judicial practice, outside the Soviet border, in the Soviet Union, our proposals, a self-criticism page, legal chronicle, Ukrainian legal terminology, review of Soviet legislation, bibliography, from the courtroom, they write to us, answers and others. The publication of the magazine was stopped due to the Second World War.

In the period from 1945 to 1958, there was no specialized legal publication in Ukraine, and only in 1957 was a decision made to revive the journal, but it began to be published under a new name – «Radianske pravo» under the editorship of Volodymyr Zaychuk. The main headings of the magazine were: Soviet construction, judicial practice, prosecutorial and investigative practice, land law, collective farm law, state arbitration, proposals for legislation, debates and discussions, reader's forum, exchange of experience, new legislation, consultations, chronicles, reviews and others.

The aim of the study. To consider the publishing projects of the national periodical legal journal «Pravo Ukrainy» during 1992–2022, to determine and analyze their functional and typological features, thematic aspects and the specifics of presenting legal information.

Object of study. Newspapers, magazines, collections of scientific works and other publishing products of a legal direction, which were issued on the initiative and under the auspices of the editorial office of the magazine «Pravo Ukrainy».

Analysis of recent research and publications. About legal journalism as a specialization wrote L. Yu. Bachyn [4], S. P. Kost was engaged in the study of legal topics on the pages of Ukrainian newspapers [11], legal terminology in press – O. M. Kaleniuk [10], topics and rubrics of the legal publication for children – Z. V. Haladzhun [24], publishing culture of Ukrainian legal literature M. I. Zhenchenko [6].

Research methods. The historical and typological method was used in the study to identify the stages of development of the «Pravo Ukrainy» edition from 1922 to 2022; interviewing members of the

editorial board within the framework of the sociological method to clarify certain aspects of their publishing activity; typological for distinguishing type-forming features of a particular edition; content analysis to identify features and properties of magazines.

Presenting main material. With the independence of Ukraine in 1992, the editors of the publication decided to change the name to «Pravo Ukrainy», under which the journal is still published in Ukrainian, English (up to 2013 inclusive) and Russian (up to 2013 inclusive). In addition, the editorial office publishes a whole list of other legal publications, including «Filosofii prava i zahalna teoriia prava», «Mizhnarodne pravo», «Yevropeiske pravo», «Yevropeiskyi sud z prav liudyny. Sudova praktyka», «Pravo SShA», «Pryvatne pravo», «Porivnialne pravoznavstvo», «Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei», «Medychne pravo», «Alternatyvne vyrishennia sporiv», «Akademichni pravovi doslidzhennia», «Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy», «Studentskyi yurydychnyi zhurnal», «Abetka prava», «Pravobukvaryk», «Pravovisnyk Ukrainy», «Zbirnyk aktiv yevropeiskoho prava».

The scientific and practical specialist publication «Pravo Ukrainy» [16] – under this name – has been published since 1992 in the city of Kyiv in Ukrainian, Russian and English, monthly, with a volume of about 300 pages, in the format 70×108/16, with a circulation of over three thousand copies. As a rule, the magazine is published in separate magazines, with minor exceptions, when two numbers were published in one edition (Nos. 1–2, 3–4, 11–12 of 2012; 1–2, 3–4 of 2013 and 11–12 2011). The founders of the magazine are the Ministry of Justice of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine, the Supreme Court of Ukraine, the Higher Economic Court of Ukraine, the General Prosecutor's Office of Ukraine, the Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine, Academy of Legal Sciences of Ukraine, National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. The magazine has a Board of Publishers, which includes the first persons from the founding bodies, a Scientific Council, and an Editorial Board, which includes lawyers and scientists. Oleksandr Svyatotskyi, Doctor of Law, Professor, Academician of the Academy of Sciences of Ukraine is the permanent editor-in-chief of the publication, except for the period from December 2019 to December 2020, when he was Viktoria Reznikova, Doctor of Law, Professor, and he held the position of General Director. Each issue of the publication,

starting from the first day of 2010, contains a current topic, which the editorial board announces at the end of each issue, and the rubric is partly subordinate to it. The number of sections is numerous, given the thirty-year history of the publication, this is understandable, but in general, it can be stated that since the journal is one in which the results of scientific research are published, the rubrication in different accents corresponds to the division of law into branches, includes issues of history, philosophy, theory and methodology of law, and also contains sections such as legal chronicles, reviews, anniversaries, a word for young legal scholars, judicial practice, notable lawyers, discussions and discussions, proposals for legislation and many others. The Russian-language and English-language versions of the publication were published during 2011–2013, as a rule in the format of paired numbers, except for Nos. 1, 2 of 2011 and Nos. 1–4 of 2013. The presentation of the English-language version of the magazine, as a tool of the euro integration course of Ukraine, took place during the autumn session of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (from October 4 to 7, 2011, Strasbourg, France), as part of the implementation of the priority of Ukraine's chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe «Human rights and the rule of law in the context of democracy and stability in Europe», October 5, 2011 in the premises of the Palace of the Council of Europe. The presentation proved Ukraine's readiness in the future to fulfill at an appropriate level the commitments made by our country upon joining the Council of Europe, regarding the implementation of reforms in the legal sphere, the bringing of national legislation and the practice of its application in accordance with the norms and standards of the Council of Europe, the implementation of the Council's international legal potential of Europe into national legislation [17, p. 378–379]. Publications are authentic, but do not correspond to the Ukrainian language, as they contain excellent content. A total of seventeen magazines were published.

One of the publishing projects of the editorial office was the «Studentskyi yurydychnyi zhurnal» [22], which was founded in 2010, was published in the Ukrainian language during 2011–2013, quarterly during 2011–2012 and once every six months in 2013, in the format of 70×108 1/16, edition of one hundred copies. The content was presented in three languages – Ukrainian, Russian and English. A total of nine issues were published, as issues three and four were combined into one magazine in 2012. Each number contained

a different number of headings – from six to eleven, their names mostly corresponded to the generally accepted division into fields of law (labor law, civil law, criminal law, international law, and others), as well as by the names of academic disciplines (human and citizen rights and freedoms, comparative jurisprudence, philosophy of law, general theory of the state and law, criminal justice, constitutional law of foreign countries, legal ethics, etc.), as well as – student legal chronicle, leading higher educational institutions of Ukraine, to the student's library, legal crossword. There were twelve materials in the numbers (№ 3–4, 2012), thirteen (№ 2, 2012; 2, 2013), sixteen (№ 1, 2012), seventeen (№ 3 and #4, 2011; #1, 2013), twenty-five (№ 2, 2011) and twenty-seven (№ 1, 2011). The first section of each issue was «Topic issue», which contained different, depending on the issue, number of materials – one (No. 2, 2012), two (No. 2, 2013), three (No. 1, 2013), four (No. 4, 2011), five (No. 3, 2011; No. 1, 2012; No. 3–4, 2012), six (No. 2, 2011) and seven (No. 1, 2011). The topic of the rubric covered current issues of parliamentarism, comparative jurisprudence, judiciary, human and citizen rights and freedoms, law fields (civil, medical, criminal and criminal-procedural, electoral). The last in each issue (except No. 3-4, 2012 and No. 2, 2013) was the column «Articles of foreign students», which usually contained two or three materials.

Once every two months, over the years, a book-type publication «Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy» [19] with a volume of about 600 pages, format, was prepared jointly with the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Each issue was devoted to a certain topic, for example, in 2013, five volumes were published – I «Methodological, historical and theoretical problems of the formation and development of the legal system of Ukraine», II «Constitutional foundations of the legal system of Ukraine and problems of improvement», III «Civil and legal sciences. Private law», IV «Methodological foundations of the development of environmental, land, agrarian and economic law», V «Criminal and legal sciences. Actual problems of fighting crime in Ukraine». The editorial board consisted of academicians whose specialization corresponded to the problem considered in the volume, the estimated audience was determined to be scientific workers, teachers, graduate students, students of higher educational institutions, practical workers, readers interested in civil law issues. The rubric of the publication was subject to the general idea of the issue, for example in the issue

«Civil and Legal Sciences. Private law» in which «the content of civil law is revealed, in particular the definition of the subject and method of civil law as an independent branch of law, the characteristics of the sphere of private law, the theoretical principles of codification are determined, considerable attention is paid to the study of the principles of contract law and the regulation of corporate relations, family legal relations in the family and civil law of Ukraine, as well as other branches of legislation, in particular housing, labor, and land» [17, p. 4] there were three headings-sections: the main trends in the development of modern civil law (six paragraphs), the institutional foundations of the civil law of Ukraine (ten paragraphs), the relationship and relationship of civil law with other areas of private law (seven paragraphs). At the end of each volume there *is* information about the editorial board, the authors of the materials and a name index.

«Akademichni pravovi doslidzhennia» [2] is another publication that was an appendix to the journal «Pravo Ukrainy» and was published over the years as a scientific collection of congress materials (No. 22–24, 2013), scientific works (No. 9, 11 ; 2013), scientific and practical conferences (N^o N° 8, 10; 2013), scientific and practical seminars (N° 1; 2013), round table (N° 12, 2013). In addition, it published collective (Nos. 1–2, 14–15, 17, 25; 2013) and individual (Nos. 4–7, 35; 2013) monographs of Ukrainian legal scholars, which were devoted to solving a certain legal problem.

A separate supplement to the magazine «Pravo Ukrainy» was the collection of normative legal acts «Pravovisnyk Ukrainy» [20], which was published in four issues in 2013 and contained codes of laws of Ukraine – criminal, criminal executive, land, and customs.

The scientific and practical magazine «Alternatyvne vyrishennia sporiv» [3] was published twice a year during 2013 – the first issue was in Ukrainian, and in the second half – in Russian. It is interesting that the content of each issue, regardless of the language of the publication, was duplicated in English, and the Russian-language number was also in Ukrainian. The magazine contained seven to nine headings, among which there were constants – international commercial arbitration (3–5 articles), mediation (1–3 articles), arbitration courts (one article), chronicle of events (1–2 articles) and literature review (1–4 texts). Sections that were additionally used by the editorial board were also international investment arbitration, modern arbitration regulations, court practice, practice of the

International Center for the Settlement of Investment Disputes. All materials of the publication are devoted to the practice of activities of national and international institutions for the resolution of disputes that arise between subjects of economic relations. We would like to pay special attention to the section «Chronicle of events», the materials of which are an overview of problems and issues that were considered at thematic international practical conferences. Reviews of monographs, study guides and textbooks on the subject of the magazine are published in the «Literature Review» section.

The scientific and practical journal «Medychne pravo» [12] was founded in 2008 by the «Medicine and Law» Medical Center in Lviv, but the state registration certificate was obtained in 2014. The editor-in-chief was and remains I. Ya. Senyuta – Doctor of Law, Professor. The publication is published twice a year, with a volume of about two hundred pages, circulation of 150 copies, format 70×108 1/16. The editorial board and editorial board consists of scientists in the fields of jurisprudence (in the majority), medicine and public administration. The content of the magazine is presented in Ukrainian, Russian and English. The rubric of the publication is constant, it contains the same number of sections: the editor-in-chief's page, the doctrine of medical law, consultations of a medical professional, the standards of the Council of Europe in the field of health care and the practice of their application, medical law in documents: international and national acts, from legal practice, to help practitioners, a methodological treasury, personalities, aphorisms, maxims, proverbs, a professional bookshelf, events, an information sheet and a note to the author. The subject matter of all the materials of the magazine concerns the problems of regulatory regulation in the field of health care, both national and foreign. An interesting section is the «Methodological treasury» in which lectures of leading scientists on certain aspects of medical law are published. The heading «Aphorisms, maxims, proverbs» is not typical for specialized publications, and the selected examples relate to the topics of the magazine – doctors, medicine, drugs and treatment, medical secrecy, relations between doctors and patients. In the professional bookshelf, abstracts of specialized publications are displayed to attract attention and encourage reading of professional literature. The «Events» section provides a report on various events in the field of medicine and law (conferences, congresses, etc.).

The journal «Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei» [5] was called to life by state-building processes, namely the publication of the

decree of the President of Ukraine V. Yanukovich on February 21, 2011 on the creation of the Constitutional Assembly to prepare changes to the Constitution of Ukraine. That is why in the first issue of the publication for 2013, we can familiarize ourselves with the materials of V. Yanukovich «Modernization of the Constitution of Ukraine as a factor in the further stable development of the state» and L. Kravchuk «The Constitutional Assembly as a representative institution for the development and processing of proposals for updating the Constitution of Ukraine.» The magazine was published in four issues, but two editions – No. 1 and No. 2–4 in 2013. The rubric of the first number contained the following sections (number of materials in parentheses): official documents (concept of the Constitutional Assembly (1), conclusion of the Venice Commission (1), decrees of the President of Ukraine (3), decisions of the Constitutional Assembly (13) and reports of commissions, speeches and articles of members of the Constitutional Assembly on various issues (methodology of modernization of the Constitution of Ukraine (6); constitutional system and procedure for adoption and implementation of amendments to the Constitution of Ukraine (3); rights, freedoms and duties of a person and citizen (4); exercise of people's power (5); state authorities (2); justice (4); law enforcement activities (3); administrative and territorial organization and local self-government). The rubric of the second number is excellent and contains the following sections: modernization of the Constitution of Ukraine: problems of doctrinal support (5), the people are the only source of power in Ukraine (6), constitutional and legal status of the individual: opportunities for improvement in Ukraine (2), issues of the state system and municipal studies (3). The publication did not exist for long, as already on December 1, 2014, the President of Ukraine Petro Poroshenko signed a decree on the liquidation of the Constitutional Assembly.

The scientific and practical specialist journal «Porivnialne pravoznavstvo» [14] was first published in 2012, because, as the editor-in-chief of the publication O. Kresin noted, «the development of the legal system of the state based only on national traditions is impossible in the modern world. Unsystematic, selective appeal to foreign and international legal experience, its «extraction» without generalization, determination of global and regional trends, comprehensive comparison of the functioning of legal norms and institutions leads to political speculations, ill-considered legislative

decisions, non-viable and even harmful borrowings» [17, with. 408–410]. In addition, he pointed out that Ukraine has 180 years of experience in comparative jurisprudence, there are relevant scientific schools in educational institutions, there is an Association of Comparative Jurisprudence, and therefore the creation of a specialized scientific periodical is a need of the hour. The magazine was published as three editions, each of which contains two paired issues during 2012–2013, with a circulation of 300 and 100 copies, 454 and 564 pages, respectively. The content is provided in Ukrainian, Russian and English, the materials are in Ukrainian and English. Each number has a specific topical theme and all materials and headings are subordinated to the main problem, for example: modern comparative jurisprudence: philosophical, theoretical and methodological problems (№ 1–2, 2012), modern legal systems: typology, classification, development trends (№ 3–4, 2012), interaction of legal systems as a subject of comparative jurisprudence (№ 1–2, 2013). Among the permanent headings we can include philosophy, methodology and history of comparative jurisprudence, Ad Fontes, lectures, anniversaries, memories of outstanding scientists. In addition, there are sections that appear in several numbers, for example, centers of comparative law, reviews and reviews, bibliography, scientific chronicle.

The scientific journal «Pryvatne pravo» [21] was published in 2013 with a stated frequency of once every six months. The content of the publication is printed in three languages (Ukrainian, Russian and English) and has a volume of more than 300 pages, circulation of 100 copies, format 70×108 1/16, editor-in-chief – doctor of legal sciences, professor O.V. Kokhanovskaya. The first number of 2013 was also published in Russian, which is authentic to the Ukrainian version. Each issue has a specific topical theme to which the issue is dedicated and concerns private-law, civil legal relations – private law of Ukraine: state, problems, prospects (№. 1, 2013); The Civil Code of Ukraine is 10 years old (№. 2, 2013). The first issue of the magazine begins with a greeting on the occasion of the establishment of the magazine, the concept of the magazine is explained. Among the permanent headings, we can note the opening speech of the editor-in-chief, the law of foreign countries, the tribune of a young scientist, outstanding civilians, scientific life, in the department of civil and legal sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Association of Civilians of Ukraine, a review of literature, anniversaries.

Another scientific and practical professional publication of the editorial office was the magazine «Pravo SShA» [15], published in Ukrainian, once every six months, volume of more than 300 pages, format 70×108 1/16, three hundred copies in 2012 and one hundred in 2013, editor-in-chief – candidate of legal sciences, associate professor and lawyer N.O. Davydova. Two editions were published – one each in 2012 and 2013, as paired issues in two half-years. The content is also published in three languages – Ukrainian, Russian, and English. Each journal has a theme of the issue, and these were US Family Law (No. 1–2, 2012) and Constitutional Rights in the United States (Civil Rights) (No. 1–2, 2013). The issue begins with an introductory speech by the chairman of the scientific board of the journal and an introductory speech by the editor-in-chief. The rubric of the edition is stable, but the order of placement of sections changes in the next issue, for example, in No. 1–2 for 2012, the rubric «Regulatory legal acts on family law» is the sixth out of nine, and in No. 1–2 for 2013 it follows the Editor-in-Chief's Introduction, the first issue is divided into subheadings – Federal Laws and State Laws, and the second – the US Constitution and Amendments to the US Constitution. The system of subheadings of the section «Modern problems of American (author – thematically) law» is also lost, because No. 1–2 (2012) contains subheadings – marriage, rights and obligations of spouses (7 materials); termination of marriage (3 materials); rights and responsibilities of children and parents (8 materials); adoption (2 materials), and #1–2 (2013) no longer have them, and all the materials are sixteen, laid out without division by subsections. Legal practice, reviews and a selected bibliography on modern (author – thematic) law are also permanent headings.

«Zbirnyk aktiv yevropeiskoho prava» [7] was a compilation, which was also formed by the magazine's editors, was published in Ukrainian once every six months, and was published in 2012 in a paired issue of the first and second issue, and in 2013 – in separate editions. The editorial board consisted of lawyers-scientists, under the general editorship of Doctor of Laws, Professor V. I. Muravyov. Each issue was thematic – the Council of Europe (№ 1–2, 2012), the European Union (№ 1, 2, 2013). The purpose of the collection is to make the main documents and principles of the organization and activities of the Council of Europe and the European Union publicly available with the aim of incorporating them into the legal order of Ukraine. Each issue has its own rubric, only the preface and

commentary are common, that is, the first and last sections of the collection. The audience of the journal is considered by the editorial board to be judges, civil servants, lawyers, the scientific community, teachers, graduate students, and students of higher educational institutions.

Collection «Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Sudova praktyka» [9] was a publication that published decisions of the European Court of Human Rights on various issues, comments and scientific research on specific cases, Ukrainian and international legal acts, speeches of the head of the ECtHR, biographies of ECtHR officials, and more. The presentation of the publication took place together with the English-language version of the magazine «Law of Ukraine» during the autumn session of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (from October 4 to 7, 2011, Strasbourg, France), as part of the implementation of the priority of Ukraine's chairmanship in the Committee of Ministers of the Council of Europe. Human rights and the rule of law in the context of democracy and stability in Europe», on October 5, 2011 in the premises of the Palace of the Council of Europe, the purpose of which was also to present these publications as important tools for the implementation of the European integration course of Ukraine. The presentation of the annex was started by the Chairman of the Council of Judges of Ukraine, Ya. Romaniuk, who noted «that the large number of appeals to the European Court, in respect of which this Court has adopted decisions, which stated the facts of Ukraine's violation of the international obligations undertaken by Ukraine, testifies to the fact that the quality of Ukrainian justice wants to be better and should be brought closer to European standards. Therefore, the purpose of this publication is to convey to Ukrainian judges not only the content, but also the spirit of the provisions of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the decisions of the European Court adopted in accordance with it» [17, p. 380]. It was published three times a year (once every four months) in Ukrainian, with a volume of over 800 pages. The structure of the publication differs from other compilations of the editorial office and contains a division into «books», «parts», «chapters» and «subsections». Each collection is thematic, for example, the topic of the first issue (Books 1–2 and 3, 2011) was «Article 3 of the ECHR «Prohibition of Torture», the second (Books 1, 2, 3, 2011) – «Article 2 of the ECHR «The right to life», of the third (Book 1 part 1, part 2, part 3, 2013) – «Article 6 of the ECHR

«Right to a fair trial». In the first issue, on the occasion of the release of the first issue, congratulatory words of high-ranking officials of Ukraine were published: the President of Ukraine, the Chairman of the Supreme Council of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine, the Supreme Court of Ukraine, the Council of Judges of Ukraine. Among the recurring sections are an editorial column (V. Butkevich – Doctor of Law) and a decision of the ECtHR on a certain article, according to the topic of the issue.

The journal «Yevropeiske pravo» [8] was founded in 2011 as the first specialized scientific and practical periodical in Ukraine, devoted primarily to the legal aspects of the activities of the European Union, the Council of Europe, the OSCE, EFTA and other international European organizations and associations. The magazine will cover the main theoretical and practical issues of the influence of the activities of European international organizations on the legal order of Ukraine. The founders of the journal believe that the publication pursues scientific, analytical, informational, reference and methodological goals. First, the materials of the magazine will inspire the understanding of the origins, trends and prospects of the development of the law of European states and European organizations. Secondly, the magazine will provide an expert analysis of European national, supranational and international legal acts that affect the development of European law as a whole [17, p. 404–405]. It was published quarterly in Ukrainian in 2012–2013. During 2012, two editions – No. 1 and No. 2–4 were published, and in 2013 – one edition (No. 1–2). The editor-in-chief is lawyer-scientist K.V. Smirnova, the Scientific Council and the Editorial Board consisted of lawyers-scientists of Ukraine and foreign countries. The contents of the magazine were published in three languages – Ukrainian, Russian and English. The volume of the magazine is more than 200 pages. Each issue is thematic, and during the existence of the publication, the editorial board prepared issues on the following topics: European law as a phenomenon (No. 1, 2012), legal regulation of European economic integration (No. 2–4, 2012), European mechanisms for the protection of human rights (No. 1–2, 2013). The magazine's permanent headings were: editorial column, judicial practice, European private law, selected bibliography. A number of sections were clarified in issues 2–4 of 2012 and in this updated form have already passed to No. 1–2 in 2013, in particular: «Chronicle of Scientific Events» instead of «Scientific Chronicle», «European Scientific and Educational Institutions» instead of

«European Research Centers», «Prominent experts in European law» instead of «Prominent figures». Also, it was in issues 2–4 of 2012 that new sections appeared: to help a young specialist, international legal documents, legal chronicles, new dissertation studies.

Another scientific and practical specialized journal of the editors was the edition «Mizhnarodne pravo» [13], which was published during 2012–2013 (3 journals (Nos. 1, 2 for 2012 and No. 1–2 for 2013) were published – in Ukrainian, and in 2013 also in English (Nos. 1–2 for 2013) and Russian (Nos. 1, 2 for 2013) with a volume of about 300 pages (for example – 368 articles in No. 1, 2012; 260 articles in #1–2 for 2013), with a circulation of 300 copies in the first year and 100 in the next, format 70×108 1/16. The content was presented in two (Ukrainian and English) languages in 2012 and three (Ukrainian, Russian and English) in the following. In accordance with the concept of the journal, the purpose of the publication, as noted by the editor-in-chief O. Butkevich and the head of the scientific council V. Butkevich, was to unite the efforts of domestic and foreign scientists and practitioners in the field of international law for a comprehensive analysis of current international legal issues, creation of the most complete picture of the current state of international law development, analysis of the main events in the international legal sphere and their analysis, uniting the scientific community of Ukraine and foreign scientists to discuss on the pages of the publication the debatable problems of international public and international private law [17, p. 406]. In addition, the structure of the magazine was presented: section 1 «General questions» (editorial column, overview of the main events in international life, development of the science of international law, adoption of important international legal acts, interviews of well-known theoreticians and practitioners of international law); section 2 «Modern theory of international law» (scientific articles on the problems of international public and private law); section 3 «International legal activity of Ukraine»: a) publication in Ukrainian of the text of the decision of the International Court of Justice or arbitration in a case involving Ukraine and scientific analysis of such a decision; b) publication of the text of a regulatory act in the field of international legal activity of Ukraine or an international treaty of Ukraine and scientific analysis of such a source); section 4 «From the history of international legal opinion of Ukraine» (publication of studies on international law that were not previously published in an accessible language (or which are currently not

accessible to the scientific community), the most famous domestic scientists or natives of Ukraine, as well as scientific biographies, analysis of the international legal views of such scientists); section 5 «Applicable international law» (publication of texts of international legal documents with comments); section 6 «Review of the literature on international law» (a section of each year's first edition of the yearbook, which gives a (possibly annotated) review of the literature on international law published in Ukraine and the world (monographs, textbooks, the most interesting articles) in the past year). During 2012, the contents of the Ukrainian-language magazine – two issues were presented in two languages – in.

During 2012–2016, the editors published the scientific journal «Filosofii prava i zahalna teoriia prava» [23] in Ukrainian, with a volume of about 300 pages (368 articles in No. 1 for 2012; 260 articles in No. 1–2 for 2019), with a frequency of once every six months, which resumed its activity in 2019 as an independent publication. The founders see the feasibility of introducing a separate periodical in Ukraine primarily in the fact that «under conditions of radical transformation of all spheres of social life, including the legal sphere, it becomes extremely necessary to form and use such worldview-philosophical and theoretical-legal paradigms that could to serve as a reliable conceptual foundation for scientific substantiation and forecasting of social practice in the relevant part of the national society» [17, p. 402]. The content of the publication is presented in Ukrainian, Russian (from No. 2 of 2012) and English. The editor-in-chief of the magazine is S. I. Maksymov, Doctor of Law, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Scientific Council and the Editorial Board are made up of scientists in the fields of law and philosophy. The magazine was published in separate issues during 2012 and 2013. And starting from 2014 – paired numbers once a year. The permanent headings of the publication were – from the editor-in-chief («Introductory speech of the editor-in-chief» in the first issue of 2012), modern legal understanding, methodology of legal science, philosophical and methodological problems of branch legal sciences, scientific life, law and culture (appeared in No. 1 2013), questions of the general theory of law (appeared in No. 2 of 2012), prominent figures (from No. 2 of 2012), reviews, literature reviews (from No. 2 of 2012, and from No. 1 of 2013 – «Discussions, reviews, literature presentations»), law and culture (from No. 1, 2013). In addition, there are some sections

that were updated due to the need of some editions, for example: our partners, sociology of law, rule of law and human rights (in four editions out of six), legal logic and legal argumentation and language, legal axiology (in half of the editions) . Also, almost every issue contained a new section, which we cannot fail to mention due to the significant number of materials published in it, in particular – legal interpretation and legal argumentation (No. 1–2, 2014), in which sixteen materials were placed, rational and emotional in law (№ 1–2, 2015) – eleven materials, tolerance: legal problems – eight texts. In addition, in 2014, another section was added – a system index of articles and materials printed in the journal. After the resumption of the publication in 2019 in the city of Kharkiv (Yaroslav the Wise National University of Law), the rubric was partially changed, now permanent – from the editor-in-chief and editor of the issue, topic of the issue (two independent sections), reviews, scientific life.

One of the two editions for children of the editors of the «Pravo Ukrainy» magazine was the collection «Pravobukvaryk» [18], which was published in Ukrainian (Nos. 1, 2, 2012 and No. 1, 2, 2013) and English (No. 1, 2013) , whose editor-in-chief was Larisa Denysenko, a lawyer and writer. The magazine was published twice a year during 2012–2013 and was aimed at children from three to seven years old, devoted to the problems of law and freedom of man and citizen. According to the founders, the goal of «Pravobukvaryk» is to bring human rights closer to children, to explain to children in the form of a fairy tale and game what justice is, what the value of life is, respect for another person, what honor, dignity, freedom of movement, freedom of speech, freedom of belief, personal safety, integrity, property, etc. The motto of the publication is to learn while playing. According to the editor, the audience of the publication is children, parents, kindergarten teachers, primary school teachers, Methodist teachers and teachers of after-school clubs. The author of the materials was the editor-in-chief Larisa Denysenko, and the author of the drawings was the artist Marysya Rudska. The volume of the publication was thirty-two pages, it contains many illustrations. At the beginning of the publication, there is a short introductory speech by the editor-in-chief, followed by a fairy tale, followed by tasks and games that give an opportunity to better learn what has been taught and think again about what you have read – «Conversations – Questions – Entertainers». The next section is the «Drawing Contest» with the promise that the best ones will go to the exhibition, and their authors will receive valuable gifts – the next edition.

The second edition of the editorial office, which is aimed at children, namely at schoolchildren, was the magazine «Abetka prava» [1]. The magazine itself was founded in 2011, was published during 2012–2013 in the Ukrainian language as a supplement to the magazine «Law of Ukraine», with frequency four times a year, circulation of 300 copies in 2012 and 100 in 2013, format 70×108/16, offset printing, was printed by CJSC «VIPOL». The author of the idea and the project manager was O. Svyatotskyi (chief editor of Pravo Ukrainy magazine, academician of the National Academy of Sciences of Ukraine), chief editor – L. Denysenko (writer and lawyer). In 2012, the magazine was published in two magazines: the first issue appeared as a separate edition, and with.

Conclusions. Throughout the history of formation, starting from 1922, the journal «Pravo Ukrainy» repeatedly changed its name: «Visnyk radianskoi yustytzii v Ukraini» (January–March 1922), «Visnyk radianskoi yustytzii» (April 1922 – December 1928), «Visnyk radianskoi yustytzii» (January 1929 – December 1930), «Revoliutsiine pravo» (March 1931 – May 1941), «Radianske pravo» (January 1958 – December 1991), «Pravo Ukrainy» (January 1992 – present time).

During its activity from 1992 to 2022, the editorial board of the magazine created eighteen editions, including:

- collections («Zbirnyk aktiv yevropeiskoho prava», «Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Sudova praktyka», «Akademichni pravovi doslidzhennia», «Pravovisnyk Ukrainy»);

- scientific and practical publications («Pravo Ukrainy», «Porivnialne pravoznavstvo», «Pravo SShA», «Medychne pravo», «Alternatyvne vyrishennia sporiv», «Yevropeiske pravo», «Mizhnarodne pravo», «Studentskyi yurydychnyi zhurnal», «Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei»);

- scientific journals («Filosofia prava i zahalna teoriia prava», «Pryvatne pravo», «Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy»);

- children's editions («Abetka prava», «Pravobukvaryk»).

Regarding the language of publications, all were published in Ukrainian, except for the scientific journal «Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy», whose materials are presented in English, and the scientific journal «Alternatyvne vyrishennia sporiv», the first issue of which was published in Ukrainian, and the second in Russian. Some periodicals contained Russian- or English-language versions («Pravo Ukrainy» (Russian, English),

«Pryvatne pravo» (Russian, English), «Pravabukvaryk» (English), «Mizhnarodne pravo» (Russian, English)), which were not always authentic Ukrainian-language, and in most editions the content was published in two (Ukrainian, English) («Mizhnarodne pravo», «Alternatyvne vyrishennia sporiv») or three (Ukrainian, English, Russian) languages («Pravo Ukrainy», «Filosofiiia prava i zahalna teoriia prava», «Yevropeiske pravo», «Pravo SShA», «Pryvatne pravo», «Porivnialne pravoznavstvo», «Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei», «Medychne pravo») In addition, some numbers editions contained Russian-language articles, such as «Porivnialne pravoznavstvo» and «Akademichni pravovi doslidzhennia», as well as English-language materials («Filosofiiia prava i zahalna teoriia prava»). The format of journals is mostly 70×108 1/16, offset printing, the number of copies from one hundred to three hundred, in addition to the magazine «Pravo Ukrainy» whose circulation is over one thousand.

The audience of publications depends on the content of a specific magazine, but in general, publications are aimed at judges, civil servants, lawyers, the scientific community, teachers, graduate students, and students of higher educational institutions. Except, of course, the collection «Pravobukvaryk» and the children's magazine «Abetka prava», which are intended for children (from 3 to 7 years old) and youth, respectively.

The year 2011 was the most fruitful in terms of the formation of new supplements to the «Pravo Ukrainy» magazine, as it was then that six supplements were founded, which were published in 2012–2013. As noted by the editor-in-chief Oleksandr Svyatotsky [17, p. 401] that the editorship of new journals contributes to the expansion of the possibilities of «lawyers-scientists – in publishing the results of research in current areas of legal science; legal readers – in enriching their professional knowledge, their awareness of the latest theoretical and practical developments, and important events in the legal life of Ukraine and abroad; «non-specialist» readers of youth and childhood – in increasing their interest in moral and legal issues and in forming their initial ideas about the surrounding legal environment, about the value and fairness of existing legal and moral norms and the usefulness of their observance and implementation».

Література

1. Абетка права. *Право України*. Київ, 2012. URL: <https://pravoua.com.ua/ua/store/abc/all/>.

2. Академічні правові дослідження. *Право України*. Київ, 2013. URL: <https://pravoua.com.ua/store/academy/all/>.
3. Альтернативне вирішення спорів. *Право України*. Київ, 2013. URL: <https://pravoua.com.ua/store/alternative/all/>.
4. Бачина Л. Ю. Юридична журналістика як спеціалізація. *Актуальні проблеми держави і права*. Львів, 2011. Вип. 60. С. 563–570.
5. Вісник конституційної асамблеї. *Право України*. Київ, 2013. URL: <https://pravoua.com.ua/store/visnyk/all/>.
6. Женченко М. І. Видавнича культура української правничої літератури: монографія. Київ: Жнець, 2012. 272 с.
7. Зібрання актів європейського права. *Право України*. Київ, 2012. URL: https://pravoua.com.ua/store/zbir_akt/all/.
8. Європейське право. *Право України*. Київ, 2012. URL: https://pravoua.com.ua/store/euro_law/all/.
9. Європейський суд з прав людини. Судова практика. *Право України*. Київ, 2011. URL: https://pravoua.com.ua/store/evro_kourt/all/.
10. Каленюк О. М. Розвиток української правничої термінології на західноукраїнських землях наприкінці XIX – на початку XX століття: дисертація. Київ, 2015. 237 с.
11. Кость С. П. Правовий дискурс газет України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 185 с.
12. Медичне право. *Право України*. Львів, 2012. URL: <https://pravoua.com.ua/store/medical/all/>.
13. Міжнародне право. *Право України*. Київ, 2012. URL: <https://pravoua.com.ua/store/internationallaw/all/>.
14. Порівняльне правознавство. *Право України*. Київ, 2012. URL: <https://pravoua.com.ua/store/porivnyalne/all/>.
15. Право США. *Право України*. Київ, 2012. URL: https://pravoua.com.ua/store/pravo_usa/all/.
16. Право України. *Право України*. Київ, 1992. URL: <https://pravoua.com.ua/store/pravoukr/all/>.
17. Право України. *Право України*. Київ, 2011. № 11-12.
18. Правобукварик. *Право України*. Київ, 2012. 32 с.: іл.
19. Правова система України: історія, стан та перспективи. *Право України*. Київ, 2013. URL: <https://pravoua.com.ua/store/lawsystem/all/>.
20. Правовісник України. *Право України*. Київ, 2013. URL: <https://pravoua.com.ua/store/mytnyi/all/>.
21. Приватне право. *Право України*. Київ, 2013. URL: <https://pravoua.com.ua/store/private/all/>.
22. Студентський юридичний журнал. *Право України*. Київ, 2011. URL: https://pravoua.com.ua/store/stud_urud/all/.
23. Філософія права і загальна теорія права. *Право України*. Київ, 2012. URL: <https://pravoua.com.ua/store/philosophy/all/>.

24. Haladzhun Z. V. Representation of legal information in a legal journal for school students. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*. Series: «Journalistic sciences». Lviv, 2022.

References

1. (2012). Abetka prava [The alphabet of law], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/abc/all/> (in Ukr.).
2. (2013). Akademichni pravovi doslidzhennia [Academic legal studies], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/academy/all/> (in Ukr.).
3. (2013). Alternatyvne vyrishennia sporiv [Alternative dispute resolution], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/alternative/all/> (in Ukr.).
4. Bachyna, L. Yu. (2011). Yurydychna zhurnalistyka yak spetsializatsiia [Legal journalism as a specialization], *Aktualni problemy derzhavy i prava*, Lviv, (60), 563-570 (in Ukr.).
5. (2013). Visnyk konstytutsiinoi asamblei [Herald of the constitutional assembly], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/visnyk/all/> (in Ukr.).
6. Zhenchenko, M. I. (2012). Vydavnycha kultura ukrainskoi pravnychoi literatury: monohrafiia [Publishing culture of Ukrainian legal literature: monograph], Kyiv: Zhnets, 272 (in Ukr.).
7. (2012). Zibrannia aktiv yevropeiskoho prava [Collection of acts of European law], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from https://pravoua.com.ua/ua/store/zbir_akt/all/ (in Ukr.).
8. (2012). Yevropeiske pravo [European law], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from https://pravoua.com.ua/ua/store/euro_law/all/ (in Ukr.).
9. (2011). Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Sudova praktyka [European Court of Human Rights. Judicial practice], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from https://pravoua.com.ua/ua/store/evro_kourt/all/ (in Ukr.).
10. Kaleniuk, O. M. (2015). Rozvytok ukrainskoi pravnychoi terminolohii na zakhidnoukrainskykh zemliakh naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia: dysertatsiia [The development of Ukrainian legal terminology in the western Ukrainian lands at the end of the 19th and the beginning of the 20th century], Kyiv, 237 (in Ukr.).
11. Kost, S. P. (2014). Pravovyi dyskurs hazet Ukrainy: monohrafiia [Legal discourse of Ukrainian newspapers], Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 185 (in Ukr.).
12. (2012). Medychne pravo [Medical law], *Pravo Ukrainy*, Lviv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/medical/all/> (in Ukr.).
13. (2012). Mizhnarodne pravo [International law], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/internationallaw/all/> (in Ukr.).

14. (2012). Porivnialne pravoznavstvo [Comparative jurisprudence], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/porivnyalne/all/> (in Ukr.).
15. (2012). Pravo USA [US law], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from https://pravoua.com.ua/ua/store/pravo_usa/all/ (in Ukr.).
16. (1992). Pravo Ukrainy [Law of Ukraine], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/all/> (in Ukr.).
17. (2011). Pravo Ukrainy [Law of Ukraine], *Pravo Ukrainy*, Kyiv, (11–12) (in Ukr.).
18. Pravobukvaryk. *Pravo Ukrainy*, Kyiv, 2012, 32 c.: il. (in Ukr.).
19. (2013). Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy [Legal system of Ukraine: history, state and prospects], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/lawsystem/all/> (in Ukr.).
20. (2013). Pravovisnyk Ukrainy, *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/mytnyi/all/> (in Ukr.).
21. (2013). Pryvatne pravo [Private law], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/private/all/> (in Ukr.).
22. (2011). Studentskyi yurydychnyi zhurnal [Student law journal], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from https://pravoua.com.ua/ua/store/stud_urud/all/ (in Ukr.).
23. (2012). Filosofiia prava i zahalna teoriia prava [Philosophy of law and general theory of law], *Pravo Ukrainy*, Kyiv. Retrieved from <https://pravoua.com.ua/ua/store/philosophy/all/> (in Ukr.).
24. Haladzhun, Z. V. (2022). Representation of legal information in a legal journal for school students, *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*. Series: “Journalistic sciences”, Lviv (in Eng.).

Zoriana Haladzhun

Candidate of Social Communication Sciences, Docent
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine)

JOURNAL «PRAVO UKRAINY» AND THE PUBLISHING PROJECTS OF ITS EDITORIAL BOARD

The paper describes the history of the nation-wide legal journal «Pravo Ukrainy» and its editorial board from 1922 to the present day. In 1992, after Ukraine became independent, the journal’s editorial board decided to change the title to «Pravo Ukrainy», under which the Ukrainian version is still being published. During certain period the journal was also published in English and Russian. In addition, the editorial board initiated other legal publications – collections of works, academic and practical journals, publications for children, in particular «Filosofiia prava i zahalna teoriia prava», «Yevropeiske

pravo», «Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Sudova praktyka», «Pravo SShA», «Pryvatne pravo», «Porivnialne pravoznavstvo», «Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei», «Medychne pravo», «Alternatyvne vyrishennia sporiv», «Akademichni pravovi doslidzhennia», «Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy», «Studentskyi yurydychnyi zhurnal», «Abetka prava», «Pravobukvaryk», «Pravovisnyk Ukrainy», «Zbirnyk aktiv yevropeiskoho prava»..

The author examined the content of periodicals and noted that all of them were published in Ukrainian, besides the journals «Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy» with articles in English, and «Alternatyvne vyrishennia sporiv», the first issue of which was published in Ukrainian and the second one in Russian. Some periodicals contained Russian or English versions («Pravo Ukrainy» (Russian, English), «Pryvatne pravo» (Russian, English), «Pravobukvaryk» (English), «Mizhnarodne pravo» (Russian, English), which sometimes were different from Ukrainian. The majority of publications had their contents in two languages, like «Mizhnarodne pravo», «Alternatyvne vyrishennia sporiv» in Ukrainian and English or like «Pravo Ukrainy», «Filosofii prava i zahalna teoriia prava», «Yevropeiske pravo», «Pravo SShA», «Pryvatne pravo», «Porivnialne pravoznavstvo», «Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei», «Medychne pravo» in three languages – Ukrainian, English, Russian. In addition, some issues contained articles in Russian («Porivnialne pravoznavstvo» and «Akademichni pravovi doslidzhennia») and in English («Filosofii prava i zahalna teoriia prava»).

It was confirmed that the publications' content determined their reader audience consisted of judges, civil servants, lawyers, researchers, teachers, graduates and university students. The «Pravobukvaryk» collection and the magazine for children «Abetka prava» were the exceptions as designed for children (from 3 to 7 years old) and youth.

Keywords: legal journal; press; magazine; journal; scientific and practical journal; publication for children.

Олеся Дроздовська

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6687-4518>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
olesyadroz@gmail.com

УДК 070:32](=161.2)(470+571)”1917/1918”

УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА СІРОГО ТА ЖОВТОГО КЛИНІВ У 1917–1918 рр.

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-7>

Статтю присвячено вивченню малознаного фрагмента історії української преси. Мова йде про газети, які у 1917–1918 рр. презентували політичні погляди і сприяли консолідації українців Сірого та Жовтого Клинів – регіонів компактного проживання вихідців з українських земель у Росії. Це – видання «Зоря Нового Життя» (Славгород, 1917), «Оренбургське Українське Життя» (Оренбург, 1918), «Українець на Сибіру» (Омськ, 1918), «Українське Слово» (Томськ, 1918) та «Український Голос» (Омськ, 1917–1918). Мета статті – реконструювати історію українського пресовидання на Сірому та Жовтому Клині, визначити мету і завдання досліджуваних видань, здійснити аналіз їхнього інформаційного наповнення, зафіксувати імена осіб, що брали участь у їхньому створенні й функціонуванні. Для досягнення означеної мети застосовано загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) і спеціальні (реконструкція історичних подій, функціональний аналіз, контент-аналіз) методи наукового дослідження. Аналіз стану вивчення історії української преси у Росії періоду Національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. засвідчив, що заявлена тема донині не порушувалася у науковому просторі України та світу. У статті систематизовано усю відому інформацію про досліджувані друковані ЗМІ, встановлено час і орієнтовну тривалість виходу, періодичність, зафіксовано імена редакторів, авторів, здійснено аналіз текстуального комплексу та визначено політичні позиції. До наукового обігу введено тижневик «Оренбургське Українське Життя». Висловлено припущення, що газета «Українець на Сибіру» – нереалізований пресовий проєкт. У висновках наголошується, що вивчення окремих фрагментів історії української друкованої журналісти-

ки, зокрема видань, які в один і той же час виходили в одному і тому ж регіоні, сприяє проявленню особливостей досліджуваних медіа та специфіки цільової аудиторії, що визначала редакційну політику, спосіб відображення актуальних для певної території у певний період проблем. У процесі такої роботи вдається виявити й акцентувати ті лакуни історії часописів і осіб, причетних до їхнього функціонування, які на момент підготовки актуальної статті не вдалося заповнити, а відтак – окреслити напрями і перспективи наступних наукових досліджень.

Ключові слова: Жовтий Клин, Сірий Клин, українська преса, «Зоря Нового Життя», «Оренбургське Українське Життя», «Українське Слово», «Український Голос».

Постановка проблеми. Перша світова війна, перерозподіл політичної карти світу, формування нових суспільно-економічних відносин – такими, якщо формулювати лаконічно, були об'єктивні реалії другого десятиліття ХХ ст., які давали шанс українському народові на здобуття державності. Національне відродження, що з новою силою вибухнуло у той час на етнічних українських землях, охопило й тих представників українського народу, які через різні життєві обставини проживали поза їхніми межами. Ця хвиля піднесення не минула й українців, розселених у різних регіонах Російської імперії. Друга половина другого десятиріччя ХХ ст. – це той короткий міжтоталітарний період, коли українці Росії змогли заявити про себе і спробувати поборотися за свої права. У цей час активізувалася діяльність громадських інституцій та партій, відбувалися з'їзди, демонстрації, засновувалися пресові видання. Окрім Москви та Петрограда (тепер – Санкт-Петербург), українські часописи вперше почали виникати у таких віддалених від обох столиць імперії регіонах, як: Далекий Схід, Закавказзя, Кубань, Південно-Західний Сибір, Поволжя, Середня Азія. В історико-бібліографічному дослідженні «Українська преса в Україні та світі ХІХ–ХХ ст.» зафіксовано 31 назву україномовних газет і журналів, які впродовж 1917–1918 рр. виходили у Росії та на землях, що до тектонічних політичних зрушень 1917 р. перебували у її складі: 19 часописів побачили світ у 1917 р., 12 – у 1918 р. [34, т. 5, с. 40–42, 53–54, 103, 123, 135, 159, 232, 234–245, 287, 300–302, 308–310, 315–316, 332–335; т. 6, с. 80–81, 97, 117–118, 138–139, 200–201, 203–204, 237, 302–304, 310–311, 313–315, 332–333]. До

цієї праці увійшло три із п'яти встановлених нами на нинішньому етапі дослідження газети, у створенні й функціонуванні яких брали участь українці Сірого (нині – території, що належать до Алтайського краю, Новосибірської, Омської, Томської, Тюменської областей Російської Федерації (далі – РФ) та північних регіонів Казахстану [14, с. 66]) й Жовтого (територія компактного проживання вихідців з України на землях, які тепер належать до Астраханської, Волгоградської, Оренбурзької, Пензенської, Саратовської, Ульяновської областей РФ, Калмикії, Татарстану і західних регіонів Казахстану [14, с. 66]) Клинів. Серед видань, які зареєстровані у зазначеній колективній праці співробітників Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка, – газети «Зоря Нового Життя», «Українське Слово» та «Український Голос». Часописи «Оренбургське Українське Життя» та «Українець на Сибіру» не потрапили до неї, оскільки відомості про перший з них були віднайдені лише у процесі роботи над пропонованим науковим дослідженням, а другий, ймовірно, залишився нереалізованим пресовим проектом. Лише дві із цих газет – «Українське Слово» та «Український Голос» – збереглися до наших днів.

Мета дослідження – реконструювати історію українського пресовидання на Сірому та Жовтому Клинах, визначити мету і завдання досліджуваних видань, здійснити аналіз інформаційного наповнення, зафіксувати імена осіб, що брали участь у їхньому створенні та функціонуванні, і водночас у такий спосіб актуалізувати питання важливості вивчення малознаних епізодів історії української друкованої журналістики.

Об'єкт дослідження – українські пресові видання Сірого та Жовтого Клинів: «Зоря Нового Життя» (Славгород, 1917), «Оренбургське Українське Життя» (Оренбург, 1918), «Українець на Сибіру» (Омськ, 1918), «Український Голос» (Омськ, 1917–1918) та «Українське Слово» (Томськ, 1918).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історія української преси, яка впродовж 1917–1918 рр. виходила у різних регіонах колишньої Російської імперії, є невеликим фрагментом надзвичайно насиченої і складної історії української друкованої журналістики періоду Національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Упродовж останнього десятиріччя українськими вченими здійснено низку досліджень, що

сприяють уведенню до наукового обігу тих друкованих засобів масової інформації (та їхніх творців), які не пережили революційних та воєнних потрясінь ХХ ст. і втрачені назавжди або тривалий час очікували на увагу до себе у бібліотечних та архівних сховищах. Реконструкції історії створення, аналізові специфіки функціонування, розкриттю мети і завдань, дослідженню проблематико-тематичного спектра публікацій та особливостей структури українських газет і журналів Далекого Сходу, Закавказзя, Кубані, Середньої Азії, а також вивченню ролі окремих осіб у формуванні українського медіапростору у цих регіонах присвячено наукові розвідки В. Доманського [9], О. Дроздовської [10; 11], Н. Кулеші [16; 17], З. Наконечної [20], Л. Сніцарчук [28]. Окремі дослідження українських вчених допомагають доповнити знання про українські часописи, які не представлені в українських книгозбірнях і архівах. Наприклад, О. Хоменко у монографії «Далекосхідна одісея Івана Світа» розкрила зміст унікальних українських газет «Добробут» і «Манівець», які у 1920 р. виходили на залізничній станції Маньчжурія (територія компактного проживання українців у т. зв. «зоні розмежування»; тепер – у складі КНР) [37, с. 33].

Методи дослідження. Для підготовки пропонованого дослідження здійснено наукове опрацювання першоджерел – газет та журналів 1917–1939 рр., які в означений період виходили як на етнічних українських землях, так і в діаспорі. Серед них: зальцведельське «Вільне Слово», київська «Нова Рада», львівський «Вісник», томське «Українське Слово», харбінський «Маньджурський Вісник». Відтворенню історії української преси Сірого та Жовтого Клинів у 1917–1918 рр. допомогли історичний, логічний та описовий методи наукового дослідження. З метою вивчення функціонального призначення цих видань та текстів, опублікованих на їхніх шпальтах, застосовано методи функціонального аналізу та контент-аналізу, а для підготовки висновків і узагальнень – методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції.

Виклад основного матеріалу. Першим часописом українців Сірого Клину був тижневик «Зоря Нового Життя». На час підготовки пропонованої розвідки нам не вдалося віднайти жодного числа цього видання. Єдине джерело інформації про нього (хронологічно близьке до часу його виходу, а тому й достовірне) – кореспонденція Олекси Северіяна, яка 24 вересня

1917 р. була опублікована у київському щоденнику «Нова Рада». Автор зазначеного матеріалу розповідав про зустріч з делегатом Кулундинської Центральної Ради до Української Центральної Ради (далі – УЦР). Зокрема, він повідомляв, що отримав у подарунок від свого співбесідника-«кулундинця» «три перших числі їхньої тижневої газети “Зоря нового життя”» [27]. Це дає нам підстави твердити, що до 24 вересня 1917 р. у світ вийшло щонайменше три числа цього видання. За поданням З. Кузелі, цей часопис виходив у «Кулунді на Сибірі». Щодо конкретного місця функціонування газети він мав сумніви, тому зафіксував його таким чином: «Чи не в Славгороді?» [15, с. 2]. Непрямі факти, зауважені нами у кореспонденції О. Северіяна, дають підстави твердити, що припущення З. Кузелі не було помилковим. Зокрема, автор новорадівського матеріалу розповідав, що Славгород (тепер – адміністративний центр однойменного муніципального утворення й адміністративно-територіальної одиниці Алтайського краю Російської Федерації) у той час був як адміністративним, так і культурним осередком Кулундинського степу – регіону, що свого часу став домішкою для багатьох переселенців з України. У 1917 р. тут активізувалося українське національне життя. Як зазначає журналіст, «відбуваються з'їзди, видається газета (переконані, що йдеться саме про «Зорю Нового Життя». – *О. Д.*), працює “Кулундинська Центральна Рада”» [27].

У цій же публікації зафіксовано ще кілька фактів до історії «Зорі Нового Життя»: 1) прізвище редактора – П. Синянський; 2) одна з проблем, яку акцентував тижневик, – повернення українців Сибіру до України; 3) політична позиція – соціалістичної орієнтації. Про те, що часопис міг бути ретранслятором «лівих» політичних поглядів (близьких до ідейних, соціально орієнтованих, переконань керманічів УЦР), свідчить фрагмент кореспонденції О. Северіяна, увагу якого привернули коментарі редактора славгородської газети щодо повернення українців на батьківську землю, – він радить «сибірякам» «не квапитись на Україну, бо та земля, на яку вони думають сісти, ще не відібрана у панів, а ті права та воля, що має тепер народ, то “слизький в’юн в руках”, котрого треба ще добре тримати...» [27].

Другий український часопис Сірого Клину – «Український Голос»¹ – почав виходити в Омську 16 грудня 1917 р. Рішення

¹ Газета зберігається у бібліотеці Української вільної академії наук (Нью-Йорк). Висловлюємо щиро вдячність шановній пані Людмилі Шпильовій за

про видавання газети як «політичного, економічного і культурно-просвітнього тижневика» було ухвалено ще 4 серпня на Першому українському з'їзді Сибіру [4]. Її редакторами у 1917 р. були Сергій Тележинський² та Овсій Биба³. Від січня 1918 р., після їхнього від'їзду з Омська, цю функцію було доручено редакційній колегії [3], поіменний склад якої у вихідних даних часопису не розкривався. Видавався тижневик новоствореною Українською видавничою спілкою в Омську [33], друкувався – у місцевій парафіяльній друкарні. Загалом відомо про вихід у світ сімох чисел цього «одинокого українського органу на Сибіру» [26, с. 3]: 1917 р. – три числа, 1918 р. – чотири [34, т. 5, с. 309]. Останнє (4-ге) число, зафіксоване на час підготовки нашого дослідження, побачило світ 25 січня 1918 р. Судячи з висловленого у програмній статті сподівання редакції на підтримку читачів й однодумців «у сій надзвичайно важній роботі» [23], газета засновувалася із незначним стартовим капіталом, який в умовах політичної та економічної нестабільності не міг забезпечити їй тривале життя. Незважаючи на це, перші номери тижневика (у 1917 р.) надсилалися читачам «для ознайомлення безоплатно» [7].

У вступному слові, яке було опубліковане у першому числі «Українського Голосу», наголошувалося, що основним завданням часопису українців Сибіру буде «пробудження національної самосвідомості... серед місцевого, з-де-більш уже зрусифіційованого українського громадянства» [23]. Навчити читачів правильно читати україномовні тексти – один із кроків засновників газети до виконання окресленого завдання. Реалізовувалося воно таким чином: під логотипом тижневика

надіслані фотокопії та можливість опрацювати й ввести до наукового обігу конкретизовані відомості про вихідні дані та змістове наповнення цього рідкісного українського пресового видання.

² У вихідних даних газети прізвище подавалося як Тележинський. Можливо, це Тележинський Сергій Федорович – український хоровий диригент, композитор, член Музичного товариства імені Миколи Леонтовича [32]. Він у 1907–1908 рр., як і О. Биба, був одним із авторів київського щоденника «Рада» [30, с. 684, 703, 713, 722, 725, 732, 753, 847, 850, 851, 873–876, 1054].

³ Прапорщик, учасник 1-го Всесибірського українського з'їзду, на якому йому було делеговано місію представника українців Сибіру в Українській Центральній Раді [29]. Один із авторів київських щоденників «Рада» (від 1907 р. був власним кореспондентом газети у Черкаському повіті; друкувався під криптонімом О. Б. [30, с. 292, 555–558, 564, 933, 940, 952, 958, 1028, 1029, 1031, 1032, 1034, 1037–1041]) та «Нова Рада» (у 1917 р. писав про проблеми українців у Сибіру [2, с. 4]).

подавалася інформація про те, як правильно читати українські літери «И», «Е» та «Є» [8]. Мовне питання як рушія національного відродження редакція акцентувала й заміткою «Як називаються місяці по українському», передрукованою з київського журналу «Комашня» [39].

Видавці газети декларували лояльне ставлення до всіх націй і народностей: «Ми не будемо ганьбити чужого, а своє вихваляти: ми будемо ставитися з повагою до всіх націй і їх національної культури. Се питання ми вважаємо найголовнішим» [23]. Вони також наголошували, що часопис буде речником популярної у той час соціалістичної ідеології, пропагуватиме ідею автономного статусу Української Народної Республіки та автономії Сибіру у складі Російської федеративної республіки, підтримуватиме скликання Всеросійських Установчих Зборів, домагатиметься для українців у Росії «таких прав, які матимуть національні меншости на Україні» [23]. Засновники «Українського Голосу» заявляли, що підтримуватимуть й інші задекларовані у III Універсалі (його текст був опублікований у першому номері) позиції УЦР, зокрема щодо умов припинення війни, регулювання економіки у державі, забезпечення прав працюючих, розподілу землі. Ці переконання редакторського колективу визначали не лише функції газети (інформаційну та кореляційну), а й коло висвітлюваних на її шпальтах тем, серед яких: встановлення миру, збереження незалежності України, здобуття автономного статусу Сибіру, проведення виборів до Всеросійських Установчих Зборів, здійснення земельної реформи, протистояння з більшовиками. Стосовно висвітлення життя українців у Сибіру редакція окреслила чотири основні проблемні напрями, на яких планувала концентрувати увагу читачів: 1) рееміграція з Сибіру до України; 2) проблеми кооперативного руху у краї; 3) «культурно-просвітний розвиток широких мас українства»; 4) підвищення якості загальної та професійної освіти [23]. Зазначимо, що за досить короткий період функціонування «Українського Голосу» не всі теми були розкриті.

Неширока рубрикація газети (представлена рубриками: «З життя українців на Сибіру» (згодом – «На Сибіру»), «По наших селах», «Місьцеве життя», «На Україні», в інших числах – «Українська Республіка і большевицьке “правительство”», «Новини української літератури» та «Останні вісти») свідчить про сконцентрованість редакції на висвітленні подій в Україні

та життя українців у сибірському регіоні (зокрема, подавалася інформація про діяльність Головної Української Ради на Сибіру, Української вільної громади та Української видавничої спілки в Омську, омського відділу Українського центрального галицько-буковинського комітету допомоги жертвам війни).

Серед авторів «Українського Голосу»: Дм. Адамович, О. Биба (під крипт. О. Б.), З. Качалай, У. Михайлюк, А. Олексюк, М. Ставицький, Йосип Ус, Петро Чарун та приховані під криптонімами Д. А...ко, Б. Г., С. В.

Можливо, після 25 січня 1918 р. тижневик продовжив функціонувати п. н. «Українець на Сибіру». На спільності історії цих двох пресових одиниць наголошує О. Хоменко у згаданій монографії. Науковиця зазначає, що в Омську у грудні 1917 р. почав виходити «Український Голос», який згодом змінив назву на «Українець на Сибіру» [37, с. 15]. Дослідник історії українського пресового слова у Росії О. Малицький висловлює припущення, що 1918 р. світ побачило чотири числа цієї газети [36, с. 50]. Праці цих вчених є єдиними джерелами, які ставлять під сумнів наше переконання у тому, що «Українець на Сибіру» – це нереалізований пресовий проект. На тому, що газета під такою назвою так і не вийшла, наполягає й дослідник минущини українців у Сибіру Р. Захарченко [38]. Про «Українця на Сибіру» згадує А. Животко, однак він помилково стверджує, що газета під цією назвою виходила в Омську у 1917 р. [13, с. 234]. Неясність в історії обох часопису пов'язана зі звітом про з'їзд представників українських організацій у Сибіру, який був опублікований у жовтні 1917 р. у київській «Новій Раді». У ньому повідомлялося про видавничі плани Головної Української Ради на Сибіру: «...з'їзд, приймаючи на увагу велику потребу в часописові, котрий освітлював би зо всіх боків життя українців та інших народів і повідомляв би українців мешканців Сибіру про діяльність Української Центральної Ради в Києві, рівно-ж Головної Української Ради на Сибіру, – ухвалює як найскоріше заснувати популярний часопис з широко-демократичним напрямком... Назву часопису ухвалено прийняти пораяну підпор. Дм. Сулимою: “Українець на Сибіру”. Часопис повинен виходити по можливості не менше одного разу на тиждень» [35, с. 3]. Прояснити ситуацію вдалося завдяки повідомленню редакції «Українського Голосу», в якому зазначалося: «Український з'їзд у м. Омську в засіданні 4 серпня с. р. визнав необхідним

як найскоріше заснувати на Сибіру популярний часопис з широким демократичним напрямком і ухвалив дати йому назву – “Українець на Сибіру”. Ся назва була зазначена і в заклику комітету фундаторів “Української Видавничої Спілки в Омську”. Та позаяк наше видавництво є самостійна, ні від кого не залежна українська організація, то загальні збори членів “Спілки” лишили за собою право змінити назву тижневика» [4]. Отже, на нинішньому етапі дослідження можемо твердити: у 1917 р. газети п. н. «Українець на Сибіру» не існувало. Питання виходу у світ 1918 р. щонайменше одного її числа залишається відкритим.

Від початку й до осені 1918 р. не маємо жодних відомостей про функціонування на Сірому Клині інших українських пресових видань. Лише наприкінці цього року історію української друкованої журналістики у сибірському краї продовжила газета «Українське Слово». Її перший номер побачив світ 12 жовтня 1918 р. у Томську, а сьомий (і останній) відомий, як твердить В. Доманський [9, с. 8], – 4 грудня цього ж року. Газета з підзаголовком «Українська народня газета» виходила двічі на місяць – кожного 5-го і 20-го числа місяця. Видання тиражувалося у друкарні Томського губернського земства. За вихідними даними видавцем та відповідальним редактором часопису був А. Л. Сосновський. Перші два числа цього двотижневика зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Київ) [5, с. 268]. Повнішим є комплект видання (представлений ч. 1–3) у бібліотеці Української вільної академії наук (Нью-Йорк)⁴.

Сприятти комунікації та консолідації українських сил Сибіру – таким, за поданням редакції, було основне завдання «Українського Слова». Розпочинаючи видавання двотижневика, його засновники покладалися як на матеріальну підтримку читачів (мала проявлятися у передплаті видання та його популяризації поміж «знайомих»), так і на їхню співпрацю як авторів матеріалів [21]. З метою формування своєрідної бази даних потенційних передплатників видавці часопису розробили анкету-таблицю (тут мали вписуватися прізвища селян-українців та їхні адреси) й опублікували її у другому номері газети з проханням заповнювати та надсилати до редакції. Про те, що такий спосіб поширення часопису мав успіх, а друковане періодичне українське слово було гостро затребуваним, свідчить

⁴ За інформацією бібліотекарки цієї інституції Л. Шпильової.

повідомлення «Од редакції», опубліковане у третьому числі газети. У ньому, зокрема, зазначалося: «Після вихода двох перших чисел “Українського Слова”, наша Редакція кожного дня дістає богато листів зі всіх кінців великої Сибірі з привітанням та заохотою до дальшої витревалі праці на добро рідної нам всім Неньки-України. Разом з листами дістаємо передплату від одиноких людей і від українських громад, які шлють передплату на 10–100 прим. нашої газети... Бідний полонений Українець, що тяжко заробляє на шахті копійку, крім передплати посилає ще й п'ять карбованців на підмогу газеті, селянин з козачинського повіту пише, що у него сльози радості появились, коли побачив рідню українську газету» [22]. У цьому ж (3-му) числі двотижневика було оголошено передплату на 1919 р. Редакція повідомляла, що з 1 січня 1919 р. газета виходитиме щотижня, а одним із її головних завдань буде «пробудженне національної свідомості переселенців» [25].

Магістральна тема публікацій «Українського Слова» – державна незалежність України та право українського народу самостійно визначатися із напрямом свого розвитку. Для її розкриття редакція обрала два пріоритетні напрями. Перший – просвітницький, що реалізовувався через публікацію передових статей (порушувалися питання завдань українців, українських товариств у Сибіру, налагодження співпраці у культурній та економічній царинах з Україною), есе (торкалися питань віри українців у свої сили і справедливість боротьби, любові до рідної мови), статей і оповідань історичної тематики. Другий напрям – інформування про події громадсько-політичного та культурного життя українців у Сибіру, в інших регіонах Росії, зокрема на Далекому Сході, а також в Україні та світі. З цією метою у двотижневнику публікувалися офіційні документи (як-от: «Резолюція по політичному моменту, принята 2-им Сибірським Всеукраїнським Зіздом в Омську в днях 11, 12 і 13 серпня 1918 р.» (№ 1), «Закон про громадянство Української Держави ухвалений Радою Міністрів» (№ 2), велися рубрики: «На Україні», «3 життя Українців на Сибірі», «Вісти зі сьвіта», «Новинки», «Послідні вісти». Особливо цінною як для тогочасного читача, так і для сучасних дослідників різних аспектів життя українців Сірого Клину є рубрика «3 життя Українців на Сибіру». У 1918 р. матеріали, вміщені у ній, сприяли комунікації та консолідації вихідців з українських земель й військових бранців у Сибіру, а

нині допомагають відтворити забуті або малознані фрагменти тогочасного громадсько-політичного та культурного життя.

Авторський колектив часопису представлений такими іменами: М. Михайлівський, К. Наумовський, І. Савицький, А. Л. Сосновський (припускаємо, що криптоніми -й.- та С-й. належать саме йому), І. Франчук. На жаль, не вдалося встановити автономії автора низки текстів, який підписувався псевдонімом Вересоч. Красне письменство у газеті представлене оповіданнями П. Коробчанського, В. Короленка, О. Островського, громадянською і сатиричною поезією Х. Алчевської, Д. Поповича, В. Самійленка, Г. Супруненко, Г. Чупринки, С. Яричевського.

У переліку українських часописів, які подав Р. Дрок у статті «Українці на Далекому Сході», зафіксовано низку назв видань, що впродовж 1917–1918 рр. виходили не лише на Далекому Сході й у Китаї, а й у містах компактного проживання вихідців з України на Сірому та Жовтому Клинах. Це – омський «Український Голос», томське «Українське Слово», згадані раніше, та «Оренбургське Українське Життя» (Оренбург, 1918) [12, с. 426]. Нам не вдалося віднайти конкретної інформації про дату виходу першого числа зазначеної української газети в Оренбурзі. До слова, це єдиний відомий український часопис, який виходив на Жовтому Клині у 1917–1918 рр.

У кандидатській дисертації А. Молощенкова, присвяченій проблемам переселення українців до Південного Уралу та їхнього етнокультурного розвитку, зазначається, що «Оренбургське Українське Життя», як і її видавець (Крайова Оренбурзько-Тургайська Українська Рада, яка функціонувала до травня 1918 р. [1, с. 66]), було заборонене і закрито постановою Оренбурзького губвиконкому (від 27 травня 1918 р. [31, с. 91]) через причини ідеологічного характеру. Їхню діяльність було потрактовано як ворожу Російській Соціалістичній Федеративній Радянській Республіці [19]. Під владою більшовиків місто перебувало від січня до липня 1918 р. [18]. Отже, дозволимо собі припустити, що кілька чисел газети (щонайменше – перше) вийшло у світ саме у цьому часовому проміжку. Далі – до січня 1919 р. – Оренбург був під контролем армії отамана Оренбурзького козацтва і учасника т. зв. Білого руху генерала О. Дутова [18]. У цей період, можливо, й було відновлено видавання газети. Чи продовжувалася нумерація чисел, чи її було розпочато з першого числа – встановити не вдалося. Однак завдяки повідомленню,

яке опубліковане у першому числі томського «Українського Слова», нині ми можемо зафіксувати кілька епізодів з історії «Оренбургського Українського Життя». Отже, на час 12 жовтня 1918 р. світ побачило два числа газети. Виходила вона як тижневик під гаслом «Хай живе незалежна Україна». Редагував її А. П. Ярмолаєв [24]. Переконані, що йдеться саме про Якіма Павловича Ермолаєва, який на той час жив в Оренбурзькій губернії, а можливо, в Оренбурзі, та мав досвід редагування місцевих російськомовних часописів, зокрема, у 1916 р. був редактором «Оренбургской Жизни» [6, с. 117]. З огляду на російськомовні цитати статті редактора (були опубліковані у згаданому повідомленні томського тижневика) припускаємо, що газета оренбурзьких українців була двомовною – виходила як українською, так російською мовами. Зважаючи на інтерпретацію автора згаданого інформаційного матеріалу в «Українському Слові», редактор «Оренбургського Українського Життя» критично сприймав присутність в Україні німецьких військ як союзників П. Скоропадського. Також він покладав сподівання на допомогу Росії (можливість федерації з якою не заперечував) у звільненні Української держави від «нїмецкаго ига» [24], за що був критикований автором повідомлення у томському часописі.

Висновки. Таким чином, історія української друкованої журналістики Сірого та Жовтого Клинів представлена п'ятьма назвами. З них чотири – реалізовані пресові проєкти («Зоря Нового Життя», «Оренбургське Українське Життя», «Українське Слово», «Український Голос») і один, найімовірніше, не втілений у життя замисел («Українець на Сибіру»). Умовними осередками українського національного життя та пресовидання у зазначених місцях компактного проживання українців в Росії були такі міста, як Омськ, Оренбург, Славгород і Томськ. З огляду на досить складну суспільно-політичну ситуацію у цих регіонах українському національному рухові не вдалося здобути значних успіхів, а досліджуваним пресовим одиницям судилося недовге життя – жодній із газет не вдалося протриматися й кількох місяців. Відносно тривалими проєктами були омський «Український Голос» та томське «Українське Слово». Нині відомо про вихід у світ семи чисел кожного із них. Плани щодо періодичності втілених у життя медійних задумів були вмотивованими, однак досить амбітними: три видання виходили щотижня, одне – двічі на місяць.

Зазначені часописи гуртували довкола себе місцеве українське населення, були рупором тих українських політичних сил Сірого та Жовтого Клинів, які підтримували державотворчі процеси в Україні. Творцями цих видань були люди, які ще пам'ятали своє коріння і прагнули були єдиними з матірною землею у пориві до національного відродження у роки відносної свободи між руйнуванням старої імперії та становленням нової на території Росії. Життеписи цих людей з активною громадянською позицією дотепер залишаються або невідомими (маємо на увазі редактора «Зорі Нового Життя» П. Синяньського, видавця і відповідального редактора томського «Українського Слова» А. Л. Сосновського та співредактора омського «Українського Голосу» – О. Бибу), або сповнені численних лагун та неточностей (йдеться про редактора «Оренбургського Українського Життя» Я. Єрмолаєва та другого співредактора омської газети – С. Тележинського).

Вивчення окремих епізодів минулого української друкованої журналістики – видань, які в один і той же час виходили в одному і тому ж регіоні, – сприяє проявленню особливостей процесу формування і функціонування українських медіа та їх взаємодії зі споживачами інформації у певний період на певній території. Такий підхід також дозволяє окреслити напрями і перспективи подальших наукових досліджень – виявити та акцентувати ті лагуни історії видань і осіб, причетних до їхнього функціонування, які на момент підготовки актуальної статті не вдалося заповнити.

Література

1. Амелин В. В., Денисов Д. Н., Моргунов К. А. Межэтнические и профессиональные отношения в Оренбургской области. Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2013. 270 с.
2. Биба О. Що ми? Чиї діти? *Нова Рада*. Київ, 1917. № 175. 29 жовт. С. 3–4.
3. Від редакції. *Український Голос*. Омськ, 1917. № 3. 28 груд. С. 4. Рубр.: На Сибіру.
4. Від Редакції і Контори. *Український Голос*. Омськ, 1917. № 1. 16 груд. С. 4.
5. Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог / авт.-уклад.: О. А. Вакульчук, О. С. Залізничук. Київ: НБВУ, 2014. 436 с.

6. Демченко Т., Кулінська С. Зі степів Оренбурзьких – на Вкраїну. *Скарбниця української культури*: зб. наук. пр. Чернігів, 2006. Вип. 7. С. 110–112.
7. До ласкавої уваги читачів. *Український Голос*. Омськ, 1918. № 1. 4 січ. С. 1.
8. До уваги читачів. *Український Голос*. Омськ, 1917. № 1. 16 груд. С. 1.
9. Доманський В. А. Газета «Українське слово» (1918) – перше українське періодичне видання у Томську. *Література та культура Полісся*. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. Вип. 61: Проблеми літературознавства, історії та культури України з погляду сучасності. С. 3–9.
10. Дроздовська О. Газета «Туркестанська Рада» (Ташкент, 1918–1919 рр.) – літопис українського громадського життя у Середній Азії. *Українська періодика: історія і сучасність*: доп. та повідомл. 11 Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 29–30 листоп. 2013 р. Львів, 2013. С. 125–136.
11. Дроздовська О. Українська преса на Зеленому Клині й у Маньчжурії 1917–1921 рр.: історія функціонування та особистості. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2017. Вип. 7(25). С. 18–65.
12. Дрок Р. Українці на Далекому Сході. *Вістник*. Львів, 1939. Кн. 6. Т. II. Черв. С. 423–427.
13. Животко А. Історія української преси. Мюнхен, 1989–90. 334 с.
14. Завьялов А. В. Социальная адаптация украинских иммигрантов: монография. Иркутск: Изд-во ИГУ, 2017. 179 с.
15. Кузеля З. З культурного життя України. *Вільне Слово*. Зальцвельд, 1918. Ч. 22(185). 16 берез. С. 2–3.
16. Кулеша Н. Український редактор і журналіст Іван Світ: діяльність на Далекому Сході. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2016. Вип. 6(24). С. 438–447.
17. Кулеша Н. «Щире Слово» (1919–1920 рр.) з Владивостока – українська газета на Зеленому Клині. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2010. Вип. 2(18). С. 128–138.
18. Любичанковский С. В., Тугай Т. И. Тема 11. Оренбургская губерния в период войн и социальных потрясений начала XX в. *Электронный научно-образовательный журнал «История»*. 2017. История Оренбургского края. URL: <https://arxiv.gaugn.ru/s207987840001830-2-1/> DOI: 10.18254/S0001830-2-1 (дата звернення: 03.08.2022).
19. Молощенков А. Н. Переселение украинцев на Южный Урал и проблемы их этнокультурного развития: дис. ... канд. ист. наук. Оренбург, 2010. URL: <http://www.dslib.net/istoria-otechestva/pereselenie-ukrainceva-na-juzhnyj-ural-i-problemy-ih-jetnokulturnogo-razvitiya.html#4597642> (дата звернення: 20.06.2022).
20. Наконечна З. Українська преса Північного Кавказу (1917–1919 рр.): історія створення та проблеми функціонування. *Збірник*

праць Науково-дослідного інституту пресознавства. Львів, 2013. Вип. 3(21). С. 68–76.

21. Од Редакції. *Українське Слово*. Томськ, 1918. № 1. 12 жовт. С. 1.

22. Од Редакції. *Українське Слово*. Томськ, 1918. № 3. 5 падолист. С. 1.

23. Омськ, 16 грудня 1917 року. *Український Голос*. Омськ, 1917. № 1. 16 груд. С. 1.

24. Оренбург. *Українське Слово*. Томськ, 1918. Ч. 1. 12 жовт. С. 4. Рубр.: 3 життя Українців на Сибірі.

25. Приймається передплата на 1919 рік. *Українське Слово*. Томськ, 1918. № 3. 5 падолист. С. 1.

26. Світ І. Огляд преси Д. Сходу. *Маньджурський Вістник*. Харбін, 1935. № 26(113). 27 верес. С. 2–3.

27. Северіян О. Кулундинська Україна і наша колонізація. *Нова Рада*. Київ, 1917. № 145. 24 верес. С. 4.

28. Сніцарчук Л. Медіадіяльність українських громад міст Тифліса і Трапезунда 1917–1918 рр. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2010. Вип. 2(18). С. 138–151.

29. Sprawozdania delegata від першого українського з'їзду в м. Омську про поїздку до Української Центральної Ради. *Український Голос*. Омськ, 1917. № 1. 16 груд. С. 3. Рубр.: 3 життя українців на Сибіру.

30. Старовойтенко І., Горбач Ю. «Рада» – щоденна українська газета Наддніпрянщини. Показчик змісту (1906–1908 роки): у 3 т. Київ: Темпора, 2021. Т. 1. 1224 с.

31. Сушко О. В. Українське населення Росії та сталінська національна політика (20-ті – початок 30-х рр. XX ст.). *Краєзнавство*. Київ, 2003. № 1–4. С. 90–93.

32. Тележинський Сергій Федорович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тележинський_Сергій_Федорович (дата звернення: 10.08.2022).

33. Українська Видавнича Спілка в Омську. *Український Голос*. Омськ, 1917. № 1. 16 груд. С. 3. Рубр.: 3 життя українців на Сибіру.

34. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: іст.-бібліогр. дослідж. Львів, 2019. Т. 5: 1917 / уклад.: Л. В. Сніцарчук, М. М. Романюк (кер. проекту), М. М. Комариця, Н. М. Кулеша. 672 с.; Львів, 2020. Т. 6: 1918 / уклад.: Л. В. Сніцарчук, М. М. Романюк (кер. проекту), М. М. Комариця, Н. М. Кулеша. 776 с.

35. Український з'їзд на Сибіру. *Нова Рада*. Київ, 1917. № 158. 10 жовт. С. 2–3.

36. Українські й тематично українські періодичні й серійні видання в Російській Федерації та її попередниках (Друге видання пробної версії) / склав О. Малицький. Калгарі, Альберта, Канада, 2006. 76 с.

37. Хоменко О. Далекосхідна одіссея Івана Світа. Київ; Нью-Йорк, 2021. 584 с.

38. Шурхало Д. 100 років тому українці Сірого Клину створили в Сибіру власне самоврядування і військові підрозділи [інтерв'ю з Р. Захар-

ченком]. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29502876.html> (дата звернення: 05.07.2022).

39. Як називаються місяці по українському. *Український Голос*. Омськ, 1917. № 1. 16 груд. С. 4.

References

1. Amelin, V. V., Denisov, D. N., Morgunov, K. A. (2013). *Mezhetnicheskiye i konfessionalnye otnosheniya v Orenburgskoy oblasti* [Inter-ethnic and confessional relations in the Orenburg region], Orenburg: OOO IPK «Universitet», 270 (in Rus.).

2. Byba, O. (1917). *Shcho my? Chyi dity?* [Who are we? Whose children are?], *Nova Rada*, Kyiv, (175), 3–4 (in Ukr.).

3. (1917). *Vid redaktsii* [From the editors], *Ukrainskyi Holos*, Omsk, (3), 4, rubr.: Na Sybiru (in Ukr.).

4. (1917). *Vid Redaktsii i Kontory* [From the editors and office], *Ukrainskyi Holos*, Omsk, (1), 4 (in Ukr.).

5. Vakulchuk, O. A., Zalizniuk, O. S. (2014). *Hazety Ukrainy 1917–1920 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: katalog* [Newspapers of Ukraine 1917–1920 in the funds of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: catalogue], Kyiv: NBVU, 436 (in Ukr.).

6. Demchenko, T., Kulinska, S. (2006). *Zi stepiv Orenburzkykh – na Vkrainu* [From the Orenburg steppes to Ukraine], *Skarbnytsia ukrainskoi kultury: zb. nauk. pr.*, Chernihiv, (7), 110–112 (in Ukr.).

7. (1918). *Do laskavoi uvahy chytachiv* [For the kind attention of readers], *Ukrainskyi Holos*, Omsk, (1), 1 (in Ukr.).

8. (1917). *Do uvahy chytachiv* [For the attention of readers], *Ukrainskyi Holos*, Omsk, (1), 1 (in Ukr.).

9. Domanskyi, V. A. (2011). *Hazeta «Ukrainske slovo» (1918) – pershe ukrainske periodychnе vydannia u Tomsku* [The newspaper *Ukrainske slovo* (1918) – the first Ukrainian periodical in Tomsk], *Literatura ta kultura Polissia*, Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia, (61: Problemy literaturoznavstva, istorii ta kultury Ukrainy z pohliadu suchasnosti), 3–9 (in Ukr.).

10. Drozdovska, O. (2013). *Hazeta «Turkestanska Rada» (Tashkent, 1918–1919 rr.) – litopys ukrainskoho hromadskoho zhyttia u Serednii Azii* [The newspaper *Turkestanska Rada* (Tashkent, 1918–1919) – a chronicle of Ukrainian public life in Central Asia], *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: dop. ta povidoml.* 11 Vseukr. nauk.-teoret. konf., Lviv, 29–30 lystop. 2013 r., Lviv, 125–136 (in Ukr.).

11. Drozdovska, O. (2017). *Ukrainska prеса na Zelenomu Klyni y u Manchzhurii 1917–1921 rr.: istoriia funktsionuvannia ta osobystosti* [The Ukrainian press in the Zeleny Klyn (Green Ukraine (Green Wedge) and Manchuria 1917–1921 yrs: a history of functioning and personalities], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (7(25)), 18–65 (in Ukr.).

12. Drok, R. (1939). Ukraintsi na Dalekomu Skhodi [Ukrainians in the Far East], *Vistnyk*, Lviv, (6, II), 423–427 (in Ukr.).
13. Zhyvotko, A. (1989–90). Istoriiia ukrainskoi presy [History of the Ukrainian press], Munich, 334 (in Ukr.).
14. Zavialov, A. V. (2017). Sotsialnaya adaptatsiya ukrainskikh immigrantov: monografiya [Social adaptation of Ukrainian immigrants: monograph], Irkutsk: Izd-vo IGU, 179 (in Rus.).
15. Kuzelia, Z. (1918). Z kulturnoho zhyttia Ukrainy [From the cultural life of the Ukraine], *Vilne Slovo*, Zaltsvedel, (22(185), 2–3 (in Ukr.).
16. Kulesha, N. (2016). Ukrainskiyi redaktor i zhurnalist Ivan Svit: diialnist na Dalekomu Skhodi [The Ukrainian editor and journalist Ivan Svit: activities in the Far East], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (6(24), 438–447 (in Ukr.).
17. Kulesha, N. (2010). «Shchyre Slovo» (1919–1920 rr.) z Vladyvostoka – ukrainska hazeta na Zelenomu Klyni [Shchyre Slovo (1919–1920) from Vladivostok – Ukrainian newspaper in Zelenyi Klyn], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, Lviv, (2(18), 128–138 (in Ukr.).
18. Lyubichankovskiy, S. V., Tugay, T. I. (2017). Tema 11. Orenburgskaya guberniya v period voyn i sotsialnykh potryasenyi nachala XX v. [Orenburg Region in the Period of Wars and Social Upheaval of the early 20th Century], *Elektronnyy nauchno-obrazovatelnyy zhurnal «Istoriya». Istoriya Orenburgskogo kraya*. Retrieved from <https://arxiv.gaugn.ru/s207987840001830-2-1/> DOI: 10.18254/S0001830-2-1 (date of application: 03.08.2022) (in Rus.).
19. Moloshchenkov, A. N. (2010). Pereseleniye ukraintsev na Yuzhnyy Ural i problemy ikh etnokulturnogo razvitiya [Resettlement of Ukrainians to the Southern Urals and problems of their ethnic-cultural development]: dis. ... kand. ist. nauk, Orenburg. Retrieved from <http://www.dslib.net/istoria-otechestva/pereselenie-ukraincev-na-juzhnyj-ural-i-problemy-ih-jetnokulturnogo-razvitiya.html#4597642> (date of application: 20.06.2022) (in Rus.).
20. Nakonechna, Z. (2013). Ukrainska presa Pivnichnoho Kavkazu (1917—1919 rr.): istoriia stvorennia ta problemy funktsionuvannia [The Ukrainian press of the North Caucasus (1917—1919 yrs): history of formation and problems of functioning], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (3(21), 68–76 (in Ukr.).
21. (1918). Od Redaktsii [From the editors], *Ukrainske Slovo*, Tomsk, (1), 1 (in Ukr.).
22. (1918). Od Redaktsii [From the editors], *Ukrainske Slovo*, Tomsk, (3), 1 (in Ukr.).
23. (1917). Omsk, 16 hrudnia 1917 roku [Omsk, December 16, 1917], *Ukrainskyi Holos*, Omsk, (1), 1 (in Ukr.).
24. (1918). Orenburh [Orenburh], *Ukrainske Slovo*, Tomsk, (1), 4, rubr.: Z zhyttia Ukraintsev na Sybiri (in Ukr.).

25. (1918). Pryimaietsia peredplata na 1919 rik [Subscription for 1919 is being accepted], *Ukrainske Slovo*, Tomsk, (3), 1 (in Ukr.).
26. Svit, I. (1935). Ohliad presy D. Skhodu [Review of the Far East press], *Mandzhurskyi Vistnyk*, Kharbin, (26(113), 2–3 (in Ukr.).
27. Severiian, O. (1917). Kulundynska Ukraina i nasha kolonizatsiia [Kulundynian Ukraine and our colonization], *Nova Rada*, Kyiv, (145), 4 (in Ukr.).
28. Snitsarchuk, L. (2010). Mediadiialnist ukrainskykh hromad mist Tyflisa i Trapezunda 1917–1918 rr. [Media activity of Ukrainian communities of Tyflis and Trapezund in 1917–1918], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, Lviv, (2(18), 138–151 (in Ukr.).
29. (1917). Spravozdannia deliehata vid pershoho ukrainskoho zizdu v m. Omsku pro poizdku do Ukrainskoi Tsentralnoi Rady [Report of a delegate from the First Ukrainian Congress in Omsk on a trip to the Central Council of Ukraine], *Ukrainskyi Holos*, Omsk, (1), 3, rubr.: Z zhyttia ukraintsiv na Sybiru (in Ukr.).
30. Starovoitenko, I., Horbach, Yu. (2021). «Rada» – shchodenna ukrainska hazeta Naddnyprianschyny. Pokazhchyk zmistu (1906–1908 roky) [*Rada* – a daily Ukrainian newspaper of Dnieper Ukraine. Index of contents (1906–1908s)]: u 3 t., Kyiv: Tempora, (1), 1224 (in Ukr.).
31. Sushko, O. V. (2003). Ukrainske naselennia Rosii ta stalinska natsionalna polityka (20-ti – pochatok 30-kh rr. XX st.) [The Ukrainian population of Russia and Stalin's national policy (the 1920s – early 1930s)], *Kraieznavstvo*, Kyiv, (1–4), 90–93 (in Ukr.).
32. Telezhynskyyi Serhii Fedorovych. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Тележинський_Сергій_Федорович (date of application: 10.08.2022) (in Ukr.).
33. (1917). Ukrainska Vydavnycha Spilka v Omsku [Ukrainian Publication Union in Omsk], *Ukrainskyi Holos*, Omsk, (1), 3, rubr.: Z zhyttia ukraintsiv na Sybiru (in Ukr.).
34. Snitsarchuk, L. V., Romaniuk, M. M., Komarytsia, M. M., Kulesha, N. M. (compilers). (2019). *Ukrainska prasa v Ukraini ta sviti XIX–XX st.* [Ukrainian press in Ukraine and the world of the 19th–20th centuries]: ist.-bibliohr. doslidzh., Lviv, (5: 1917), 672; Snitsarchuk, L. V., Romaniuk, M. M., Komarytsia, M. M., Kulesha, N. M. (compilers). (2020). *Ukrainska prasa v Ukraini ta sviti XIX–XX st.* [Ukrainian press in Ukraine and the world of the 19th–20th centuries]: ist.-bibliohr. doslidzh., Lviv, (6: 1918), 776 (in Ukr.).
35. (1917). Ukrainskyi zizd na Sybiru [Ukrainian congress of Siberia], *Nova Rada*, Kyiv, (158), 2–3 (in Ukr.).
36. Malytskyi, O. (compiler). (2006). *Ukrainski y tematychno ukrainski periodychni y seriini vydannia v Rosiiskii Federatsii ta yii poperednykakh (Druhe vydannia probnoi versii)* [Ukrainian and thematically Ukrainian periodical and serial editions in the Russian Federation and its predecessors (Second edition of the trial version)], Kalgari, Alberta, Kanada, 76 (in Ukr.).

37. Khomenko, O. (2021). *Dalekoskhidna odisseia Ivana Svita* [The Far Eastern Odyssey of Ivan Svit], Kyiv; New-York, 584 (in Ukr.).

38. Shurkhalo, D. (2018). 100 rokiv tomu ukraintsi Siroho Klynu stvorily v Sybiru vlasne samovriaduvannia i viiskovi pidrozdily [100 years ago, the Ukrainians of the Gray Wedge created their own self-government and military units in Siberia] [interview with R. Zakharchenko], *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/29502876.html> (date of application: 05.07.2022) (in Ukr.).

39. (1917). *Yak nazyvaiutsia misiatsi po ukrainskomu* [What are the names of the months in Ukrainian], *Ukrainskyi Holos*, Omsk, (1), 4 (in Ukr.).

Olesia Drozdovska

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Fellow
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

UKRAINIAN PRESS OF GREY UKRAINE AND YELLOW UKRAINE IN 1917–1918

The article is devoted to research of a little-known fragment of 20th century Ukrainian press history. These are the newspapers «Zoria Novoho Zhyttia» (Slavhorod, 1917), «Orenburske Ukrainske Zhyttia» (Orenburh, 1918), «Ukrainets na Sybiru» (Omsk, 1918), «Ukrainske Slovo» (Tomsk, 1918) and «Ukrainskyi Holos» (Omsk, 1917–1918). From 1917–1918, they presented political views and helped consolidate Ukrainians of the Siryi Klyn (also: Grey Ukraine; “Grey Wedge”) and Zhovtyi Klyn (also: Yellow Ukraine; “Yellow Wedge”) – the regions of the compact residence of Ukrainian lands natives in Russia. The purpose of the article is to reconstruct the history of the Ukrainian press in Grey and Yellow Wedges, to determine the intention and tasks of the studied newspapers, to analyze their content, and to list the names of the people who participated in their creation and functioning.

To achieve this goal, general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special (reconstruction of historical events, functional analysis, content analysis) methods of scientific research were used. The analysis of scientific research of Ukrainian press history in Russia in the time of the national liberation struggle of 1917–1921 proved that the stated topic has not been discussed in the scientific space of Ukraine and the world up to the present time. The article has systematized all known information about the researched print media, established the time and approximate duration of publication and periodicity, recorded the names of editors

and authors, analyzed the content of these newspapers, and defined their political positions. The conclusion notes that in the process of researching the individual fragments of the history of Ukrainian printed journalism, it is possible to discover and highlight little-known facts about the history of the newspapers and unknown aspects of the creative biographies of people involved in their functioning. Besides, such research helps to discover the lacunas in the history of the press and outline the directions and prospects of further scientific research.

Keywords: Grey Ukraine, Yellow Ukraine, Ukrainian press, «Zoria Novoho Zhyttia», «Orenburske Ukrainske Zhyttia», «Ukrainske Slovo», «Ukrainskyi Holos».

Мар'яна Комариця

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2951-1237>

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
komar_mar@ukr.net

УДК 070:271.4](477.83/.86)"19":305-055.2

ЖІНОЧА СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-8>

У статті проаналізовано жіноче питання у релігійній періодиці Галичини міжвоєнної доби в контексті Католицької Акції – руху світського апостольства, статутом якого була Папська енцикліка 1922 р. «Ubi arcano Dei Consilio» [«Де таємничий Божий план?»]. Інститут родини став осердям уваги Святого Престолу, оскільки він об'єднав у собі питання подружжя, виховання дітей і молоді, ролі жінки як матері й виховательки та водночас її суспільного апостольського служіння. Концепт жінки розглянутий різновимірно – в історичній ретроспективі, у соціальній, релігійній та організаційній площинах, його теоретичне обґрунтування в контексті християнської парадигми подали О. Волянський, О. Назарук, Й. Скрутень, Є. Тишинська та ін. Хронологічні рамки публікацій охоплюють доарійську добу, княжі та козацькі часи, новітню історію, виокремлюючи такі знакові постаті нашого минулого, як княгиня Ольга, султана Роксолана, гетьманівна Настя Скоропадська та ін. Героїчні зусилля

в боротьбі за свободу жінок зарубіжжя – Болгарії, Ефіопії, Індії, Франції, Японії – висвітлено крізь призму статей інформаційного характеру та хронікальних матеріалів. Простежено, як Жіночий конгрес у червні 1934 р. у Станіславові (тепер – м. Івано-Франківськ), присвячений 50-літтю заснування «Товариства руських женщин», засвідчив тісну співпрацю жіноцтва Галичини, Буковини, Закарпаття, Волині та еміграції, здобутки жінок у літературі та мистецтві. Акція увиразнила ідеологічні розбіжності в жіночому русі: католицькі кола виступили проти «ліберальних тенденцій», що суперечили християнській моралі, – дискусія велася переважно між кварталником «Католицька Акція» та часописом «Жінка». На конфлікт вплинула й позиція голови «Союзу Українок» Мілени Рудницької щодо чергових виборів до польського сейму. Публікації про генезу, завдання та перспективи розвитку жіночого руху друкувалися у межах тематичних сторінок і позарубриково.

Ключові слова: жіноче питання, Католицька Акція, галицька міжвоєнна преса.

Постановка проблеми. Міжвоєнна доба в Галичині була миром без справедливості, продовженням української визвольної боротьби, яку не вдалося завершити перемогою. Політична поразка зумовила ревізію базових суспільних явищ, зокрема концепту жінки. Повоєнна Європа переосмислила роль духовних чинників – віри та моралі, що спонукало Папу Пія XI активізувати Католицьку Акцію – рух світського апостольства. Статутом цього руху вважається Енцикліка «Ubi arcano Dei Consilio» [«Де таємничий Божий план»] (1922), що поширювала обов'язок апостольства на усіх мирян, а одним із чільних завдань визначала боротьбу з лібералізмом і секуляризацією – відокремленням релігійної сфери від світської. Інститут родини став осердям уваги Католицької Акції: в галицькій періодиці друкувалися численні публікації про роль Христової науки у докорінній зміні суспільного статусу жінки через рівність із чоловіком перед ідеєю спасіння на основі прикладів із Нового Завіту. І хоча погляди на генезу жіночого руху були різними, бо одні вбачали пріоритетним соціальний чинник, а інші – ідеологічний, однак суголосними були в тому, що новітні більшовицькі, націонал-соціалістичні та ліберальні теорії загрожують жіноцтву новим невільництвом та руйнують інститут сім'ї. Жіночий конгрес

1934 р. засвідчив різні політичні погляди на жіноче питання, але й готовність різних сторін до компромісу. На відкритті серед численних делегатів і преси був присутній єпископ Григорій Хомишин, а єпископ-помічник Іван Лятишевський виголосив доповідь. Автори пресових публікацій порівнювали становище жіноцтва в Галичині, західноєвропейських країнах та Радянському Союзі в контексті родинної, суспільної та духовної сфер.

Мета дослідження – проаналізувати корпус публікацій релігійної періодики Галичини міжвоєнної доби про «жіноче питання», виокремити основні проблемно-тематичні вузли, простежити кореляцію між теоретичними засадами та їх втіленням на основі пресового матеріалу, окреслити жанрово-тематичну специфіку публікацій. Окрему увагу звернено на Жіночий конгрес 1934 р., дискусію між редактором «Католицької Акції» Маркіяном Дзеровичем та частиною проводу «Союзу Українок» з метою з'ясувати ідеологічне підґрунтя різних підходів.

Об'єктом дослідження є публікації у львівських виданнях християнської орієнтації: газетах «Нова Зоря», «Мета», «Правда», журналах «Поступ», «Католицька Акція», у контексті дискусії залучено матеріали журналу «Жінка».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження емансипаційного руху в Галичині, зокрема на основі пресового матеріалу, привертало увагу численних дослідників. Серед тематичних розвідок варто згадати анотований покажчик Валентини Передирій про українську жіночу пресу [34], монографії Оксани Кісь [20], Ірини Левчук [21], статті Мирослави Дядюк [11], Іванни Черчович [47], Наталі Олійник [31] та ін. У цих дослідженнях увага зосереджена на комплексі проблем, що вплинули на формування жіночого руху в Галичині в контексті загальноєвропейського, його чільних представниць і пресовому представництві. Однак недостатньо висвітленим залишається трактування «жіночого питання» у релігійних часописах, що виходили «під прапором Католицької Акції».

Методи дослідження. У дослідженні застосовано аналітичний (зокрема контент-аналіз), описовий, історичний та компаративний методи. Перші два дають змогу комплексно розкрити проблемний спектр публікацій, історичний вводить теоретичні висновки в глибшу ретроспективу – як національну,

так і світову, а компаративний визначає спільне та відмінне в аргументаційній базі.

Виклад основного матеріалу Розвиток людства повинно супроводжувати зростання жінки в громадсько-політичному просторі, бо рівень цивілізації міряємо ступенем прав і свобод, які має жінка в суспільстві. Цей соціальний барометр, окреслений у статті «Жінка в доарійській добі» в «Новій Зорі», засвідчує, що історичний процес є не безперервним рухом уперед, а чергуванням етапів поступу, стагнації та занепаду. З'ясовуючи причини почергової зміни циклів емансипації та поневолення, автор трактував цей процес як комплексний та різновимірний: «Історія свідчить, що при незмінних релігійних віруваннях, економічних обставинах, етнічних і інших чинниках, становище жінки може змінитися і навпаки воно може лишатися незмінне, хоч інші чинники змінюються» [4], тобто це «функція багатьох змінних».

Індустріалізація, поширення модерних філософських доктрин на межі XIX–XX ст. у Європі зумовили суттєве збільшення працюючих жінок, дівчат-студенток, громадських діячок і мисткинь. Питання емансипації стало своєрідним викликом, що вимагав детермінації й теоретичного обґрунтування. Онуфрій Волянський вважав, що спалах емансипації породила теорія — аморальність модерного світогляду, що прагне досягнути вершка егоїзму: «Женщина почала роздумувати над своїм положенням і спізнала, що... здеморалізований мужчина перестав бути для неї авторитетом, а залежність від морально упавшого мужчины стала для неї прикрим ярмом» [2, с. 246]. Вже на зорі XX ст. О. Волянський артикулював тези, які стали базовими для католицької Церкви в питанні гендерної рівності й різноаспектно аналізувалися в галицьких часописах: християнство заклало підвалини справжньої емансипації через рівність чоловіка й жінки перед ідеєю спасіння. О. Назарук визнавав існування т. зв. подвійної моралі в суспільстві – перш за все у державних законах, авторами яких зазвичай були чоловіки. Він, як і О. Волянський, вважав, що більш строгі моральні вимоги до чоловіків сприятимуть укріпленню інститутів родини та нації.

Формулювання сутності «жіночого питання» в однойменній статті Йосафата Скрутня в журналі «Поступ» більш образне: «Зо входом християнства на всесвітню арену жінка не тільки що

стає поруч мужчини на почеснім місці, але всі її права дістають санкцію найбільшу – бо Божу» [40, с. 15]. Однак щодо генези жіночого руху думки О. Волянського та Й. Скрутня не суголосні: якщо перший вважав визначальним ідеологічний чинник, то другий – суспільний, власне усвідомлення існуючої суперечності між вимогами розумної суспільної організації та справжнім становищем жінки, природний спротив проти нахабного «суспільного нетакту». Малоймовірно, щоби настільки поширене явище було лише наслідком штучної агітації, глибшою причиною є особистість жінки з її духовними й інтелектуальними запитами, а економічні, освітні й ідеологічні чинники – другорядні. У розвідці Й. Скрутня подано історичний екскурс від Стародавньої Греції та Риму, старозавітного Ізраїлю, через Середні віки та Французьку революцію до ХХ ст. І хоча на той час співіснували різні ідеологічні концепції, вчений опирався на реалії життя, адже теорія теж може бути засобом поневолення: «Ніхто інший, тільки сама українська жінчина була цєю провісницею, що розпочала, поширила й влила в наше громадянство загальне заінтересування правами своїх посестр, й можна надіятися, що й сама розв'язка їхнього питання вийде в нас від них самих...» [40, с. 16]. Боротьба за рівноправність породжувала нові виклики: зменшувалась народжуваність, жінкам бракувало часу на виховання дітей.

Своє бачення генези емансипації висловив О. Назарук у статті «Жіночий рух. Що його викликало». Позиція автора суголосна з науковими висновками Й. Скрутня: «До найцікавіших і найбільше несправедливих появ в цілій історії людства належить дуже довге кривдження жінки, хоч її заслуги при творенні підставових основ властивої культури людства були, здається, більші, ніж заслуги мужчини... Без жінки нема дому, нема родинного тепла, в котрім кориниться й виростає вся культура» [27, с. 1]. Винайдення хліборобства, садівництва та більшості промислів належить жінці, а причина суспільної переваги мужчини – суто фізична, тож згодом жінка стала «робучою худібкою, предметом торгу і виміни». О. Назарук акцентував увагу на безправності жінок у країнах Азії, бо навіть якщо вони займали там престולי чи входили до органів самоврядування, то лише щоб запобігти хаосу, якщо не залишалося спадкоємців-чоловіків. Модерний жіночий рух О. Назарук пов'язував із занепадом ремісництва та розвитком

індустріалізації в ХІХ ст.: «Під жіночим рухом розуміємо сьогодні не старання жінки за поліпшення своєї особистої долі... тільки старання за піднесення всего жіночого пола, де б він не був» [27, с. 2].

Отець Тит Галущинський, розмірковуючи над призначенням жінки, виокремлював чільні – материнство й дівство заради Царства Небесного. Якщо в язичницькому та єврейському старозавітному суспільствах лише заміжня жінка мала вартість, то «християнство особисту вартість жінки поставило на рівні з вартістю чоловіка; ...вернуло подружжю його первісне достоїнство (моногамію), піднесло подружжя до висоти св. Тайни й супружжю зв'язь зробило нерозривною» [3]. Більш того, християнство не ставить перед жінкою подружжя як єдину мету, а чин материнства освячує через постать Богородиці: від часу Благовіщення доля народу перебуває в руках жінки, тому це улюблене свято жіночих організацій [10].

Євстахія Тишинська теж вводить питання емансипації в історико-релігійний контекст: у поганські часи жінка вважалася істотою без душі, зазвичай була невільницею або ж гетерею, тобто їй призначалося «виконання найтяжчих праць і вдоволення змислів» [44, с. 76]. Ісус Христос відкрив Царство Боже для кожного, хто зберігає Божі заповіді, тож у питанні спасіння немає чоловіка чи жінки – всі одно в Ісусі Христі. У Новому Завіті можна знайти немало підтверджень цієї тези: це і увага до зневаженої сусідами жінки-самарянки, і до сестер Марії та Марти, і до мироносиць, що стали першими свідками Воскресіння, хоч «апостоли не могли визволитися з давніх пересудів і не прив'язували ваги до свідоцтва невіст» [44, с. 77]. Євангельські постаті стали приводом для ширшої дискусії: автор статті за підп. о. К. «Марія чи Марта? Яке повинне бути українське жіноцтво», коментуючи вислів про потребу «якнайбільше таких працюючих Март» у «Світі Молоді», застерігав від спроби «поправити» Христову науку. Українська жінка важко працювала в господарстві, тож іноді не мала часу зварити нормальну страву, а ще й мусила бути першою вчителькою і вихователькою дітей. Насправді є мільйони Март, але бракує євангельських Марій, які б навчили дітей бачити не тільки «свій загумінок», а посвяти та героїства задля рідного народу і «життя віддати за справу Христа» [29]. Насправді ж радше йшлося про різні сфери: «працюючих Март» бракувало на суспільному полі.

Матері виховують майбутнє суспільство – і синів, і доньок, тому фактично всі політичні рухи нових часів прагнуть залучити жіноцтво на свій бік. Жіноче питання недоречно сприймати як щось відокремлене – це спільна справа людства, адже біблійний вислів «не добре чоловікови самому» виразно засвідчує окреслену єдність. На протигагу ідеології поганства, апостол Павло освячує цю рівність любов'ю аж до ототожнення: «Так і чоловіки повинні любити своїх жінок, як свої тіла; бо хто любить свою жінку, себе самого любить» [39, с. 893]. Апостол декларував новий ідеал – жінку, яка в питаннях світогляду, віри й моралі незалежна від інших людей та відповідальна за свої вчинки лише перед Богом. Не випадково Христос виправдав блудницю, яка покалася, але засудив гордого фарисея, що бачив скалку в оці ближнього, але не колоду у власному.

Папа Римський вважав економічну й політичну кризу наслідком кризи моральної, без подолання якої справжній мир неможливий: «Ми пережили війну, тепер переживаємо господарську кризу. Перед нами марево нової війни» [12]. Католицька Акція мала розірвати це замкнуте коло, плекаючи головну школу світських проповідників – християнську родину, бо від жінки залежить релігійність дітей. Єпископ-помічник львівський Іван Бучко відзначав у статті про жіночий рух зусилля Апостольського Престолу для протидії сплеску ліберальних теорій, вістря яких було спрямоване на молодь, перш за все як агітація проти подружнього життя. Католицьку працю жіноцтва треба поділити, на думку Папи, на зовнішню (суспільну) та внутрішню (родинну) для ефективної боротьби з пропагандою розпусти та вільного способу життя. Історичний контекст проблеми засвідчував, що вже у стародавньому світі «забирає свій голос» у питанні надання жінці рівних політичних прав Платон, Цицерон, Сенека. Усе ж християнство стало своєрідним історичним вододілом, бо «доперва Христова наука признала жінці природне право до свободної й самостійної особовости, право... до надприродного життя, що ставить жінку побіч мущини на найвищій щаблі людського розвою» [1, с. 2]. Зміна вектора жіночого руху пов'язана і з Великою Французькою революцією – ведучи боротьбу з Церквою, вона стала предтечею більшовизму й новітніх антирелігійних течій, яким треба протиставити модерний католицький рух.

Вплив жінки на суспільство може бути безпосереднім (прикладом свого життя) або опосередкованим (творчістю, педагогічною або громадською діяльністю). Звертаючи погляд на сусідню польську націю, автор статті «Жінка й майбутнє духове обличчя народу» наголошував, що політичне визволення польського народу – це значною мірою досягнення жінки-польки, яка «виховувала молоде покоління в душі любови до Бога, своєї католицької Церкви і батьківщини» [24, с. 2]. Українські жінки повинні ще більш ревно стояти на сторожі родинних і національних інтересів: втрата Бога починається на рівні родини і загрожує втратою національної ідентичності. Закріплені законодавчо зміни дали змогу жіноцтву активніше боротися з безвірством, алкоголізмом і курінням, зокрема взяти активну участь у плебісциті щодо закриття корчем у селлах, адже емансипація – це не тільки про права, а й про обов'язки.

Погляд в історію засвідчує, що жінки не раз керували військом чи й державою, вели чоловіків у бій (княгиня Ольга, Жанна д'Арк, імператриця Марія Терезія). В Україні державою керували зазвичай чоловіки й винятково рідко найвища влада опинялася в руках жінок: на зламі епох постає постать княгині Ольги як першої християнської правительки, що боролася проти анархії, «яка весь час так підривала і вкінці підірвала нашу стару державу» [18, с. 9]. Це ставить її в один ряд із князями Володимиром Великим, Ярославом Мудрим і королем Данилом, а відома помста деревлянам потрактована в газеті як «острий», але справедливий вчинок. Історичні матеріали ознайомлювали з іншими видатними українками минувшини — королевою Франції Анною Ярославною, «султаншою Туреччини» Роксоланою, українками на престолах Польщі, Німеччини, Угорщини, Візантії, Норвегії, Литви: «Подружжя дітей в. кн. Ярослава Мудрого вязали тоді з Україною цілу майже Європу від Візантії до Англії – до тої міри, що в. кн. Ярослав Мудрий міг з повним правом зватися тестем тодішньої Європи» [45, с. 2]. Згадуються також українки, що були улюбленими жінками султанів Османа II (1618—1622) і Мустафи II (1695—1703). Окрема розвідка присвячена дружині гетьмана Івана Скоропадського Насті, яка вийшла з одної з найбільш освічених родин і була посередницею між українською старшиною та російським царем Петром I: «Гетьманова Настя зуміла виявити належний ум і такт і допомогти своєму чоловікови удержати

“московську нестримну силу” від остаточного удару і то більш як на пів століття» [17]. Адвокатом жіноцтва став Євген Маланюк, опублікувавши в «Новій Хаті» статтю «Жіноча мужність» у відповідь на статтю Софії Парфанович «Жіноча ніжність». Автор зачепив глибші міфологічні пласти: в більшості народів війна персоналізована в чоловічих постатях (Марс, Арес), натомість староукраїнська поезія втілює війну в образі Діви Обиди [23, с. 2]. У цьому контексті поет згадав про бойовий дух княгині Ольги, Насті Скоропадської, козачок, які говорили українською, коли чоловіки перейшли «на мову ворога».

Серед історичних публікацій – статті й замітки про непересічних жінок з інших країн, місцеві традиції, зокрема про ідеал жінки у китайців, унікальний регіон в Індії, де жінки мали більше від чоловіків прав – самі сваталися до обранця, а при розлученні забирали майно чоловіка, про перший всеіндійський конгрес жінок, подолання впливу 500-літнього панування турків у Болгарії через запровадження освіти для дівчат, перших жінок-суддів у Чехословаччині, Польщі, Франції, США, Туреччині. Розповідаючи про подвиг Йошіко Кавашіми – доньки маньчжурського князя і японки, що, переодягнена чоловіком, працювала в японській контррозвідці на території Китаю й вивезла таємно жінку маньчжурського короля Фу-ї, редакція «Нової Зорі» застерігала від поширеної аналогії між героїнею Сходу та Жанною д'Арк. Не менше вражав героїзм 22-річної ефіопської княжни Абедед: для боротьби з італійською армією вона створила окремий жіночий військовий відділ. Французькі християнські традиції висвітлювала замітка про щорічне Свято Святих Марій у Провансі. Своєрідний перформанс влаштувала у французькому парламенті жінка, прикувавши себе до крісла з вимогою розглянути закон про виборчі права жінок. Коли ланцюг розпиляли, з'ясувалося, що ключ лежав у конверті, адресованому президенту сенату з аналогічним проханням, бо «розірвання ланцюгів буде наче символом звільнення жінок з політичної неволі» [36]. Послідовність подій символічна. Доволі резонансною була й публікація про діяльність міжнародної організації «Цви Мигдаль», яка викрадала дівчат і переправляла їх до Південної Америки.

Редакція «Нової Зорі» ознайомлювала з акціями католицьких жіночих організацій в Австрії, висвітлювала становище жіноцтва у Німеччині. Йшлося про протести проти спроб уряду

націонал-соціалістів вирішити проблему безробіття, повернувши жінок у межі дому, адже під час Першої світової війни вони часто виконували чоловічу роботу: «Та в містах уже та воєнна мода лишилася. Багато всяких посад позаймали жінки й дівчата, вдоволені з того, що не залежні ні від кого і самі себе можуть удержувати» [15].

Натомість у Радянському Союзі жінок змушували працювати на найважчих ділянках народного господарства, керуючись гаслами Леніна про «звільнення» їх від хатніх і родинних обов'язків. Насправді ж «большевики хочуть за всяку ціну знищити нинішній суспільний лад, котрий спирається на родині» [13]. І якщо «московки» неохоче займалися домашнім господарством і дітьми, то в Україні жінка, будучи зайнятою на виробництві, несла подвійний тягар. Жахливими були й наслідки свободи розлучень: чоловік міг одружитися безліч разів, залишивши всі турботи з виховання дітей на матір-одиначку. Французький гірник був шокований після відвідин СРСР тим, що жінки працюють у важкій промисловості та на будовах, адже це суперечить засадам гуманного соціалізму: «В совітській дійсності... всі дороги стоять перед нею отверті, кожне звання є для неї доступне, але не вільно їй любити своєї дитини, дбати про лютого чоловіка, бо ту можливість їй відібрано» [42, с. 82]. Ще одна причина забрати дитину з родини — виховати з неї безвірника, а чи не найстрашнішим наслідком руйнування родини в СРСР була велика кількість безпритульних дітей.

Жіноче питання стало настільки болючим, що в деяких країнах виникли організації на кшталт «Союзу для оборони мужеських прав». Такі факти свідчили про потребу обережності «в підході до сеї справи, бо вона надзвичайно дразлива для обидвох сторін і криє в собі різні небезпеки – аж до зруйнування родини і культури включно» [28, с. 1]. Аргументом для висновку про пріоритетність родини для жінки було те, що вона біологічно тісніше зв'язана з дитиною, більш терпляча і жертвна, ніж чоловік. Інтелект жінки («інтелігенція»), на думку О. Назарука, не нижчий, але інший: звернений на конкретні речі й постаті, а не на абстрактні поняття. Така теза не нова і часто була підставою для тверджень про наукову неспроможність жіноцтва. Своєрідним спростуванням стала стаття у «Неділі» про вчену-хіміка, яка винайшла новий вид асфальту. Цей факт розглянуто в ширшій ретроспективі: численні вдосконалення для покращення

побуту, які упродовж століть винаходили жінки, залишилися не запатентовані, а коли згодом мужчина «почав будувати ступінь культури за ступенем, увійшов почерез велитенські винаходи нашого віку в силу та став розбудовувати техніку – тоді те все, що жінка винайшла й зробила... в користь правильної домашньої господарки пропало, те, що вона для культури мрячних епох людства побудувала, забулося» [22, с. 8]. Контroversійні роздуми щодо інтелекту жінок ставали і контраргументом, як-от у статті «Жінка-Мати»: «Творець не дав жінкам снаги бути найпершими в науці, техніці та мистецтві» [14], вони не збудували величних храмів, не створили інших чудес світу, але на їхніх руках зростає найдосконаліший твір – чесна людина. Як доказ згадано княгиню Ольгу – християнку, що виховала внука князя Володимира. Однак факт, що Ольга прийняла християнство «в часі кромішньої тьми поганства», свідчить про неї перш за все як про самодостатню особистість, адже Христос вважав прагнення Марії збагнути вищі істини «кращою часткою» супроти клопотів Марти на кухні.

І світський емансипаційний рух, і Церква через Католицьку Акцію залучали жінок до розбудови суспільного життя. Бо віра – це не тільки молитва в родинному колі, а й прилюдне визнання своїх християнських переконань. І хоча завдання жіночого руху «окреслила міська жінка, яку умови життя штовхнули на шлях самостійної зарібкової праці» [46], в Україні він мав бути адаптований і до потреб села.

Усі пов'язані з емансипацією актуальні питання увиразнилися під час Жіночого конгресу 23–27 червня 1934 р. у Станіславові. Напис над сценою «1884–1934» засвідчував спадкоємність традицій, нагадуючи про 50-ліття заснованого Н. Кобринською «Товариства руських женщин». На відкритті було чисельно присутнє духовенство на чолі з єпископом Григорієм Хомишиним, бо «без сего Гостя в сім місті зізд жінок не мігби мати і не мавби того значіння, котре має і буде мати» [26, с. 2]. Натомість у деяких часописах друкувалися доволі критичні чи й іронічні коментарі з приводу цього знакового заходу. Іноді таке ставлення було мотивоване ідеологічно, як-от у соціалістичному «Жіночому Голосі», що засвідчують назви публікацій: «Потребуємо свого божка», «Всеукраїнський Конгрес, чи це лише парада жінок?». «Нова Зоря», що виходила під опікою єпископа Г. Хомишина, а її редактор О. Назарук був серед акредитованих на акції журналістів, містила тематично

й жанрово багатий матеріал. Вміщена в кількох числах стаття «Жіночий Конгрес» (ч. 47—49) містила хроніку акції та основні тези виступів делегаток. У ній відчутна особиста симпатія журналіста до дійства: він відзначив ретельну організацію, дисципліну, залучення делегаток з-поза теренів Галичини – Волині, Буковини та навіть з Америки й Канади, лаконічність і змістовність виступів, строгий, хоч і стильний одяг делегаток як прояв уваги до духовенства. Характеристичним є опис виступу голови «Союзу Українок» М. Рудницької та його сприйняття залого: «Ясна бльондинка в чорній сукні з білою кризкою на шиї. Варт було бачити, як одушевлено слухали її реферату наші дівчата і жінки. З огнем в очах, з котрих бухає запал і віра. Думаю, що кождий, хто вдивився в те... мусить прийти до переконання, що в жіноцтві криється велика сила» [26, с. 2]. Ішлося не тільки про силу емоційного впливу, а й про такі концептуальні речі, як правдивість змісту, відповідне групування фактів і логічність висновків, такт «у вислові навіть дуже дразливих справ». Увага до артикульованих делегатками ідей не позбавляла статтю безпосередності сприйняття: у контексті розповіді про виступ пані Романчич із Канади О. Назарук зауважував, що не записав докладно зміст промови, бо заслухався з цікавістю: хоч доповідачка народилася в Канаді, але говорила без помилок і акценту й була дуже схвильована, бо вперше побачила рідну землю батьків.

Хроніку подій під час акції висвітлювала також стаття «Перші два дні Жіночого Конгресу в Станиславові» [32] у «Правді»: в ній згадуються цікаві подробиці, як-от факт, що польська влада скасувала обіцяний пільговий потяг для учасниць через вислів у програмі про тимчасово окуповану українську територію, що на сцені в залі «Сокола» були президія та представники української, польської та зарубіжної преси (понад 20 осіб), у ложі – духовенство, що більшість делегаток – це молоді жінки, а до складу почесної президії увійшла засновниця першого сільського осередку «Союзу Українок» Анна Грималюк. Редакція подала перелік українських політичних і культурних товариств, які надіслали привітання учасницям конгресу, хроніку другого дня акції п. н. «День української селянки» зі Службою Божою, концертом, жіночим віче, спортивними виступами. Творчий доробок жінок-письменниць представляла книжкова виставка, організована Наталією Дорошенко, серед експонатів – портрети

та книги авторок із Галичини, Буковини, США, Канади, особливу увагу звернено на постать Наталі Кобринської. Статтю про виставку вмістила «Нова Зоря», а також статтю С. Г. «Українська жіноча преса в Галичині» [38], в якій подано історію часописів від «Лади», що побачила світ 1853 р., до «Мети», «Нової Мети», «Жіночого Діла», «Жіночої Долі», «Нової Хати» та «Жінки». Окремим виданням вийшла одноднівка «Український Жіночий Конгрес» із програмою заходу, статтями про піонерок українського жіночого руху та тогочасні досягнення на ниві емансипації, відгуками про акцію митрополита Андрея Шептицького, відомих політичних і культурних діячів, художніми творами, рекламою жіночої преси, ілюстрована дружніми шаржами на лідерок руху авторства Едварда Козака (Еко).

На потенційні конфлікти конгресу звернув увагу напередодні президент Генерального інституту Католицької Акції о. М. Дзерович: «Справи ці доторкаються розв'язки проблеми нерозривності подружжя, регуляції уродин всіма приступними засобами новочасної цивілізації... що є не до прийняття...» [7, с. 7]. Питання, які анонсувала для розгляду на конгресі голова «Союзу Українок» Мілена Рудницька, не повністю висвітлюють комплекс запланованих до дискусії проблем, бо поза увагою опинились доповіді релігійної тематики, зокрема про Марійські товариства. Оглядаючи послідовність подій до та після конгресу, автор наголосив, що проти первісної редакції резолюцій виступило католицьке жіноцтво. Водночас місцеві осередки «Союзу Українок» у Галичині засвідчували феномен компромісу: їх очільниці втілювати в життя усі накази Головного віділу, але з дотриманням вимог християнської моралі [5, с. 12]. У статті «Після Українського Жіночого Конгресу» М. Дзерович, оглядаючи хід подій, розповідав про тривалі перемовини напередодні та пресову акцію, що суттєво вплинули на ідейне підґрунтя заходу. Первісний проєкт поставив під питання участь католицьких кіл у конгресі: «Коли щойно Пані Посол, Діловий Комітет й Головний Виділ С. У. спостерегли, що організуються сили народу глибоко віруючого проти тенденцій Конгресу, переведеного цілковито ліберально, уступили і згодилися на виголошення рефератів в християнсько-католицькому дусі» [8, с. 10]. Унаслідок ідеологічного примирення резолюції конгресу перекидають міст між християнською і ліберальною етикою, формують перспективи для подальшої співпраці. Однак у «Жінці»

ці непорозуміння потрактовані як спроба зовнішнього впливу о. Дзеровича задля розколу жіночого руху, що не знайшли підтримки серед делегаток (навіть жінок священників) [35].

Влітку 1935 р. у «Союзі Українок» знову виникла конфліктна ситуація, пов'язана з виборами до польського сейму. УНДО, послом від якої була й М. Рудницька з 1928 р., прийняло політику т. зв. нормалізації, щоб забезпечити українцям більше національних прав. Голова «Союзу Українок» була присутня на обговоренні в партії та «заявилася за прийняттям та одобренням звіту проводу з розмов із урядом» [33]. Коли ж її кандидатура була відхилена польською стороною, М. Рудницька виступила на шпальтах «Нового Часу» із заявою про те, що нове керівництво УНДО пішло всупереч власній партійній програмі, а на засіданні проводу «Союзу Українок» поставила на голосування питання про бойкот виборів: рішення було прийнято шістьма голосами проти чотирьох. Несподіване рішення викликало дезорієнтацію серед жіноцтва, тож, щоб «запобігти цим шкідливим наслідкам та уможливити вибір нашого парламентарного представництва», десять громадянок підписали відозву, що «закликала зорганізоване українське жіноцтво до участі у виборах» [43, с. 1]. Після виборів провід «Союзу Українок» засудив цей громадянський вчинок як зраду, і внаслідок конфлікту «найбільш заслужені» члени Союзу змушені були піти з керівництва львівської філії, що спричинило навіть судові позови. Є. Тишинська звернула увагу на концептуальну колізію: члени аполітичної громадської організації могли належати до різних політичних партій та мали підпорядковуватися їх рішенням, а позиція М. Рудницької порушила цей баланс. М. Дзерович потрактував ситуацію як наслідок світоглядного конфлікту: «Завдяки цим позірно політичним непорозумінням поміж членами “Союзу Українок” і головним ідеологом відсунулися, а радше були силою фактів усунені найбільше свідомі християнсько-католички, що засідали в Головному Відділі» [9, с. 19]. Цю тему він розвинув у статті-відповіді на передовицю «Будьмо єдні» тижневика «Жінка» п. н. «Наше становище», звівши принцип керівництва М. Рудницької до формули: «Або я є головою Союзу, або Союзу зовсім не буде» [6, с. 14]. У відповідь редакція «Жінки» вмістила колективний відкритий лист «Проти метод дра Дзеровича». Його авторки заперечили тезу опонента, що діяльність проводу «Союзу Українок» є ворожою християнській

етиці, а причину конфлікту пояснили прагненням послуху: «А може найшлася би якась мудра жінка (але жінка!) з гуртка пана доктора і нам, грішним “матеріалісткам” і “лібералкам”, вияснила, чим то наша верхівка нам шкоду приносить і перед якою небезпекою мусять нас боронити пані католички? Чи ми, союзнички, не є католичками? Чи тільки Ви, Пане Доктор, і Ваші овечки мають на католицизм монополь?» [37]. Через рік, на загальних зборах товариства 1936 р., конфлікт було подолано й задекларовано прагнення координувати роботу з іншими національними організаціями: «На Зїзді прийшло до відпруження між Союзом Українок а католицькими жіночими організаціями. Промови обох їх представниць, п. Конрадової і п. Вошинської, визначалися великим тактом і поміркованістю, заява, зложена п. Конрадовою, була принята Зїздом дуже прихильно, а резолюція в справі відношення до релігії і Церкви, предложена резолюційною комісією, майже покривалася з тією заявою. Так отже провідниці католицьких жіночих організацій відмежувалися від др. Дзеровича і його метод» [41, с. 1]. Тож аргументація опонентів мала різновимірний характер. До слова, на шпальтах «Жінки» друкувався священник о. Осип Кладочний, що був тюремним капеланом у жіночих в'язницях, цитувався французький католицький письменник Жак Марітен, редакція розповідала і про українську стигматичку Настю Волошин – з'ясовувались сутність і природа понять «стигматизація» та «екстази».

Суто католицький напрям жіночого руху представляли Марійські товариства (дружини), засновані в Римі 1563 р., активність яких у Галичині зросла на початку ХХ ст. Вони поєднували у собі духовні цілі – вшанування Діви Марії із суспільними – апостольським служінням. Численні пресові публікації інформували про їх історію та діяльність, відзначали роль католицької преси і парафіяльних бібліотек, містили хроніку акцій. Координація відбувалася і в межах Галичини, і на міжнародному рівні. О. Іриней Назарко зауважував, що делегати міжнародного з'їзду керівників Марійських дружин в Інсбруці були здивовані розмахом руху в Галичині: 250 осередків налічували близько 21 тисячі членів та поширили понад 3 млн книг, і була висловлена пропозиція перейняти досвід українців створення «неканонічних» Марійських гуртків для шкільної молоді [25].

У «Новій Зорі», «Меті» та «Правді» в 1930-ті рр. функціонувала «Жіноча сторінка» («Сторінка української католицької жінки»). Редакція «Правди» мотивувала її появу тим, що поширенням часопису по селах займаються переважно жінки, й тому справедливо домагаються друкувати більше матеріалів для них. На логотипі сторінки зображено постать у вишиванці, що читає газету на тлі церкви. У публікаціях йшлося про потребу освіти, організаційного об'єднання, захисту та збереження духовних скарбів, організацію дитячих садків, згубний вплив нікотину й алкоголю на здоров'я, ведення городництва й садівництва. Низка історичних матеріалів охоплювала події часів Київської Русі, Козаччини, розвитку української греко-католицької Церкви за океаном. Публікації сторінки актуалізували теми виховання дітей та молоді, принципів подружнього життя, містили медичні та юридичні поради, заохочували селянок підтримувати українські кооперативні крамниці і не нести «свій тяжко здобутий гріш у чужі руки, котрі завдають нам смертельних ударів» [16]. Редакція турбувалася долею дівчат-служниць, якими опікувалося «Католицьке Товариство працюючих по домах українських дівчат ім. св. Йосифа», радила залишати місцевому священнику відомості про те, в якій родині працює, бо «може захоріти і вмерти в якійсь жидівській хаті, і навіть ніхто про це не буде знати» [30]. Товариство організувало курси вишколу служниць, адже сільський і міський побут суттєво відрізнялися, надавало тимчасовий притулок тим, що втратили роботу. У межах жіночої сторінки «Правди» функціонувала «Католицька подружа порадня»: головне завдання жінки – створити хорошу родину, зберігати порядок у хаті, привчати до цього дітей і дбати, щоб чоловік був задоволений. На потенційну заувагу щодо браку часу редакція обіцяла вмістити поради про правильне планування дня: публікації цього типу рясніли імперативними формами («жінка повинна», «жінка мусить»). Матеріали подібної тематики п. н. «Шануймо час!» містила і «Мета», однак аргументація тут була інша. «Сторінку українського жіноцтва» у «Меті» редагувала Є. Тишинська від жіночої пресової секції Генерального інституту Католицької Акції. У публікаціях рубрики – статті про ідеологію та завдання католицького жіночого руху в суспільстві, «післанництво» сучасної жінки і її роль у сім'ї, проблеми сільського жіноцтва. Часто дискутоване в контексті економічної кризи питання

фінансової незалежності від чоловіка порушила Ярослава Ісаїв у статті «Пережитки фемінізму» [19]: матеріальна незалежність, на її думку, не є основою духовного розвитку і не варто будувати на ній самооцінку. В межах рубрики друкувалися науково-пізнавальні статті з галузі літератури, етнографії, педагогіки, кіно авторства О. Дучимінської, Я. Мандюкової, К. Матейко, А. Струтинської, розраховані радше на інтелігентську аудиторію. Аналіз публікацій «Правди» увиразнив певну невідповідність. Якщо автори проаналізованих теоретичних статей наголошували на духовній складовій жіночої індивідуальності, запорукою яких є рівність перед ідеєю спасіння, то практичні поради спонукали жінок визнати пріоритетною родинну сферу, зокрема виховання дітей, бути терплячою і виrozumілою до хиб чоловіка. Тож заклики до читачок передплачувати пресу, щоб орієнтуватися у світових і місцевих подіях, сприймаються на цьому тлі дещо декларативно, іноді навіть іронічно – мовляв, краще обговорювати політику, аніж сусідок.

Висновки: Корпус публікацій про жіноче питання в українській католицькій пресі засвідчує різновекторність поглядів, відкритість до дискусії, наявність індивідуального бачення, а також теоретичний та практичний виміри, що не завжди синхронізувалися. Греко-католицька Церква в Галичині міжвоєнної доби прагнула бути духовним якорем для жінок різних суспільних прошарків. Полеміка ж із виданнями інших ідеологічних таборів увиразнювала актуальні питання та сприяла пошуку компромісних рішень.

Література

1. † [Бучко] І., еп. Жіночий рух у світлі папської енцикліки про «Християнське подружжя» «Casti connubii» з 1930 р. *Католицька Акція*. 1935. Ч. 2. С. 1—8.
2. Волянський О. Християнський і антихристиянський світогляд, а природна нерівність і залежність жіночого пола. *Католицький Вхід*. 1905. Ч. 3. С. 246—252.
3. Галушчинський Т. Найвисші призвання жінки в суспільности. *Нова Зоря*. 1934. Ч. 46. С. 4.
4. Делевський Ю. Жінка в доарійській добі. *Нова Зоря*. 1932. Ч. 38. С. 3.
5. Дзерович М. З перспективи одного року (Декілька рефлексій в жіночій справі). *Католицька Акція*. 1935. Ч. 3. Жовт. С. 11—14.
6. Дзерович М. Наше становище (На маргінесі подій в Головному Виділі «Союзу Українок»). *Католицька Акція*. 1936. Ч. 1. Січ./Берез. С. 12—15.

7. Дзерович М. Перед жіночим Конгресом. *Католицька Акція*. 1934. Ч. 1. Черв. С. 6—8.
8. Дзерович М. Після Українського Жіночого Конгресу. *Католицька Акція*. 1935. Ч. 1. Січ. С. 9—12.
9. Дзерович М. Чистка (Рефлексії у зв'язку з останніми подіями в Централі «Союзу Українок»). *Католицька Акція*. 1935. Ч. 4. Груд. С. 19—21.
10. Доля народу в руках жінки. *Правда*. 1935. Ч. 14. 7 квіт. С. 7.
11. Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині. *Українські жінки у горнилі модернізації / під заг. ред. О. Кісь*. Харків, 2017. С. 176—203.
12. Жінка в Католицькій Акті. *Нова Зоря*. 1933. Ч. 17. С. 6.
13. Жінка в Східній Україні. *Правда*. 1934. Ч. 39. С. 7.
14. Жінка-Мати. *Правда*. 1935. Ч. 16. С. 7.
15. Жіноча молодь Німеччини. Новий ідеал жінки та як до нього ставляться німецькі католицькі дівчата. *Правда*. 1934. Ч. 29. С. 8.
16. Загородна Д. До кращої долі! Під увагу жінкам селянкам. *Правда*. 1936. Ч. 50. 13 груд. С. 5.
17. [Закин В.]. Визначні українські жінки. Гетьманова Настя Скоропадська (З приводу 200-ліття її смерті). *Нова Зоря*. 1934. Ч. 95. С. 7. Підп.: В. З.
18. І. К. Св. велика княгиня Ольга. Найвизначніша жінка в історії України. *Нова Зоря*. 1934. Ч. 46. С. 9—10.
19. Ісаїв Я. Пережитки фемінізму. *Мета*. 1937. Ч. 8. С. 7.
20. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX — початок XX ст.). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2012. 287 с.
21. Левчук І. Промотерки змін: діяльність жіночих організацій у Польщі міжвоєнного періоду. Рівне: Волинські обереги, 2018. 248 с.
22. Любінська С. Що винайшли жінки? Кілька стрічок для тих, хто про жінку думає інакше, як про мужчин. *Неділя*. 1931. Ч. 1. 6 січ. С. 8—9.
23. Маланюк Е. Жіноча мужність. *Нова Хата*. 1931. Ч. 12. С. 2—4.
24. – н-в. Жінка й майбутнє духове обличчя народу. *Правда*. 1934. Ч. 26. 1 лип. С. 2—3.
25. Назарко І. Міжнародний зїзд провідників Марійських дружин в Інсбруці. *Католицька Акція*. 1937. Ч. 1/3. С. 58—59.
26. [Назарук О.]. Жіночий Конгрес. *Нова Зоря*. 1934. Ч. 47. С. 1—2.
27. Назарук О. Жіночий рух. Що його викликало. *Нова Зоря*. 1934. Ч. 22. 25 берез. С. 1—2. Підп.: А.Ч.
28. [Назарук О.]. Значіння жінки. З приводу недалекого жіночого конгресу. *Нова Зоря*. 1934. Ч. 21. 22 берез. С. 1—2. Підп.: А.Ч.
29. о. К. Марія чи Марта? Яке повинне бути українське жіноцтво. *Правда*. 1937. Ч. 5. С. 7.
30. о. К. Подаймо руку нашій жіночій молоді. *Правда*. 1935. Ч. 11. 17 берез. С. 7.

31. Олійник Н. Жіноча преса в Україні: минуле та сучасність, 2002. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/oliynuk.htm>.
32. Очевидець. Перші два дні Жіночого Конгресу в Станиславові. *Правда*. 1934. Ч. 26. 1 лип. С. 2.
33. Пані Мілені Рудницькій у відповідь. *Діло*. 1935. Ч. 307. 16 листоп. С. 4.
34. Передирій В. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853—1939 рр.): анот. кат. Львів: Науково-видавниче підприємство «Мета», 1996. 192 с.
35. Підсумки загального зїзду. *Жінка*. 1935. Ч. 7. 1 квіт. С. 1.
36. Прикована ланцюгом жінка демонструє у французьким сенаті. *Нова Зоря*. 1932. Ч. 13. 21 лют. С. 3.
37. Проти метод дра Дзеровича. Відкритий лист. *Жінка*. 1936. Ч. 6. 15 берез. С. 6.
38. С. Г. Українська жіноча преса в Галичині. *Нова Зоря*. 1934. Ч. 46. С.10; Ч. 47. С. 5—6.
39. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Новий Завіт. Послання Апостола Павла до Ефесян. 5. 28. Рим, 1991. 1070+352 с.
40. Скрутень Й. Жіноче питання. *Поступ*. 1921. Ч. 1. 15 січ. С. 14—16.
41. Спільний фронт жіноцтва. *Жінка*. 1936. Ч. 7/8. Квіт. С. 1—2.
42. Тишинська Е. Жінка в радянській державі. *Католицька Акція*. 1937. Ч. 4. С. 81—82.
43. Тишинська Е. Чи справді зрада і зломання жіночої солідарности? Під осуд нашого громадянства. *Діло*. 1935. Ч. 338. С. 1—2.
44. Тишинська Е. Що жіноцтво завдячує християнству. *Католицька Акція*. 1938. Ч. 3/4. Лип./Груд. С. 76—80.
45. Українки на престолах Європи. *Нова Зоря*. 1934. Ч. 46. 24 черв. С. 2—3.
46. Український жіночий рух. *Правда*. 1934. Ч. 18. 6 трав. С. 8.
47. Черчович І. Подружні зради в галицьких сім'ях кінця XIX – початку XX століття. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/12/18/148817/>.

References

1. † [Buchko] I., ep. (1935). Zhinochyi rukh u svitli papskoi entsykyliky pro khrystianske podruzhe «Casti connubii» z 1930 r. [The women's movement in the light of the papal encyclical on christian marriage «Casti connubii»1930], *Katolytska Aktsiia*, (2), 1—8 (in Ukr.).
2. Volianskyi, O. (1905). Khrystyianskyi i antykhrystyianskyi svitohliad, a pryrodna nerivnist i zavysymist zhinochoho pola [Christian and anti-Christian worldview and natural inequality and dependence of the female sex], *Katolytskyi Vskhid*, (3), 246—252 (in Ukr.).
3. Halushchynskyi, T. (1934). Naivysshi pryzvannia zhinky v suspilnosti [The highest woman's calling in society], *Nova Zoria*, (46), 4 (in Ukr.).

4. Delevskiy, Yu. (1932). Zhinka v doariiskii dobi [A woman in the pre-Aryan era], *Nova Zoria*, (38), 3 (in Ukr.).
5. Dzerovych, M. (1935). Z perspektyvy odnogo roku (Dekilka refleksii v zhinochii spravi) [From the one year perspective (Several reflections on women's movement)], *Katolytska Aktsiia*, (3), 11—14 (in Ukr.).
6. Dzerovych, M. (1936). Nashe stanovyshe (Na marginesi podii v Holovnomu Vydili «Soiuzu Ukrainok») [Our position (On the sidelines of the events in the Main Branch of the «Union of Ukrainian Women»)], *Katolytska Aktsiia*, (1), 12—15 (in Ukr.).
7. Dzerovych, M. (1934). Pered zhinochym Kongresom [Before the Women's Congress], *Katolytska Aktsiia*, (1), 6—8 (in Ukr.).
8. Dzerovych, M. (1935). Pislia Ukrainskoho Zhinochoho Kongresu [After the Ukrainian Women's Congress], *Katolytska Aktsiia*, (1), 9—12 (in Ukr.).
9. Dzerovych, M. (1935). Chystka (Refleksii u zviazku z ostannymy podiiami v Tsentrali «Soiuzu Ukrainok») [Purge (Reflections on the latest events in the «Union of Ukrainian Women» Central)], *Katolytska Aktsiia*, (4), 19—21 (in Ukr.).
10. (1935). Dolia narodu v rukakh zhinky [The fate of the nation is in the hands of a woman], *Pravda*, (14), 7 (in Ukr.).
11. Diadiuk, M. (2017). Zmahannia za predstavnytsku rivnist: politychna diialnist zhinek u mizhvoienii Halychyni [Competition for representative equality: political activity of women in interwar Galicia], *Ukrainski zhinky u hornyli modernizatsii / pid zah. red. O. Kis, Kharkiv*, 176—203 (in Ukr.).
12. (1933). Zhinka v Katolytskii Aktsii [A woman in the Catholic Action], *Nova Zoria*, (17), 6 (in Ukr.).
13. (1934). Zhinka v Sovitskii Ukraini [A woman in Soviet Ukraine], *Pravda*, (39), 7 (in Ukr.).
14. (1935). Zhinka-Maty [Woman-Mother], *Pravda*, (16), 7 (in Ukr.).
15. (1934). Zhinocha molod Nimechchyny. Novyi ideal zhinky ta yak do noho stavliatsia nimetski katolytski divchata [Female youth of Germany. The new ideal of woman and how German Catholic girls relate to it], *Pravda*, (29), 8 (in Ukr.).
16. Zahorodna, D. (1936). Do krashchoi doli! Pid uvahu zhinkam seliankam [To a better fate! For the attention of peasant women], *Pravda*, (50), 5 (in Ukr.).
17. [Zaikyn, V.]. (1934). Vyznachni ukrainski zhinky. Hetmanova Nastia Skoropadska (Z pryvodu 200-littia yii smerty) [Prominent Ukrainian women. Hetman's wife Nastya Skoropadska (On the occasion 200th anniversary of her death)], *Nova Zoria*, (95), 7, pidp.: V. Z. (in Ukr.).
18. I. K. (1934). Sv. velyka Kniahynia Olha. Naivyznachnisha zhinka v istorii Ukrainy [St. Grand Kniahynia Olga. The most prominent woman in the Ukrainian history], *Nova Zoria*, (46), 9—10 (in Ukr.).
19. Isaiv, Ya. (1937). Perezhytky feminizmu [Remains of feminism], *Meta*, (8), 7 (in Ukr.).

20. Kis, O. (2012). Zhinka v tradytsiinii ukrainskii kulturi (druha polovyna XIX – pochatok XX st. [A woman in the traditional Ukrainian culture (second half of the 19th – beginning of the 20th century)], Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 287 (in Ukr.).

21. Levchuk, I. (2018). Promouterky zmin: diialnist zhinochykh orhanizatsii u Polshchi mizhvoiennoho periodu [Promoters of changes: the activities of women's organizations in Poland in the interwar period / in the interwar Poland], Rivne: Volynski oberehy, 248 (in Ukr.).

22. Liubinska, S. (1931). Shcho vynaiashly zhinky? Kilka strichok dlia tykh, khoto pro zhinku dumaie inakshe, yak pro muzhchyn [What did women invent? A few lines for those who think differently about women and men], *Nedilia*, (1), 8—9 (in Ukr.).

23. Malaniuk, E. (1931). Zhinocha muzhnist [Female courage], *Nova Khata*, (12), 2—4 (in Ukr.).

24. - n-v. (1934). Zhinka i maibutnie dukhove oblychcha narodu [A woman and the future spiritual face of nation], *Pravda*, (26), 2—3 (in Ukr.).

25. Nazarko, I. (1937). Mizhnarodnii zizd providnykiv Mariiiskykh družyn v Innsbruti [International congress of Sodality of the Blessed Virgin Mary leaders in Innsbruck], *Katolytska Aktsiia*, (1/3), 58—59 (in Ukr.).

26. [Nazaruk, O.]. (1934). Zhinochyi Kongres [Women's Congress], *Nova Zoria*, (47), 1—2 (in Ukr.).

27. Nazaruk, O. (1934). Zhinochyi rukh. Shcho yoho vyklykalo [Women's movement. What did cause it?], *Nova Zoria*, (22), 1—2, pidp.: A.Ch.

28. [Nazaruk, O.]. (1934). Znachinnia zhinky. Z pryvodu nedalekoho zhinochoho kongresu [The meaning of a woman. Regarding the upcoming women's congress], *Nova Zoria*, (21), 1—2, pidp.: A. Ch. (in Ukr.).

29. o. K. (1937). Mariia chy Marta? Yake povynne buty ukrainske zhinotstvo [Mary or Martha? What Ukrainian womanhood should be], *Pravda*, (5), 7 (in Ukr.).

30. o. K. (1935). Podaimo ruku nashii zhinochii molodi [Let's lend a hand to our female youth], *Pravda*, (11), 7 (in Ukr.).

31. Oliinyk, N. (2002). Zhinocha presa v Ukraini: mynule ta suchasnist [Women's press in Ukraine: past and present]. Retrieved from <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/oliinyk.htm> (in Ukr.).

32. Ochevydets. (1934). Pershi dva dni Zhinochoho Kongresu v Stanyslavovi [The first two days of the Women's Congress in Stanislaviv], *Pravda*, (26), 2 (in Ukr.).

33. (1935). Pani Milieni Rudnytskii u vidpovid [Ms. Milena Rudnytska in response], *Dilo*, (307), 4 (in Ukr.).

34. Peredyrii, V. (1996). Ukrainski periodychni vydannia dlia zhinek v Halychyni (1853—1939 rr.): anotovanyi kataloh [Ukrainian periodicals for women in Galicia (1853—1939): annotated catalog], Lviv: Naukovo-vydavnyche pidpriemstvo «Meta», 192 (in Ukr.).

35. (1935). Pidsumky zahalnoho zizdu [Results of the general congress], *Zhinka*, (7), 1 (in Ukr.).

36. (1932). Prykovana lantsiuhom zhinka demonstruie u frantsuzkim senati [A chained woman demonstrates in the French Senate], *Nova Zoria*, (13), 3 (in Ukr.).

37. (1936). Proty metod dra Dzerovycha. Vidkrytyi lyst [Against Dr. Dzerovich's methods. Open letter], *Zhinka*, (6), 6 (in Ukr.).

38. S. H. (1934). Ukrainiska zhinocha presa v Halychyni [Ukrainian women's press in Galicia], *Nova Zoria*, (46), 10; (47), 5—6 (in Ukr.).

39. Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu. Novyi Zavit. Poslannia Apostola Pavla do Efesian. 5. 28. [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments. New Testament. Epistle of the Apostle Paul to the Ephesians], Rym, 1991, 244 (1070+324) (in Ukr.).

40. Skruten, Y. (1921). Zhinoche pytannia [A woman's question], *Postup*, (1), 14—16 (in Ukr.).

41. (1936). Spilnyi front zhinotstva [United women's front], *Zhinka*, (7/8), 1—2 (in Ukr.).

42. Tyshynska, E. (1937). Zhinka v radianskii derzhavi [A woman in the Soviet state], *Katolytska Aktsiia*, (4), 81—82 (in Ukr.).

43. Tyshynska, E. (1935). Chy spravdi zrada i zlomannia zhinochoi solidarnosti? Pid osud nashoho hromadianstva [Is it really betrayal and breaking of women's solidarity? For the condemnation our citizenship], *Dilo*, (338), 1—2 (in Ukr.).

44. Tyshynska, E. (1938). Shcho zhinotstvo zavdiachuie khrystiianstvu [What femininity owes to Christianity], *Katolytska Aktsiia*, (3/4), 76—80 (in Ukr.).

45. Ukrainky na prestolakh Evropy [Ukrainian women on the thrones of Europe], *Nova Zoria*, 1934, (46), 2—3 (in Ukr.).

46. (1934). Ukrainskiy zhinochyi rukh [Ukrainian women's movement], *Pravda*, (18), 8 (in Ukr.).

47. Cherchovych, I. Podruznyi zrada v halytskykh simiakh kintsia XIX – pochatku XX stolittia [Adulteries in Galician families of the late 19th and early 20th centuries]. Retrieved from <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/12/18/148817/> (in Ukr.).

Mariana Komarytsia

Doctor of Philology, Senior Research Fellow
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

WOMEN'S PAGE OF THE UKRAINIAN CATHOLIC PERIODICAL

The concept of a woman is considered in different dimensions: historical retrospect, social, religious and organizational. Theoretical reasoning behind this concept in the context of the Christian paradigm was presented by O. Volyanskyi, O. Nazaruk, Y. Skruten, E. Tyshynska, and others. The chronological framework of the publications covers

the pre-Aryan period, Kyivan Rus' and Cossack times, 20th century, highlighting such iconic figures of our past as Kniahynia Olga, Sultan's wife Roksolana, etc. Heroic efforts in the fight for the freedom of women abroad – Bulgaria, Ethiopia, France, Japan, and India – are highlighted through the prism of informative articles.

The Women's Congress in June 1934 in Stanislav (now Ivano-Frankivsk), dedicated to the 50th anniversary of the founding of the «Ruthenian Women's Society», showed close cooperation of the women from Galicia, Bukovyna, Transcarpathia, Volyn and emigration. The Action underlined the ideological differences in the women's movement: the discussion was mainly between the magazines «Katolytska Aktsia» and «Zhinka». Publications about the genesis, tasks and perspectives of the women's movement development were published within thematic pages and out of the rubric.

Keywords: woman's issue, Catholic Action, Galician interwar press.

Надія Кулеша

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9761-2713>
кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Львівська національна наукова бібліотека України
імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
Nadija_Kulesha@ukr.net

УДК 070(=161.2)(430-25)"1921/1922":[016:070(=161.2)]

БІБЛІОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ В ЧАСОПИСІ «УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» (БЕРЛІН, 1921–1922 рр.)

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-9>

Проведено якісний та кількісний контент-аналіз часопису «Українське Слово» (Берлін, 1921–1922) при дослідженні питань бібліографії української преси. Виокремлено інформацію про тогочасні пресові видання. З'ясовано моделі подання матеріалів про пресу на основі структурних особливостей контенту часопису. Проаналізовано і охарактеризовано інформацію про згадану пресу у досліджуваному текстовому контенті. Систематизовано матеріали про пресодруки за цільовим, читацьким призначенням, мовною, національною, партійною чи груповою приналежністю. Виявлено не відому раніше

інформацію про нереалізовані пресові проекти. Здійснено статистичний підсумок поданої в «Українському Слові» інформації про пресові видання в різних аспектах: кількісна оцінка занотованих у часописі пресодруків; тривалість їхнього виходу; чисельна характеристика зафіксованих у досліджуваному текстовому масиві часописів, що стартували у розглядуваний період. Виокремлено і проаналізовано матеріали про згадувану чужоземну пресу. Акцентовано необхідність бібліографування пресових видань та важливість фіксування інформації про них для дослідження історії преси.

Ключові слова: «Українське Слово» (Берлін, 1921–1922), преса, контент-аналіз, бібліографія, систематизація, статистика.

Постановка проблеми. Тема бібліографування пресових видань є однією з найбільш скомплікованих для дослідників історії української преси і водночас надзвичайно затребувана. Адже фіксування інформації про виникнення та функціонування пресових видань, відомості про редакційні колективи, кількісні характеристики, вихідні дані тощо є необхідним підґрунтям для написання історії окремого пресодруку і преси загалом. Зважаючи на те, що велика частина українських пресових видань та архівних документів була знищена цілком або частково в період радянської влади в Україні, перед дослідниками української преси стоїть складне завдання віднайдення хоч якоїсь інформації про часописи, які перестали бути фізично наявними. Зібрана буквально по елементарних частинках інформація дозволяє поетапно відновлювати цілісність масиву української преси, який, своєю чергою, відкриває нові горизонти вивчення різноманітних аспектів про Україну і навколишній світ у ретроспективі для дослідників різних наукових ділянок. Відомі бібліографічні покажчики корифеїв українського пресознавства, складені переважно в еміграції, часто без перегляду об'єкта вивчення *de visu*, не містять вичерпної інформації про пресу, тож сучасним дослідникам преси вдається доповнювати цю галузь знання даними, почерпнутими насамперед у самих періодиках. Наявність матеріалів про періодичні видання практично у кожному числі видання дозволила проаналізувати і систематизувати інформацію про пресу в «Українському Слові» і виявити раніше не відомі дані про нереалізовані пресовидавничі проекти.

Мета дослідження – на основі структурних особливостей контенту часопису «Українське Слово» з'ясувати моделі подання матеріалів про пресу, виокремити інформацію про пресові видання (насамперед українські), по можливості з'ясувати її походження, охарактеризувати і систематизувати її за спільними ознаками, здійснити статистичний підсумок цієї інформації.

Об'єкт дослідження – сукупність текстів часопису «Українське Слово», що виходив у Берліні впродовж 1921–1922 рр.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Написання історії української преси потребує ретельного бібліографування цієї преси, яке у багатьох випадках ґрунтується і на дослідженні текстових контентів самої преси. Інколи в цих текстових масивах можна виявити поодинокі невідомі фактологічні дані про окремі пресові видання, що дозволяє у подальшому сформулювати ще одну цеглину в будівлі української преси. Як слушно зауважує Олеся Дроздовська, здійснюючи комплексний аналіз текстів певного часопису, можна «ввести у широкий науковий обіг багатий пласт відомостей до історії та бібліографії української преси» [3]. Серед публікацій останніх років, які стануть у нагоді у процесі вивчення історії української преси та її бібліографування, назвемо праці Н. Брайлян [1; 2], О. Дроздовської [4], Л. Сніцарчук [5].

Методи дослідження. Методологічна база статті ґрунтується на комплексному підході до об'єкта дослідження, який поєднує якісний і кількісний контент-аналіз, загальнонаукові методи: проблемно-тематичний, типологічно-класифікаційний, статистичний, аналізу та систематизації.

Виклад основного матеріалу. Написання історії української преси потребує ретельного бібліографування цієї преси, яке у багатьох випадках ґрунтується також на дослідженні текстових масивів самої преси.

Подання інформації про пресу в самій пресі є важливим і вагомим джерелом до її бібліографування. Подекуди завдяки їй можна отримати цінні дані, які з різних причин не були зафіксовані в інших документах чи матеріалах. Безумовно, ці дані необхідно верифікувати, оскільки не завжди є правдивими. Разом з тим доволі часто вони є єдиними і завдяки їм можна започаткувати процес пошуку і реконструкції досі не відомих або ж маловідомих пресодруків. Факт віднайдення такої інформації (зазвичай – випадковий!) стає стартом переважно тривалої роботи дослідника, який по крихтах збирає матеріали про

згаданий періодик у всеможливих (а інколи дотичних і цілком не передбачуваних) наукових і популярних царинах знання. Пропонуємо результати «перегортання» сторінок українського часопису «Українське Слово» (далі – «УС»), який виходив у однойменному видавництві, організованому гетьманською еміграцією в Берліні, впродовж 1921–1922 рр.

Питання бібліографування преси було актуалізовано в «УС» вже на початку існування часопису. Розлогу статтю цієї проблематики опублікував один із редакторів «УС» – Д. Дорошенко. Дозволимо собі дещо ширше цитування його слів, оскільки актуальність їхня, на жаль, за останнє століття не втрачена. Переглядаючи два випуски нового російського часопису в Берліні «Русская Книга», який подавав відомості про російську літературно-видавничу діяльність по всьому світу, а серед іншого – спис російських журналів, що виходили на еміграції, автор дав високу оцінку новому бібліографічному журналу, де інформація подавалася повно і солідно, з масою цікавих відомостей. Завдяки аналізу журналу було з'ясовано, що розпочата від 1919 р. видавнича діяльність антибільшовицької російської еміграції результувала майже сотнею російських газет і журналів, які виходили майже в усіх країнах Європи, Азії та на американському континенті. Порівняння з видавничою діяльністю української еміграції привело Д. Дорошенка до сумних висновків: «...соромно дуже говорити про це, маючи перед очима підрахунок того, що зроблено Росіянами. Скажу тільки, що український уряд – той, що має вже безсумнівну репутацію чисто “національного”, і той, за якого державність наша перейшла на становище еміграційне, виявив надзвичайну байдужість до справи видавництва, справи так важливої для нашої національної культури, виявив дуже велике легковаження супроти цієї справи, яка становить могутню підвалину для відродження української нації і відбудови української держави [...] І це тим більш дивно, що на чолі уряду Української Народньої Республіки раз-у-раз стояли самі письменники й журналісти українські, котрі краще ніж хто інший мусіли знати, що друкована українська книжка, єсть та могутча зброя, котрої ніхто не зможе побороти і котра сама по собі важить в ділі національної самооборони не менше як набої та кулемети» (Жученко М. [Дорошенко Д.]. Дещо про культурну роботу української еміграції. 1921. Ч. 19). Підсумовуючи порівняння видавничої діяльності двох еміграцій,

Д. Дорошенко скрушно висновковує про безвідповідальність єдиного українського бібліографічного часопису у Відні, який «досі не спромігся подавати хочаб голий реєстр українських видань за кордоном, а коли його почали запитувати земляки з Америки і навіть з Австралії, чому це так, то не знайшов ніякої іншої відповіді, як тільки звалити вину на авторів» (Там само).

Тож у часописі «Українське Слово» в Берліні, до редакції якого був запрошений професор Д. Дорошенко, відповідально поставилися до фіксації подій, пов'язаних із пресою – як українською, так і чужоземною.

Інформація про часописи в «УС» подавалася у кількох рубриках: «Бібліографія», «Література, наука й мистецтво», «Нові часописи» = «Нова часопись», «Хроніка» та під однойменною з титулом часопису назвою. Доволі вичерпні дані про часописи можна дізнатися із рекламних блоків. Якщо рубрика «Бібліографія» та іменована титулом видання стаття містили інформацію рецензійного змісту, то інші матеріали подавали відомості про видання більш лаконічно. Окрім того, інформація про пресу подавалася у розділі «Огляд преси», однак вона у цьому випадку слугувала джерелом для аналізування чи обговорення різноманітної актуальної проблематики, і тому не стане об'єктом нашого розгляду.

Матеріали про пресу, які подавалися в часописі, можна охарактеризувати таким чином:

- стисла інформація про українські та інші періодичні видання – анонсування «прем'єри» часопису чи чергового номера / числа вже відомого видання;
- розширена бібліографічна інформація про українські та іншомовні періодичні видання;
- реклама українських та іншомовних періодичних видань – популяризаторські, заохочувальні до передплати на періодики повідомлення.

Найбільше матеріалів про тогочасну українську пресу присвячено українській періодиці, видаваній в країнах Європи та Америки, що зумовлювалося доступністю примірників цієї преси для редакції «УС». Джерелом частини матеріалів були публікації в інших українських часописах, що інколи хибували неточностями.

Матеріали про пресу з'являлися під різними рубриками, подавалися як окремо про певні видання, так і групувалися за

різними ознаками. Найперше виокремимо з масиву інформації українські періодики, які почали виходити до 1921 р., тобто до початку виходу самого «УС». Матеріали про ці часописи переважно ознайомлювали з їхнім змістовим наповненням.

Серед масиву повідомлень про пресу можна виділити інформацію, дотичну до різних сторін пресодіяльності. До прикладу, можна простежити перипетії 1920–1923 рр. львівського щоденника «Діло», які частково припали на час виходу «УС». Уже в перших числах йшлося про заміщення закритого польською владою часопису «Українська Думка»¹ (1920) новим «заступником» «Діла» – «Українським Вістником» (1921) (Література, наука й мистецтво². Нові часописи. 1921. Ч. 7), а згодом – наступним «наступником» – «Громадським Вістником» (1922) (ЛНМ. 1922. Ч. 142).

Новодруки. Беручи до уваги важкі повоєнні часи, програш українцями Національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. і складну суспільно-політичну ситуацію, у Східній Галичині початок 20-х рр. ХХ ст. можна вважати доволі урожайним на нові часописи. Так, «УС» вітало появу нового українського сатирично-гумористичного журналу «Будяк» (1921–1924), що 10 лютого 1921 р. вийшов у Львові. Оголошувалося, що він «виходитиме двічі у місяць при співучасті кращих літературних і мистецьких сил. До ілюстраційної частини запрошено малярів О. Куриласа, Л. Геца, і П. Ярему» (ЛНМ. 1921. Ч. 11). Повідомлялося про «заходи над зорганізуванням політично-суспільного й літературно-мистецького тижневика “Визволення” (Львів, 1921), в якому серед інших мали взяти участь наддніпрянци П. Богацький, М. Вороний, П. Зайців, О. Ковалевський, К. Поліщук та галичани М. Голубець, Л. Долинський, М. Струтинський і С. Чарнецький з Галицької України» (Там само). Планувався також вихід українського бібліографічного тримісячника під редакцією Д. Антоновича, який мав тиражуватися коштом українських видавництв у Відні (Там само). Очікувався вихід у світ в останніх днях квітня 1921 р. щоденної газети «Українська Трибуна» (Варшава, 1921–1922) під редакцією О. Саліковського (ЛНМ. 1921. Ч. 28), а про друк його чергових чисел «УС» надалі справно повідомляло.

¹ Для зручності назви пресових видань, яким було присвячено докладну інформацію в «Українському Слові», виділяємо півжирним накресленням.

² Далі – ЛНМ.

У виданні з'являлися також «окрилюючі» матеріали про нові масштабніші українські проекти. Віталосся започатковане К. Трильовським видавництво «Бібліотеки Чорногора» та ілюстрованого місячника «**Чорногора**» (1921) у Відні, повідомлялося про організацію «Волинського Видавництва», «яке має в першу чергу приступити до видання у Варшаві або у Львові волинського органу» (Література, наука й мистецтво. 1921. Ч. 28).

Одним із новозаснованих пресодруків згадувалося перше число популярного тижневика «**Батьківщина**» (Львів, 1921) (ЛНМ. 1921. Ч. 16). Невдовзі список новодруків поповнився органом Комуністичної партії Східної Галичини «**Наша Правда**» (Відень, 1921–1935) та часописом «**Господарсько-Кооперативний Кооператив**»³ (Львів, 1921–1939), який «зачало видавати красне Товариство “Сільський Господар”» (ЛНМ. 1921. Ч. 34). Із посиланням на «Kurier Lwowski» інформувалося про новий російський орган «Волынское Слово» з українським додатком (Там само). Далі перелік поповнився першим числом «неперіодичного вісника Українського Книжкового руху п. з. “**Книжка**”⁴, яке видає рухливе Видавництво “Бистриця”» (ЛНМ. 1921. Ч. 37). Анонсувався місячник «**Світло**» (Львів, 1921–1922), який з 1 червня обіцяло видавати товариство учителів вищих шкіл у Львові «Учительська Громада» (ЛНМ. 1921. Ч. 38).

Окремо «УС» виділяло повідомлення про очікуваний вихід анонсованих видань або ж про вихід першого числа попередньо анонсованого пресодруку. Зазвичай ці повідомлення містилися під рубрикою «Нові часописі» = «Нова часопись». Таким чином було анонсовано дев'ять новодруків. Серед них – «**Робітнича Газета**» (Перемишль, 1921), «що має “ширити класову свідомість серед працюючих мас”, бути “органом мійського та селянського пролетаріату, боронити і заступати лише їх інтереси”», перше число якої вийшло 24 липня 1921 р. (ЛНМ. Нова українська часопись. 1921. Ч. 55). Повідомлялося про вихід першого числа неперіодичного видання соціалістичної української молоді «Наш Стяг» (Відень, 1921–1922) (Хроніка. 1921. Ч. 58). Вітався вихід у світ першого числа «**Музичного Вісника**» (Станиславів, 1921), який ставив своїм завданням «освітлення головніших подій музичного життя, особливо українського. Вона [часопись. – Н. К.] має виходити неперіодично і містити статті з обсягу музичного

³ Це помилка. Насправді йшлося про «Господарсько-Кооперативний Часопис».

⁴ Часопис «Книжка» (Станиславів, 1921–1923).

мистецтва, подавати звідомлення з українських концертів, музичну бібліографію, хронічку музичного життя...» (ЛНМ. 1921. Ч. 62). Перелік новодруків поповнився першим числом журналу **«Релігійно-Науковий Вістник»** (1921–1923), що його видавало Братство св. Покрови 4-ї і 6-ї стрілецьких дивізій в Александрівському таборі (Польща) (Новий український журнал. 1921. Ч. 78). Анонсувався **«Економічний Збірник»** (Тарнув, 1921), до складання якого приступило Видавництво «Союз Української Державности», повідомлялося про друк першого випуску науково-військового збірника **«До зброї!»** (Львів-Тарнув, 1921) (ЛНМ. 1921. Ч. 80). 8 листопада 1921 р. в «УС» нотувався вихід двох періодичних видань: нової москвофільської газети «Русь» (1921–1923) у Пряшеві (На Підкарпатській Україні. 1921. Ч. 49) і тижневика, органу Вільного козацтва «Соборна Україна» (1921–1922) у Відні (Хроніка. 1921. Ч. 83).

Ширше було анонсовано неперіодичний бібліографічний журнал **«Книга»** (Відень, 1921), що мав виходити не менше чотирьох разів на рік під загальною редакцією Д. Антоновича. У цьому виданні Об'єднання українських видавців планувало містити «статті про друкарську справу, постановку видавництва, книгарську справу, технічні сторони друкарського діла, практичні роз'яснення про видатні літературні явища, в українським письменстві, рецензії, огляд культурного й літературного життя на Україні, так і за кордоном, літературні новини, хронічку й літописі української книжкової продукції» (Бібліографічний відділ. 1921. Ч. 84). Анонсоване на 1 листопада, перше число цього видання з'явилося на світ лише в грудні.

Більшу увагу було приділено літературному журналу **«Митуса»** (Львів, 1922), присвяченому справам новітнього мистецтва (Літературний журнал «Митуса» у Львові. 1922. Ч. 109), який анонсувався двічі. «УС» наголошувало: «До співучасти будуть запрошені визначніші українські творці та теоретики нових напрямків у мистецтві» (Новий літературно-мистецький журнал у Львові. 1922. Ч. 114).

У 1922 р. «УС» встигло занотувати вихід лише шести нових часописів: тижневика **«Ukrainische Wirtschaftszeitung»** (Берлін, 1922), «який є присвячений інтересам німецько-українських господарчих питань» (ЛНМ. 1922. Ч. 141), і щоденної львівської газети **«Громадський Вістник»**⁵ (1922): «Перші два числа,

⁵ «Громадський Вістник» став наступником «Українського Вістника», який

які дійшли до нас, зложені дуже змістовно і подають багато інформацій з українського й чужого життя» (ЛНМ. 1922. Ч. 142), а також ще чотирьох, уже згадуваних в інших контекстах, – «Митуса», «На Руїнах», «Свобода» та «Щипавка».

«Тривала» преса. Водночас було повідомлено про відновлення виходу після дворічної перерви часопису **«Вѣстникъ “Народного Дома”»** (1882–1914, 1918–1919, 1921, 1924) під редакцією Ю. Яворського у Львові. Докладна рецензія Д. Дорошенка на цей часопис містить актуальні і нині думки щодо привласнення російською культурою артефактів культури української, одну із них дозволимо собі ширше зацитувати: «“Практика господаремъ”, писана прекрасною українською мовою на Лемківщині в першій полов. XVIII. віку, являється цікавою пам’яткою як в обсягу українського фольклору, так і письменства, показуючи, що в XVIII. в. в Галичині розуміли вже практичну вагу рідного слова в просвітній справі, чого тепер в XX віці вперто не хочуть признавати панове Яворські! Те саме можна сказати й про старовинні українські пісні та вірші [...], взяті д. Яворським з різних рукописних збірників: для кого і для чого треба д. Яворському подавати український матеріал в шкаралупі російської мови, пускати ці безумовно цікаві розвідки не в “Записках” Наукового Товариства ім. Шевченка, де їм належить безпечне місце, а в якомусь “Вѣстнику Народного Дома”, видаваному з політичною метою в ім’я концепції, що вже безповоротно втратила всяку рацію свого існування» (М. Ж. [Дорошенко Д.]. Вѣстникъ «Народнаго⁶ Дома». 1922. Ч. 151).

Згідно з прикметним обов’язком інформування про вихід чергових чисел чинних видань, «УС» подавало матеріали про їхній зміст. Зокрема, анонсувалися номери, що вийшли з друку, літографованого ілюстрованого місячника **«Український Скиталець»** (Йозефів, 1920–1923) (ЛНМ. 1921. Ч. 18; 1922. Ч. 112, 141). Повідомлялося про відновлення виходу львівського щоденника **«Вперед»** (1911–1913, 1918–1924, 1929, 1931–1935) – органу галицької соціал-демократичної партії, який був «припинений польською владою перед двома місяцями» (ЛНМ. 1921. Ч. 16), та буковинського часопису для вчителів **«Каменярі»** (Чернівці, 1920–1922). Оголошувався зміст чергових

був одним із «заступників» «Діла», виходив у форматі «Діла» 18 лютого – 31 серпня 1922 р.

⁶ Народнаго – так надруковано в «УС».

чисел ілюстрованого часопису для дітей **«Світ Дитини»** (Львів, 1919–1939) (ЛНМ. 1922. Ч. 143, 151), місячника, присвяченого церковним та суспільним справам, **«Нива»** (Львів, 1904–1939) (ЛНМ. 1922. Ч. 151).

Воєнні дії позначилися негативно на видавничій діяльності львівського Наукового товариства імені Шевченка, тож **«УС»** присвятило особливостям виходу **«Записок Наукового Товариства імені Шевченка»** у період 1914–1921 рр. окрему статтю, подавши зміст т. 119–131 (Бібліографія. Записки Наукового Товариства імені Шевченка. 1922. Ч. 147–148).

Принагідно згадувалися українські видання, що вже перестали виходити, як-от **«Украинско-Български Прѣгледъ»** (Софія, 1919–1920), який випускався «невідомо за чий кошти» щотижнево болгарською мовою і був визначений як «орган Петлюрівський» (Орлов І. Українці в Болгарії (Лист із Варни). 1921. Ч. 56).

У контексті специфіки друку пресових видань віталоя часопис **«Український Вістник»** з нагоди переходу на ротаційний друк від 3 вересня 1921 р. і принагідно зауважувалося, «що ще давніше на ротаційній машині друкувалися Зальцведельський “Шлях”⁷ і наше “Українське Слово”» (Хроніка. 1921. Ч. 66).

Регіональна преса. У блоці повідомлень про пресу підкреслювалася регіональна ознака. Зокрема, містилися дописи про закарпатські часописи, де йшлося про місячник кооперативних спілок Підкарпатської України **«Кооператива»** (1921–1925) – «орган Кооперативного Союзу в Ужгороді» (ЛНМ. 1921. Ч. 38), вітався вихід у світ газети для вчителів **«Народня Школа»** – «органу українського й мадярського вчительства» в Ужгороді та газети **«Культура»** (1921–?) в Мукачеві (ЛНМ. 1921. Ч. 44). Повідомлялося про припинення виходу часопису **«Наука»** (1897–1922), що з'являвся в Ужгороді 22 роки, і його наступника – часопис **«Свобода»** (Ужгород, 1922–1938) під редакцією А. Волошина. Наголошувалося, що під його ж редакцією в регіоні виходить церковний місячник **«Благовістник»** (Ужгород, 1921–1938).

Буковинська преса представлена в реєстрі **«УС»** чотирма часописами. Скупий перелік чернівецької періодики – «орган українського учительства (тричі на місяць)» **«Каменярі»** (Чернівці, 1920–1922) та орган Української соціал-демократичної

⁷ Часопис «Шлях» (Зальцведель, 1919–1920).

партії, тижневик **«Робітник»** (Чернівці, 1921–1923), що виходили вже певний час у Чернівцях, – поповнився новими виданнями: сатирично-гумористичним ілюстрованим місячником **«Щипавка»** (Чернівці, 1921–1922) та літературно-науковим місячником **«Промінь»** (Чернівці, 1921–1923) (Українська преса на Буковині. 1922. Ч. 136). На вихід останнього схвально відгукнувся Д. Дорошенко: «З мізерної преси, що виходила досі на Буковині, можна було довідатися дуже не багато як раз про місцеве життя, – коли не політичне, так хоч економічне та культурне. І ось тільки з нового місячника “Промінь”, що видає в Чернівцях молодь, довідуємось дещо про громадське українське життя на Буковині» (Жученко М. [ДорошенкоД.]. Українське життя на Буковині. 1922. Ч. 144).

Преса підрадянської України. Інформація про українські періодичні видання підрадянської України обмежена дев'ятьма пресодруками. Із посиленням на кореспондента, що повернувся з Києва, «виходять там тепер дві українські щоденні часописи: **“Вістник”**⁸, урядовий орган виконавчого комітету і **“Більшовик”**, орган партійного комітету. Крім цього виходять ще **“Вістник цукрової промисловости”** і українсько-московський місячний журнал **“Комуніст”**» (ЛНМ. 1921. Ч. 28). Описуючи проблеми з друком преси в Наддніпрянській Україні, редакція згадує ще кілька видань: «Паперу на часописі не вистачає, тому беруть, що мають під рукою, починаючи від обгорткового та цукрового, а кінчаючи невикористаними блянками (Красний Путь). Друк часописей забитий: московські **“Ізвестія”** і **“Правда”** ледве можна читати, так само, як і камянецький **“Голос Праці”**. Справжньої друкарської фарби нема, через що треба користуватися сурогатами, чому часописі виходять замазаними, брудними» (Преса й пропаганда. 1921. Ч. 41). У тій же статті згадується єдина україномовна газета: «Преса на Україні майже цілком московська. На чисто українській мові видається в Києві газ. **“Губерніяльні Вісти”**, редактор Євген Касяненко. В Камянці і Винниці видаються часописі мішаною мовою: половина по українськи, половина по московськи» (Там само). Згодом із посиленням на часопис **«Вперед»** було повідомлено про харківський місячник **«Комунарка України»** (Харків, 1920–1934) (Хроніка. 1921. Ч. 58).

Заокеанська преса. Українська преса на американському континенті представлена в **«УС»** повідомленнями про два нью-

⁸ Півжирне накреслення назв часописів у цитатах – наше.

йоркські часописи: місячник **«Базар»** (1920–1923) (ЛНМ. 1921. Ч. 36) і тижневик **«Дніпро»** (1921–1926, 1928–1939) (ЛНМ. 1921. Ч. 49). У блоці реклами пропонувалася передплата на часопис українців у Бразилії **«Праця»** (Прудентополіс, 1912–1917, 1919–1939, продовж.).

Таборова преса. Значна частина преси видавалася в таборах для інтернованих українських вояків на території Польщі та Чехословаччини. Тож до їхньої «життєдіяльності» була прикута постійна увага редакції «УС». В окремих випадках завдяки повідомленням на шпальтах часопису можна простежити перипетії у видаванні таборових періодиків. Так, «УС» зафіксувало діяльність двох часописів у таборах на території Чехословаччини: це – літографований ілюстрований двотижневик **«Український Скиталець»** (1920–1923) у таборі в Ліберці (ЛНМ. 1921. Ч. 7), а згодом у Йозефові (ЛНМ. 1922. Ч. 112, 141) та **«Український Стрілець»** (1920–1921) – «орган Українського стрілецтва на чужині». Видає Пресова Кватира при Укр. Бригаді в Нім. Яблоннім (Чехія)» (Бібліографія. 1921. Ч. 36).

Більше таборових часописів з'являлося у світ на території Польщі, і про 12 таких періодиків повідомлялося в «УС»: в таборі в Александрові – часопис **«Нове Життя»** (1920–1922) та кооперативний журнал **«Зірниця»** (1920–1921); у таборі в Пікуличах – літературний журнал Війська Запорізького **«Запорожець»** (1920–1921) та гумористичний журнал **«Аванс»** (1920–1921); у таборі в Ланьцуті – журнал **«Нова Зоря»** (1920–1921); у Ченстохові гуртком старшин Військового міністерства та генерального штабу видавалися гумористичний журнал **«Колючки»** (1921–1930; Варшава, 1926–1930) та неперіодичний часопис **«Військова Думка»** (1920–1921) (ЛНМ. Українська преса інтернованих у Польщі. 1921. Ч. 21). Із посиланням на александрівське «Нове Життя» анонсувався новий часопис у цьому ж таборі п. н. **«Релігійно-Науковий Вістник»** (1921–1923) – неперіодичний журнал «Братства Св. Покрови» (Нове таборове видання. 1921. Ч. 55; Новий український журнал. 1921. Ч. 78).

Черговим доказом руйнівних ворожнечі та протиборства різних гілок української політичної еміграції стала історія видавання літературно-гумористичного таборового часопису в Каліші **«Око»** (1921), який після виходу 18 чисел перейшов «на видання засобами самих інтернованих, бо “влада” не хотіла

далі піддержувати “контрреволюційний” чи там “гетьманський” орган. Усе вийшло ізза поміщене в “Окові” “Листу Хліборобів-державників” до козаків і Старшин Укр. Армії» (ЛНМ. 1921. Ч. 42). Однак уже невдовзі «УС» повідомило про закриття часопису «Око» (ЛНМ. 1921. Ч. 49).

Недовговічно проіснував ще один таборовий часопис – газета **«Нове Життя»**. У ч. 108 цього органу 6-ї стрілецької дивізії сповіщалося про його «закриття по наказу інспектора військ УНР ген. хор. Удовиченка. Причин не подають, але мабуть за тож саме, що закрили в свій час таборовий журнал “Око” (революційний напрям)» (Бібліографія. Закриття таборового часопису «Нове Життя». 1922. Ч. 147). Короткочасною континуацією цього часопису стала одноднівка **«На руїнах»** (1922) в Щипйорно (ЛНМ. 1922. Ч. 151), яка зберегла архітектоніку й рубрикацію свого попередника. Усього вийшло кілька таких нумерованих одноднівок.

Окрім того, «УС» повідомляло про «друковану, великого розміру часопись» **«Залізний Стрілець»** (Каліш, 1921–1922), яка видавалася інтернованими вояками 3-ї стрілецької дивізії тричі на тиждень (ЛНМ. 1921. Ч. 66).

В окремій статті йшлося про літературно-військовий часопис **«Наша Зоря»** (1920–1921), який виходив у таборі в Стрількові⁹. Автор назвав цей часопис «одним з перших справжньо-друкованих таборових органів» і, підкресливши тенденційність цього видання (оскільки «цей орган, як і більшість таборових, обстоював С. Петлюру, впадаючи иноді в непристойну лайку по адресі його політичних противників»), з упевненістю стверджував: «Це є найбільш серйозне видання з усієї табової преси» (Чоколівський В. Бібліографія. 1922. Ч. 150). Автор наголошував, що «Наша Зоря» стала прикладом для інших часописів й у порівняно короткий час утворилася таборова преса, «в якій відбивається життя й настрої інтернованого вояцтва» (Там само).

На шпальтах «УС» йшлося також про часопис **«Економічний Збірник»** (Львів–Тарнув, 1921), присвячений питанням економічного відродження України, який виходив у видавництві «Союз Української державности» при участі «усіх видатних українських економістів» (ЛНМ. 1921. Ч. 80).

⁹ Часопис «Наша Зоря» почав виходити в таборі у Ланьцуті, продовжив свій вихід у Стрількові, куди перенісся табір для інтернованих.

Студентська преса. В «УС» було надруковано шість різнопланових матеріалів про студентську пресу, в яких акцентувалися різні проблеми. Так, у коротких повідомленнях йшлося про студентський сатирично-гумористичний часопис **«Віхоть»**, який почав виходити у Празі (ЛНМ. 1921. Ч. 16), перше число студентського місячника **«Промінь»**, що видавався у Чернівцях (ЛНМ. 1922. Ч. 142), та вихід із друку перших двох чисел за 1922 р. студентського вісника у Львові п. н. **«Поступ»** (ЛНМ. 1922. Ч. 143), ширша стаття інформувала про місячник української академічної молоді **«Молоде Життя»** у Відні (Я. Бібліографія. «Молоде Життя». 1921. Ч. 26). Окрема стаття підсумковувала реалії «живучости» тогочасних студентських журналів, які виходили лише впродовж року: «В 1920/21 шкільному році виходило 5 студентських часописів: У Празі – **«Український Студент»** і **«Віхоть»**; у Відні – **«Молоде Життя»**; у Чернівцях – **«Промінь»** і у Львові **«Поступ»**. Всі вони були місячниками і припинили своє існування на 3 або 4 числі. Рекорд живучости поставив львівський **«Поступ»**, якого вийшло 7 чисел» (Студентські часописи. 1921. Ч. 55). Редакція акцентувала ідеологічне спрямування студентських пресодруків у Відні: «Віденське студентство поділилось на 2 ідейні табори. Органом одного з них є **«Молоде Життя»**, якого 4–5 число появилось на днях. Органом другого є **«Наш Стяг»**, перше число якого вийшло в серпні б. р. На обгортці його намальовано червоного прапора, що мусить символізувати революційний його напрямок» (3 життя українських студентів у Відні. 1921. Ч. 59).

Рекламована преса. Частина інформації про пресу подавалася в рекламних повідомленнях на останній сторінці кожного числа «УС». Рекламний блок містив інформацію про 24 періодичні видання: 14 українських та 10 неукраїнських. Серед чужомовних видань – російські, білоруські, литовське, єврейське і німецьке. Важливо підкреслити, що рекламовані чужомовні періодичні видання були органами незалежних товариств демократичного чи антибільшовицького спрямування і видавалися переважно за межами їхніх держав. Так, рекламовані російські періодики видавалися російськими емігрантами у Берліні, Варшаві, Парижі та Ревелі (Таллінн), білоруські – у Вільні (Вільнюс) та Гродно (тоді – Польща). Єврейське та німецьке видання – у Німеччині.

Серед рекламованих українських часописів – львівський **«Будяк»**, **«Визволення»**, **«Поступ»**, коломийське **«Покуття»**,

станиславівська «Книжка», ужгородський «Народ», варшавська «Українська Трибуна», віденські «Воля», «Український Прапор», «Хліборобська Україна» та «Чорногора», заокеанські – нью-йоркська «Свобода», чиказька «Оса» та бразилійська «Праця». Прикметно, що заохочувальні матеріали до передплати часописів української еміграції супроводжувалися доволі докладними даними про редакторський та авторський колективи, видавництво, змістове наповнення, технічні атрибути видання та цінову складову. Це, безперечно, було заслугою рекламодавців.

«Чужа» преса. Поряд з інформуванням про українські часописи редакція ознайомлювала читачів з вартими уваги чужоземними періодиками. Серед них найбільша увага приділялася російському фаховому лікарському часопису «Врачебное Обозрѣние» під редакцією професора С. Абрамова, видаваному в Берліні. Разом з тим перелік редакційних повідомлень та рекламних матеріалів про російську пресу містить інформацію про берлінські «Голось Росії», «Голос Емигранта» («присвячується огляду життя утікачів з Росії на чужині»), «Грядущая Росія» («орган нової московської конституційно-монархічної партії»), «Русская Книга», «Рускій Инженеръ», празька «Русская Мысль», ревельське «Народное Дѣло». Інформувалося також про нові білоруські пресодруки: тижневик «Беларускія Ведомосьці» (Вільно), «студентську часопись» «Молоде Життя» (Вільно), тижневик «Німан» (Гродно) під редакцією В. Пигулевського. Польські періодичні видання не тішилися особливою увагою редакції, згадано лише два: анонсовано луцький часопис «Głos Wołyński» та 15-й річник місячника «Książka» з додатком «Przewodnik bibliograficzny», що можна пояснити особливим зацікавленням редакції бібліографічними виданнями, яких бракувало в українському пресовому континуумі. Серед занотованих чужоземних пресових видань – дві газети, «призначені для мадярської чи там чеської агітації між Підкарпатськими Українцями: «Ruszinkoi Magyar Hirlap» і «Podkarpatska Rus» (ЛНМ. 1921. Ч. 40).

Нереалізовані проєкти. Упродовж своєї діяльності «УС» анонсувало кілька видань, які, на жаль, світ так і не побачив. На заваді реалізації цих проєктів стала насамперед звична в ті часи нестача коштів. Так, у Ченстохові заповідалися два часописи. Під редакцією Я. Хриistica на початку травня 1921 р. очікувався з

друку тижневик **«Вістник Емігранта»**, присвячений захисту правових, політичних і економічних інтересів української еміграції. Поряд з ним двічі на тиждень мала з'являтися газета **«Громада»** – безпартійний демократичний орган, покликаний «боронити інтересів уряду УНР» (ЛНМ. 1921. Ч. 28). Із посиланням на варшавський часопис «Robotnik» повідомлялося про вихід у скорому часі нового українського тижневика **«Ukrainśka Mysl»** у Кракові, завданням якого було втілення ідеї польсько-українського зближення («Ukrainśka Mysl». 1921. Ч. 27).

Конфіскації, закриття, арешти. Постійними були повідомлення про конфіскації, заборону на вихід, арештування української преси у Східній Галичині. Так, особливу енергійність польської цензури відчули на собі 12 червня 1921 р. одразу три львівські часописи – **«Український Вістник»** (1921), **«Вперед»** і популярний тижневик для українського селянства **«Батьківщина»**, накладі яких були конфісковані (ЛНМ. 1921. Ч. 48). Незабаром польська поліція закрила «Український Вістник», а редакція повідомила передплатників, що замість нього буде надсилати «Батьківщину» (Хроніка. 1921. Ч. 74). Однак уже в наступному числі «УС» повідомляло про закриття львівською дирекцією поліції українського тижневика «Батьківщина» (Закриття «Батьківщини». 1921. Ч. 75). Наступною жертвою репресій польської поліції став громадсько-політичний, економічний та літературний тижневик у Львові **«Визволення»** (Закриття «Визволення». 1921. Ч. 77). Український тижневик **«Покуття»** (1921), який розпочав вихід 19 червня 1921 р. у Коломиї під редакцією Карашкевича, припинив своє існування через заборону польської влади вже у жовтні (ЛНМ. 1921. Ч. 81).

16 жовтня 1921 р. була проведена ревізія в редакції сатирично-гумористичного часопису **«Будяк»** і в помешканні редактора часопису Д. Кренжаловського. «По ревізії відставлено Кренжаловського на поліцію, звідки по переслуханні випущено його вечором на волю» (Ревізія і арештування у Львові. 1921. Ч. 79).

Під постійною загрозою закриття перебував орган Української соціал-демократичної партії – газета **«Вперед»**: «Дирекція львівської поліції пригрозила по раз останній редакцію “Впереду”, що як не перестане тенденційно представляти річі, принижувати польську суспільність і відкликати ворожий настрої зі сторони українського населення, то закриє газету» (Загроза «Впередові». 1921. Ч. 84).

У Варшаві «з багатьох причин, про які говорити зараз і тяжко, і боляче, тимчасово припиняється, як пише в останньому числі редакція цього тижневика», завершив своє існування часопис літератури, політики і суспільного життя **«Син України»**¹⁰ (1920–1921) (ЛНМ. 1921. Ч. 48).

У Перемишлі за розпорядженням староства було закрито український тижневик **«Робітнича Газета»** (1919–1921), «який появлявся під редакцією був. соціяліста Жовніра» (Завіщення «Робітничої Газети». 1921. Ч. 85).

Брак коштів спричиняв закриття низки українських пресових видань. Через відсутність чергової субсидії припинилося видавання газети **«Прикарпатская Русь»** (1918–1921) (Хроніка. 1921. Ч. 77). Відсутність фінансування створила загрозу для органу Державного центру УНР на еміграції **«Українська Трибуна»** – «за браком коштів має припинитися зовсім, або виходити 2–3 рази на тиждень в скороченому об'ємі» (ЛНМ. 1921. Ч. 81). У редакції цього часопису 21 лютого 1922 р. польською поліцією «було переведено ревізію та сконфісковано Ч. 10 часопису. Протипольського нічого не знайдено» (Ревізія в редакції «Укр. Трибуна». 1922. Ч. 149).

Волею самих засновників припинив своє існування часопис **«Нова Доба»** (Відень, 1920–1921) – орган Закордонної групи Української комуністичної партії. Редакція часопису пояснювала закриття свого органу у зв'язку із припиненням існування групи (Припинення «Нової Доби». 1921. Ч. 86).

Висновки. Контент-аналіз текстового масиву «УС» за час його виходу у світ надає до диспозиції насамперед інформацію про часописи, які почали виходити у 1919–1922 рр., і переважно в Східній Галичині та в екзилі. Загалом в «УС» опубліковано матеріали про 73 українські часописи та 19 – «чужих». Із розглянутих українських видань шість розпочали свій вихід 1919 р., 16 – у 1920 р., 35 – у 1921 р., шість – у 1922 р.¹¹ Виходили лише один рік (інколи неповний) – 16 часописів. Виходили два і більше років – 32 часописи. Матеріали про пресу подавалися в кількох форматах, друкувалися під постійними рубриками та містили різнопланову бібліографічну інформацію. Крім матеріалів про пресу «облікового» характеру, публікувалися також повідомлен-

¹⁰ Очевидно, часопис був закритий Українською ліквідаційною комісією зі справ полонених і інтернованих.

¹¹ Ця кількість відповідає стану на кінець березня 1922 р., до дня припинення виходу «УС».

ня про цю ж пресу, згруповану за типологічними прикметами, наприклад: регіональна, студентська, таборова. Окремі матеріали містили статистичні дані, інші – давали порівняльну характеристику видань, акцентували їхні особливості і т. п. У «картотеці» українських пресодруків «Українського Слова» міститься також інформація про нереалізовані видавничі проекти. Матеріали про українську пресу в «Українському Слові» зафіксували картину складних реалій її функціонування у 1921–1922 рр.

Література

1. Брайлян Н. Бібліографія української преси на сторінках часопису «Студентський Вістник» (Прага, 1923–1931 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2011. Вип. 1(19). С. 66–75.
2. Брайлян Н. Журнал «Гуртуймося» (Прага; Софія, 1929—1938 рр.) як джерело біографічної інформації. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2012. Вип. 2(20). С. 194–203.
3. Дроздовська О. Преса як джерело вивчення історії українських друкованих ЗМІ (1900–1939 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2021. Вип. 11(29). С. 142–169. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-8](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-8).
4. Дроздовська О. Часопис “Книгарь” (Київ, 1917–1920 рр.): огляд матеріалів до історії та бібліографії української преси. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2005. Вип. 13. С. 20–32.
5. Сніцарчук Л. Джерела до історії української журналістики у фондах відділу рукописів Національного закладу імені Осолінських. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2019. Вип. 9(27). С. 50–62. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9\(27\)-4](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9(27)-4).

References

1. Brailian, N. (2011). Bibliografiiia ukrainiskoi presy na storinkakh chasopysu «Studentskyi Vistnyk» (Praha, 1923–1931 rr.) [Bibliography of the Ukrainian press on the pages of the journal *Studentsky Vistnyk* (Prague, 1923–1931)], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (1(19), 66–75 (in Ukr.).
2. Brailian, N. (2012). Zhurnal «Hurtuimosia» (Praha; Sofiiia, 1929—1938 rr.) yak dzherelo biohrafichnoi informatsii [Magazine *Hurtuimosia* (Prague; Sofia, 1929—1938 yrs) as a source of biographical information], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (2(20), 194–203 (in Ukr.).
3. Drozdovska, O. (2021). Presa yak dzherelo vyvchennia istorii ukrainskykh drukovanykh ZMI (1900–1939 rr.) [The press as a source for studying history of the ukrainian print media (1900–1939s)], *Zbirnyk prats*

Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva, Lviv, (11(29), 142–169 (in Ukr.). DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-8](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-8).

4. Drozdovska, O. (2005). Chasopys “Knyhar” (Kyiv, 1917–1920 rr.): ohliad materialiv do istorii ta bibliografii ukraïnskoi presy [The magazine *Knyhar* (Kyiv, 1917–1920): the reviu of materials to a history and bibliography’s of the Ukrainian press], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, Lviv, (13), 20–32 (in Ukr.).

5. Snitsarchuk, L. (2019). Dzherela do istorii ukraïnskoi zhurnalistyky u fondakh viddilu rukopysiv Natsionalnoho zakladu imeni Ossolinskykh [Sources to the history of Ukrainian journalism in the Manuscripts Department of Ossolinski National Institute], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (9(27), 50–62 (in Ukr.). DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9\(27\)-4](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2019-9(27)-4).

Nadiia Kulesha

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Fellow
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

BIBLIOGRAPHY OF THE UKRAINIAN PRESS IN «UKRAINSKE SLOVO» NEWSPAPER (BERLIN, 1921–1922)

A qualitative and quantitative content analysis of the magazine «Ukrainske Slovo» (Berlin, 1921–1922) was conducted while studying an issue of the Ukrainian press bibliography. Information about contemporary press publications was highlighted. The typological models of submitting materials to the press based on the structural features of the magazine’s content have been clarified. The information about the mentioned press in the studied textual content was analyzed and characterized. Materials in press publications are systematized according to target audience, readership, language, nationality, and party or group affiliation. A statistical summary of the information about press publications noted in the «Ukrainske Slovo» was carried out in various aspects: a quantitative assessment of the press publications noted in the journal; the duration of their output; and the numerical characteristics of the periodicals recorded in the studied text array that started in the considered period. The materials concerning the mentioned foreign press have been singled out and analyzed. The need for a bibliography of press publications and the importance of gathering information about them for the study of press history are emphasized.

Keywords: «Ukrainske Slovo» (Berlin, 1921–1922), press, content analysis, bibliography, systematization, statistics.

Зоряна Наконечна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0425-2064>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
n_zoria@ukr.net

УДК 070.488(477.83-25)“1923/1939”:82-92-7

**ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ ФЕЙЛЕТОНУ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ГАЗЕТІ «НОВИЙ ЧАС» (1923–1939 рр.)**

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-10>

Досліджено фейлетони газети «Новий Час» за весь період її існування (1923—1939), проаналізовано їхню тематику, зафіксовано авторів публікацій цього сатиричного жанру художньо-публіцистичної літератури, розкрито окремі псевдоніми, подано кількісні характеристики активності певних фейлетоністів, а також назви рубрик, використовувані для цих публікацій.

Ключові слова: газета «Новий Час», фейлетон, рубрика, сатирик, тематика, псевдонім, криптонім.

Постановка проблеми. Сьогодні на порядку денному дослідників-пресознавців перебуває історія української журналістики XIX—XX ст., – стверджує znana науковиця у цій сфері Л. Сніцарчук і ретельно обґрунтовує свою позицію у статті «The Journalism and Journalists: discursive practice of ukrainian press in Galicia during interwar period» [16]. Адже саме докладне опрацювання змісту українських часописів дає змогу об’єктивно, без ідеологічних викривлень та суб’єктивних трактувань [6] не лише відтворити історію періодичних видань, а й унаочнити тогочасну громадсько-політичну дійсність, стан мистецтва і літератури у певний період тощо. Власне у цьому контексті викликають зацікавлення фейлетони «Нового Часу», які ще не ставали об’єктом спеціального наукового інтересу.

Мета статті – виявлення та фіксація фейлетонів, опублікованих на сторінках львівської газети «Новий Час» (1923—1939), які ми диференціювали за авторами, що дало змогу визначити найактивніших з них, а також акцентування уваги на тематиці цих художньо-публіцистичних текстів.

Об'єкт дослідження – фейлетони, опубліковані в газеті «Новий Час» (1923—1939), та їхні автори.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сатирично-гумористичні публікації на сторінках української преси 20–30-х рр. ХХ ст. доволі рідко стають об'єктами окремих сучасних наукових досліджень, хоча, завдяки своїй оперативності, вони дають точне розуміння тогочасної події. Серед останніх публікацій цієї тематики – праця М. Михалюк «Часопис “Діло” як платформа журналістських виступів Романа Купчинського (1924–1939 рр.)», в якій, зокрема, йдеться і про фейлетони Р. Купчинського [12]. Певну необхідну інформацію ми віднайшли у статтях про життя та діяльність українських письменників, які працювали й у цій ніші: В. Гірний [7], Р. Голян [10], Р. Купчинський [13], Ю. Шкрумеляк [11]. Чимало сучасних наукових публікацій присвячено класику української сатиричної прози ХХ ст. Остапу Вишні [як-от: 2], гуморески якого редакція активно передруковувала з харківських періодичних видань. Прагнучи з'ясувати прізвиська фейлетоністів (з огляду на активність польської цензури майже всі твори цього жанру підписано псевдонімами або ж криптонімами і не завжди можна віднайти інформацію про автоніми авторів), ми використали працю О. Дея [5], а також книгу Надії Браїлян «Приховані імена: словник псевдонімів і криптонімів українських авторів ХІХ–ХХІ ст.» [1], яка готується до друку.

Для кращого розуміння жанру фейлетону, розвитку його історії, зокрема в українській журналістиці, нам стали у нагоді відповідні праці науковців Н. Герасимчук [3], О. Глушко [4], Г. Калантаєвської [9], Ю. Ярмиша [15].

Методи дослідження. Зважаючи на велику кількість віднайдених фейлетонів, використано метод класифікації, що допоміг їх згрупувати за авторами і тематикою, а також метод узагальнення для виявлення типових рис, притаманних досліджуваному об'єкту. Завдяки порівняльно-аналітичному методу виявлено однотипні та відмінні риси цих публікацій. Вивчення творчого шляху фейлетоністів здійснено за допомогою біографічного методу.

Виклад основного матеріалу. Редакція газети «Новий Час» (Львів, 1923—1939) надавала особливого значення сатирично-гумористичним публікаціям, про що свідчить наявність рубрик

«Малий фельетон», «Прижмуреним оком», «Шилом і палкою», що часто з'являлися на сторінках видання.

Найактивнішим фейлетоністом «Нового Часу» був письменник-гуморист, журналіст Василь Гірний. Упродовж 1931–1939 рр. під рубриками «Смалені дуби» (1931 р.) та «Малий фельетон» (1932—1939 рр.) газети було опубліковано понад 160 невеликих за обсягом різноматематичних сатирично-гумористичних творів, підписаних Федь Триндик (псевд. В. Гірного). Актуалізуючи злободенні проблеми – бідність українців (Образки із села. Теорія еволюції. 1932. Ч. 109), профанацію науки (Популярно-наукова стаття. 1932. Ч. 144), громадсько-політичну подієвість («Крушельницизм». 1933. Ч. 165; Світова революція Масарика. 1934. Ч. 8; Політика й політиканство. 1938. Ч. 240), він не оминав увагою і поганий стан української преси (Село читає газету. 1934. Ч. 43). Так, щодо «Народньої Справи» іронічно зауважував: «...тільки як передплатників прибуде, довжників зменшиться, часопись збільшиться вчетверо – то й редакцію треба буде розширити» («Народня Справа» (Помічення й замітки). 1932. Ч. 148). Федь Триндик критикував часопис «Русській Голос», зокрема за заклик редакції називати все українське російським (Апелюю. 1931. Ч. 139), газету «Діло» (та й інші періодичні видання) – за розміщення комерційних оголошень серед «найповажніших статтів» (Анонси. 1931. Ч. 141). Доволі критично Федь Триндик відгукнувся про збірку поезій Б. І. Антонича «Привітання життя», цитуючи окремі рядки з віршів автора і доповнюючи їх власними дошкульними коментарями (З творчости молодих. 1932. Ч. 15).

До слова, В. Гірний активно публікував сатиричні твори на сторінках інших часописів концерну «Українська Преса» («Комар», «Народня Справа», «Наш Прапор»).

Проти панування польської влади на західних теренах України активно виступав у газеті Аристид Шишка (справж.: Роман Голіян), який 1927 р. «стає на постійну працю» [10] в редакції «Нового Часу». У 1926—1927 рр. і на початку 1928 р. він фактично був автором рубрики «Прижмуреним оком». За цей період у «Новому Часі» зафіксовано понад 50 його фейлетонів. Ставлення Аристида Шишки до існуючої влади, зокрема, простежується у висновках до фейлетону «Добра система»: «Виходить, що польська система проби розуму – знаменита. Самих невідкличних патентованих дурнів випускає. Міністеріальних!»

(1926. Ч. 50). Позиція фейлетоніста не залишилася без уваги польських цензорів, що і стало причиною білих плям в деяких його сатиричних творах і вилучення фейлетону «Сімнадцятого липня» (1926. Ч. 49). Зауважимо, що гостре перо автора спрямовувалося і на радянську владу, і на євреїв.

До всіх часописів концерну активно дописував уже знаний на той час український письменник, поет, публіцист, редактор, співробітник «Української Преси» Юра Шкрумеляк [14, с. 237—238], який фактично і започаткував у газеті рубрику «Малий фейлетон» 1923 р. публікацією «Для розради» (1923. Ч. 4). Під псевдонімом Максим Цимбала-Гнотик (Максим Гнотик; Цимбала) він, зокрема, опублікував у «Новому Часі» (1923, 1926—1927 рр.) 36 фейлетонів. Припускаємо, що Ю. Шкрумеляк також підписувався як Панько Мантило (П-ко Мантило. До Цимбала та Нанашка лист Панька Мантила. 1927. Ч. 4), оскільки віршованою прозою фейлетони в газеті писав лише він. Як приклад наведемо слова автора, що дають розуміння і тематики більшості його фейлетонів, і способу їх мовностилістичного оформлення: «Дайте спокій! Ми не хочем України в польській інтерпретації – шкода нашої інтерпеляції! Ідіть на вакації! Це каже вам ваш Гнотик без констеркації» (Рими на «акції». 1927. Ч. 37).

Інший співробітник газети «Новий Час», який одразу після Ю. Шкрумеляка почав наповнювати її контент сатирично-гумористичними публікаціями, – Роман Купчинський. Вже у ч. 7 за 1923 р., у рубриці «Шилом і палкою», під псевдонімом Зиз він опублікував фейлетон «Титули (Практичні поради для тих, які не мають ніякого титула)». Упродовж 1923—1924, 1939 рр. (псевд.: Зиз, Харко), 1926 р. (псевд.: Галактіон Чіпка) опублікував ще декілька сатирично-гумористичних творів. Зокрема, увагу привертає особливо актуальний у сучасних реаліях фейлетон про російськомовну газету «Воля народу». Не вдаючись до аналізу цієї публікації, зачитуємо короткий діалог, що засвідчує не лише позицію автора, а й ставлення до росіян багатьох українців: «– Тату, чорт у хату лізе! – Нічого сину, добре що не москаль!» (Харко. Нема роду без вироуду. 1924. Ч. 79).

«Ви тим не переймайтеся, що папір дорогий, що друкарні за післяплатою друкувати не хочуть, що податки згори треба платити, що адміністратор з вашої причини має тепер менше волосся, як на світ народився...» – іронічно звертався до післяплатників «Нового Часу» (і не тільки!) ще один автор газети

(Гіякинт Брунька. Відозва для післяплатників. 1934. Ч. 244)¹. Іван Смолій (саме він підписувався цим псевдонімом), на відміну від інших фейлетоністів, які зазвичай зосереджували увагу читачів на тогочасних політичних реаліях, перш за все писав на актуальні соціальні теми – про часописи, нові податки, театр, моду тощо (Гіякинт Брунька. Ще один юбилей... 1934. Ч. 229; Гіякинт Брунька. Жіноча мода. 1934. Ч. 289; ін.).

Фейлетони і гумористичні памфлети іншого автора – Степана Чарнецького, відомого сучасним українцям перш за все як автора пісні «Ой, у лузі червона калина»², – подано у газеті 1930—1931 рр. (під псевд. Ст. Шманьковецький; рубрика «Малий фейлетон»), 1934 р. (під псевд. Терентій Капець; рубрика «Малий фейлетон») і найбільше – 1937 р. (під псевд.: Тиберій Горобець, Т. Горобець, Тойсам; рубрики: «Малий фейлетон» і «З дороги життя»). С. Чарнецький, як і більшість авторів фейлетонів, зосереджував увагу на громадсько-політичних подіях, але не оминав й культурні акції. Наприклад, у 25-ліття акторської діяльності Ст. Шманьковецький привітав фейлетоном Василя Коссака, наголосивши, що «чорний та гіркий той акторський хліб» (Ясна хвилина. 1931. Ч. 146).

Окрім авторів, які певний час публікували свої фейлетони в газеті «Новий Час», були й такі, матеріали яких з'являлися у виданні лише зрідка. Так, під рубрикою «Малий фейлетон» редакція подала твір А. Аверченка (Покровитель штуки. 1929. Ч. 77). Під власними прізвищами у рубриці «Малий фейлетон» вміщено твори Поліщука (Антоша з Холму на Полісся. 1928. Ч. 23), Володимира Мацькова (В день св. Петра і Павла. 1931. Ч. 76), Михайла Островерхи (На коцюбі до коржиків. Спогад під Андрія. 1934. Ч. 278), Кліма Панька (як-от: Диктатура. 1931. Ч. 108). Під псевдонімами, які вдалося ідентифікувати за допомогою праці Н. Браїлян [1] і словника О. Дея [5], опубліковано твори М. Топольницького (під псевд.: Микола

¹ Проблему післяплати за часопис, яка негативно впливала на фінансове становище часопису, порушував також Федь Триндик у рубриці «Малий фейлетон» (Післяплатники. 1932. Ч. 171).

² «В роки російсько-української війни, а особливо з початком російського повномасштабного вторгнення у лютому [2022 р.] , пісня набула популярності не тільки в Україні, а й в світі, посівши перші сходинки в музичних чартах. «Ой у лузі червона калина» стала символом незламності українців, боротьби за свою державність та свободу», – безспідставно стверджує краєзнавець Максим Огородник (<https://suspilne.media/230027-avtor-pisni-oi-u-luzi-cervona-kalina-stepan-carneckij-rodom-z-ternopilsini>).

Зорко; «Календарний» рік 1925. 1924. Ч. 58), Й. Підляшецького (під псевд.: Архип Степун; Терпець. 1931. Ч. 144; Пресурока (Правдива історія). 1932. Ч. 21), Едварда Козака (під крипт.: ЕКО; Веселий ювілей. 1936. Ч. 5), О. Андрієвського (під псевд.: Андибер; «Бунт армії російської». 1937. Ч. 110).

Низку підписів під фейлетонами ідентифікувати не вдалося. Зокрема, надалі невідомими залишаються Всеволод (Нові гості. 1923. Ч. 15), Терешко Шпичка (в 1924, 1929—1932, 1935 рр.; як-от: Про погоду і нашу не свою землю. 1935. Ч. 19; Дозвольте!... Чи можна сказати правду?... 1929. Ч. 108; Клопіт з мовою. 1931. Ч. 25), Матвій Хмара (Мої новини. 1928. Ч. 123; Порада Калити. 1928. Ч. 125); Іван (кілька творів у 1931—1933 рр.; як-от: Новий тип Українця. 1932. Ч. 14; Із великопісних роздумувань (Присвячую «Новій Зорі»). 1932. Ч. 74), Олесь Степовий (Вічні агасфери. 1931. Ч. 145), Нечипир (Откуда земля руская... 1932. Ч. 23), Гриць Муха (14 фейлетонів у 1936 р.; наприклад: Тягарі й обовязки. 1936. Ч. 225; Висока політика. 1936. Ч. 284). Окрім того, нами не встановлено, хто саме приховувався за підписами: В. Бистрий (Скажені індики. 1924. Ч. 34), Богомаз (Двадцять кілька й пів. 1928. Ч. 159), Чугайстир (Розмова з Добродієм Прутом. 1931. Святочний додаток до Ч. 39), Ямб (Кріза. 1932. Ч. 164), Онисим Губка (Кожний щадить, як знає... 1934. Ч. 247), Дуду («Дайош послідовність?». 1934. Ч. 274), Іван Перебийніс (Поетична крамниця. 1934. Ч. 268), Спиридон Шпилька (Геніяльна голова. 1934. Ч. 234), Хома (Де нам купувати? 1935. Ч. 71), Амос (Дика претенсія. 1937. Ч. 54).

З-поміж неідентифікованих авторів чи не найбільше від польської цензури потерпав співробітник редакції «Нового Часу» (про свою причетність до видавання цього часопису він писав у фейлетонах) Терешко Шпичка. Вже у ч. 24 1924 р. фейлетоніст дозволив собі кпинити над поліцією, яка прибула на студентський «Чайний вечір», а молодь «пустила поголоску», що насправді це актори, і продовжила виставу. «Отже мушу замітити, що товариші, які грали ролі комісаря, поліціантів і інших шпіців не ввійшли такби сказати в свої ролі, не простудіювали їх послідовно до кінця», – іронізував Терешко Шпичка (цей фрагмент теж був конфіскований, але нам вдалося його прочитати у примірнику газети до конфіскації, який зберігається у відділі україніки ЛННБ України ім. В. Стефаника). Було також конфісовано частину фейлетону, присвяченого Львівському університету (Горе од

ума. 1924. Ч. 82), і повністю вилучено фейлетон «Про ненаситну пельку і ще дещо» (1935. Ч. 17).

Із «запозичених» сатирично-гумористичних творів згадаємо передруки з харківських «Вістей» творінь блискучого майстра гумористичних оповідань та фейлетонів Остапа Вишні (1923, 1927—1928 рр.), а також переклади сатиричних оповідань російського радянського письменника-новеліста українського походження Михайла Зощенка (1929 р.).

За 17 років існування газети нам вдалося віднайти понад 600 фейлетонів, опублікованих на її сторінках. Найчастіше авторами цих творів були співробітники концерну «Українська Преса», однак траплялися письменники та громадсько-політичні діячі, які не мали стосунку до роботи редакції. Василь Гірний, Роман Голіян, Степан Чарнецький, Юрій Шкрумеляк та ін., використовуючи сатиричний підтекст, прагнули впливати на громадську думку та одночасно – оминати польську цензуру (звичайно, це не завжди вдавалося, білі плями траплялися і в коротких фейлетонах). З огляду на складні політичні обставини аналізованого періоду саме громадсько-політична тематика переважала у публікаціях цього жанру. Зрідка критиковано певні часописи (польські або проросійські), окремі теми в літературі чи мистецтві. Загалом, жанр фейлетону дозволяв порушувати драстичні теми, що цікавили галицьке громадянство, однак не завжди могли до нього потрапити через інформаційні і тим паче аналітичні публікації, які найбільш ретельно контролювала цензура. Окрім того, скласти уявлення про життя в СРСР читачу дозволяли передруки та переклади творів таких майстрів сатирично-гумористичного слова, як Остап Вишня і Михайло Зошенко.

Література

1. Брайлян Н. Приховані імена: словник псевдонімів та криптонімів українських авторів ХІХ—ХХІ ст.: рукопис.
2. Гарачковська О. Жанрово-стильова типологія української сатирично-гумористичної прози доби «Розстріляного Відродження». *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*: зб. наук. пр. Київ, 2016. № 7. С. 163—167.
3. Герасимчук Н. Г. Різновиди фейлетону (досвід французької та української преси). *Журналістика*: наук. зб. Київ, 2011. Вип. 10(35). С. 109–116.

4. Глушко О. К. Художня публіцистика: європейські традиції і сучасність: монографія. Київ: Арістей, 2010. 192 с.
5. Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.). Київ: Наукова думка, 1969. 560 с.
6. Дроздовська О. Преса як джерело вивчення історії українських ЗМІ (1900—1939 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2021. Вип. 11(29). С. 142—169. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-8](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-8).
7. Заброварний С. Гірний Василь Петрович. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ, 2006. Т. 5. С. 630.
8. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів: ПАІС, 2004. С. 249—252.
9. Калантаєвська Г. П. Проблеми українського суспільства початку ХХ ст. у фейлетонах і нарисах С. Черкасенка. *Філологічні трактати*. Суми, 2011. Т. 3. № 11. С. 22—28.
10. Качор А. Роман Голян. Пам'яті визначного журналіста і громадянина. *Свобода*. 1967. Ч. 50.
11. Мельник І. Згадаймо Юрія Шкрумеляка. *Збруч*. 2015. 18 квіт. URL: <https://zbruc.eu/node/35124> (дата звернення: 20.05.2022).
12. Михалюк М. Часопис «Діло» як платформа журналістських виступів Романа Купчинського (1924—1939 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2017. Вип. 7(25). С. 412—427.
13. Роман Купчинський – творець історії Українських Січових Стрільців. *Рідна країна*: світоглядний портал. URL: <https://ridna.ua/2018/09/roman-kupchynskiy-tvorets-istoriji-ukrajinskyh-sichovyh-striltziv/> (дата звернення: 20.05.2022).
14. Сніцарчук Л. В. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20—30 рр. ХХ ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості. Львів, 2001. 240 с.
15. Ярмиш Ю. Ф. Жанри сатиричної публіцистики: навч. посіб. Київ, 2003. 156 с.
16. Snitsarchuk L. The Journalism and Journalists: discursive practice of ukrainian press in Galicia during interwar period. *Ukrainian journalism: history and modernity*. LAP Lambert Academic Publishing, 2020. P. 108—125.

References

1. Brailian, N. Prykhovani imena: slovnyk psevdonom ta kryptonimiv ukrainiskykh avtoriv XIX—XXI st. [Secret names: a dictionary of Ukrainian authors' pseudonyms and cryptonyms of the 19th-21st centuries], rukopys (in Ukr.).
2. Harachkovska, O. (2016). Zhanrovo-stylova typolohiia ukrainiskoi satyrychno-humorystychnoi prozy doby «Rozstrilianoho Vidrodzhennia» [Genre and stylistic typology of ukrainian satirical-humorous prose of the

«Executed Renaissance» epoch], *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii*: zb. nauk. pr., Kyiv, (7), 163—167 (in Ukr.).

3. Herasymchuk, N. H. (2011). Riznovydy feiletonu (dosvid frantsuzkoi ta ukraïnskoi presy) [Types of feuilleton (practice of the French and Ukrainian press)], *Zhurnalistyka*: nauk. zb., Kyiv, (10(35), 109—116 (in Ukr.).

4. Hlushko, O. K. (2010). Khudozhnia publitsystyka: yevropeïski tradytsii i suchasnist: monohrafiia [Literary journalism: European traditions and modernity: monograph], Kyiv: Aristei, 192 (in Ukr.).

5. Dei, O. I. (1969). Slovyk ukraïnskykh psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI—XX st.) [Dictionary of Ukrainian pseudonyms and cryptonyms (17th–20th centuries)], Kyiv: Naukova dumka, 560 (in Ukr.).

6. Drozdovska, O. (2021). Presa yak dzherelo vyvchennia istorii ukraïnskykh ZMI (1900—1939 rr.) [The press as a source for studying history of the ukrainian print media (1900–1939s)], *Zbirnyk prats Naukovodoslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (11(29), 142—169 (in Ukr.). DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-8](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-8).

7. Zabrovarnyi, S. (2006). Hirnyi Vasyl Petrovych, *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*, Kyiv, (5), 630 (in Ukr.).

8. Zdoroveha, V. (2004). Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti: pidruchnyk [Theory and methodology of journalistic creativity: a textbook], 2-he vyd., pererobl. i dopovn., Lviv: PAIS, 249—252.

9. Kalantaïevska, H. P. (2011). Problemy ukraïnskoho suspilstva pochatku XX st. u feiletonakh i narysakh S. Cherkasenko [Problems of Ukrainian society at the beginning of the 20th century in the feuilletons of S. Cherkasenko], *Filolohichni traktaty*, Sumy, (3, 11), 22—28 (in Ukr.).

10. Kachor, A. (1967). Roman Holiiian. Pam'iaty vyznachnoho zhurnalista i hromadianyna [Roman Holiiian. In memory of an outstanding journalist and citizen], *Svoboda*, (50) (in Ukr.).

11. Melnyk, I. (2015). Zghadaimo Yuriiia Shkrumeliaka [Let's remember Yuri Shkrumelyak], *Zbruch*, 18 kvit. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/35124> (date of application: 20.05.2022) (in Ukr.).

12. Mykhaliuk, M. (2017). Chasopys «Dilo» yak platforma zhurnalistskykh vystupiv Romana Kupchynskoho (1924—1939 rr.) [*Dilo* journal as a platform for Roman Kupchynsky journalistic appearance (1924—1939)], *Zbirnyk prats Naukovodoslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (7(25), 412—427 (in Ukr.).

13. Roman Kupchynskiy – tvorets istorii Ukraïnskykh Sichovykh Striltziv [Roman Kupchynsky is the author of the Ukrainian Sich Rifleman history], *Ridna kraina*: svitohliadnyi portal. Retrieved from <https://ridna.ua/2018/09/roman-kupchynskiy-tvorets-istoriji-ukrajinskykh-sichovykh-striltziv/> (date of application: 20.05.2022) (in Ukr.).

14. Snitsarchuk, L. V. (2001). Ukraïnska satyrychno-humorystychna presa Halychyny 20—30 rr. XX st.: istoryko-funktsionalnyi aspekt ta interpretatsiini osoblyvosti [The Ukrainian satirical and humorous press of Galicia in the

20th-30th of the 20th century: historical-functional aspect and interpretive features], Lviv, 240 (in Ukr.).

15. Yarmysh, Yu. F. (2003). Zhanry satyrychnoi publitsystyky [Genres of satirical journalism]: navch. posib., Kyiv, 156 (in Ukr.).

16. Snitsarchuk, L. (2020). The Journalism and Journalists: discursive practice of ukrainian press in Galicia during interwar period, *Ukrainian journalism: history and modernity*, LAP Lambert Academic Publishing, 108—125 (in Eng.).

Zoriana Nakonechna

Candidate of Social Communications
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

THE CHARACTERISTICS OF THE FEUILLETON GENRE IN THE LVIV NEWSPAPER «NOVY CHAS» (1923-1939)

This paper investigates the feuilletons of the newspaper «Novy Chas» (Lviv, 1923–1939), of which more than 600 were published during the 17 years of publication.

The authors of these publications were established, and their pseudonyms were revealed, since almost all of them hid their real surnames. The most active feuilletonists, as well as those who published irregularly or had a single publication in this genre, were identified. The problematic of the studied feuilletons were determined, and position of their authors in relation to the Polish government and certain ethnic groups was established.

The paper outlines the names of authors whose works were reprinted from other periodicals, namely: the classic satirical genre of Ostap Vyshnia, who lived and worked in the territory of Soviet Ukraine, as well as the Russian Soviet writer-novelist of Ukrainian origin Mykhailo Zoshchenko.

More than 160 satirical articles by Vasyl Girny, as well as materials by other authors of this publication, such as Roman Goliyan, Stepan Charnetsky, and Yuriy Shkrumelyak, were noticed on the pages of the «Novy Chas» newspaper.

Keywords: Novy Chas newspaper, feuilleton, column, satirist, subject, pseudonym, cryptonym.

Емілія Огар

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2396-8738>
доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Українська академія друкарства
(Lviv, Ukraine)
eoahar@outlook.com

УДК 070:316.346.32-053.2](477)"2000/2011"

**UKRAIŃSKA PRASA DLA DZIECI POCZĄTKU XXI WIEKU:
SECHY OKRESU PRZEJŚCIOWEGO**

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-11>

Розглянуто основні тенденції розвитку української періодики для дітей та підлітків у 2000–2011 рр.

Дослідження особливостей репертуару українських дитячих журналів 2000–2010 рр. з перспективи історії сучасної української преси дає змогу відтворити «портрет» дитячого журналу перехідного періоду, а також охарактеризувати комунікативну ефективність і функціональність журналу для дітей та юнацтва перехідного періоду загалом.

Проаналізовано кількісні та якісні характеристики окресленої групи журналів, що виходили упродовж так званого перехідного періоду, якому були властиві виразна комерціалізації медіаринку й трансформація видавничої сфери – від паперової до цифрової. Функціональний потенціал журналів для тогочасних дітей оцінено з огляду на відповідність їх запитам і потребам сучасного читача – дитини, яка живе й дорослішає в епоху цифрових технологій.

Охарактеризовано основні наслідки комерціалізації української видавничої сфери загалом та видавання журналів для дітей зокрема. Серед них виокремлено: орієнтація на широке коло читачів з метою збільшення тиражів і – як наслідок – домінування багатофункціональних політематичних журналів, адресованих кільком віковим групам; перевага розважальних текстів над літературно-інформативними; оцифрування та «інтернетизація» традиційних журналів, поява конвергентних видань, в яких контент розміщувався на різних платформах; підміна оригінальних проєктів ерзац-продуктом, підміна творчості шаблонними комерціалізованими підходами; тяжіння у видавничих підходах до масової культури; домінування в

оформленні та дизайні видань естетики анімації з екранною іконографією або її імітацією; видавання двомовної – російської та української – версій одного часопису, стрімке поширення ліцензованих російськомовних глянцевого журналістів тощо.

Особливу увагу приділено проблемі масовизації періодичних видань для дітей – журналів, які взяли на себе каноноформуючу функцію та виховували у нових покоління читачів невибагливий некритичний естетичний смак.

Ключові слова: преса для дітей, репертуар дитячого журналу, комунікативна ефективність, перехідний період, комерціалізація видавничої сфери.

Postawienie problemu. Na początku XXI wieku czasopisma dla dzieci stawały się coraz trudniejsze do spełniania swoich funkcji: z jednej strony, istniała silna presja rynkowa, która dyktowała swoje warunki sukcesu komercyjnego, a z drugiej – alternatywne nośniki cyfrowe zawartej informacji, które dzięki najnowszym technologiom szybko wkroczyły w życie współczesnego dziecka, stopniowo wypierały media tradycyjne.

Badanie specyfiki rozwoju rynku ukraińskich czasopism dziecięcych w latach 2000–2010 z perspektywy historii współczesnej prasy ukraińskiej umożliwia odtworzenie konwencjonalnego «portretu» czasopisma dla dzieci okresu przejściowego, a także pozwala na postawienie kwestii skuteczności komunikacji lub funkcjonalności czasopisma dla dzieci i młodzieży okresu przejściowego w ogóle.

Pod określeniem «funkcjonalność» proponujemy rozumieć jeden z najważniejszych wskaźników efektywności komunikacyjnej wydawnictwa periodycznego, przez które określa się jego zdolność do najbardziej adekwatnego i optymalnego oddziaływania poprzez środki tekstowe (merytoryczne, formalne) i paratekstowe zgodnie z założeniami zorientowanymi na ściśle określone audytorium i uwarunkowanymi strategią wydawniczą edytora, pomysłem i ogólną koncepcją edytorską. Z kolei zdolność czasopisma do skutecznego zaspokajania oczekiwanych potrzeb konsumpcyjnych określonej publiczności czytelnickiej (w zakresie skutecznego informowania, wywierania wpływu na opinie publiczną; kształtowania światopoglądu, rozwijania inteligencji, upowszechniania wiedzy specjalistycznej; reklamowania i propagowania; udzielania porad praktycznych, zabawiania i pocieszania itp.), wynikające z właściwych jej parametrów (wiekowych, płciowych, zawodowych itp.), jest miarą

jego zapotrzebowania, zwłaszcza w warunkach konkurencji rynkowej i rentowności.

Naszym zdaniem specyfikę funkcjonalności czasopisma dla dzieci polega na tym, że w odróżnieniu od czasopism dla dorosłych ono jest powołane wykonywać jednocześnie kilka funkcji – rozwojową, edukacyjną, informacyjną, estetyczną, rozrywkową i wypoczynkową, i przy tym jak każde wydanie dziecięce powinno ono wychowywać swego czytelnika, ale na tyle wystarczająco, żeby pozostawać interesującym dla dziecka i – co najważniejsze być pożądanym przedmiotem do czytania. Jednocześnie zapewnić, a co najważniejsze – skuteczną – realizację takiego zakresu wytycznych funkcjonalnych – nie jest to łatwe zadanie, kiedy trzeba uwzględnić minimum doświadczenia życiowego u młodego czytelnika i maksimum tego, o czym on chce się dowiedzieć. W tym celu na przykład w czasopismach dziecięcych są szeroko stosowane strategie gry i chwytów i im młodszy czytelnik, tym bardziej akcentowana jest kontekstowa i graficzna różnorodność adresowanego do niego wydania. Duże kolorowe ilustracje, wizualizacja historyjek poprzez rysunek (opowiadania w obrazkach) dają możliwość zmniejszyć napięcie podczas czytania, odпочаć.

Cel artykułu. Celem artykułu jest analiza cech ilościowych i jakościowych zarysowanej grupy czasopism, które ukazały się w okresie znacznej komercjalizacji rynku mediów i transformacji sfery wydawniczej – z papierowej na cyfrową, ocenia potencjału funkcjonalnego ówczesnych czasopism dla dzieci pod kątem ich możliwości odpowiedzi na potrzeby współczesnego czytelnika – dziecka dorastającego w dobie technologii cyfrowych.

Przedmiot badań. Przedmiotem badań są czasopisma dla dzieci ukazujące się w Ukrainie pierwszych dwóch dekad XXI wieku, mianowicie repertuar czasopism, charakter ich funkcji, grupy fokusowe czytelników, tematyka, język, geografia dystrybucji, forma materialna itp.

Analiza badań i publikacji. Prasa ukraińska dla dzieci okresu niepodległości Ukrainy, w szczególności jej cechy strukturalne, zostały uwzględnione w badaniach T. Dawidczenki [2; 3], która zaproponowała możliwą typologię czasopism dla dzieci. Inne możliwe typologie zawarte są w publikacjach N. Vernyhory [1], L. Krul [4], I. Krut [5]. O podejściu wydawniczym i marketingowym do oceny współczesnego rynku czasopism dziecięcych w Ukrainie świadczą publikacje Ya Soshinska i O. Boyarynova [12], A. Sokiryana [13]. Opisowi

tematyki czasopism dla dzieci wydawanych w latach 2007–2011 jest poświęcony artykuł O. Orlyk [9]. Kwestia skuteczności komunikacyjnej prasy dziecięcej na Ukrainie, oraz jeden z rodzajów czasopism dla dzieci – periodyk edukacyjny, stosowane w nim werbalne i wizualne metody popularyzacji, były przedmiotem badań autorki [6–8].

Należy jednak zauważyć, że w większości naukowe zainteresowanie czasopismami dla dzieci przypada na lata 2010, właściwie w których ta prasa się ukazywała [10]. W ostatnich latach brakowało odpowiednich badań. Ponadto w artykule oceniamy zjawisko w kontekście historii kształtowania się prasy ukraińskiej na początku XXI wieku, zwracając szczególną uwagę na problem efektywności komunikacyjnej wydawnictwa periodycznego ze specjalnym adresem – dzieckiem dorastającym w dobie cyfrowych mediów.

Metodologia badań. W badaniach zastosowano złożoną metodę, a mianowicie: historyczną metodę (odtworzenia historii powstania zarysowanego typu prasy); metodę kontekstualną (badania wpływu czynników zewnętrznych na kształtowanie się treści i cech formalnych prasy dla dzieci); metodę analitycznego i syntetycznego przetwarzania informacji i uogólniania (rozpoznawanie cech typologicznych, funkcjonalnych i strukturalnych czasopism dla dzieci; metodę analizy treści (ustalenia współzależności między cechami typologicznymi a organizacją działań tematyczne w czasopismach, treścią publikacji, projektowaniem graficznym etc.).

Przedstawienie materiału. Liczba czasopism dla dzieci i młodzieży, które były wydawane na koniec 2011 roku była od 70 do 77 tytułów [11]. Naszym zdaniem, żeby uznać popyt potencjalnego audytorium w 5,5 miliona osób¹ za zadowolony, potrzebną jest wziąć pod uwagę cały kompleks wzajemnie powiązanych czynników: średni nakład jednego tytułu, który jest określony na 14 tysięcy egzemplarzy; średnią periodyczność (najwięcej wśród miesięczników dziecięcych); liczbę dzieci w danej grupie wiekowej, liczbę tytułów czasopism adresowanych do tej grupy, i – co najważniejsze – ich nakład; geografie rozpowszechniania i sposób zakupu (na wsi jest bardzo mało miejsc kolportażu, jedyny sposób to prenumerata wydania). Natomiast takiej statystyki w Ukrainie niestety nie było, po pierwsze, z powodu braku wyraźnego zróżnicowania według wieku audytorium czytelniczego (wydawcy celowo rozszerzają krąg możliwych odbiorców), a po

¹ Według danych Państwowej Służby Statystyki, właśnie tyle dzieci w wieku od 3 do 15 lat mieszkało w Ukrainie wg stanu na 1 stycznia 2011 r. (z prawie 45,6 mln. Ukraińców).

drugie, ze względu na brak pełnej informacji o nakładach i sposobie realizacji konkretnych publikacji. Więc spróbujmy na podstawie danych empirycznych, na wynikach analizy rzeczywistych publikacji scharakteryzować repertuar współczesnej periodyki dziecięcej od strony jakościowej.

Większość wydań współczesnych zostały zainicjowane już w niepodległej Ukrainie (głównie na początku lat 2000). Jednakże, w tym gronie jest kilka czasopism «długowiecznych», powstałych jeszcze za czasów Ukrainy Radzieckiej: «Barwinok» (Барвінок) (ukazuje się od 1928 r.), «Malatko» (Малятко) (od 1961 r.), «Однокласник» (Однокласник) (od 1923 r. jako «Czerwoni kwity» (Червоні квіти), od 1924 r. jako «Pioneria» (Піонерія), od 1990 r. z obecnym tytułem); czasopism, reaktywowanych w latach dziewięćdziesiątych XX w. po długiej przerwie z powodu zakazów politycznych i ideologicznych: «Świt dytynu» (Світ дитини) (lata 1919–1939) i «Dzwinozok» (Дзвіночок) (lata 1931–1939) lub powstały w 1949 r. w diasporze i «przewieziony» na Ukrainę największy projekt wydawniczy Związku Młodzieży Ukraińskiej na świecie – czasopismo «Kryłati» (Крилаті) (stałe ukazuje się od 2007 r.). Najtrwalszym projektem w historii współczesnej prasy ukraińskiej jest «Piznajko» (Пізнайко) który składał się z trzech czasopism adresowanych do różnych grup wiekowych: «Piznajko od 2 do 6» (Пізнайко від 2 до 6), «Piznajko (Пізнайко)» (w języku ukraińskim i rosyjskim), «Posnayko Kids Magazine» (w języku angielskim).

W zależności od nakładu jedno czasopismo było pozycjonowane jako ogólnokrajowe, inne – jako regionalne. Ale w warunkach rynkowych status wydania ogólnoukraińskiego nie zapewnia jemu (zwłaszcza bez odpowiedniej reklamy i promocji) dystrybucji na całym terenie Ukrainy – i nie tylko w punktach sprzedaży, gdzie produkcji ukraińskiej silną konkurencję składa rosyjska i często właśnie wydania licencjonowane okazują się bardziej poszukiwane niż krajowe. Oczywiście formowanie sortymentu określa popyt i jeżeli konsument preferował rozrywkowe «najbardziej chodliwe wydania» obojętnie produkcji ukraińskiej czy rosyjskiej, to właśnie z tego była złożona oferta. Niestety często czasopisma ukraińskie uznane przez środowisko ekspertów nie były prenumerowane przez regionalne biblioteki dziecięce.

Prawie 90% z ogółu wydawnictw periodycznych były to czasopisma, na gazety przypada około 10% («Wetyka dytiacza gazeta» (Велика дитяча газета), «Kazkowyj wieczir» (Казковий вечір),

«Wesełka» (Веселка) (wesoła gazeta dla chłopców i dziewcząt), «Dytiacza gazeta» (Дитяча газета), «Żywa woda» (Жива вода), «Zirka» (Зірка), «Lit-Ukrainoczka» (Літ-україночка), «Perczenia» (Перчення), «Ja sam(a)» (Я сам(а) itd.). Zdecydowana większość prasy dla dzieci ukazuje się w tradycyjnej formie papierowej, niektóre wydania mają w dodatku CD-ROM («Piznajko», «Profesor Krejd» (Професор Крейд)).

Mozna uznać za jeden z najbardziej widocznych trendów w określonym okresie aktywne «didżitalizacja» wydawnictw periodycznych dla dzieci, ich ucyfrowienie. Wiele czasopism albo całkowicie przeszli do Internetu, tworząc wielofunkcyjne portale gdzie czytanie staje się tylko jedną z form korzystania lub umieszczają tam cyfrowe wersje publikacji papierowych ze wszystkimi klasycznymi atrybutami wydawnictwa periodycznego dla dzieci a także archiwa opublikowanych materiałów, albo spróbowali zrobić zintegrowane projekty papierowe i cyfrowe («Kotia» (Котя), «Odnoklasnyk» (Однокласник), «Kołosok» (Колосок), «Kazkowyj wieczir» (Казковий вечір), «Parostok» (Паросток), «Żyrafa Rafa» (Жирафа Рафа), «Anhelatko» (Ангелятко), «Anhelatkowa nauka» (Ангеляткова наука), «Weseła abetka» (Весела абетка), «Kryłati» (Крилаті), portal wydawnictwa «Mamune soneczko» (Мамине сонечко) z siedmioma czasopismami «Mamune soneczko wid 1 do 3 rokiv» (Мамине сонечко від 1 до 3 років), «Mamune soneczko wid 2 do 5 rokiv» (Мамине сонечко від 2 до 5 років), «Małenka feja ta sim gnomiv» (Маленька фея та сім гномів), «Małenkuj rozumnyk» (Маленький розумник), «WDG (ВДГ)», «Pryhody» (Пригоди), «Kucharoczka» (Кухарочка) i in.). Czasopisma wirtualne, szerzej – zasoby internetowe dla dzieci dają im możliwość nie tylko czytać, ale słuchać, przeglądać, omawiać, to znaczy czynnie współpracować z samymi mass mediami i z innymi jego użytkownikami. Zapotrzebowanie na tego typu projekty zależy od ich atrakcyjności, witalności (stałego wsparcia administracyjnego), a co najważniejsze – poprawnej promocji w Sieci. Komputeryzacja i połączenie do Sieci Internetowej nowoczesnych bibliotek eliminowali techniczne, finansowe i częściowo terytorialne (chodzi o biblioteki wiejskie) trudności w dostępie dziecka do takich zasobów.

Największa według liczebności grupa wydawnictw była przeznaczona dla dzieci od 6 do 12 lat («Barwinok» (Барвінок), «Dzwinczok» (Дзвіночок), «Dźmil» (Джміль), «Wułyk» (Вулик), «Weseloczka» (Веселочка), «Swit dytynu» (Світ дитини), «Zerniatko» (Зернятко), «Profesor Krejd» (Професор Крейд), «Piznajko»

(Пізнайко), «Dytiaczuj rozwywajko» (Дитячий розвивайко) i in.), to prawie 48%, pozostała reszta – niemal równo dzieli się między wydawnictwami periodycznymi dla dzieci wieku przedszkolnego («Malatko» (Малятко), «Anhelatko» (Ангелятко), «Jabłuińka» (Яблунька), «Uchmaluk» (Ухмалюк), «Kołoboczok» (Колобочок) i in.) i czasopismami dla nastolatków («Odnoklasnyk» (Однокласник), «Pryhody» (Пригоди), «Kraina znań» (Країна знань) i in.). W zwyczajnie było wydanie pod dachem jednego projektu kilku wersji, adresowanych do różnych przedziałów wiekowych (wśród takich kompleksowych projektów – «Kolosoczok» (Колосочок) i «Kołosok» (Колосок), «Piznajko wid 2 do 6» i «Piznajko wid 6 rokiw» i in.).

Jednak trzeba stwierdzić, że ten podział był raczej warunkowy: wydawcy w warunkach rynkowych za wszelką cenę dążyli do zwiększenia nakładu, często dość szeroko określają granice wieku swojego audytorium czytelniczego. Czasopisma dla najmłodszych zazwyczaj nie byli dostosowane do obu płci, natomiast wśród publikacji dla dzieci okresu młodszoszkolnego i nastolatków było sporo adresowanych właśnie do dziewcząt i nastolatek. Szkoda, że wśród tytułów – «Żasmyń» (Жасмин), «Czariwna pryncesa» (Чарівна принцеса), «Sekrety Sabryny» (Секрети Сабріни), «Mademoiselle» (Мадмуазель), «Czariwnyci W.i.t.c.h» (Чарівниці W.i.t.c.h), «GIRL» – nie było na przykład «Szkolarka» (Школярка) czy «Rozumnyczka» (Розумничка) (przy okazji czasopismo przeznaczone dla chłopców nazywa się «Małenkiy rozumnyk» (Маленький розумник).

Ogół analizowanych wydawnictw periodycznych dla dzieci możemy warunkowo podzielić na dwie duże grupy: wydania typu uniwersalnego i specjalistycznego. Biorąc pod uwagę wielość i jednocześnie sprzeczności teoretycznych propozycji typologicznych stosownie dziecięcej prasy periodycznej dla wewnętrznego zróżnicowania specjalistycznych czasopism stosujemy zaproponowaną przez nas ogólną typologię wydań dla dzieci na artystyczne (fiction) i nie artystyczne (non-fiction) ze wszystkimi odpowiednimi podgatunkami [6].

Ponad połowa czasopism byli to wydania, które identyfikują się jako uniwersalne. Uniwersalność tematyki i przyznaczenia funkcjonalnego właściwa przede wszystkim czasopismom dla dzieci w wieku przedszkolnym i dzieci młodszych klas szkoły podstawowej, w których położenie na jednej stronie publikacji poznawczych i krótkich utworów literackich jest normą. Wielofunkcyjność zapewniają i złożone projekty, takie jak tryptyk czasopisma «Anhelatko»

(Ангелятко), «Anhelatkowa nauka» (Ангеляткова наука) i «Rozmalowky Anhelatka» (Розмальовки Ангелятка) – ma na celu wdrożenie szeregu wychowawczych, edukacyjnych, rozwojowych, poznawczych, estetycznych wytycznych.

Co ciekawe, wydań które korespondują jako literackie lub artystyczne i wykorzystują szerokie możliwości periodyki dziecięcej dla popularyzacji idei czytania, zachęcania młodego odbiorcę do kontaktów z literaturą piękną, było bardzo niewiele («Malatko» (Малятко), «Anhelatko» (Ангелятко), «Dźmil» (Джміль), «Dywoswit» (Дивосвіт), «Barwinok» (Барвінок), «Czariwna kazka» (Чарівна казка) i in.). Dla wielu gatunków utworów literackich pisarzy ukraińskich i zagranicznych oraz folkloru przyznaczą oddzielne rubryki («Barwinok» (Барвінок) i coraz częściej je publikują, urozmaicając informacją poznawczo-rozwojową oraz materiałami dla rozrywki i odpoczynku.

Przywódstwo wśród czasopism specjalistycznych utrzymowali wydania o charakterze poznawczym. Wśród nich wyróżniamy czasopisma naukowo-artystyczne («Profesor Krejd» (Професор Крейд), «Piznajko» (Пізнайко), «Umijko» (Умійко) i in.), naukowo-poznawcze («Parostok» (Паросток), «Kraina znań» (Країна знань), «Węłyka dytiacza gazeta» (Велика дитяча газета), «Junyj naturalist» (Юний натураліст), «Azbuka pryrody» (Азбука природи) i in.), użytkowe i rozwojowe «Mamune soneczko» (Мамине сонечко), «Akademija Samorobkina» (Академія Саморобкіна), «Akademija junoho modelista» (Академія юного моделіста), «Umijko» (Умійко), «Żasmun» (Жасмин), kolorowanki «Rozmalowky super» (Розмальовки супер), «Mulyk» (Мультик), «Weseła rozmalowka» (Весела розмальовка), «Raskraski mudroj Sowy» (Раскраски мудрой Со́вы) i in.), duchowo religijne («Anhelatko» (Ангелятко), «Zerniatko» (Зернятко), «Steżynka» (Стежинка), «Sto steżok» (Сто стежок), «Tropinka» (Тропинка), «Boża nywka» (Божа нивка) i in.) czasopisma gry («Steżka» (Стежка)) i właśnie czasopisma rozrywkowe («OOPS», «GIRL», «HELLO», «KITTY!», «Mademoiselle», «Bems» (Бемс), «Twoi kumiry» (Твои кумиры). Publikacje ostatniego typu były całkowitym produktem tego czasu, kopią czasopisma dla niewymagającego dorosłego użytkownika: krzyżówki, nowości mody, plotki, wiadomości ze świata rozrywki itp.

Przy tym akcentujemy na względnosci podziału: często zadeklarowane – czy to w samym wydaniu, czy w ogłoszeniu reklamowym – wariant tożsamości funkcjonalnej pojawił się nie adekwatny ani

zawartości ani sposobom jego przedstawienia. Nawet jeśli wydanie było podawane jako specjalistyczne nie wykluczalo to umieszczenia w nim na sąsiednich łamach (a czasami i na jednej) materiałów o charakterze i beletrystycznym, i naukowo-popularnym, i użytkowo-rozwojowym, i rozrywkowym.

Około 70% tytułów byli to wydania w języku ukraińskim, prawie 29% – w języku rosyjskim, kilka projektów – w dwóch językach («Apelsyn» (Апельсин) lub w trzech językach («Piznajko» (Пізнайко)², gdy do rosyjskiego i ukraińskiego dodaje się na przykład wersje anglojęzyczną. Często «parę» tworzyli wydanie rosyjskie i jego licencjonowana wersja ukraińska («Wiesiołyje kartinki» (Весёлые картинки) – «Weseli kartynku» (Веселі картинки), «Uchmałyśz» (Ухмалыш) – «Uchmaluk» (Ухмалюк), «Tropinka» (Тропинка) – «Steżynka» (Стежинка)).

W warunkach ukraińsko-rosyjskiej zbiorowej dwujęzyczności i dyglosji równoległe funkcjonowanie czasopism w języku ukraińskim i rosyjskim dla dzieci wydawalo się całkiem obiektywne. Jednak badanie sytuacji w niektórych regionach pokazywalo, że w sortymencie lokalnych księgarni, na straganach, w kioskach «Torhpresa» (Торгпресса), a nawet w bibliotekach dziecięcych byli zdominowany wydania rosyjskie. Byli to rosyjskie wersje licencjonowanego światowego produktu rozrywkowego («Princessa» (Принцесса), «Barbie» (Барбі), «Mój Disney» (Мій Дісней), «Kubuś i jego przyjaciele» (Вінні та його друзі), «Spider-Man» (Людина-Павук), «Simsons» i in.) i w ogóle wydania prasy rosyjskiej («Murziłka» (Мурзилка) «Uchtyszka» (Ухтышка), «Kolekcja idziej» (Коллекция идей), «Junyj naturalist» (Юный натуралист), «W mirie żywotnych» (В мире животных), «Czudiesa i priklučenja – dietiam» (Чудеса и приключения детям) i in.), które w Ukrainie można było łatwo zaprenumerować lub kupić. Brak bariery językowej sprawia, że one stawali się głównymi konkurentami produktu ukraińskiego.

Podsumowując wyniki analizy rzeczywistych projektów wydawniczych można wymienić następujące trendy w rozwoju prasy dla dzieci zarosowanego okresu.

² Ukraińska i rosyjska wersje wspomnianego wyżej czasopisma «Piznajko» nie są identyczne według treści i rozwiązania ilustracyjnego. To rozszerza możliwości wydania w całości: tematycznie pokrewne różnojęzyczne numery, każdy z jego konkretnymi wytycznymi wzajemnie się uzupełnia, zapoznaje dzieci z twórczością autorów zarówno ukraińskich i rosyjskich. Co do edycji angielskiej, barwna, z licznymi gramami, komiksami, historiami, jest ona dobrym pomocnikiem w nauczaniu języka angielskiego od małego.

Jest oczywiste że istnieła tendencja do tworzenia uniwersalnych czasopism wielotematycznych i wielofunkcyjnych, adresowanych do najszerszego grona czytelników różnego wieku. Taka strategia wydawnicza przetwarza czasopismo dla dzieci w eklektyczny media o różnorodnej tematyce sformowany na podstawie innych publikacji, a w większości przypadków źródeł internetowych, co w ogóle zdewaluowało wydanie papierowe w oczach młodego użytkownika. Wachlarzem tematów i zestawem propozycji czasopisma byli podobne do siebie, a «przepisywane» materiały było podawane w sposób fragmentaryczny i niesystematyczny.

O szybkiej komercjalizacji prasy dziecięcej świadczy szeroka reprezentacja w niektórych współczesnych czasopismach dla dzieci («Profesor Krejdz» (Професор Крейд), «Piznajko» (Пізнайко) itp.) bezpośredniej reklamy i produkt pleisment'u skierowanych na formowanie lojalnych konsumentów tych lub innych marek od małego. Przy tym reklamują nie tylko inną dziecięcą produkcję prasową czy towary z napisem «dla dzieci» (śniadania dla dzieci, odzież dziecięca, obuwiu sportowe), ale także produkcję uniwersalnego przeznaczenia (pasta do zębów, soki, napoje, witaminy). Reklamowe argumenty na rzecz danego produktu często pomysłowo «są dopasowane» do tekstów edukacyjnych, żeby nieświadomie doprowadzić dziecko do potrzebnych dla reklamodawcy wniosków. Tak, w czasopiśmie «Piznajko wid 6 rokiw» ОТР Bank prowadził rubrykę «Abecadło finansowe». «Żywczyk» (Живчик) z etykiety wytwórni znanego napoju został jednym z bohaterów w czasopismach, gdzie «prowadzi» rubryki – «Agencja detektywistyczna «Żywczyk & Co», («Wesela pererwa» (Весела перерва), «Żywczyk-żarty», («Profesor Krejdz» (Професор Крейд).

Spośród 77 tytułów czasopism dziecięcych tylko 10-15 można potraktować jako wartościowe³. Pozostała reszta – a to okazuje się większością – klonuje jeden i ten sam wzór pewnego takiego sobie

³ W przeglądach prasy dziecięcej, w zaleceniach dla rodziców i dzieci stale wymieniana takie czasopisma: dla najmłodszych - «Malatko» (Малятко), «Piznajko wid 2 do 6» (Пізнайко від 2 до 6), «Mamune soneczko» (Мамине сонечко), «Anhelatko» (Ангелятко), «Anhelatkowa nauka» (Ангеляткова наука), «Wułyk» (Вулик); dla uczniów «Piznajko wid 6» (Пізнайко від 6), «Piznajko» (Пізнайко), «Profesor Krejdz» (Професор Крейд), «Steżka» (Стежка), «Kazkowuj weczir» (Казковий вечір), «Umijko» (Умійко), «Jabłuña» (Яблу́нка), «Wargwinok» (Барвінок), «Szariwna kazka» (Чарівна казка), «Weliuka dytiacza gazeta» (Велика дитяча газета), «Zerniatko» (Зернятко), «Dźmil» (Джміль), «Wułyk» (Вулик), «Kotia» (Котя), «Kołosok» (Колосок); dla nastolatków - «Odnoklasnyk» (Однокласник) («OK»), «Kraina znań» (Країна знань), «Parostok» (Паросток).

eklektycznego «miksi» różnorodnych materiałów, często wziętych czy nie z tego samego źródła, z zestawem niemal identycznych rubryk z obowiązkowym zdrobnieniem słowotwórstwa, w kolorowej z brakiem gustu szacie graficznej, z niedbałą (często z naruszeniem przepisów sanitarno-higienicznych) typografią i korektą. Głównym zadaniem tego «kolorowego pisma» jest za wszelką cenę zabawić młodego czytelnika, czyli «rozrywka dla rozrywki». Paradoksalnie, ale największe wsparcie promocyjne na rynku ukraińskim periodyki dziecięcej miał tak zwane «kolorowe (gloss) czasopismo dla dzieci» o charakterze rozrywkowo-relaksyjnym, które powtarza analogiczną produkcję dla dorosłego niewymagającego użytkownika. Właśnie te, a nie wyróżnione przez ekspertów wydania dominowali w sprzedaży detalicznej. I właśnie one kształtowali gusty dzieci.

Gra jest ważną częścią każdego wydania dla dzieci, ale wydawcy czasami zbyt dosłownie pojmowali hasło «uczyć i rozwijać przez grę», próbując «każdą rubrykę, każdy materiał stworzyć w formie lekkiej zabawy» (z adnotacji do «WDG (ВДГ)»), za pomocą wszelkich środków, począwszy od tytułu, skupiać się tylko na «rozrywce» (wtedy kiedy dydaktyczno-poznawcze działania przewidują pracę i wytrwałość) – «Weseli idejky» (Веселі ідейки), «Wesela pererwa» (Весела перерва), «Weseli bukwynky» (Веселі буквинки) i in. Nadużywanie materiałami rozrywkowymi i grammi rekreacyjnymi charakteryzowali się nie tylko wydania dla dzieci najmłodszych, ale również dla nastolatków. Natomiast takie audytorium czytelnicze był całkiem gotowe do odbioru informacji poznawczej, a wydań na odpowiednim poziomie na Ukrainie było bardzo mało. Sprawa dotyczy wydań, które mogłyby służyć jako pomost pomiędzy oświatą szkolną i nauką akademicką, między praktyką a teorią, zdolnych formować motywację do innowacyjnej nie szablonowej działalności, twórczości.

Podsumowanie. Tak więc, komercjalizacji ukraińskich wydawnictw periodycznych dla dzieci okresu przejściowego towarzyszyła obniżenie «progów» tak zwanej społecznej wrażliwości wydawcy, jego odpowiedzialności za produkowaną produkcję informacyjną. Skutkiem tego był wzrost popularności «magazynów kolorowych», nadużywanie materiałów sensacyjnych i rozrywki przy jednoczesnej redukcji potencjału rozwojowego i wychowawczego. O szybkiej komercjalizacji prasy dziecięcej świadczy szeroka reprezentacja w niektórych współczesnych czasopismach dla dzieci bezpośredniej reklamy i produkt pleisment'u.

W praktyce wydawcy albo w ogóle unikali wskazywać typ wydania swoich projektów (brak granic istotnie ułatwia życie, dlatego że eliminuje rygorystyczne wymogi do selekcji i prezentacji informacji), albo próbowali „wcisnąć” w tę definicję wszystkim, czasem nawet nie nadające się do połączenia. Przyczyn takiej «wszechstronności» («uniwersalności») czasopism dla dzieci należy szukać w płaszczyźnie ekonomicznej. Stosując znany chwyt marketingowy «5 w 1» wydawcy troszczyli się o zwiększenie nakładów swoich wydań⁴.

Jakość wielu ukraińskich czasopism oraz tłumaczeń licencjonowanej prasy dla dzieci była bardzo niska. A jeżeli wydanie «rozmawia» z dzieckiem «martwym językiem» niezdatnych tłumaczeń i przy tym jest «opakowane» w atrakcyjny błyszczący papier, to od niego o wiele więcej szkody niż pożytku od komunikacji. Podobne publikacje rozwijają w młodym – bezkrytycznym – czytelniku brak gustu językowego, stworzyła dla języka ukraińskiego, któremu i tak nie było lekko torować sobie drogę w warunkach dwujęzyczności językowej i dyglosji, reputację nie zdolnego rozmawiać z dzieckiem w sposób naturalny, niewymuszony, współczesny.

Wszystko to spowodowało do polemiki o tym, jakie zasadnicze wymogi musi spełniać współczesne czasopismo dla dzieci, aby uchronić status skutecznego pod względem komunikacyjnym produktu prasowego, zwłaszcza w warunkach szybkiego rozwoju technologii informatycznych i produktów, głębokich zmian w sposobie dostępu do informacji oraz charakterze jego postrzegania przez młodego odbiorcę.

Bibliografia

1. Вернигора Н. Роль періодичних видань для дітей у формуванні мовних навичок. *Стиль і текст*. Київ: Ін-т журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2005. Вип. 6. С. 164–167.

⁴ Przykład adnotacji do czasopisma «Uchtyszka»: «Są to 104 strony wesołych opowieści, wierszy, dowcipów i ciekawych artykułów o wszystkim na świecie. W czasopiśmie można znaleźć historyczne ciekawostki, mało znane fakty z życia ptaków i zwierząt, powędrować po świecie, nauczyć się dobrze rysować, przygotowywać różne potrawy, nauczyć się zasad etykiety i nowych gier. Dziewczeta mogą uzyskać przydatne porady o fryzurze, odzieży i pielęgnacji ciała, opanować sztukę bycia piękną. Chłopców napewno zainteresuje informacja o wybitnych sportowcach, samochodach, telefonach komórkowych i innych innowacjach technicznych. Ponadto czasopismo zawiera mnóstwo różnych zadań, testów, zagadek, krzyżówek i kwizów, po rozwiązaniu których można dostać wiele nagród, a jeszcze w każdym numerze szukajcie wesołe naklejki i wyroby samodzielne».

2. Давидченко Т. Дитячі періодичні видання в Україні: контентна-літичне дослідження змісту. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ: Ін-т журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2010. Т. 38. С. 176–181.
3. Давидченко Т. Сучасна преса для дітей в Україні: переваги та недоліки. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів. 2008. Вип. 1(16). С. 123–134.
4. Круль Л. Сучасна українська періодика для дітей: стан, тенденції, перспективи. *Література. Діти. Час*. 2011. № 1. С. 71–79.
5. Круть І. Журнал для дітей: дискурсивні характеристики. *Вісник Львівського університету*. Серія «Журналістика». 2011. Вип. 34. С. 136–141.
6. Огар Е. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби). Львів: Світ, 2012. 320 с.
7. Огар Е. Особливості популяризації знань у сучасній дитячій періодиці. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. 2004. Вип. 12. С. 390–405.
8. Огар Е. Функціонально-комунікативний потенціал сучасних дитячих часописів. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2021. Вип. 1(20). С. 253–265.
9. Орлик О. Розвиток сучасної дитячої періодики (2008–2011). *Вісник Книжкової палати України*. 2011. № 12. С. 26–30.
10. Побідаш І. Стан дослідження дитячої періодики в українській науці. *Обрії друкарства*. 2015. № 1(4). С. 132–137.
11. Сайт Книжкової палати України: статистика друку. URL: <http://www.ukrbook.net>.
12. Сокірян А. Сучасний дитячий журнал: загальна характеристика. *Друкарство*. 2006. № 1. С. 25–28.
13. Сошинська Я., Бояринова О. Сучасний дитячий часопис: можливості створення та виведення на ринок. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2009_8/V_8/st_1.pdf.

References

1. Vernyhora, N. (2005). Rol periodychnykh vydan dlia ditei u formuvanni movnykh navychok [The role of children's periodicals in shaping language skills], *Styl i tekst*, Kyiv: In-t zhurnalistyky KNU im. Tarasa Shevchenka, (6), 164–167 (in Ukr.).
2. Davydchenko, T. (2010). Dytiachi periodychni vydannia v Ukraini: kontentanalitichne doslidzhennia zmistu [Children's periodicals in Ukraine: content analysis], *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, Kyiv: Int zhurnalistyky KNU im. Tarasa Shevchenka, (38), 176–181 (in Ukr.).
3. Davydchenko, T. (2008). Suchasna presa dlia ditei v Ukraini: perevahy ta nedoliky [Modern children's press in Ukraine: advantages and disadvantages.], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, (1(16), 123–134 (in Ukr.).

4. Krul, L. (2011). Suchasna ukrainska periodyka dlia ditei: stan, tendentsii, perspektyvy [Modern ukrainian children's press: condition, trends, prospects], *Literatura. Dity. Chas*, (1), 71–79 (in Ukr.).
5. Krut, I. (2011). Zhurnal dlia ditei: dyskursyvni kharakterystyky [Children's magazine: discursive characteristics], *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya «Zhurnalistyka»*, (34), 136–141 (in Ukr.).
6. Ohar, E. (2012). Dytiacha knyha v ukrainskomu sotsiumi (dosvid per-ekhidnoi doby) [A children's book in Ukrainian society (experience of the transitional period)], Lviv: Svit, 320 (in Ukr.).
7. Ohar, E. (2004). Osoblyvosti populiaryzatsii znan u suchasni dytiachii periodytsi [Peculiarities of the knowledge popularization in modern children's periodicals], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, (12), 390–405 (in Ukr.).
8. Ohar, E. (2021). Funktsionalno-komunikatyvnyi potentsial suchasnykh dytiachykh chasopysiv [Functional and communicative potential of modern children's magazines], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, (1(20)), 253–265 (in Ukr.).
9. Orlyk, O. (2011). Rozvytok suchasnoi dytiachoi periodyky (2008–2011) [Development of modern children's periodicals (2008-2011)], *Visnyk Knyzhkovoï palaty Ukrainy*, (12), 26–30 (in Ukr.).
10. Pobidash, I. (2015). Stan doslidzhennia dytiachoi periodyky v ukrainskii nauksi [The state of children's periodicals study in Ukrainian science], *Obrii drukarstva*, (1(4)), 132–137 (in Ukr.).
11. Sait Knyzhkovoï palaty Ukrainy: statystyka druku. Retrieved from <http://www.ukrbook.net> (in Ukr.).
12. Sokirian, A. (2006). Suchasnyi dytiachyi zhurnal: zahalna kharakterystyka [Modern children's magazine: general characteristics], *Drukarkstvo*, (1), 25–28 (in Ukr.).
13. Soshynska, Ya., Boiarynova, O. (2009). Suchasnyi dytiachyi chasopys: mozhlyvosti stvorennia ta vyvedennia na rynek [Modern children's magazine: possibilities of creation and introduction to the market]. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2009_8/V_8/st_1.pdf (in Ukr.).

Emiliya Ohar

Doctor of Sciences (Social Communications), Professor
Ukrainian Academy of Printing in Lviv
(Lviv, Ukraine)

UKRAINIAN PRESS FOR CHILDREN OF THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY: FEATURES OF TRANSITION PERIOD

The article is devoted to main trends of the developing Ukrainian periodicals for children and adolescent in 2000–2011.

The research of the features of the repertoire of the Ukrainian children's magazines in 2000–2010 from the perspective of the history of the modern Ukrainian press makes it possible to recreate the conventional «portrait» of a children's magazine of the transition period and to describe the 'communicative effectiveness' or 'functionality' of a magazine for children and youth of the transition period in general.

The aim of the article is to analyze the quantitative and qualitative characteristics of the outlined group of magazines that appeared during the period of significant commercialization of the media market and the transformation of the publishing sphere – from paper to digital, assesses the functional potential of magazines for children at the time in terms of their ability to respond to the needs of a modern reader – a growing up child in the age of digital technologies.

The main consequences of the commercialization of Ukrainian publishing sphere in general and publishing of magazines for children in particular are described, such as: the catering for the general reader in order to increase circulation and as a consequence – the dominance of multifunctional polythematic magazines; the lead of entertaining texts over literary and informative, digitization and «inetrnetazition» of traditional print magazines, the emergence of convergent publications, in which content was placed on different platforms; replacing creativity with standard commercialized approaches; attraction in publishing approaches to mass culture; dominance in the layout and design of publications of the aesthetics of animation with screen iconography or its imitation; publication of bilingual – Russian and Ukrainian – versions of one magazine, rapid spread of licensed Russian-language gloss magazines, etc.

The special attention is paid to the problem of the massification of periodicals for children – magazines that took on a canon-forming function and nurtured new generations of readers with an undemanding, uncritical aesthetic taste.

Key words: press for children, repertoire of children's magazine, communicative effectiveness, transition period, commercialization of publishing sphere.

Оксана Серета

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8078-173X>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)

siania@i.ua

УДК 070:355.311.2](477)''1919'':323(477)

**«ХАЙ НАС РОЗСУДИТЬ ЗАЛІЗО І КРОВ!»¹:
НАЧАСНІСТЬ ПРОБЛЕМАТИКИ
ГАЗЕТИ «СТРІЛЕЦЬ» (1919 р.)**

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-12>

Досліджено історію створення та особливості функціонування, акцентовано тематичні домінанти фронтового часопису «Стрілець», редакція якого часто змінювала місце свого перебування (відповідно до дислокування українського війська). Уточнено географію виходу видання: Тернопіль–Станиславів–Стрий–Заліщики–Кам'янець–Подільський–Борщів–Кам'янець–Подільський, а також з'ясовано, що деякий час газета виходила під зміненою назвою «Український Стрілець». Обґрунтовано актуальність теми статті – вона засвідчує суголосність тем і проблем, озвучених авторами часопису сто років тому, із драматичними реаліями сучасної російсько-української війни. Висвітлено стан наукового розроблення досліджуваної теми у сучасному журналістикознавстві.

На основі аналізу публікацій розкрито мету пресодруку, яка полягала насамперед у поглибленні національної свідомості українства під час війни та зміцненні авторитету українського війська. Приділено увагу внутрішньоредакційним аспектам функціонування «Стрільця», розкрито обставини зміни відповідального редактора видання. З'ясовано найактивніших авторів газети, названо їхні псевдоніми і криптоніми.

Виокремлено основні теми, які найчастіше хвилювали авторів часопису, серед них: актуальне і сьгодні мовне питання, зокрема потреба плекання рідної мови і подолання комплексу мовної меншовартості; побудова незалежної Української держави

¹ Відомий бісмарківський афоризм «залізом і кров'ю» у редакції генерала Михайла Омеляновича-Павленка став своєрідним девізом періоду Української революції 1917–1921 рр.

та об'єднання всіх українських земель від Сяну до Дону; бойові звитяги Української галицької армії; спогади учасників воєнних подій 1918–1919 рр., життєписи очільників УГА.

Показано, що завдяки продуманій редакційній політиці і вдало підібраній автурі «Стрілець» підтримувало військове керівництво і він був популярним серед вояків. З'ясовано, що чимало проблем, які порушувалися у військовій пресі сто років тому, залишилися актуальними донині – українці знову захищають незалежність своєї держави військовим шляхом.

Ключові слова: газета «Стрілець», військо, Українська держава, редакція, публікація.

Постановка проблеми. Початок повномасштабного вторгнення російського агресора на українську землю у лютому 2022 р. спонукав до актуалізації досліджень контенту української фронтової преси періоду Української революції, зокрема з метою виявлення публікацій, які донині не втратили своєї релевантності. Їхні автори, попри складні тогочасні воєнно-політичні обставини, акцентували незламність української нації і необхідність збройного захисту своєї державності. Як і сто років тому, сьогодні українці знову вимушені взятися за зброю і поставити крапку у провокативній дискусії щодо геополітичної та історико-культурної незалежності Української держави.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою на прикладі одного з найпопулярніших військових часописів УГА вивчити історичний досвід у зміцненні авторитету українського війська, який може бути корисним для сучасних військових ЗМІ в умовах російської агресії, а також сприяти поглибленню національної свідомості сучасних українців та утвердженню української ідентичності серед російськомовного населення України.

Метою дослідження є вивчити особливості функціонування газети «Стрілець» та проаналізувати зміст її публікацій, особливу увагу зосередивши на темах і проблемах, суголосних сучасним воєнним викликам.

Об'єкт дослідження – фронтова газета Пресової кватири УГА «Стрілець», яка виходила із січня до середини листопада 1919 р. у таких містах, як Борщів, Заліщики, Кам'янець-Подільський, Станиславів, Стрий і Тернопіль.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українська військова преса періоду Визвольних змагань 1917–1921 рр. неодноразово ставала об'єктом досліджень українських науковців. В останні десятиліття інтерес до військових часописів значно зріс: питанню діяльності пресових служб і випуску періодичних видань окресленої тематики присвячена праця І. Крупського та Я. Малика [8], розкриттю ролі військової преси у формуванні національної свідомості українських воїнів – дисертаційні дослідження П. Губи [4], О. Хімяк [18]. У монографії С. Сегеди [15] реконструйовано процес становлення української військової періодики від початку ХХ ст. до сьогодення. Особливості функціонування пресових органів Західноукраїнської Народної Республіки та їхню роль у розвитку державотворчих процесів розкривають у своїх розвідках С. Горевалов [3], Л. Кобута [5] та С. Кость [7]. Дослідниця Н. Вовк [2] здійснила аналіз оцифрованих часописів ЗУНР як важливого історичного джерела, серед яких приділила увагу й газеті «Стрілець». Серед дослідників преси, які безпосередньо висвітлюють історико-функціональний та проблемно-тематичний аспекти досліджуваного нами пресодруку, – І. Роздольська [14] та В. Сегеда [16].

Посеред останніх праць, які актуалізували історичні події 1918–1919 рр. крізь призму тогочасної преси, варто згадати напрацювання українських пресознавців З. Наконечної [12], М. Комариці [6] та Н. Кулеші [9].

Методи дослідження. У статті застосовано такі наукові методи, як: аналіз і синтез; якісний контент-аналіз (окреслення тем і проблем із подальшим їх інтерпретуванням); порівняльний (виявлення тем та думок в українській фронтовій пресі, які досі залишаються актуальними й активно обговорюються у сучасному інформаційному просторі); узагальнення (систематизація окремих проблем та формулювання загальних тематичних домінант).

Виклад основного матеріалу. Після Листопадових подій 1918 р. Українська галицька армія вимушено залишила Львів і відступила на схід. Попри те, що майже кожне провінційне містечко мало свій друкований орган, який пильно стежив за суспільно-політичною ситуацією на західноукраїнських землях, ці пресодруки нечасто доходили до вояцтва, яке відчувало гостру потребу в утамуванні свого інформаційного «голоду». З огляду на

це вище військове керівництво підтримувало усі пресовидавничі ініціативи, адресовані українським воякам.

Ранок першого дня 1919 р. засніжений Тернопіль зустрів появою часопису для українського війська п. н. «Стрілець»². Тоді ще ніхто й не здогадувався, що невдовзі редакції доведеться «мандрувати за українською армією, розділяючи з нею радість перемог і гіркоту поразок» [3, с. 119]. А вже 2 січня уряд ЗУНР виїхав до Станиславова, де мала бути скликана Українська Національна Рада. Услід переїхала і редакція новоствореної газети – це стало початком примусених мандрів «Стрільця» містечками і селами Галичини.

Як згадував ініціатор і перший редактор видання, поет і мислитель Василь Пачовський, газета побачила світ «за помічу б. секретаря військових справ, Вітовського» і була «першою краєвою часописом від опущення Львова» (До всіх читачів «Стрільця». 26 берез.). Ця чотиристорінкова газета виходила величезним накладом – 16 000 примірників [17].

Хоча редакція у перших числах не декларувала чітко мету видання, вона впливала зі змісту публікацій – сприяти поглибленню національної свідомості українства у часі війни, сприяти зміцненню авторитету українського війська серед пересічного населення та побудові довір'я між старшинським складом та стрільцтвом. Як згадував В. Пачовський, він взявся за «редакцію військового тижневика “Стрілець” для піддержання військового духа нашої боєвої сили, яка самотньо могла удержати в нас державу, утворену з усіх земель Українського Народу» [13, с. 7].

Молодий редактор запросив до співпраці із газетою багатьох відомих письменників та журналістів: Володимира Гериновича, Володимира Гадзінського, Мирослава Ірчана (справж. Андрій Баб'юк), Юрія Шкрумеляка та ін. Від березня 1919 р. редакція підпорядковувалася колегії, до складу якої входили громадський діяч і дипломат Гриць Микитей та письменник і перекладач Володимир Гадзінський.

До видавання «Стрільця» також був безпосередньо причетний Іван Боберський, який у той час очолював писемний відділ Державного секретаріату військових справ (ДСВС). Знаний організатор сокільсько-січового руху згадував у своєму щоденнику, що В. Пачовський часто приходив до нього у справах

² Стрілець – звання солдата в УГА.

редакції – І. Боберський на його прохання читав коректуру, давав поради щодо редакційної політики, тематики публікацій, вирішував проблеми із друкарнею [1, с. 160].

В. Пачовський у період свого редакторства був автором більшості аналітичних статей суспільно-політичної тематики (часто без підпису або під крипт. В. П.), в яких порушував питання об'єднання ЗУНР і УНР, репрезентування Української держави на міжнародній арені, порівнював можливі ризики польської та більшовицької інтервенції для українства. Редактор обстоював думку, що для західноукраїнських земель «далеко небезпечнішою є навала польського панства», а «большевизм» вважав грубою формою «грабунку і насильства» (Биться, чи мириться?! Ч. 5), усе ж не відкидаючи гіпотетичної можливості порозуміння із більшовиками.

Із щоденника І. Боберського дізнаємося, що перед тим, як побачити світ, числа «Стрільця» переглядало керівництво ДСВС, зокрема отаман Петро Бубела, на той час заступник державного секретаря військових справ ЗУНР. Бували випадки, коли надходження окремих чисел газети на фронт призупинялося через певні застереження керівництва щодо змісту: «Бубела перестрашився “Стрільця”. Три статті видались йому большевицькі... Сотник Володимир Тимцюрак телефонував, щоб цього числа не слати на фронт» [1, с. 165].

Революційні заклики і надто емоційний тон окремих публікацій В. Пачовського неодноразово викликали зауваження керівництва ДСВС і додавали клопотів самому редакторові. Очевидно, це могло теж зіграти не останню роль у відході В. Пачовського наприкінці березня 1919 р. від редагування «Стрільця».

У своєму щоденнику І. Боберський згадує про розмову із П. Бубелою щодо факту виходу В. Пачовського із редакції. Зокрема, П. Бубела тоді вважав, «що професор Пачовський десь лихий на мене, що я не дав йому видавати даліше “Стрільця”». (Не знаємо, чи свідчать ці слова, що редактора було усунуто з посади, чи пішов із неї добровільно, не відчуваючи підтримки, але вони однозначно вказують, що редакційна політика В. Пачовського із певних міркувань не була належно оцінена керівництвом ДСВС.) У відповідь І. Боберський, у якого збереглися приязні взаємини із колишнім редактором, пояснив, що В. Пачовський насправді «хотів би думки товпи задалегідь опанувати і звернути в русло,

яке не нищило б, але помагало б роботі» [1, с. 180]. Знаючи, наскільки горів молодий мислитель національною ідеєю і долею свого народу, це видається очевидним.

У «Стрільці» знаходимо цікаві факти про перебіг перемовин щодо перемир'я між командуванням УГА та польськими військами за посередництва французького генерала Жозефа Бартелемі, головно через якого, на думку редакції, «розминулася місія зі своєю ціллю, погодити нас хоч на короткий час з Ляхами». У статті «Генерал Бертельмі» йдеться про зустріч, яка відбулася наприкінці січня 1919 р. у Львові між парламентарем з українського боку, «хор. Г.», що «прибув на приказ Команди групи, щоби передати лист польській Нач. Команді», та членами місії – генералом Бартелемі, «полковником Шніцом і полковником Банге». І хоча розмова «велася в польській то німецькій мові», український перемовник чемно відповідав українською, вправно уникаючи дражливих моментів. Коли генерал Бартелемі запитав у нього, чи володіє польською і якщо так, то чому не відповідає по-польськи, «хор. Г.» відповів: «Я є український парламентар і буду говорити по українськи» (ч. 12).

У продовження теми: тогочасні політичні настрої в Галичині промовисто ілюструє також уривок із фейлетону про розмову у «цукерні Янковського».

– Що чути пане Яне? – питається поміщик середнього віку з вусами, як шила, – як живе, не боїтесь подій?

– А чого мені боятися? Чужоземні піддані користуються з захисту свого уряду... [Я] недавно прийняв польське підданство. Бо який шляхтич захоче бути підданим хлопської держави? ... Віра хлопська, мова хлопська, уряд хлопський, порядки теж хлопські. Аж обридло.

– А земля? – раптом спитався я гонорового поміщика.

– Що земля?

– Та вона теж хлопська. Час би кинути її.

Мій пан Ян аж підскочив.

– Фі, яка некультурність, – прошепотів він та скоріш на вулицю (Як у нас! Ч. 11).

Із переїздом 25 березня 1919 р. редакції «Стрільця» до Ходорова (друкувався у Стрию [13, с. 8]) її очолив сотник Іван Ерденбергер, співредагував Гриць Микитей. Новоспечений редактор опублікував розгорнуту програму видання: часопис «буде писати про все, що Вас [жовнірів] тішить, радує і славить,

буде писати й про те, що болить Ваші молодечі серця; за чим тужить Ваша палка душа», а також «буде кріпити Вашого духа в важкім бою, якій Ви зводите з нашими з нашими лютими ворогами за рідну землю» (Привітання. 25 берез.). Окрім того, «Стрільць» мав на меті доносити всій українській суспільності про «хоробрість, відвагу і геройство, про славу боїв» вояків УГА.

Були внесені деякі зміни і в структуру газети – стало більше передруків статей і листів з інших часописів («Громадська Думка», «Республіка»). Аналітикою у виданні опікувався В. Гадзінський, який ховався під криптонімом В. Г. і входив до складу Пресової квартири НКГА. Провідною темою передових публікацій його авторства була «повна самостійність Української Республіки і дійсна злука всіх українських земель від Сяну по Дін» (Українське військо а Укр. Нар. Республіка. Ч. 15). Також проблемні статті суспільно-політичної тематики публікували відомий науковець Володимир Геринович (часто підписувався криптонімами Др В. Г., Г-ч) та журналіст Юрій Шкременяк (за підписами Ю. Ш. та Ю. Ш-к).

Значний інтерес становлять надруковані на пожовтілих сторінках «Стрільця» спогади та уривки зі щоденників учасників воєнних подій 1918–1919 рр., зокрема сотника Олександра Фарановського, колишнього ротмістра кінного полку австрійської армії, який організував у Збаражі власний загін ім. Гната Степанова (ч. 16, 18); військового кореспондента «Стрільця» Юрія Шкрумеляка (під крипт. Ю. Ш.) «З Дороги під Судову Вишню» (ч. 19–24), у розлогих записках якого знаходимо цікаві відомості про генерал-хорунжого Михайла Омеляновича-Павленка та його поїздку на фронт у березні 1919 р. після вдалої операції УГА на шляху Судова Вишня–Городок; військового журналіста Осипа Благодира «Отаман Долуд» (ч. 25–27).

Зі шпальт видання неодноразово лунали заклики до вояків на фронті читати пресу, зокрема «Стрільця», бо «українське військо мусить знати, що діє ся в світі і розуміти, що розумна людина мусить читати часописи. Шануйте “Стрільця” і подавайте з рук до рук щоб “і темні почули в найдалших відтинках фронту” щоб могли відсвіжити душу і скріпити серце...» (ч. 16). Більше того, редакція повідомляла, що «Н.К.Г.А. думає урядити на фронті рухомі бібліотеки, щоб наш стрілець в вільних від бою хвилях міг щось прочитати, роздумати та ближше познакомитись з історією долі України», а тому зверталася до всіх приватних інституцій і

до кожного громадянина зокрема, щоб надсилати до корпусних команд «книжки, брошури, річники дневників і місячників, взагалі все, що може бути духовним кормом стрільця» (Поклик. Ч. 18).

Про те, наскільки серйозно керівництво УГА ставилося до розповсюдження друкованого слова на фронті, свідчить наказ за підписом генерала М. Омеляновича-Павленка і начальника штабу полковника В. Курмановича про поширення газет серед особового складу, опублікований на шпальтах «Стрільця». У ньому НКГА наголошувала, що «достава преси на фронт є конечним услівем морального скріплення Укр. Війська», тому зобов'язувала передавати куреням по 100 примірників часопису «Стрелець», а командам батарей і сотень при бригадах і корпусах – по 25 примірників «до розділу і розпродажи в своїх частинах» (Приказ Н.К.Г.А. ч. 42–4. Ч. 19).

Водночас зі сторінок газети не раз лунали заклики до «усіх командантів частин і відділів заохочувати людей з літературним хистом, щоби вони надсилали свої праці, хочби й з грубша оброблені, – як от описи боїв, сільветки хоробрих товаришів і командантів, а також представляли нам життя-буття наших жовнів» (ч. 33).

«Стрелець» як армійський часопис здебільшого вміщував аналітичні суспільно-політичні статті та офіційні матеріали, однак іноді редакція публікувала фейлетони або гумористичні дописи, аби підняти настрій та підтримати фронтове вояцтво. Врешті, для цього було започатковано окрему рубрику – «Веселий кутик».

14 червня редакція «Стрільця» повідомляла читачам, що «навіть в найбільше прикрих обставинах для друкованого слова» докладе усіх зусиль, аби «не позіставити нашу славу Армію без духовної поживи», – «се число з трудом видаємо в Заліщиках, а слідуюче в Чорткові» (Від видавництва. Ч. 34). На жаль, воєнні будні невблаганно скоригували і ці редакційні плани. Вже наступного дня чергове число побачило світ за Збручем, у Кам'янці-Подільському, куди переїхала редакція, «шукаючи спокійного місця» [11, с. 174], вже під новою назвою – «Український Стрелець», продовжуючи нумерацію чисел свого попередника.

За вихід часопису далі відповідав редакційний комітет у складі Григорія Микитея та Володимира Гадзінського [17]. Як

пояснювала редакція у вступному зверненні, «“Український Стрілець” – той сам, що виходив досі в Стрию, хоче вдовольнити одно велике завдання: дати духовне скріплення і підйом всім членам українського війська. Він призначений для тих, хто визволяють Україну від більшовицького наїзду, і для тих, що повнять свою працю в запіллю» (Від редакції. Ч. 34).

Більшість публікацій газети і далі були спрямовані на те, «щоби з найтемніших і несвідомих українських мас вирости свідомі, геройські стрільці, козаки, старшини, правдиві горожани Самостійної Укр. Нар. Республіки» (Від редакції. Ч. 34). Авторами передовиць та аналітичних статей були В. Пачовський, В. Гадзінський (за відсутності у друкарні літери «г» подавався як В. Гадзінський і під криптонімом В. Г.), Осип Назарук (крипт.: О. Н.), Юрій Шкрумеляк (крипт.: Ю. Ш.).

Головною темою видання була побудова української незалежної держави: водночас наголошувалося, що українці мають стати «не лиш державно-самостійні», а «бути також духовно самостійні, себто... мати свій чистий, щиро український національний світогляд» (В. Г. Національний світогляд. Ч. 35). Редакція декларувала, що докладатиме усіх зусиль, аби «межи українськими стрільцями чи старшинами, без огляду на се чи вони з Херсону, чи з Поділля, чи з Галичини, чи з якої іншої української землі не було ріжниць в поглядах на самостійність» (Від редакції. Ч. 34).

11 червня 1919 р. Кам'янець-Подільський відвідав головний отаман військ Української Народної Республіки Симон Петлюра, і з цієї нагоди відбувся урочистий обід із відомими представниками громади міста. Редакція не могла оминати цю важливу подію своєю увагою, розповідаючи читачам про головні підсумки зустрічі. Так, голова Директорії УНР у своїй промові підкреслив, що у такий складний для України момент лише «повне довірря і повна підтримка уряду приведе до бажаного наслідку боротьби» (Петлюра у Кам'янці н. П. Ч. 34), тому закликав українство відкинути всі непорозуміння, згуртуватися і піти єдиним фронтом проти ворога.

Багато місця на шпальтах часопису відводилося обговоренню вимушеного відступу УГА під натиском поляків, а згодом успіш-них наступальних операцій українських військ під командуван-ням новопризначеного генерала Олександра Греківа. Вміщувалися накази галицьким військовим частинам:

всі «старшини й стрільці, що перейшли через ріку Збруч на Наддніпрянщину без окремого наказу Начальної Команди Галицької армії, мають негайно вертати назад». Також повідомлялося, що у зв'язку із потребою «організації тилкових військових резерв і поповнень для дієвих частин» розпочато загальну мобілізацію до війська (ч. 34).

Щодо українсько-єврейського питання редакція обстоювала однозначну позицію: тодішній інспектор корпусу УСС О. Назарук у публікації «Єврейська справа дозріла до поладнання» спростовував будь-які чутки про можливі єврейські погроми в Галичині у часі війни, і саме це, на його думку, і було причиною того, що «у важких днях нашої західної області У.Н.Р., коли українське військо відступало на великім просторі від Хирова аж до за Чортків – ні в однім галицькім місті ні містечку не впав ні один стріл з домів галицьких євреїв на наше військо». Мав на це чітке обґрунтування, адже «галицькі євреї... служили в українськім війську й українських установах, вірно і щиро робили службу до остатка». Більше того, відомий журналіст закликав «допустити галицьких євреїв до співучасті в усіх урядах і установах без ніяких підозрівань» (ч. 36).

22 червня 1919 р. редакція повідомляла: «З цим числом переносимо видавництво “Українського Стрільця” в Галичину, причім уважаємо за відповідне подякувати двом ПП. Урядовцям з Військового Міністерства, які уможливили нам ще видання цього числа в Кам'янці н. П.» (ч. 37).

8 липня редакція «Стрільця» знову повернулася до Галичини, і видання відновилося у Борщеві за редакторства О. Назарука [11, с. 181]. Його особиста харизма і блискуче володіння пером зробили свою справу – газета наповнилася аналітикою і розширила свою проблематику. Публікації відзначалися емоційністю, гостротою, чіткістю викладу думок. Припускаємо, що саме О. Назаруку могла належати ідея друкувати у «Стрільці» життєписи «вождів Української Армії», а саме: генерала М. Омельяновича-Павленка (ч. 44), диктатора Є. Петрушевича (ч. 46), а після переходу за Збруч – генерала В. Курмановича (ч. 48) та ін. У такий спосіб зростав авторитет командувачів та командирів корпусів УГА серед стрілецтва.

Останнє число «Стрільця» в Галичині побачило світ 15 липня 1919 р., а вже наступного дня редакція разом із частинами УГА перейшла за Збруч і осіла в Кам'янці-Подільському. Часопис

перейшов під керівництво уряду УНР і виходив у Кам'янці-Подільському до 16 листопада 1919 р. під редакцією О. Назарука. До редколегії також входили чотарі І. Кривецький та С. Масляк. «Коли Начальна Команда УГА перенеслася до Балти, став там виходити замість “Стрільця” – “Пролом”» [10, с. 332].

Висновки. Підсумовуючи, відзначимо, що, завдяки обдуманій і виваженій редакційній політиці та вдало підібраній автурі, яку формували відомі письменники, історики, публіцисти, віддані національній ідеї, «Стрелець» мав підтримку військового керівництва і був дуже популярним серед українських вояків. Він уповні зміг виконати поставлену перед собою мету – сприяв поглибленню національної свідомості стрілецтва, зміцненню авторитету українського війська, а тому справедливо закріпив за собою звання флагамена преси УГА. Позитивний інформаційний досвід цього часопису міг би бути використаним сучасними військовими інформаційними ресурсами чи ЗМІ для виховання патріотичного духу сучасного покоління військовиків.

Навіть більше, окремі висловлювання зі шпальт цієї фронтової газети просто вражають злободенністю – вони мають спонукати сучасне покоління українців врешті застановитися над власною ідентичністю. Як і редакція «Стрільця» сто років тому, так і ми сьогодні сподіваємося, що «мусить Україна перейти через вогонь очищення і ми віримо, що в нім не згорить наша ідея, а вийде ще сильніша!» (На переломі подій. Ч. 8), і що невдовзі зможемо підняти «вгору гордий наш синьо-жовтий прапор, і кріпко в руці держати кріс!» (ч. 34).

Література

1. Боберський І. Щоденник. 1918–1919 рр. / упоряд. о. Юрій Мицик. Київ, 2003. 260 с.
2. Вовк Н. С. Оцифровані періодичні видання ЗУНР як історичне джерело. *Historical and cultural studies*. 2016. Vol. 3. Num. 1. P. 31–35.
3. Горевалов С. І. Військова преса Української галицької армії та соціальні процеси суспільства. *Світ соціальних комунікацій*. Київ, 2011. Т. 1. С. 119–122.
4. Губа П. Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1817–1920 рр.: автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.06. Київ, 2007. 43 с.
5. Кобута Л. Пресові видання ЗУНР: специфіка функціонування та ідеологія змістового наповнення. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. № 18. С. 644–651.

6. Комариця М. Міст понад Збручем: Велика Злука у пресі Української Народної Республіки. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2020. Вип. 10(28). С. 126–146. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-9](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-9).

7. Кость С. Військова преса ЗУНР. *Вісник Львівського університету*. Сер. Журналістика. Львів, 2018. Вип. 44. С. 12–21. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2018.44.9327>.

8. Крупський І., Малик Я. Галицьке стрілецьтво та його преса в боротьбі за українську державність. Львів, 1994. 133 с.

9. Кулеша Н. «Ukrainische Korrespondenz» (Відень, 1917–1918) про Українську революцію: джерела інформації і специфіка контенту. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2020. Вип. 10(28). С. 146–164. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-10](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-10).

10. Левицький О. Пропаганда й преса. Українська Галицька Армія: У 49-річчя її участі у Визвольних Змаганнях (Матеріяли до історії). Вінніпег, 1958. С. 325–333.

11. Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з Української Революції. Відень, 1920. 346 с.

12. Наконечна З. Особливості функціонування «першої часописі в Золочеві» «Золочівське Слово» (1918—1919). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2020. Вип. 10(28). С. 14–22. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-2](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-2).

13. Пачовський В. З історії Пресової Кватири УГА. *Український Ски-талець*. 1923. Ч. 15(37). С. 6–8.

14. Роздольська І. Літературна тема часопису «Стрілець»: штрихи до сильвети покоління. *Studia Methodologica*. Тернопіль; Кельце, 2019. Вип. 49. С. 4–18.

15. Сегеда С. П. Створення та розвиток української військової преси (XX – початок XXI століття). Рівне, 2012. 504 с.

16. Сегеда С. П. Формування типу військового видання в процесі українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець»): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ, 1999. 19 с.

17. Футулуйчук В. Українська Галицька армія: військово-патріотичне виховання та вишкіл (1918–1920) [Ukrainian Galician Army: military-patriotic education and training (1918–1920)]. Донецьк, 2000. URL: <http://www.ukrlit.net/lib/futuluychuk/2.html> (дата звернення: 10.05.2018).

18. Хімяк О. Українська преса другої половини XIX – початку XX ст. як чинник формування національної свідомості українців Галичини: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2006. 18 с.

References

1. Boberskyi, I. (2003). Shchodennyk. 1918–1919 rr. [Diary. 1918–1919], uporiad. o. Yuriy Mytsyk, Kyiv, 2003, 260 (in Ukr.).
2. Vovk, N. S. (2016). Otsyfrovani periodychni vydannia ZUNR yak istorychne dzherelo [Digitized periodicals of ZUNR as a historical source], *Historical and cultural studies*, (3), (1), 31–35. Retrived from http://nbuv.gov.ua/UJRN/hcs_2016_3_1_8 (in Ukr.)
3. Horevalov, S. I. (2011). Viyskova presa Ukrainskoi halytskoi armii ta sotsialni protsesy suspilstva [Military press of the Ukrainian Galician Army and social processes of society], *Svit sotsialnykh komunikatsiy*, Kyiv, (1), 119–122 (in Ukr.).
4. Huba, P. (2007). Periodychna presa yak dzherelo doslidzhennia ukrainskoho derzhavotvorchoho protsesu 1817–1920 rr. [The periodical press as a source of research into the Ukrainian state-building process of 1817–1920]: avtoref. dys. ... d-ra ist. nauk: 07.00.06, Kyiv, 43 (in Ukr.).
5. Kobuta, L. (2009). Presovi vydannia ZUNR: spetsyfika funktsionuvannia ta ideolohiya zmistovoho napovnennia [ZUNR press publications: specifics of functioning and ideology of content], *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, (18), 644–651. Retrived from <http://hdl.handle.net/123456789/7006> (in Ukr.).
6. Komarytsia, M. (2020). Mist ponad Zbruchem: Velyka Zluka u presi Ukrainskoi Narodnoi Respubliky [Bridge over Zbruch: Velyka Zluka in the press of the Ukrainian People's Republic], *Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (10(28)), 126–146. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-9](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-9) (in Ukr.).
7. Kost, S. (2018). Viyskova presa ZUNR [Military press of ZUNR], *Visnyk Lvivskoho universytetu*, Ser. Zhurnalistyka, Lviv, (44), 12–21. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2018.44.9327> (in Ukr.).
8. Krupskyi, I., Malyk, Ya. (1994). Halytske striletstvo ta yoho presa v borotbi za ukrainsku derzhavnist [Galician Sich Riflemen and their press in the struggle for Ukrainian statehood], Lviv, 133 (in Ukr.).
9. Kulesha, N. (2020). «Ukrainische Korrespondenz» (Viden, 1917–1918) pro Ukrainku revoliutsiyu: dzherela informatsii i spetsyfika kontentu [Ukrainische Korrespondenz (Vienna, 1917–1918) about the Ukrainian Revolution: sources of information and content specificity], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (10(28)), 146–164. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-10](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-10) (in Ukr.).
10. Levytskyi, O. (1958). Propaganda i presa. Ukrainska Halytska Armiya: U 49-richchia yihi uchasty u Vyzvolnykh Zmahanniakh (Materiyaly do istoriyi) [Propaganda and the press. Ukrainian Galician Army: On the 49th anniversary of its participation in the Liberation Struggle (Materials for history)], Vinnipeg, 325–333 (in Ukr.).
11. Nazaruk, O. (1920). Rik na Velykiy Ukraini. Konspekt spomyniv z Ukrainskoi Revoliutsii [A year in Greater Ukraine. Synopsis of memories from the Ukrainian Revolution], Viden, 346 (in Ukr.).

12. Nakonechna, Z. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannia «pershoi chasopysi v Zolochievi» «Zolochivske Slovo» (1918–1919) [Features of the functioning of the «first magazine in Zolochiv» *Zolochivske Slovo* (1918–1919)], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (10(28), 14–22. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-2](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-2) (in Ukr.).

13. Pachovskyi, V. (1923). Z istoriyi Presovoi Kvatyry UHA [From the history of the Press Apartment of the UGA], *Ukrainskyi Skytalets*, (15(37), 6–8 (in Ukr.).

14. Rozdolska, I. (2019). Literaturna tema chasopysu «Strilets»: shtrykhy do sylvety pokolinnia [Literary theme of the magazine *Strilets*: touches to the sylvete of the generation], *Studia Methodologica*, Ternopil; Kieltsse, (49), 4–18. DOI: <https://doi.org/10.25128/2304-1222.19.49.01> (in Ukr.).

15. Seheda, S. P. (2012). Stvorennia ta rozvytok ukrainskoi viyskovoi presy (XX – pochatok XXI stolittia) [Creation and development of the Ukrainian military press (20th – early 21st century)], Rivne, 504 (in Ukr.).

16. Seheda, S. P. (1999). Formuvannia typu viyskovoho vydannia v protsesi Ukrainskoho derzhavotvorennia 1917–1920 rr. (za materialamy chasopysu «Strilets») [The formation of the type of military publication in the process of Ukrainian state formation in 1917–1920 (based on the materials of the magazine *Strilets*)]: avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.01.08, Kyiv, 19 (in Ukr.).

17. Futuluychuk, V. (2000). Ukrainska Halytska armiya: viyskovo-patriotychno vykhovannia ta vyshkil (1918–1920), Donetsk. Retrived from <http://www.ukrlit.net/lib/futuluychuk/2.html> (date of application 10.05.2018) (in Ukr.).

18. Khimiak, O. Ukrainska presa druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. yak chynnyk formuvannia natsionalnoi svidomosti ukrainsiv Halychyny [The Ukrainian press of the second half of the 19th and early 20th centuries as a factor in the formation of the national consciousness of the Ukrainians of Galicia]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Lviv, 2006. 18 (in Ukr.).

Oksana Sereda

Candidate of Social Communications
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

«LET IRON AND BLOOD JUDGE US!»: THE THE RELEVANCE OF THE «STRILETS» NEWSPAPER'S (1919) PROBLEMS

The history of creation and peculiarities of functioning have been studied, the thematic dominants of the front-line magazine «Strilets» have been emphasized, the editorial office of which often changed its location (according to the deployment of the Ukrainian

army). The geography of the publication has been clarified: Ternopil–Stanislaviv–Stryi–Zalishchyki–Kamyanets–Podilskyi–Borshchiv–Kamyanets–Podilskyi, and it has been also examined that for some time the newspaper was published under the changed name «Ukrainskyi Strilets». The relevance of the topic of the article has been substantiated – it proves the congruence of the topics and problems voiced by the magazine’s authors a hundred years ago with the dramatic realities of the modern Russian-Ukrainian war. The state of scientific development of the researched topic in modern journalism has been highlighted.

Based on the analysis of the publications, the purpose of the press was revealed, which was primarily to deepen the national consciousness of Ukrainians during the war and to strengthen the authority of the Ukrainian army. Attention was paid to internal editorial aspects of the functioning of «Strilets», the circumstances of the change of editor-in-chief of the publication were disclosed. The most active authors of the newspaper were identified, their pseudonyms and cryptonyms were named.

The main topics that most often worried the authors of the magazine are highlighted, including: the language issue that is still relevant today, in particular the need to nurture the native language and overcome the linguistic inferiority complex; the construction of an independent Ukrainian state and the unification of all Ukrainian lands from the Syan to the Don; combat achievements of the Ukrainian Galician Army (UGA); memories of the participants in the war events of 1918–1919, biographies of the heads of the UGA, etc.

It is shown that thanks to a well-thought-out editorial policy and a well-chosen authorship, «Strilets» was supported by the military leadership and was popular among soldiers. It was found out that many problems that were raised in the military press a hundred years ago remain relevant to this day – Ukrainians are once again defending the independence of their state by military means.

Key words: «Strilets» newspaper, army, Ukrainian state, editorial office, publication.

Ольга Терещук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1469-5742>

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
otereshchuk@ukr.net

УДК 070(477.85-25)"1928/1940":792(477.85)

**СПЕЦИФІКА ВІДОБРАЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО ЖИТТЯ
ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ НА СТОРІНКАХ ЩОДЕННИКА
«ЧАС» (ЧЕРНІВЦІ, 1928–1940 рр.).**

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-13>

На прикладі чернівецького щоденника досліджено особливості висвітлення театральної тематики на сторінках буковинської преси міжвоєнного періоду. Проаналізовано загальні тенденції та жанри, до яких найчастіше зверталися автори цих публікацій. Відстежено основні теми, що розкривали специфіку тогочасного театрального руху на Буковині. Визначено коло авторів театрально-критичних публікацій. З'ясовано, яким саме проблемам театру приділялося більше уваги, особливо виокремлюються статті, що стосуються об'єднанню українських чернівецьких театральних труп в один репрезентативний національний театр, модернізації репертуару театру. Серед жанрового різноманіття переважає рецензія.

Ключові слова: театральна тематика, газета «Час», Північна Буковина, «Український театр» у Чернівцях, театральна трупа, театральна рецензія.

Постановка проблеми. Українська преса Північної Буковини міжвоєнного двадцятиліття залишається об'єктом уваги сучасних науковців. «Для Буковини даний період ХХ ст. характеризувався обмеженням прав у політичному та культурному житті національних меншин з тимчасовим послабленням наприкінці 20-х років і відновленням тиску на меншини в середині 30-х років» [3, с. 5]. За таких обставин політичні та культурні представники українського суспільства змушені були об'єднуватися у боротьбі за збереження свого національного та культурного характеру. Преса разом із театром відігравала неабияку роль у формуванні та збереженні національної самосвідомості українського

населення Північної Буковини, Бессарабії. «Мистецькі, культурні надбання народу викликають у людині почуття національної свідомості, ідентичності, гордості» [4], тому «обидві конкуруючі сторони повністю здавали собі справу з важливості культурного розвитку для кожної нації» [2, с. 354].

В умовах стану облоги, королівської диктатури буковинські українці все ж творили та розвивали національну культуру. В цей період у Чернівцях засновуються нові театральні колективи, що діють як самостійні одиниці чи працюють як секції при певних просвітньо-культурних товариствах, активно розвивається український аматорський театральний рух на провінції. З огляду на це наявність публікацій театральної тематики у друкованих органах була неминучою. Українська регіональна преса Північної Буковини виступала важливим чинником культурного розвитку, виконувала роль транслятора культури і театрального мистецтва зокрема.

Оскільки жодного спеціалізованого театрального видання на Північній Буковині не видавалося, театральна тематика займала помітне місце на сторінках суспільно-політичних видань. Актуальність теми зумовлена недослідженістю питання специфіки висвітлення означеної тематики на сторінках періодичних видань Північної Буковини 20–30-х рр. ХХ ст., зокрема чернівецького щоденника «Час».

Мета статті – дослідити особливості висвітлення театральної тематики чернівецькою щоденною газетою «Час», систематизувати публікації означеного змісту, визначити основні жанри і з'ясувати основні тенденції та проблеми подання інформації, а також визначити коло авторів театральнокритичних публікацій.

Об'єктом дослідження виступає театральна тематика на сторінках газети «Час», а *предметом* – засоби її вираження (статті, рецензії, замітки, дописи, повідомлення, реклама тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема висвітлення театральної тематики на сторінках українських періодичних видань Північної Буковини міжвоєнної доби досі залишається уповні не дослідженою. Деякі відомості про значення театральної тематики на сторінках буковинської преси знаходимо в монографії М. Романюка [6], статті Т. Сулятицького [8]. Ці науковці розглядали пресу як джерело до історії Буковини, зокрема українського театру на її теренах. Сьогодні дослідники виділяють

означену тематику як один із маркерів формування національної соборності та єдності на шпальтах української періодики Північної Буковини першої половини ХХ ст. [5; 9].

Методи дослідження. Основним методом нашого дослідження є якісний контент-аналіз. Описовий метод дозволив відбрати публікації та класифікувати їх. За допомогою системного підходу виявлені тенденції, що стосуються особливостей подання інформації. Розкриття псевдонімів та уточнення авторства публікацій потребувало застосування біографічного методу.

Виклад основного матеріалу. Щоденна суспільно-політична газета «Час», яка виходила у Чернівцях упродовж 1928–1940 рр., інформувала «про всі події у світі, державі й краю», виступала «оборонцем національних прав» та «дзеркалом народнього життя-буття» буковинських українців, а також висвітлювала український громадсько-культурний рух поза межами краю (Наше завдання. 1928. Ч.1; З Новим Роком! 1929. Ч. 74). «Ключовим поняттям у редакційній політиці “Часу” була ідея єдності», консолідації всіх українських сил заради збереження та розвитку своєї самобутності на шляху до великої мети [9, с. 74]. На шпальтах часопису порушувалися питання освіти, економіки, захисту прав буковинських українців, релігійні питання, а також висвітлювалися проблеми культури, зокрема українського театру.

Театральна тематика представлена у різних публіцистичних жанрах (інформаційних, аналітичних), зокрема таких як: проблемна стаття, рецензія, замітка, анонс, повідомлення, у яких розміщено відомості про репертуар та гастролі українських театральних труп, бенефіси видатних акторів, огляди вистав, розглядалися злободенні проблеми українського театру.

Зазвичай театральним показам передували анонси в щоденнику. Театральні афіші друкувалися на різних сторінках номера, в рамках, виділялися різними шрифтами. У цих лаконічних публікаціях вказувалися дата, місце показу, вартість квитка, великим жирним шрифтом акцентувалася назва п'єси. Інший тип пресанонсу – повідомлення ширшого змісту, в якому зазначені найцікавіші моменти майбутньої вистави: виконавці головних ролей, прізвище режисера, короткий зміст п'єси, а також звернення до населення підтримати ту чи іншу трупу, відвідавши виставу. Інколи такі повідомлення доповнювалися коментарями, в яких рекламована вистава розглядалася з позиції мистецької

і соціальної значущості, як-от: «В неділю, дня 16 ц. м. відіграє драматична секція музичного т-ва “Буковинський Кобзар” народню оперету “О й н е х о д и Г р и ц ю” М. Старицького. Це одна з найкращих народніх оперет, що має велике етнографічне значіння й віддає дуже вірно народній побут в часі Різдва й Нового Року. Тому вона ніколи не старіється й все є повна чару й краси. Саме тепер, коли модернізм захоплює й наше село й по трохи забуваються наші гарні народні звичаї, є добре, коли українська публіка має нагоду хоч в театрі побачити їх і відчути красу нашого народнього побуту і вслухатися в милозвучність української пісні. Управа секції переконана, що українська публіка покаже, що вона вміє оцінити українську народню культуру й сяля буде битком переповнена. Тепер на загал світ починає більше цікавитися саме народніми штуками. Всі народи їх плекають, всюди вони в найбільшому поважанні. Українська суспільносте! Покажи, що й Ти йдеш з духом часу! Покажи, що Тобі дорога народня культура! Прийди численно на обидві виставі, так полудневу, як і вечірню! Підопри так матеріально, як і морально наших артистів своєю присутністю! Наше міщанство мусить показати свою свідомість! В неділю дайте доказ цього!» (З Театру. 1938. Ч. 2643).

Найбільш поширеним аналітичним жанром, яким послуговувалися редакція й співробітники для висвітлення українського театрального життя краю, була рецензія. Автори цих публікацій здебільшого оцінювали виконавський рівень акторів, хору чи оркестру (за наявності), роботу режисерів (рідше – художників-декораторів, костюмерів), відкривали нові імена, вказували на недоліки чи, навпаки, хвалили вистави, висловлювали свої побажання, давали рекомендації. Дехто розкривав основну ідею п'єси, оцінював реакцію публіки.

У театральному спектаклі рецензентів цікавила насамперед акторська майстерність. Вагоме місце у рецензії займала характеристика «рухів», міміки, сценічної мови (темп, виразність, чистота мовлення), вокальних даних артистів. Автори завжди виділяли вдалі та невдалі у виконавському плані фрагменти: «Лаври вечора належаться очевидно пані Вірі Радзівській, в якій не тільки безперечний сценічний талан, але й глибоко продумана гра, гарний милозвучний голос і прекрасна вимова... Знаменитим у ролі жандармського полковника був С. Терлецький, хоч і старий артист, дає часом привід до розчарування. У ролі любовника

приміром, в народніх штуках, часом неможливий. Та цим разом вивязався із своєї досить трудної ролі бездоганно і ділив успіх з панею Радзівєвською. Пан Живко в ролі революціонера був добрий та мусить більше уваги звертати на вимову, бо мішання “черновецького жаргону” подекуди разить» (–к. Українська Театральна Студія. 1931.Ч. 949).

Потужне враження на глядача зробила вистава «Ой не ходи Грицю...». Рецензент відзначив майстерну роботу В. Чупки над розкриттям характеру персонажа: «Та мабуть ніхто не всилі так перейнятися й так сатанічно віддати ролю Хоми, як п. Чупка. Наболіло викривлені уста гидкого типа, цинічне мацання бороди, яке дихає ненавистю, злобою до цілого світу, ненависна, огірчена, самолюбна пика...» (Ой не ходи Грицю... 1938. Ч. 2665).

Часто у рецензіях автори не лише давали оцінку певній виставі, а й аналізували значення театру для українства як поневоленої нації, закликали до об'єднання театральних труп, давали певні поради, наголошували на жертовній праці театральних діячів, акторів, які нехтували своїми власними інтересами, часто перебиваючись у злиднях, служили національній справі: «До театру йдемо... в святочному вбранню і душевнім настрою все одно чи це би була опера в столиці, чи делетанське представлення аматорського кружка в місточку, чи на селі. Дальше театр це живе слово і жива дія, що крізь них йде ідея чи то на тлі соціально-громадським, чи національно-політичним, просвітнім чи економічним» (Корниляк Волод. Театр на селі. 1929. Ч. 194); «Про значіння театру нема двояких думок. Він становить святиню краси, ублагороднювання, усвідомлювання. Театральні представлення ділають двома прикметами, що в вихованню найвище ціняться, це є: подають поучування в приємній, захоплючій формі... У сіре життя, повне духоубійчих прикростей, укидує театральна дружина жмут яскравого світла радості й вищих почувань» (Бордейний Іван. Український Черновецький Театер у Басарабії. 1931.Ч. 908); «Вашківські члени Драмкружка, це не буденні люди а ідеалісти, котрі буквально всьо посвячують і складають на національний жертвенник. Панам Гарасови Ник. І Івасюкови лежать діти хворі в гарячці а батьки відриваються із болючим серцем від своїх одиначків і біжуть на сцену бо... це національний жертвенник» (Гість. Театральне представлення. 1930. Ч. 461); «Тиняється ця горстка ідейних людей нашою провінцією, місточками і

селами, розносить рідне слово, підбадьорює, – хоч і сама горює в недостатках, хоч і сама відчуває в першій мірі тяжку матеріальну кризу» (Карбулицький Лярій. Гостина «Українського театру» в Станівцях. 1929. Ч. 842).

Ознайомлення з рецензіями давало змогу читачам обрати виставу для перегляду, замислитись над проблемами, які порушуються в ній, дізнатися цікаві факти про склад трупі, сценічні декорації тощо. Ці публікації не лише інформували про мистецький захід, а й виконували виховну функцію, адже формували смаки читачів, спонукали підтримувати своє, українське.

Рецензії вміщувалися під рубриками: «З культурно-просвітнього руху», «Театр» («Театер»), «З театру», «З театрального руху», «З українського театру», «Театер і Штука», а також не входили до жодних рубрик (заголовком слугували назви п'єс). Під рубриками «Новини», «Дописи» надруковано інформацію про аматорський театральний рух, повідомлення про гастролі.

Варто зауважити, що автори театральних рецензій часто змінювалися, підписувалися псевдонімами та криптонімами (Гість, ДеКа, Критик, ОМО, Очевидець, Присутний, А. К., Л. Р.), подекуди дописувач залишався анонімним.

Зазвичай відгуки писали літератори, публіцисти, зрідка – редактори чи політики, діячі культури, дописувачі з провінції, які бажали поділитися своїми враженнями від побаченого театрального дійства.

Традиція «постійного критика» впродовж певного часу спостерігається рідко, проте вона існувала певний час. Зокрема, у 1931 р. велика кількість рецензій належать перу І. А. Луговця, у 1935 р. постійним рецензентом виступав О. Шевчукевич, у 1939 р. рубрику «Театер» вів А. О. Д. (Антон О. Довганчук).

Найбільш активними рецензентами виступали: С. Довганчук, І. Карбулицький, І. А. Луговець, Л. Романовський, С. Степ (справж.: Василь Степанюк), О. Шевчукевич, І. Шпилька (справж.: Святослав Лакуста). Варто відзначити також Дмитра Геродота (справж.: Дмитро Івашина), В. Залозецького, Ореста Князького, Ю. Сербенюка, О. Шипинського (справж.: Орест Масикевич) та ін. [1].

Серед авторів цього жанру був і лідер націоналістичного руху на Буковині Денис Квітковський, який друкував свої рецензії на театральні вистави у 1929–1930-ті рр. під псевдонімом Д. Квітка.

Критик прорецензував кілька вистав аматорських гуртків. Його оцінка була об'єктивною, а критика мала доброзичливий характер. Навіть вказуючи на недоліки, він тут же давав рекомендації, як їх виправити, підкреслював вдалі моменти, завершував рецензію позитивними побажаннями. Декому не подобалась його прямолінійність, йому робили неприємні закиди щодо «строкої критики» (Соловій В. Відповідь на рецензію театральної вистави на Калічанці. 1929. Ч. 328.). Однак Квітковський, не втрачаючи віри, «що кілька правдивих і щирих заміток – сказаних рідним рідньому – не знеохотять аматорів до дальшої праці, а тим більше, збудять у них амбіцію на слідуючий раз вийти ліпше й досконаліше», продовжував «показувати правдиву дорогу» театралам-початківцям. «Коли я можу дещо направити, сповняю свій громадянський обов'язок», – писав рецензент (Квітка Д. Театральна вистава в Садагурі. 1930. Ч. 370).

Квітковський дуже уважно оцінював гру акторів, вказував на сильні та слабкі сторони виконавців. Його критика стосувалася сценічного руху, відчуття артистом своєї ролі: «Через брак природности – природних рухів (а ці рухи, міміка були дуже мало розвинені), брак природного тону в бесіді, сцени найбільше трагічні, виходили так комічно, що публіка заливалася здоровим сміхом»; «А було-б багато гарніше, як-би кождий старався перенестись в душу й положення особи, котру представляє й старався природним своїм голосом висказати те, що й як би він повівся в таких хвилинах із свого життя» (Квітка Д. Театральна вистава в Василеві. 1929. Ч. 246). Його зауваження стосуються також поведінки публіки: запізнення, розмов під час представлення.

Д. Квітковський вказував на суспільно-політичне, виховне значення театральних вистав, акцентував на потребі вибору відповідних п'єс для кожної окремої суспільної групи публіки (сільської, для передмістя, міської): «Що до вибрання театрального матеріалу, то й тут можна дещо сказати. Комедійки, як “Сватання в нецьках”, “Жартівниця” й “Адамові сльози” не дуже-то відповідають Калічанці. Тут думаю моглоб відогратися щось тящого, серйозніщого, з національною закраскою, бо перше артисти є більше вишколені, як звичайні сільські аматори, а друге публіка на передмістях має більше вироблений смак до театру. Завданням театральних вистав на передмістях є в першій мірі будити національну свідомість, розпалювати горячу любов

до всього, що носить марку “Українське”». На селі ж автор радить ставити «лише легенькі комедії», «в першу чергу виробляти смак до театру, потім аж будити національну свідомість» (Квітка Д. Театральна вистава в Калічанці. 1929. Ч. 323). «Театер, аматорські представлення для наших селян, це найголовніший фактор нашого культурного і національного розвитку», – наголошує Д. Квітка у рецензії «Театральна вистава у Чункові» (1929. Ч. 252).

Варто відзначити, що аматорський театральний рух, який активно розвивався на Буковині у 1920–1930-х рр., широко представлений у рецензіях емоційного та відвертого характеру, які надсилали до газети дописувачі-глядачі з різних куточків краю. Ці публікації виражають індивідуальне ставлення і враження авторів від побаченого на сцені. Критика стосувалася й публіки, поведінки людей у залі, пасивності інтелігенції. (Присутний. Театральна вистава в Іспасі. 1933. Ч. 1234). У дописах підкреслювалася жертвовність організаторів таких гуртків, які витрачали свій час, вкладали кошти, добивалися дозволів тощо. Значна увага у їх роботі приділяється пошуку талановитої молоді, розвитку творчого потенціалу, вдосконаленню виконавської майстерності.

Радо віталися на сторінках щоденника прояви дитячого аматорського театру (Т. О. Свято Шевченківське і Діточий театр «В чужім пір’ю» в Вижниці. 1932. Ч. 1078). Це були повністю позитивні відгуки, підбадьорливі та заохочуючі: «Малі актори-аматори... вивязалися з своїх роль, як на перший раз, знаменито: їх гра була природна й свобідна...» (Г-к. Бунт ляльок. 1937. Ч. 2396). У статтях про виховання дітей на провінції підкреслено роль театру як одного із чинників національного виховання (С. П. Ще про виховання. Жіноче діло. 1929. Ч. 16).

Знаковою подією в тогочасному українському театральному житті Буковини було театралізоване свято з нагоди двадцятиліття смерті Івана Франка, яке влаштувало товариство «Чорноморе» «в салі Народнього Дому» у червні 1936 р. (О. Д. Свято в честь Івана Франка. 1936. Ч. 2177). За оформлення дійства відповідала художник-декоратор (Королівського театру в Бухаресті) Наталія Геркен-Русова. Витворені нею паперові костюми для інсценізацій Франкових творів зробили фурор серед чернівецької публіки. Ідейниця мистецтва під гаслом «Arms – arma pro patria» – «Мистецтво – зброя за Батьківщину!» (книгу вона напише згодом, у 1939 р., – п. н. «Героїчний театр», Лондон, 1957) не

лише продемонструвала нові авангардні пошуки у сценографії, а й виголосила промову про значення мистецтва в житті нації: «Нам треба мистецтва, може ще більше як іншим народам, але не “мистецтва для мистецтва” (l’art pour l’art) тільки мистецтва для ціли – в о й о в н и ч о г о м и с т е ц т в а. Це повинні ми собі добре і раз на завсіди запам’ятати!». Саме ці слова акцентував автор рецензії-огляду «Свято в честь Івана Франка» О. Д., адже зміст «докладу» п. Геркен-Русової відповідав вимогам часу і становищу українців у Румунії (й не тільки).

У цьому ж числі рецензії передувала пізнавальна стаття Х. Б. «Театр інсценізацій (Паперові інсценізації)». Автор фрагментарно ознайомив буковинського читача з історією театрального костюма та з тогочасними тенденціями європейської театральної культури, зразками якої були модерні костюми, декорації п. Н. Геркен-Русової, підкреслює головну ідею її творчості – «мистецтво-зброя». Ці матеріали свідчать про те, що редакція дуже ретельно добирала матеріал для публікацій та сприяла популяризації культури, підносила мистецький рівень українського загалу.

Варто зауважити, що рецензенти щоденника не тільки відзначали «глибоке мистецьке знання» та «розмах артистичної індивідуальності і таланту» Н. Геркен-Русової, а й підкреслювали реакцію публіки на модерні спектаклі, особливо глядачів інших національностей: «Чужинці мали задоволення і лише були трохи здивовані, що цілий спектакль переведено у цілком західноєвропейським стилі, але виразно як національне мистецтво. Від них, чужинців, було чути слова: “Нарешті ми бачимо на чернівецькій сцені “Європу” і “видно, що всім керувала свідома рука великого патріота”» (Завваги і вражіння з «4-ох пір Року». 1938. Ч. 2208, 2209).

«Час» не обмежувався публікацією лише хронікальних повідомлень та рецензій. Редакція друкувала пізнавальні статті, як-от: «Театр на Україні» (Додаток до 100 числа «Часу». 1929); В. Королів-Старий «На світанку нашого театру (славній пам’яті М. Л. Кропивницького)» (1931. Ч. 696); «Дещо з історії нашого театру в Галичині та на Буковині (Bucovina)» (1937. Ч. 2374–2376), «Дещо про ляльковий театр, або 1 – по нашому – «вертеп» та «вертепну драму» (1938. Ч. 2734, 2735).

На увагу заслуговують статті, у яких розглядалися актуальні тогочасні проблеми сценічного мистецтва на Буковині, дискусії

про єдиний український театр у краї, питання виховання актора, сценічної мови, накопичення реквізиту, культури публіки, аудиторії, підтримки українською інтелігенцією свого театру та багато інших.

Значний пласт театральних публікацій присвячено ідеї єдиного репрезентативного українського театру на теренах Буковини, яку підтримували багато авторів щоденника протягом тривалого часу (Управа Українського Театру в Чернівцях. 1932. Ч. 1090; Л. Р. Справа українського театру на Буковині. 1933. Ч. 1391; Українець з провінції. У справі українського театру. 1933. Ч. 1230; ОМО. Український театр в Чернівцях. 1933. Ч. 1478). Українська суспільність висувала претензії керівникам, представникам театральних колективів, а преса виступала майданчиком для обговорень цього питання (До українського громадянства в справі українського театру. 1932. Ч. 1043; Розбудова Українського театру в Румунії. 1932. Ч. 1048; Дудич Іван. В справі українського театру. 1933. Ч. 1489). Автори наголошували, що співпраця труп сприятиме розвитку українського театру на Буковині. Не лише активна інтелігенція виступала на сторінках газети за об'єднання театральних труп в одну, а й дописувачі з провінції: «Одну українську трупу в Чернівцях зі справді вартісних українських елементів утворити та вдержати при допомозі провінції зможемо. ...Це є справа досить пекуча і вирішити її треба як найскорше» (Ділетант. Пора зробити з цим порядок. 1929. Ч. 289). Вважаємо, що така вимога суспільства суттєво впливала на об'єднання у 1928 р. і 1934 р., двох провідних театральних труп С. Терлецького та І. Дутки в один сильний Народний театр [7]. Поціновувачі театрального мистецтва одразу ж відзначали підвищення мистецького рівня вистав об'єданого театру, роботу режисерів з акторами над розкриттям характеру героїв тощо. Оцінюючи переваги нового об'єданого творчого колективу, один з дописувачів зазначив, що вже від першої вистави об'єданого театру «новим життям повіяло зі сцени» (Вижницький. Реорганізація українського театру на Буковині. 1929. Ч. 325).

Питання репертуарної складової було надзвичайно актуальне. Тема напрямів репертуарної політики українського театру на Буковині часом розгорталась у дискусію між прихильниками «модерних штук» та драматичних творів побутового характеру. До прикладу: Р. Дудинський вказував, що театральний репертуар

«цілком не відповідає вимогам часу!», наполягав обирати п'єси «з національного життя» (Наш театр. 1935. Ч. 1806). В. С., вступивши у полеміку з Р. Дудинським, зазначав: «Годі годувати публику одним Старицьким. Проїдається. І годі апелювати тільки до почуття обов'язку публики» (Ще про театр. 1935. Ч. 1812).

Багато авторів вказували на потребу змін у розвитку сценічного мистецтва, радили вдаватися до драматургії новітніх українських авторів, а з європейських – вибирати з-поза кола представників народів-поневолювачів (Б. Г. До статті «З театру» 1931.Ч. 784). У газетних публікаціях молодші вимагали динамічності, рішучості, старші були опановані більше сентиментом. Проте обидві сторони сповідували національну ідеологію. Завдання театру вбачали у пробудженні почуття та уяви театральних глядачів, та зв'язку з рідною землею, усім українським народом, з минулим та майбутнім.

Подекуди редакція містила свої зауваги під публікаціями, як-от: «При цій нагоді звертаємо увагу всіх наших театральних гуртків, щоб можливості вибирали для вистав штуки змістовні, сильні й головно відповідні духові нашого часу. Вони повинні публику вчити й виховувати. Для цього надаються в першу чергу новіші штуки» (Довганчук С. Безталанна Тобілевича. 1936 Ч. 2183.). Одним із ключових питань театральної тематики було питання майстерності актора, яке розглядалося не лише у рецензіях, а й у статтях. Провідною думкою цих публікацій виступає судження, що «артист – творець має втілювати в собі прикмети, ідеали й вікову тугу цілої своєї раси. Він має бути її виразником. Він має бути тим, що творить, що з хаосу вибирає найцінніше й перетворює його духову цінність. Митець – орач і сіяч» (ДеКа. Мистецтво для мистецтва? 1935. Ч. 1944).

Проблема фаховості театральних діячів широко відображалася на сторінках видання. Вирішення питання мистецької освіти взяло на себе товариство «Буковинський Кобзар», яким було організовано у 1932 р. навчальні курси п. н. «Музична і драматична школа». Газета активно закликала молодь скористатися такою можливістю, інформувала про структуру і програми навчання. Цікаво: програму драматичного відділу склали такі дисципліни: «1. Курс деклямації і рецітації (теорія і практика); 2. Рух на сцені і рухи тіла (жест і міміка); 3. Мова; 4. Історія літератури; 5. Історія мистецтва і інші дотичні предмети». Також до навчальної програми був включений

предмет нового виду мистецтва – евритмія (Муз. і драм. Школа укр. Муз спів. Тов. «Бук. Кобзар» в Чернівцях. 1932. Ч. 1127).

На сторінках щоденника також звучав голос представників театру. Про добру освіту акторів, режисерів та виховні функції театру, який пропагує живе слово, формує смаки, ознайомлює з мистецтвом, йшлося у статті «Театер у нас, – а театр у других» визначного актора та режисера Буковини Василя Чупки (1934. Ч. 1519).

Трапляється у щоденнику жанр творчого портрета. Зокрема, про творчий успіх провідного буковинського актора С. Терлецького повідомляють статті С. Пігуляка «Запорожець за Дунаєм (з приводу 25-літнього ювілею С. Терлецького)» (1935. Ч. 1858) та редакційна – «Ювілей артиста Сидора Терлецького» (1935. Ч. 1862). Мало місце й інтерв'ю С. Терлецького (Бенефіс Сидіра Терлецького. 1932. Ч. 1041). Часто портрети українських театральних діячів містили біографічні елементи, ознайомлювали читача з творчою діяльністю, а також виступали частиною анонсованої вистави: «Пращальний виступ п-і Сологуб-Подзімек» (1930. Ч. 371); Іванна Біберовичева (1937. Ч. 2976); «Бенефіс Івана Дудича (З нагоди 20-ліття на сцені)» (1937. Ч. 2630).

Варто зазначити, що публікації театральної тематики мали пропагандистсько-просвітницьку мету. Ідеологічне забарвлення простежується і в аналітичних жанрах, і у багатьох анонсах, повідомленнях, звітах. Автори закликали українське населення до консолідації та активності: «У злуці сила й піднесення, в розлуці слабкість і упадок. Це мусять зрозуміти всі й спільними силами прямувати до спільної мети. Організованість, єдність у думках, ділах і меті всіх верств нашого народу, це та найгірніша гармата, котрою ми розібемо ворожі мури й станемо господарями у власній хаті. Працюймо в цім напрямі!» (Квітка Д. Невольник у Жадові. 1930. Ч. 1138.). Часопис обстоював ідею соборності, постійно тримав у центрі уваги події театрального мистецтва на українських землях, особливо у радянській Україні, а також українських громад поза етнічними кордонами.

Сутність театру підноситься як націєзбережний чинник: «Це найкраща національна школа для виховання мас, для вивчення рідної мови, для розвитку любови і патріотичного почуття до свого рідного» (С. Т. Значіння і необхідність укр. театру на Буковині. 1930. Ч. 374). У статтях домінує думка про обов'язкову підтримку й розвиток свого національного

мистецтва, що служить підвалиною незалежності народу і як захист проти румунізації в тогочасних умовах (В. К. Театер – джерело освідомлення. 1933. Ч. 1578; Національний Театер у Чернівцях задумує румунську національну пропаганду серед укр. населення. 1933. Ч. 1307). Пріоритетними функціями театру названо ті, які виконують «перворядне національне завдання»: театр як школа («учителі для аматорських сільських гуртків»), політична пропаганда («будителі національної свідомості в селян»), дипломатична місія («перед чужинцями обороняють політичні домагання української нації») (Задума О. Український Театер в Чернівцях. 1929. Ч. 468).

Редакція постійно наголошувала на необхідності піднесення національної культури, вагомим елементом якої є театр. У 1935 р. у газеті було вміщено розвідку І. Огієнка «Нація й культура», головна думка якої – без власної духовної культури не може бути самостійної нації: «Культура для кожного народу – найперша основа, що на ній він правдиво міцніє й гартується. Сила народу – в силі його культури. З культури народу – однаково якої: матеріальної чи духової – всі судять про зрілість та про міць його. Зрілість культури завжди тягне за собою й загальний зріст народу, збільшує його національну свідомість, гартує витривалість у боротьбі за існування. Національна свідомість, що росте з національної духової культури, це найміцніший ґрунт для самостійного життя народу» (Огієнко І. Нація й культура. 1935. Ч. 2002–2004).

На вагому впливі і значенні театрального мистецтва для збереження ідентичності та культурного розвитку народу наголошували й дописувачі із провінції: «Драматичні вистави й співи хору, це, при сучасному політичному стані, майже єдиний спосіб, яким можемо прилюдно промовляти до душі нашого народу, й до тих чужинців, які мають прилучитися до духової культури й мистецтва. Тому з радістю занотовуємо кожний культурний прояв по наших селах, бо такий прояв є запорукою, що нарід наш не впаде в дикунство, й не буде тинятись сиротою попід чужими тинами» (І. М. Шабо на Акерманщині. 1935. Ч. 2037).

Газета виконувала просвітницько-виховну функцію, формувала духовний потенціал читачів, ознайомлюючи їх з українським театральним рухом на Буковині та за її межами, зосереджуючи увагу на етнічній спільності українського народу.

Висновки. Отже, аналіз публікацій театральної тематики дозволяє стверджувати, що ці матеріали досить повно відображають українське театральне життя Північної Буковини у міжвоєнний період. Це – публікації про процес організації «Українського театру» в Чернівцях у 1920–1930-х рр., визначні постаті театрального мистецтва Буковини, рецензії на вистави. Виокремлюються публікації, що стосуються об'єднання українських чернівецьких театральних труп в один репрезентативний національний театр, модернізації репертуару театру. Пріоритетною функцією театру в суспільстві автори вважали його виховне, пропагандистське значення як у культурній, так і в політичній сфері.

Серед жанрового різноманіття переважає рецензія. Рецензенти оцінювали акторську майстерність, добір репертуару. Серед рецензентів варто виділити Д. Квітковського, театральна критика якого була адресована аматорським театральним трупам, а також публіці: містила цінні поради щодо вибору репертуару та правил етикету у храмі Мельпомени. Основу його рецензій складав всебічний об'єктивний аналіз.

Висвітлення театральної проблематики на шпальтах часопису сприяло ефективній комунікації театральних діячів, публіки, підвищенню культурного рівня, естетичного виховання буковинців, формуванню їх художніх смаків та, врешті, консолідації навколо самотутності України та її культури.

Література

1. Брайлян Н. Приховані імена: словник псевдонімів та криптонімів українських авторів XIX–XXI ст.: рукопис.
2. Буковина. Її минуле і сучасне / за ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. Париж; Філадельфія; Дітройт, 1956. 965 с.
3. Буковина 1918–1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (матеріали і документи) / упорядкув. та ред. С. Д. Осачука. Чернівці: Зелена Буковина, 2005. 326 с.
4. Жулинський М. Духовна єдність України. URL: <https://who-is-who.ua/main/page/nlu10/1/686>.
5. Попович Ю. О. Преса Північної Буковини у формуванні концепції національної соборності (1885–1930-ті рр.): дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики» / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 200 с. URL: <https://chtyvo.org.ua/authors/>

Popovych_Yuliia/Presa_Pivnichnoi_Bukovyny_u_formuvanni_kontseptsii_natsionalnoi_sobornosti_1885-1930-ti_rr/.

6. Романюк М. Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940 рр.). Львів: Фенікс, 2000. 588 с.

7. Руснак В. Нарис історії українського театрального мистецтва на Буковині по 28 червня 1940 року. *Наш Театр*. Книга діячів українського театрального мистецтва. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1975. Т. I. С. 173–200.

8. Сулятицький Т. Газета «Буковина» (1885–1918 рр.) як джерело до історії українського театру. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці, 2008. Вип. 394–398: Слов'янська філологія: зб. наук. пр. на пошану професора Богдана Мельничука з нагоди його 70-річчя. С. 32–38.

9. Терещук О. Газета «Час» (Чернівці, 1928–1940 рр.): національна єдність і долання кордонів. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2021. Вип. 11(29). С. 69–98. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-5](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-5).

References

1. Brailian, N. Prykhovani imena: slovnyk psevdonimiv ta kryptonimiv ukrainskykh avtoriv XIX–XXI st. [Secret names: a dictionary of Ukrainian authors' pseudonyms and cryptonyms of the 19th–21st centuries]: rukopys. (in Ukr.).

2. (1956). Bukovyna. Yii mynule i suchasne [Bukovina – Past and Present], za red. D. Kvitkovskoho, T. Bryndzana & A. Zhukovskoho, Paryzh; Filadelfiia; Ditroit, 965 (in Ukr.).

3. (2005). Bukovyna 1918–1940 rr.: zovnishni vplyvy ta vnutrishnii rozvytok (materialy i dokumenty) [Bukovina 1918–1940: external influences and internal development (Materials and documents)], upor. ta red. S. D. Osachuka; Reziume nim. ta anh. mov., Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 328 (in Ukr.).

4. Zhulynskyi, M. Dukhovna yednist Ukrainy [Spiritual unity of Ukraine]. Retrieved from <https://who-is-who.ua/main/page/nlu10/1/686/> (in Ukr.).

5. Popovych, Yu. O. (2017). Presa Pivnichnoi Bukovyny u formuvanni kontseptsii natsionalnoi sobornosti (1885–1930-ti rr.) [The press of Northern Bukovina in the formation of the concept national unity (1885–1930)]: dys. ... kand. nauk iz sots. komunikatsii: spets. 27.00.04 «Teoriia ta istoriia zhurnalistyky», Chernivetskyi natsionalnyi universytet im. Yuriiia Fedkovycha, Instytut zhurnalistyky Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka, Kyiv, 200 (in Ukr.).

6. Romaniuk, M. (2000). Ukrainaska presa Pivnichnoi Bukovyny yak dzherelo vyvchennia suspilno-politychnoho zhyttia kraiu (1870–1940 rr.) [Ukrainian press of Northern Bukovina as a source of study of socio-political life of the region (1870–1940)], Lviv: Feniks, 588 (in Ukr.).

7. Rusnak, V. (1975). Narys istorii ukrainskoho teatralnogo mystetstva na Bukovyni po 28 chervnia 1940 roku [Essay on the history of Ukrainian theater art in Bukovina until June 28, 1940], *Nash Teatr. Knyha diiachiv ukrainskoho teatralnogo mystetstva*, Niu-York; Paryzh; Sidnei; Toronto, (I), 173–200 (in Ukr.).

8. Suliatytskyi, T. (2008). Hazeta «Bukovyna» (1885–1918 rr.) yak dzherelo do istorii ukrainskoho teatru [The newspaper *Bukovyna* (1885–1918) as a source for the history of Ukrainian theater], *Naukovi visnyk Chernivetskoho universytetu*, Chernivtsi, (394–398: Slov'ianska filolohiia: zb. nauk. pr. na poshanu profesora Bohdana Melnychuka z nahody yoho 70-richchia), 32–38 (in Ukr.).

9. Tereshchuk, O. (2021). Hazeta «Chas» (Chernivtsi, 1928–1940): natsionalna yednist i dolannia kordoniv [The newspaper *Chas* (Chernivtsi, 1928–1940): national unity and overcoming borders], *Zbirnyk prats Naukovodoslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (11(29), 69–98. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-5](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-5) (in Ukr.).

Olha Tereshchuk

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

THE UKRAINIAN THEATER LIFE IN NORTHERN BUKOVYNA ON THE PAGES OF THE DAILY NEWSPAPER «CHAS» (CHERNIVTSI, 1928–1940)

The article explores the coverage of theatrical topics in the inter-war Bukovyna periodicals. The research was based on the Chernivtsi daily newspaper «Chas». The general trends and genres that authors addressed most frequently were analyzed. The main topics that revealed the features of the contemporary theater movement in Bukovyna were highlighted. The authors of theater-critical publications were identified. The author indicated that special attention was paid to the problems of uniting the Ukrainian Chernivtsi theater troupes into one representative national theater and the modernization of the theater repertoire. The study has confirmed that, among the variety of genres, play reviews prevailed.

Keywords: theatrical topics, *Chas* newspaper, Northern Bukovyna, «Ukrainian Theater» in Chernivtsi, theatre troupe, play review.

Ольга Катола

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8819-2582>

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
olgakatola555@gmail.com

УДК 070(477.83/.86)"1929/1930":910.4-057.68(100)(047.1)

**ТЕМАТИЧНЕ НОВАТОРСТВО
ПУБЛІКАЦІЙ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ
У ГАЛИЦЬКІЙ ПРЕСІ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ**

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-14>

Досліджено творчу спадщину Софії Яблонської – української журналістки, яка здійснила навколосвітню подорож, затребуваної авторки західноукраїнських видань 1920–1930-х рр. Постать цієї молоді інтелектуалки ще не опинилася у ракурсі особливого зацікавлення українських науковців, її літературний здобуток лише від 1990 р. спорадично привертав певну увагу у контексті утвердження незалежності Української держави у світі. З'ясовано її внесок у становлення такого жанру журналістської творчості, як подорожній (мандрівний) нарис (репортаж), присвячений її подорожам далекими світами (Південно-Східна Азія, Далекий Схід та ін.). Висвітлено тематичний спектр публікацій Софії Яблонської у галицькій періодиці міжвоєнної доби. Зосереджено увагу на основних тематичних напрямках її творчого доробку. З'ясовано значення творчості журналістки-мандрівниці для ознайомлення читацтва досліджуваної періодики з історією та культурою, релігією, звичаями і традиціями, веденням господарства та побутуванням народів і племен в екзотичних краях. Реакція читачів на аналізовані тексти засвідчує особливе вміння авторки зацікавити їх оригінальними сюжетами й описами далеких країн та ментальними особливостями й існуванням людей у реаліях інших світів. Особливо наголошено на твердій переконаності С. Яблонської у необхідності утвер-

дження рівноправності народів як колонізованих країн, так і колонізаторських держав.

Зроблено висновок про необхідність подальшого вивчення цього цікавого й своєрідного інтелектуального феномену української преси міжвоєнної доби у плані пізнання єдності світу людей та світу природи, розуміння і сприйняття універсальності життя на планеті, емоційного долучення до проблем людства на всіх широтах і довготах.

Ключові слова: Софія Яблонська, міжвоєнна доба, Західна Україна, подорожній (мандрівний) нарис (репортаж), навколосвітня подорож, колонізація, екзотичні країни.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі відбуваються складні політичні, економічні, культурні процеси, які мають глобальний масштаб та планетарний характер, – т. зв. глобалізація. На думку вчених, вона, крім позитивних тенденцій, може призвести і до вкрай негативних проявів, зокрема до зникнення національних держав. Тож важливо обмежити всевладність транснаціональних корпорацій, демократизувати й дебюрократизувати міжнародні організації тощо. Людство має усвідомити: щоб зберегти свою унікальність і розмаїття та мати змогу гармонійно розвиватися у перспективі, необхідно засвоїти повчальні уроки історії кожного народу, зберегти певну систему духовних координат, будувати життя за цивілізаційними взірцями – унікальними, але водночас і загальнолюдськими.

Софія Яблонська, молода українська інтелектуалка – автор захопливих пізнавальних публікацій у західноукраїнських пресодруках міжвоєнного періоду, розгорнула свою енергійну діяльність у драматичний період історії Галичини. Що цікаво: ця молода галичанка, охоплена жагою пізнання світу, об'єктивно оцінювала реалії тогочасся як на рідній землі, так і у далеких краях. І, перерісши свій час, прозорливо проглядала майбутнє людства, продемонструвавши яскравий приклад абсолютного розуміння і сприйняття нових засад його виживання, – з минулого.

Мета дослідження – проаналізувати тематичне різноманіття, насамперед – новаторство, публікацій С. Яблонської у західноукраїнській періодиці 1930-х рр. ХХ ст. у контексті надзвичайно мінливого міжвоєнного політичного, економічного й культурного життя.

Об'єкт дослідження – мандрівні (подорожні) нариси та репортажі авторства С. Яблонської у періодиці Галичини міжвоєнної доби.

Методи дослідження. Заявлена у науковій статті проблематика зумовила необхідність застосування загальнонаукових методів аналізу й синтезу, систематизації й узагальнення досліджуваного матеріалу. У процесі аналізу використано також описовий метод, що дозволив з'ясувати тематико-проблемні пріоритети в аналізованих публікаціях С. Яблонської. Визначенню впливу такого важливого чинника, як життєписний, на творчість авторки сприяв біографічний метод. Використання культурно-історичного методу допомогло оцінити позиціонування журналістки стосовно акцентування ідеологічних та культурних напрямних у творчій діяльності в контексті реалій міжвоєнної доби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У національному пресознавстві чимало наукових праць присвячено життєдіяльності і творчості (насамперед – журналістській, публіцистичній, редакторській, видавничій) діячів, які внесли вагому лепту у становлення і розвиток преси на теренах України та закордоння. Надбання сотень і сотень відомих сьогодні творців друкованого слова формують золотий фонд українського пресознавства. Однак ще й досі поза увагою дослідників залишаються життєписи (головно – журналістські набутки) діячів, відданих справі поступу народу, який з огляду на відомі історичні обставини потребував вольових та інтелектуальних зусиль – підтримки еліти. Зокрема, особливо необхідно було у міжвоєнну добу, коли руйнувалися давні суспільні стереотипи, ідеології, переконання, натомість формувалися нові, часто – контрверсійні, роз'яснювати важливість пізнання світу, розуміння його мінливості і вміння раціонального вибору шляхів поступу. Серед таких журналістів – Софія Яблонська, творчість якої лише нещодавно привернула увагу дослідників. Варто відзначити, що свою зацікавленість продемонстрували письменники, літературознавці, журналісти: О. Забужко [5], А. Дністровий [4], В. Агеєва [1], В. Мороз [6], О. Середа [Дзвінка Воробкало] [2], Дарка Горова [3]. Публікації цих авторів висвітлюють насамперед надзвичайно цікаву біографію української інтелектуалки, яка у свій час (1920–1930-ті рр.), кинувши виклик численним суспільним стереотипам і табу, спромоглася втілити в життя свої неймовірні мрії.

Молода українська журналістка-мандрівниця розгорнула енергійну діяльність у драматичний період історії Галичини, який квінтесенційно-ємко та з точним акцентуванням пресової ситуативності охарактеризувала знана дослідниця Л. Сніцарчук: «Друга половина міжвоєнного періоду додала [польській] владі ще більше проблем із Галичиною – українство, подолавши загальну розгубленість, пов'язану з офіційним перебуванням під юрисдикцією іншої країни, зуміло організуватися, створити “державу в державі”, однією з характерних рис якої була діяльність потужної пресової ділянки, і вийшло на новий рівень (політичний, економічний, культурний) “екзистенування” у Польській державі» [8, с. 79].

Софія Яблонська – людина, яка зробила себе сама: відважна мандрівниця, талановита письменниця, журналістка, що реалізувала усі свої фантастичні (а отже – нездійсненні, на думку широкого загалу) мрії. Її перу належать репортажі із далекоюсаяжних подорожей, сповнених пригод і небезпек (це – Марокко, Джибуті, Цейлон, Індокитай, Лаос, Камбоджа, Китай, Сіам, Малайські острови, Ява, Балі, Бора-Бора, Таїті, Австралія, Нова Зеландія, Північна Америка (США, Канада).

Своє пізнання далеких країв, щедрих на екзотичні дива, сприйняття незнайомих способів буття, точніше – виживання, у тогочасному світі тамтешніх народів і племен, захоплення їх відданістю традиціям давнини тощо С. Яблонська прагнула донести до читацької аудиторії таких часописів, як: «Діло», «Ми і світ», «Назустріч», «Нова Хата», «Нові Шляхи» (усі – Львів), «Жіноча Доля» (Коломия). Нову літературну зірку щиро прийняли у своє коло журналісти, публіцисти, письменники, критики, зокрема Ірина Вільде, Дарія Віконська, Михайло Рудницький, 1930-х рр., які творили на теренах Західної України, демонструючи своє захоплення її творчістю.

Саме надіслані до західноукраїнських видань й опубліковані репортажі (нариси) лягли в основу книг С. Яблонської «Чар Мароко» (1932), «З країни рижу та опію» (1936), «Далекі обрії» (1939). (Відзначимо, що цей перелік варто доповнити виданнями оповідань і нарисів «Дві ваги – дві міри» (1972) та «Книга про батька» (1977), які вийшли посмертно); у сучасній Україні перевидані твори С. Яблонської [9–12]).

Необхідно також закцентувати, що прикметною особливістю «мандрівного доробку» С. Яблонської є поєднання літературного

та візуального планів. На думку О. Забужко, це можна оцінити «щойно тепер, по впливі без малого дев'яноста років, по всіх відгримілих над тими краями, які вона встигла пізнати й полюбити, бурях історії: що її погляд геть чисто позбавлений “тягаря білої жінки” – не заражений тою вадою зору, яку через півстоліття Едвард Саїд назве “орієнталізмом”» [5, с. 12].

Її намагання знайти інші, ще не пізнані нею, незвідані краї, позбавлені «гріхів» міжвоєнної Європи – осердя євроатлантичної цивілізації, на жаль, так і залишилися в царині нездійсненого: індустріалізація як один із важливих чинників тогочасного імперіалізму та корупція місцевої влади творили виразне поєднання у злочинному знищенні колонізованих країн. Репортажі С. Яблонської пронизані глибоким співчуттям людини, яка спостерігає нестерпне буття простого люду.

Подаючи у нарисі «Жахливе видовище» роз'яснення старого китайця щодо «провалин між нашими поглядами, відчуттями, способом життя» та свої розмірковування щодо цього, С. Яблонська прагне бути об'єктивною в оцінці цих двох підходів до життя: «Передусім ми різнимось віком, потім барвами, а врешті душею... Може, з причини вашої молодості, вам, білим, її брак, так само, як досвіду і культури!» ... В очах китайців це ми дикуни, профани, а навіть люди без душі. До нашої цивілізації, наших винаходів, поступу китайці ставляться як до пустих речей, без найменшої тривкості, ні значення. “Це не збагачує життя, тільки ускладнює його!”. Хто його знає, чия правда?» (Діло. 1934. 1 серп. (ч. 201). Тема протистояння західної та східної цивілізацій – одна з провідних, порушуваних у її текстах, опублікованих на сторінках досліджуваних видань. Щире зацікавлення цією проблемою, виразна емпатія щодо «упосліджених», бо «переможених», смілива демонстрація власних поглядів і переконань слугували вагомим чинником завоювання читацьких симпатій.

Критичність і раціональність мислення журналістки виразно простежується на прикладі нарису «Китайці та їхня земля» – справжньої оди любові до землі та неймовірної працездатності китайців. Особливо її вражає, як «по повені, по неврожаї, по нападах... піратів, замість спустити руки вділ та в розпуці чекати на голодну смерть, на дарунок, на чудо, – він збирає усі свої засоби енергії до нової боротьби». Вона переконана: «Колиб замість уважати себе вище культурно від них расово, замість

називати їх темними варварами ми спробували б перебрати від них деякі їхнє знання та досвід, – то багато дечого навчилися ми би від них, чимало б скористали. Напевне більше, ніж Китай скористав з наших винаходів та нашої цивілізації, яких імітування тільки шкодить китайцям та осмішує їх» (Жіноча Доля. 1934. 15 берез. (ч. 6); 1 квіт. (ч. 7).

Окрім визначально-важливих розповідей про історичну минувшину та реалії тогочасся, С. Яблонська у своїх нарисах як вдумливий спостерігач намагалася узагальнювати актуальні різнопланові події у світовому контексті – політичні, економічні, культурні тощо, подаючи аналітику, що узагальнювала шляхи розвитку конкретної країни. Яскравий приклад – публікація «Комуністи під містом», в якій йдеться про наміри військових формувань китайських комуністів захопити столицю регіону Юнан-Фу, однак містянам на допомогу прийшли війська «маршала Чіян-Гай-Ши» (Чан Кайши). Журналістка впевнена, що саме завдяки цьому авторитетному військовому і політичному діячу «через широко відчинені ворота ввійшов до Юнану новий “дух Китаю”, новий лад та повій Західної цивілізації» (Назустріч. 1936. 1 квіт. (ч. 7).

Надзвичайно цікава тема, порушувана у публікаціях С. Яблонської, – це її адаптація до умов життя у регіонах перебування, своєрідна пізнавальна «зануреність» і долучення до місцевої побутової специфіки, нелякливе порівнювання із буттям та психологією українства і, звісно ж, зацікавлення читачів досягненнями інших народів. Окрема, похідна від окресленої, тема – меланхолізм, мінорність, негативізм мислення українства і палке бажання подолати ці прояви: «Ці нарікання – це наша українська болячка; а проте з дрібочкою витривалости, віри в себе, енергії, бадьорости не одне в нас змінилося б; принаймні визбулись би ми нашої хронічної сумовитости та втомляючого пригнічення». На її думку, «нашою питомою рисою вдачі повинна бути бадьорість, повнота сил, сміливість, оптимізм, а навіть певна домішка наївності, хоч би з огляду на молодечість нашої нації, хоч би з огляду на нашу буйну, чорну землю та на червоні лица наших молодичь» (З країв сонця і тепла. Жіноча Доля. 1934. 15 січ. (ч. 2).

Прагнення журналістки донести до читачів щирість своїх думок про одвічну красу буття на Землі засвідчує ось така зворушлива цитата з її нарису «Мандрівка по Юнані»: «Перебуду ще не одні злидні, переможу ще не одну перешкоду, тільки на те.

щоби в переході вкрасти сям-там кілька відблисків несхопленої краси світу» (Нова Хата. 1934. Ч. 4).

Висновки. Надзвичайно важливо усвідомлювати: в часи глобалізації особливу ціну має усе неповторне та унікальне. Щодо народу – це історія його становлення і поступу, поразок і перемог, мова, традиції і культура – усе, що творить його «індивідуальність», яка навіть в умовах поглинання та розчиненості у вселенськості дозволяє зберегти народу пам'ять як стартовий гін для майбутнього. Актуальний приклад – сучасна історія України.

Відкриваючи себе світові, треба пам'ятати, що ми у Європі давно присутні – як достойний народ, особливо у світлі останніх подій. Трагічне ХХ століття невігойно позначилося на українському бутті, але завжди були люди, які усвідомлювали своє призначення і мали палке бажання та неподоланну відвагу творити у складних історичних реаліях. У міжвоєнну добу блискуче перо молодого української інтелектуалки Софії Яблонської спричинило своєрідний ментальний зсув читачів західноукраїнських пресодруків, показавши їм інший, неймовірно цікавий і загадковий, світ – світ людей, нехай і іншої раси, кольору шкіри, способу думання і життя, та стверджуючи, що ми всі – одної крові та рівні перед Богом.

Її відкритість світу і прагнення насичуватися новими знаннями, сприймати досягнення інших людських спільнот і водночас об'єктивно оцінювати «проблемності», характерні для їхнього способу буття, приваблювали та зацікавлювали, викликаючи захоплення і повагу читачів.

Важливо відзначити, що С. Яблонська як представниця «білої раси» – українка – сама була членом людської спільноти – народу, що зазнав гноблення й упослідження. Саме ця, так би мовити, «множинність ідентичностей» дозволяла їй об'єктивніше порівняно з іншими оцінювати усю складність взаємин між народами та державами. Вихована західною культурою, С. Яблонська жодним чином не трактувала інші народи чи племена (якщо йшлося про колонізовані території Сходу) як нижчих расово, що конче потребують потужного цивілізаційного впливу Заходу.

Нині можна стверджувати, що С. Яблонська, осмислюючи цивілізаційно-історичний розвиток людства, постійно підкреслювала найважливішу засаду ідеології поступу: це – нена-

сильство – економічне, культурне, духовне, і прагнула доносити це переконання до читачів її публікацій на сторінках періодики Галичини міжвоєнної доби. Своє захоплення «далекими обр'їями», що також позначені при ближчому розгляді печаттю одвічних проблем людини (бо всі – «одної крові»), вона матеріалізувала у публікаціях, якими зачитувалися на теренах Західної України. Саме такі особистості прикладом свого життя та своєї творчості – кожен у своїй царині, у свій час – виступають рушіями поступу людини, нації, людства.

Література

1. Агеєва В. Софія Яблонська: кругосвітня подорож української репортерки. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-39919135>.
2. Воробкало Дзвінка [Середа О.]. Історія галичанки, яка побачила весь світ, або Дивовижні обр'ї Софії Яблонської. URL: <https://photo-lviv.in.ua/istoriya-halychanky-yaka-pobachyla-ves-svit-abo-dyvovyzhni-obriji-sofiji-yablonskoji/>.
3. Горова Дарка. Софія Яблонська. Українські тревелоги 30-х рр. і фото з подорожі довкола світу. URL: <https://lowcost.ua/sofia-yablonska/>.
4. Дністровий Анатолій. Софія Яблонська. URL: <http://bukvoid.com.ua/events/presentation/2021/03/15/225241.html>.
5. Забужко О. Мистецтво втечі: кілька уроків від Софії Яблонської: передмова. *Теура. Софія Яблонська*: фотоальбом. Київ: Родовід, 2018. 232 с.
6. Мороз В. Їй належав увесь світ: далекі обр'ї Софії Яблонської: як українка стала відомою мандрівницею у першій половині ХХ ст. URL: <https://tyzhden.ua/ij-nalezhav-uves-svit-daleki-obrii-sofii-iablonskoji/>.
7. Розінкевич Н. В. Українська мандрівна проза початку ХХІ століття: тематика, проблематика, поетика: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2019. 20 с.
8. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс: монографія. Львів, 2009. 416 с.
9. Яблонська С. Далекі обр'ї: роман / упоряд.: А. Беницький, В. Гоменюк. Київ: Родовід, 2018. 336 с.
10. Яблонська С. З країни рижу та опію: роман / упоряд.: А. Беницький, В. Гоменюк. Київ: Родовід, 2018. 240 с.
11. Яблонська С. Листи з Парижа. Листи з Китаю: Подорожні нариси, новели, оповідання, есе, інтерв'ю / упорядкув., передм., літ. ред. і прим. В. Габора. Львів: ЛА «Піраміда», 2018. 368 с.
12. Яблонська С. Чар Марока: роман / упоряд.: А. Беницький, В. Гоменюк. Київ: Родовід, 2018. 367 с.

References

1. Aheieva, V. Sofiia Yablonska: kruhosvitnia podorozh ukrainskoi reporterky [Sofia Yablonska: round-the-world trip of a Ukrainian reporter]. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-39919135> (in Ukr.).
2. Vorobkalo, Dzvinka [Sereda, O.]. Istorii halychanky, yaka pobachyla ves svit, abo Dyvovyzhni obrii Sofii Yablonskoi [The story of a Galician woman who saw the whole world, or the amazing horizons of Sofia Yablonska.]. Retrieved from <https://photo-lviv.in.ua/istoriya-halychanky-yaka-pobachyla-ves-svit-abo-dyvovyzhni-obriji-sofiji-yablonskoji/> (in Ukr.).
3. Horova, Darka. Sofiia Yablonska. Ukrainski trevelohy 30-kh rr. i foto z podorozhi dovkola svitu [Sofia Yablonska. Ukrainian travelogues of the 1930s and photos from a trip around the world]. Retrieved from <https://lowcost.ua/sofiia-yablonska/> (in Ukr.).
4. Dnistrovyi, Anatolii. Sofiia Yablonska [Sofia Yablonska]. Retrieved from <http://bukvoid.com.ua/events/pesentation/2021/03/15/225241.html> (in Ukr.).
5. Zabuzhko, O. (2018). Mystetstvo vtechi: kilka urokiv vid Sofii Yablonskoi: peredmova [The Art of Escape: Some Lessons by Sofia Yablonska: foreword], *Teura. Sofiia Yablonska: fotoalbum*, Kyiv: Rodovid, 232 (in Ukr.).
6. Moroz, V. Yii nalezhav uves svit: daleki obrii Sofii Yablonskoi: yak ukrainka stala vidomoiu mandrivnytseiu u pershii polovyni XX st. [The whole world belonged to her: the distant horizons of Sofia Yablonska: how a Ukrainian woman became a famous traveler in the first half of the 20th century.]. Retrieved from <https://tyzhden.ua/ij-nalezhav-uves-svit-daleki-obriji-sofii-yablonskoi/> (in Ukr.).
7. Rozinkevych, N. V. (2019). Ukrainaska mandrivna proza pochatku XXI stolittia: tematyka, problematyka, poetyka [Ukrainian traveling prose from the beginning of the 21st century: themes, problems, poetics]: avtoref. dys... kand. filol. nauk, Kyiv, 20 (in Ukr.).
8. Snitsarchuk, L. V. (2009). Ukrainaska presa Halychyny (1919–1939 rr.) i zhurnalistykoznavchyi diskurs [Ukrainian Press of Galicia (1919–1939) and journalistic discourse]: monohrafiia, Lviv, 416 (in Ukr.).
9. Yablonska, S. (2018). Daleki obrii [Far horizons]: roman / uporiad.: A. Benytskyi, V. Homeniuk, Kyiv: Rodovid, 336 (in Ukr.).
10. Yablonska, S. (2018). Z krainy ryzhu ta opiiu [From the country of rice and opium]: roman / uporiad.: A. Benytskyi, V. Homeniuk, Kyiv: Rodovid, 240 (in Ukr.).
11. Yablonska, S. (2018). Lysty z Paryzha. Lysty z Kytaiu [Letters from Paris. Letters from China]: Podorozhni narisy, novely, opovidannia, ese, interviu / uporiadkuv., peredm., lit. red. i prym. V. Gabora, Lviv, LA «Piramida». (in Ukr.).
12. Yablonska, S. (2018). Char Maroka [The charm of Morocco]: roman / uporiad.: A. Benytskyi, V. Homeniuk, Kyiv: Rodovid, 367 (in Ukr.).

Olga Katola

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

THE THEMATIC NOVELTY OF SOFIA YABLONSKA'S PUBLICATIONS IN GALICIAN PERIODICALS OF THE INTERWAR PERIOD

The paper focuses on the creative heritage of Sofia Yablinska, a Ukrainian journalist who made a round-the-world trip and was a popular author of Western Ukrainian publications in the 1930s. There is no profound research on this young intellectual from the perspective of the special interests of Ukrainian scientists. Her literary achievements have only sporadically attracted some attention since 1990 in the context of asserting the independence of the Ukrainian state in the world. Her contribution to the formation of such a genre of journalistic creativity as the travel essay (report) dedicated to her travels to distant worlds (Southeast Asia, the Far East, etc.) has been clarified. The thematic spectrum of publications by Sofia Yablonska in Galician periodicals of the interwar period has been highlighted. The paper is focused on the main thematic areas of her creative output.

The author highlighted the significance of Sofia Yablonska's travel journalism and her role in familiarizing the readership with the history and culture, religion, customs and traditions, management of the economy, and way of life of people and tribes in exotic lands. The readers' feedback demonstrated her great talent for attracting their attention to original plots and descriptions of distant countries and the mental characteristics and existence of people in the realities of other worlds. Sofia Yablonska was convinced of the equality of the peoples of both colonized countries and colonizing states, which has been especially emphasized in the paper. The gender problems of the contemporary world and their coverage by Sofia Yablonska have also been analyzed.

The author stated the need for further study of this interesting and original intellectual fragment of the Ukrainian press of the interwar period in order to learn more about the unity of the world of people and the world of nature, understanding and perceiving the universality of life on the planet, and emotional involvement in the problems of humanity at all latitudes and longitudes.

Keywords: Sofia Yablonska, interwar period, Western Ukraine, travel essay (report), round-the-world trip, colonization, exotic places, gender equality.

Тарас Огородник

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6063-3799>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

e-mail: t_oh@ukr.net

УДК 821.161.2-92-5.09"19":[001+32+34]:[32-051+34-051](477)"1899/1939"

ПРОМОВИ ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО ЯК ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ЖАНР

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-15>

У статті досліджується публіцистична спадщина українсько-громадсько-політичного діяча, вченого та правозахисника першої половини ХХ ст. Володимира Старосольського (1878–1942). Головна увага зацентрована на його політичних захисних промовах від часу становлення як політика та адвоката (1899–1939 рр.). Розкривається публіцистична природа промов В. Старосольського та їх жанрова специфіка. Аналізуються особливості ораторсько-публіцистичного стилю В. Старосольського (доказова аргументація, мовні атрибути, контент, полемічність і сугестивність дискурсу). Встановлено основні соціокомунікативні домінанти промов В. Старосольського: націєтворення, україноцентричність, соціальна та правова справедливість. Визначено взаємозв'язок між головною специфічною функцією промов В. Старосольського – формуванням громадської думки – та його становленням як відомого політика й адвоката.

Ключові слова: Володимир Старосольський, публіцистика, промова, політик, адвокат.

Постановка проблеми. Місце досліджень громадсько-політичної, правозахисної, наукової та публіцистичної спадщини В. Старосольського в українській науці здебільшого малопомітне та має спорадичний характер. Проте багатий досвід української публіцистики другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., особливо пов'язаної з «ерою адвокатів» в історії Галичини (її представники були професійною групою, яка відіграла важливу роль у становленні сучасної України та заклала підвалини тогочасного громадянського суспільства), розкриває особливості формування взаємозв'язків між ними завдяки майстерності

комунікації. Репутація та вміння формувати громадську думку були визначальними чинниками успішності тогочасних публіцистів як політиків та громадських діячів. Оскільки їхня діяльність часто була пов'язана з адвокатською практикою, їхній вплив був присутній не тільки в залі суду, а й поза його межами. Розуміння ролі публіциста в розвитку комунікації з громадськістю представляє новий наратив історії соціальних комунікацій та показує, що успішна практика зв'язків з громадськістю вимагає високих професійних та інтелектуальних навичок.

Мета дослідження – визначити публіцистичну природу промов В. Старосольського, їх жанрову специфіку та соціо-комунікативні домінанти, а також встановити особливості їх впливу на громадськість крізь призму тогочасних ЗМК.

Об'єкт дослідження – політичні та захисні промови В. Старосольського, опубліковані в ЗМК упродовж 1899–1939 рр., зокрема в українських часописах «Діло», «Молода Україна», «Новий Час».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремого дослідження публіцистичної спадщини В. Старосольського немає. Аспекти захисних промов В. Старосольського розкрито у публікаціях автора статті, присвячених участі діяча та адвоката в політичних судових процесах 1929–1934 рр. [5–7]. Особливостям адвокатської діяльності українських правників, серед них і В. Старосольського, присвячено ґрунтовні дослідження вченого-правника І. Гловацького. Деякі аспекти адвокатської діяльності В. Старосольського розкрито в монографії «Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.)» цього дослідника [3]. В іншій праці І. Гловацького, «Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст.», проведено детальний аналіз особливостей творення захисних промов, а також на основі архівних документів наведено тексти промов, зокрема промови В. Старосольського на політичному процесі С. Федака [2]. Крім того, частково проблему захисних промов В. Старосольського розкрито у працях М. Петріва [8] та Г. Федущак-Паславської [11].

Вагоме місце в контексті розкриття проблеми займають праці, присвячені дослідженню історії української преси аналізованого періоду, головно – праці Л. Сніцарчук [9; 10]. Розкриттю теоретико-методологічних підходів до дослідження

особливостей промов як публіцистичного жанру присвячені праці В. Здоровеги [4] та В. Галич [1].

Методи дослідження. Метод прес-кліпінгу обраний для відбору промов В. Старосольського, опублікованих в українській пресі кінця XIX – першій половині XX ст. Метод аналізу та синтезу і компаративний метод – для визначення особливостей ораторсько-публіцистичного стилю В. Старосольського. Соціально-комунікаційний метод сприяв визначенню домінант промов В. Старосольського, історичний та біографістичний методи – розкриттю окремих деталей його громадсько-політичної діяльності, а також професійної діяльності як адвоката та вченого-правника і соціолога.

Виклад основного матеріалу. У сучасній вітчизняній науці соціальних комунікацій відсутні чіткі теоретико-методологічні підходи до визначення промови як публіцистичного жанру, а сама проблема залишається дискусійною. Спроби визначити промову як жанр публіцистики належать дослідниці В. Галич, яка, зокрема, констатує, що «лист і промова – це самостійні жанри публіцистики» [1, с. 34].

На нашу думку, опираючись на праці теоретика вітчизняної публіцистики В. Здоровеги, який визначає головну специфічну функцію публіцистики – формувати громадську думку, промови цілком виконують згадану функцію. З огляду на те, що промови публікуються у ЗМК, а також той факт, що в них порушуються актуальні проблеми політичного, соціального, економічного, наукового характеру, вони вписуються у рамки визначення вченого, що «публіцистика – твори (переважно надруковані у періодичній пресі чи оприлюднені з допомогою інших засобів масового зв'язку), в яких оперативно досліджуються, висвітлюються та узагальнюються... актуальні факти і явища. Формуючи громадську думку, впливаючи на суспільну свідомість... публіцист вдається до своєрідного поєднання логічно-абстрактного та конкретно-образного мислення, впливаючи як на розум, так і на почуття» [4, с. 106].

Якщо політичні промови не втратили до сьогодні своєї актуальності та є широко присутні в ЗМК, то публікації судових промов у ЗМК залишилися в минулому. Для сучасних розвинутих демократій політичні судові процеси є радше нонсенсом, зважаючи на визначені процедури вирішення політичних проблем за допомогою цивілізованих інструментів

та пошуку компромісів. Водночас у теперішній Україні, з огляду на невідрадне становище судової системи, інтерес ЗМК та громадськості до судових промов на політичних процесах майже відсутній.

Політичні судові процеси у міжвоєнний період на західно-українських землях у складі Польщі стали феноменом української історії та через призму висвітлення в ЗМК – історії соціальних комунікацій. Політичний судовий процес – це процес, на якому розглядаються вчинки, що їх здійснено з політичних мотивів. Авторитарний режим Ю. Пілсудського дозволяв реалізовувати на політичних процесах фундаментальний принцип кримінального та цивільного процесу – змагальності. У той же час він був нівельований тоталітарним режимом у СРСР.

Судова зала під час політичних процесів перетворювалася на політичну арену, завдяки якій В. Старосольський реалізовувався не тільки як адвокат, а й як політик та публіцист, яка давала йому змогу розкрити інтелектуальний потенціал. Висвітлення деталей цих процесів у ЗМК сприяло широкому ознайомленню громадськості міжвоєнної Польщі з українською проблемою. Окрім того, деякі політичні процеси мали міжнародний резонанс, зокрема, процес над М. Лемиком 1933 р. привертав увагу до Голодомору в Україні.

Ще з часів античності Аристотель вважав схожими між собою судові та політичні промови. У «Риторичі» Аристотель вирізняє види промов через становище промовця, характер теми і тип адресата: урочисту, дорадчу та судову. У рамках судової промови він виділяв два жанри: обвинувальну та захисну промови як найважливіші предмети теорії риторики і практики [12, s. 82].

Захисна промова про доведення невинуватості обвинуваченого, виголошена у судовій залі (доволі часто, у випадку гучного політичного процесу, в присутності великої аудиторії), є окремим жанром, який має багато відмінного від інших мовленнєвих актів у правовій сфері. Захисні промови В. Старосольського на політичних процесах були його усною публіцистичною спадщиною. Вони виголошувалися з метою досягнення виправдувального вироку суду для його підзахисних та були спрямовані на присяжних, суддів, прокурорів, а також присутню громадськість.

Однак завдяки ретельному висвітленню в тодішніх ЗМК усний публіцистичний акт перетворювався на друкований

публіцистичний твір, який виходив поза локальні межі судової зали та охоплював широкі кола «читаючої публіки». Таким чином, це дозволяло виразно артикулювати українські проблеми політичного, соціального та економічного характеру в міжвоєнній Польщі без цензурного втручання, що було властиво для публіцистичних текстів, опублікованих у тодішній українській пресі, які конфіскувалися без докладних пояснень і деталізації [10, с. 114].

Основними ЗМК, які вміщували ретельні репортажі про політичні процеси, були щоденні газети: українські, польські («*Słowo Polskie*», «*Kurjer Poranny*» та ін.) та єврейська «*Chwila*». Серед української преси щоденники «Діло» та «Новий Час» друкували розлогі, на декілька шпальт, щоденні звіти про хід політичного процесу, який міг тривати більше місяця. Окрім того, вони подавали у межах репортажу із судової зали стенограми виступів прокурорів та захисників. Зокрема, промови В. Старосольського могли займати одну-дві шпальти номера та продовжувалися публікуватись до трьох чисел підряд. Варто підкреслити, що промови В. Старосольського та інших адвокатів не піддавалися «прискіпливій діяльності цензурних органів» [10, с. 102]. В умовах інформаційного вакууму через комунікаційні канали (тодішні щоденні газети «Діло» та «Новий Час») українська громадськість легально отримувала інформацію про невідомі факти діяльності українського підпілля у міжвоєнній Польщі.

У редакційному коментарі газети «Діло», виділеному курсивом та вміщеному на першій шпальті перед промовами українських адвокатів на процесі В. Біласа і Д. Данилишина 1932 р., підкреслювалась важливість діяльності українських правозахисників: «У цьому завданні (захисті. – *Т. О.*) підтримає їх (адвокатів. – *Т. О.*) морально весь український загаль, який займає зовсім недвозначне становище до городецької події (напад на пошту в м. Городок. – *Т. О.*) та подібних трагедій, але який саме в ім'я усунення причин тих трагедій і їхніх наслідків здригається перед новими жертвами, покладеними на вівтарі безпощадної борні під гаслом “око за око – зуб за зуб”» (Діло. 1932. 23 груд.).

Успішність політичного чи громадського діяча прямо пропорційно залежить від його публічної активності. При цьому головну роль у формуванні його пізнаваності серед громадськості

відіграють ЗМК. Дебют В. Старосольського на політичній арені Галичини відбувся 13 липня 1899 р. у Львові з першим його публічним виступом на першому вічу українського студентства Австро-Угорщини. У цій публічній промові В. Старосольський розширив рамки домагань українського студентства і вперше у публічному просторі Галичини проголосив заклик до боротьби за незалежність України. Саме означений контекст цього першого публічного виступу В. Старосольського заклав підвалини його майбутньої громадсько-політичної діяльності та визначив основні соціокомунікативні домінанти політичних промов.

Політична кар'єра В. Старосольського розпочалась доволі успішно: він очолив молодіжний студентський рух, друкувався у тодішньому популярному молодіжному часописі «Молода Україна», виступав на багатолюдних вічах. Проте В. Старосольський обрав малопопулярну в Галичині партію – УСДП. У тогочасному соціально-комунікаційному просторі Галичини успіх до політика приходив через його участь у протилежному політичному таборі – націонал-демократичному. Саме УНДП, а згодом у міжвоєнній Польщі УНДО належали єдині на той час щоденні газети, які мали найбільші тиражі серед тодішньої української преси краю; члени партії обиралися до австрійського, а згодом – польського парламентів, де мали змогу публічно провадити активну політичну діяльність.

В. Старосольський був обмежений нечисельною групою соціал-демократів, які діяли у невеликому середовищі українського робітництва, видавали малотиражні газети, до того ж нестабільно. В. Старосольський двічі брав участь у парламентських виборах (перший раз 1907 р. – до австрійського, другий раз 1930 р. – до польського), але обидва рази не здобув депутатського мандата. Крім того, УСДП переживала розколи, перемогу прокомуністичного крила, що спричинило її розпуск та заборону у Польщі. Утвердження більшовицького режиму в Україні після поразки Української революції 1917–1921 рр. ще більше викликала у більшості громадськості краю антипатію, а подекуди – ворожість до представників лівого політичного спектра. Після відновлення УСДП 1928 р., що було опосередковано пов'язано із поверненням з еміграції В. Старосольського до Львова, він однак був одним із її лідерів, а 1937 р. став головою, це, загалом, не змінило існуючого політичного ландшафту Західної України. Крім того, як і у багатьох європейських країнах

у 1930-х рр., у краї істотно зростав вплив одвічних опонентів соціал-демократів – праворадикалів.

Промови В. Старосольського за предметом висловлювання поділяються на політичні, захисні (судові) та наукові. У нашому дослідженні головна увага зосереджена на його захисних промовах. Захисні промови варто розрізняти з огляду на їх специфіку на: 1) промови, виголошені перед судом присяжних; 2) промови, виголошені перед колегією суддів; 3) промови на захист політичних та громадських діячів, звинувачених у державній зраді; 4) промови на захист підсудних, звинувачених у терористичних актах (членів УВО, ОУН).

В. Старосольський у промові перед колегією суддів на надзвичайному суді над учасниками нападу на пошту в Городку 1932 р. підкреслював різницю між промовами, виголошеними перед судом присяжних та колегією суддів: «Істнує погляд, що інакше говориться до суддів присяжних, та інакше до фахових суддів. Що до перших кажеється, як до маси, граючи на почуваннях, до останніх аргументами інтелекту, розуму. Промовець знає свою хибу: “що не вміє промовляти до лави присяжних”. Тому особисто може й радий, що має перед собою фахівців інтелектуалістів, які можуть піти дальше, ніж каже лише припис формальної букви закону, та які можуть зрозуміти, що це таке суд історії і що значать присуди, які формують взаємини народів» (Діло. 1932. 23 груд.).

У цій же промові В. Старосольський змінив її структуру: після поданого короткого вступу, в якому простежується реверанс до колегії суддів, в основній частині він наводить докази невинуватості свого підзахисного В. Біласа. Емотивні елементи промови та політична частина викладені ним у фіналі. Зокрема, кореспондент «Діла» підкреслював, що в кінці промови В. Старосольський «цитує з пам'яті низку прегарних творів польської національної поезії, щоб почути і зрозуміти трагедію поневоленої нації й пориву рідної землі...» (Діло. 1932. 23 груд.).

Лейтмотивом захисних промов В. Старосольського було виправдання своїх підзахисних на основі розчарування результатами Української революції – втратою державності та прагнення здобути власну незалежну державу: «У Східній Галичині ведеться важка, болюча боротьба, яка є глибокою трагедією обидвох народів, а не тільки злочином “банди УВО”. Члени УВО пережили великий рік весни свого народу,

1918–19 року, і втративши державу, вони з розпуки, зі святих почувань і мотивів вступили на шлях боротьби, ждучи другої весни народу...» (Діло. 1930. 26 черв.).

Для кращого розуміння мотивів учинків своїх підзахисних, які в більшості були молодими людьми, В. Старосольський у захисних промовах зосереджував головну увагу на причинах, що спонукали до скоєння політичних вчинків, – порушення національних, політичних та соціальних прав українців у міжвоєнній Польщі та СРСР (процес М. Лемика). Мотиви молоді до скоєння злочинів В. Старосольський виводить з Української революції 1917–1921 рр.: «коли здавалося, що засяло українцям сонце волі. Хто раз поглянув у сяйво того сонця, той по вік не може його забути»; «молодечих поривах, що з любови до батьківщини не рахуються з ніким і нічим» (Діло. 1932. 23 груд.).

На процесі М. Лемика 1933 р., коли польська влада та прокуратура намагалися надати процесові статусу кримінального, а не політичного та заборонили обговорювати політичні проблеми, щоб не зашкодити взаєминам Польщі з СРСР (до того ж цинічно було призначено «наглий» суд на 1 листопада), В. Старосольський у своїй промові підкреслював: «Нинішній процес відбувається на площині спору поміж Києвом і Москвою. ...це процес політичний, мотив політичний і стріл у консуляті був наслідком почувань, вирослих на політичній трагедії народу» (Діло. 1933. 1 листоп.).

Виразною особливістю промов В. Старосольського на політичних процесах було пропагування ідеї українсько-польського порозуміння: «Якщо прийде до порозуміння поміж поляками й українцями, то лише поміж тими українцями, які визнають свої права й мають почуття вартости своєї нації» (Діло. 1932. 23 черв.). В. Старосольський для отримання прихильності суддів, присяжних та публіки для себе та своїх підзахисних доволі часто використовував паралелі із польської історії (порівнював боротьбу поляків проти Російської імперії, збройну боротьбу польських легіонерів за незалежність Польщі та співставляв з діяльністю УВО), цитував польських поетів та письменників, проте часто у парі з українськими. Це був діалог рівного з рівним.

В одній із захисних промов В. Старосольський дав прогностичну оцінку українсько-польським взаєминам, особливо актуальну з огляду на теперішні події української історії: «Але ніхто тепер не в силі передбачити, якими шляхами в

майбутньому піде ще УВО і чи її шляхи не будуть може колись іти рівнобіжно з шляхами польської армії. Ми бачили вже в світовій війні, як мінялися скоро події, як з ворогів робилися союзники, а з союзників смертельні вороги. І ніхто сьогодні не може знати, яким шляхом підуть дальші події, які ще можливості стоять перед УВО (чи іншою організацією українських військових)» (Діло. 1928. 10 берез.).

Зважаючи на специфіку захисної промови, у ній містилися елементи полемічної дискусії з промовою прокурора з метою спростування аргументів останнього. На одному із процесів 1928 р. В. Старосольський, полемізуючи із прокурором, таким чином характеризує його промову: «...ця промова не має того, що основне, що найважливіше, ця будівля не має заліза бетону» (Діло. 1928. 8 берез.). Доволі часто в полеміці із прокурором він використовує іронію: «Не приносить йому (прокурору. – *Т. О.*) честь з правничого погляду, що він зумів з нічого створити щось» (Діло. 1932. 23 черв.).

У своїх промовах В. Старосольський часто звертався до свого публіцистичного та наукового доробку. Його промови містять цитати із раніше опублікованих публіцистичних статей та наукових праць. Окрім того, у промовах В. Старосольського відображається його ідеалістичний світогляд, творений на основі німецького ідеалізму: «Є духи абсолютно безсмертні. Навіть для тих безсмертні, хто не вірять у безсмертність. Цей дух — це та ідея...» (Діло. 1932. 23 груд.).

У захисних промовах В. Старосольського простежуються основні соціокомунікативні домінанти, означені в його публіцистичній спадщині: «нація»: «Нація, яка не стремить до незалежності, не є нацією, перестає нею бути» (Діло. 1931. 22 лют.); «держава»: «Нація і держава – як Ерос і Психе – розійшлися і шукаються: Ерос – держава і Психе – нація» (Діло. 1932. 23 черв.); «демократія»: «Нема більшої запоруки для сили, розвитку і безпеки державної самостійності, як свободі слова» (Діло. 1932. 23 черв.).

Виразною особливістю захисних промов В. Старосольського є їх високий інтелектуальний рівень. Для пояснення дій та мотивів вчинків підсудних він використовує наукові розвідки із психології, соціології, власні наукові доробки із проблем теорії держави права, які розкривають його як послідовника неокантіанської та соціологічної школи права. Дослідниця

правової спадщини В. Старосольського Г. Федущак-Паславська таким чином характеризує його захисні промови: «Судові промови Володимира Старосольського, якими заслуховувалися всі присутні, послухати які навмисне збиралися, – були синтезом соціологічних і національних ідей ученого з елементами філософії та психоаналізу, тонкою інтерпретацією польського кримінального кодексу на фоні римського права чи кодексу Наполеона. У своїх промовах Володимир Старосольський зачіпав тонкі нотки людської душі, аналізував психологію вчинку...» [11, с. 268].

У тодішній українській, частково польській та єврейській пресі Польщі високо оцінювалися його захисні промови, відзначався їх високий фаховий стиль. В. Старосольський вміло володів ораторським мистецтвом. Під час його промов у судовій залі западала тиша або вона переповнювалася емоціями – плачем чи сміхом. Про одну з промов В. Старосольського кореспондент «Діла» писав: «...промовляв повних 5 год. Промова як своїм змістом, так і формою виголошення зробила якнайкраще вражіння. Не було в ній зайвого патосу, не було високопарних слів, але зате було переконуюче орудування фактами і залізна льогіка. З того боку ця промова була зразкова» (Діло. 1928. 9 берез.).

Отже, захисні промови В. Старосольського на судових політичних процесах, окрім правозахисної функції, виконували також громадсько-політичну, реалізовану через їх оприлюднення у ЗМК та спрямовану на захист прав людини й основоположних свобод, вирішення національних, політичних та соціальних проблем західноукраїнського соціуму міжвоєнної Польщі.

Висновки. Результати проведеного аналізу захисних промов В. Старосольського на політичних судових процесах у міжвоєнній Польщі, які були опубліковані в тогочасній українській пресі краю, дають підстави стверджувати, що вони становлять вагомий пласт його публіцистичної спадщини, в якому розкрився його інтелектуальний потенціал вченого-правника та соціолога, а також політичного і громадського діяча.

Успіх та авторитет В. Старосольського як знаного громадсько-політичного діяча сформувався не завдяки класичній політичній діяльності, визнання прийшло до нього через його фахову – адвокатську – та наукову діяльність. Саме захисні промови на політичних судових процесах 1920–1930-х рр., ретрансльовані

ЗМК, стали соціально-комунікаційним механізмом формування його успіху як політика, вченого та публіциста.

Література

1. Галич В. М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності. Київ: Наукова думка, 2004. 816 с.
2. Гловацький І. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних судових процесах початку ХХ ст. Львів, 2004. 284 с.
3. Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.). Львів: Тріада Плюс, 2003. 344 с.
4. Здоровега В. Й. У майстерні публіциста: проблеми теорії, психології публіцистичної майстерності. Львів, 1969. 180 с.
5. Огородник Т. Правозахисна і громадсько-політична діяльність В. Старосольського 1929–1931 рр. (за матеріалами газети «Діло»). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2000. Вип. 7. С. 375–393.
6. Огородник Т. Публікації Володимира Старосольського на сторінках щоденника «Діло» (20–30-ті рр. ХХ ст.). *Поліграфія і видавнича справа*. 2020. № 2(80). С. 226–234.
7. Огородник Т. Участь В. Старосольського у судових політичних процесах проти українців у II Речі Посполитій 1932–1934 рр. (за матеріалами газети «Діло»). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2003. Вип. 11. С. 269–279.
8. Петрів М. Й. Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Київ: Юстиніан, 2014. 541 с.
9. Сніцарчук Л. В. Пресознавча публіцистика української преси Галичини (1919–1939 рр.) як профетизм сучасної медіакритики. *Наукові записки [Української академії друкарства]*. 2011. № 4. С. 183–194.
10. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс. Львів, 2009. 416 с.
11. Федущак-Паславська Г. Аристократ духу (до 140-річчя від дня народження Володимира Старосольського). *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2019. Вип. 68. С. 264–275.
12. Arystoteles. *Retoryka. Poetyka*. Warszawa: PWN, 1988. 506 s.

References

1. Halych, V. M. (2004). Oles' Honchar – zhurnalist, publitsyst, redaktor: evolyutsiya tvorchoyi maysternosti [Oles Honchar - journalist, publicist, editor: evolution of creative skill], Kyiv: Naukova dumka, 816 (in Ukr.).
2. Hlovatskyi, I. (2004). Promovy ukrainskykh advokativ Halychyny na politychnykh sudovykh protsesakh pochatku XX st. [Speeches of Ukrainian lawyers of Galicia at political trials of the beginning of the 20th century], Lviv, 284 (in Ukr.).

3. Hlovatskyi, I. (2003). Ukrayins'ki advokaty u politychnykh sudovykh protsesakh u Skhidnyy Halychyni (1921–1939 rr.) [Ukrainian lawyers in political trials in Eastern Galicia (1921–1939)], Lviv: Triada Plus, 344 (in Ukr.).

4. Zdoroveha, V. (1969). U maysterni publitsysta: problemy teoriiy, psykholohiyi publitsystychnoy maysternosti [In the publicistic's workshop: problems of the theory and psychology of publicistic skill], Lviv, 180 (in Ukr.).

5. Ohorodnyk, T. (2000). Pravozakhysna i hromads'ko-politychna diyal'nist' V. Starosol's'koho 1929–1931 rr. (za materialamy hazety «Dilo») [Human rights and socio-political activities of V. Starosolsky 1929–1931 (based on the materials of the Dilo daily newspaper)], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu periodyky*, Lviv, (7), 375–393 (in Ukr.).

6. Ohorodnyk, T. (2020). Publikatsiyi Volodymyra Starosol's'koho na storinkakh shchodennyka «Dilo» (20–30-ti rr. XX st.) [Works by Volodymyr Starosolsky on the pages of Dilo daily newspaper in the 1920s–1930s], *Polihrafiya i vydavnycha sprava*, (2), 226–234 (in Ukr.).

7. Ohorodnyk, T. (2003). Uchast' V. Starosol's'koho u sudovykh politychnykh protsesakh proty ukrayintsiv u II Rechi Pospolytyy 1932–1934 rr. (za materialamy hazety «Dilo») [Participation of V. Starosolsky in political trials against Ukrainians in Poland, 1932–1934 (based on the materials of the Dilo newspaper)], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu periodyky*, Lviv, (11), 269–279 (in Ukr.).

8. Petriv, M. (2014). Ukrayins'ki advokaty: derzhavni, hromads'ki, politychni ta kul'turno-osvitni diyachi kintsya XIX – pershoyi polovyny XX st. [Ukrainian lawyers: state, public, political and cultural and educational figures of the end of the 19th – the first half of the 20th century], Kyiv: Yustynian, 541 (in Ukr.).

9. Snitsarchuk, L. V. (2011). Presoznavcha publitsystyka ukrainskoi presy Halychyny (1919–1939 rr.) yak profetyzm suchasnoi media krytyky [Medialogical journalism in Ukrainian Press of Galychyna region (1919–1939) as a predecessor of modern media criticism], *Naukovi zapysky [Ukrainskoi akademii drukarstva]*, Lviv, (4), 183–193 (in Ukr.).

10. Snitsarchuk, L. V. (2009). Ukrainska presa Halychyny (1919–1939 rr.) i zhurnalistykoznavchyi dyskurs [Ukrainian Press of Galicia (1919–1939) and Journalism Studies Discourse], Lviv, 416 (in Ukr.).

11. Fedushchak-Paslavska, H. (2019). Arystokrat dukhu (do 140-richchya vid dnya narodzhennya Volodymyra Starosol's'koho) [Spirit aristocrat (to the 140th anniversary of the birth of Volodymyr Starosolsky)], *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Seriya yurydychna, Lviv, (68), 264–275 (in Ukr.).

12. Arystoteles (1988). Retoryka. Poetyka [Rhetoric. Poetics], Warszawa: PWN, 506 (in Pol.).

Taras Ohorodnyk

Candidate of Social Communications
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

SPEECHES OF VOLODYMYR STAROSOLSKY AS A PUBLICISTIC GENRE

This article examines the publicistic legacy of Volodymyr Starosolsky (1878–1942), the Ukrainian public and political figure, scholar, and human rights defender of the first half of the 20th century. The main focus is on his political human rights popularization speeches from the time of his formation as a politician and lawyer (1899–1939).

The publicistic characteristics of Volodymyr Starosolsky's speeches and their genre features are analyzed. Starosolsky's oratorical and publicistic styles are identified (evidential argumentation, language attributes, content, polemic, and suggestiveness of the discourse). The main sociocommunicative dominants of V. Starosolsky's publications have been established, particularly nation-building, Ukrainian-centricity, social justice, and legal justice.

The relationship between the main functions of Volodymyr Starosolsky's speeches—the formation of public opinion and his development as a famous politician and lawyer – is determined.

Keywords: Volodymyr Starosolskyi, publicistic, speech, politician, lawyer.

ЗМІСТ

ПРЕСОЗНАВСТВО: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ

<i>Романюк Мирослав.</i> «Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства» (1994–2021 рр.) як джерело вивчення історії преси	3
<i>Блавацький Сергій.</i> Проблематика західної історії преси: критичний історіографічний огляд (1974–2020 рр.)	14
<i>Грень Зоряна.</i> Periodical Studies: історія становлення напряму та перспективи розвитку	31

ІСТОРІЯ ПРЕСИ

<i>Бліхарський Роман.</i> Єпархіальні та архиєпархіальні часописи Галичини в організаційній комунікації Української Греко-Католицької Церкви (1886–1939 рр.)	43
<i>Габор Василь.</i> Шевченкіана на сторінках закарпатської преси 20–30-х рр. XX ст.	62
<i>Галаджун Зоряна.</i> Journal «Pravo Ukrainy» and the publishing projects of its editorial board	79
<i>Дроздовська Олесь.</i> Українська преса Сірого та Жовтого Клинів у 1917–1918 рр.	101
<i>Комариця Мар'яна.</i> Жіноча сторінка української католицької періодики	120
<i>Кулеша Надія.</i> Бібліографія української преси в часописі «Українське Слово» (Берлін, 1921–1922 рр.)	142
<i>Наконечна Зоряна.</i> Особливості жанру фейлетону у львівській газеті «Новий Час» (1923–1939 рр.)	161
<i>Огар Емілія.</i> Україńska prasa dla dzieci początku XXI wieku: cechy okresu przejściowego	171
<i>Серєда Оксана.</i> «Хай нас розсудить залізо і кров!»: начасність проблематики газети «Стрілець» (1919 р.)	186

CONTENTS

PRESS STUDIES: HISTORY, THEORY, METHODOLOGY

<i>Romaniuk Myroslav</i> . «The Proceedings of the Research Institute for Press» (1994–2021) as a source to study the history of the press	3
<i>Blavatsky Serhiy</i> . Problems of the Western History of the press: critical historiographical review (1974–2020)	14
<i>Hren Zoriana</i> . Periodical Studies: the history of rising and development prospects	31

HISTORY OF THE PRESS

<i>Blikharskyi Roman</i> . Diocesan and Archieparchial Periodicals of Galicia in organizational communication system of Ukrainian Greek Catholic Church, 1886–1939	43
<i>Gabor Vasyl</i> . Shevchenkiana as represented in the 1920s and 1930s Transcarpathian Press	62
<i>Haladzhun Zoriana</i> . Journal «Pravo Ukrainy» and the publishing projects of its editorial board	79
<i>Drozdovska Olesia</i> . Ukrainian press of Grey Ukraine and Yellow Ukraine in 1917–1918	101
<i>Komarytsia Mariana</i> . Women's page of the ukrainian catholic periodical	120
<i>Kulesha Nadiia</i> . Bibliography of the Ukrainian press in «Ukrainske Slovo» newspaper (Berlin, 1921–1922)	142
<i>Nakonechna Zoriana</i> . The characteristics of the feuilleton genre in the Lviv newspaper «Novy chas» (1923–1939)	161
<i>Ohar Emiliya</i> . Ukrainian press for children of the beginning of the 21st century: features of transition period	171
<i>Sereda Oksana</i> . «Let iron and blood judge us!»: the relevance of the «Strilets» newspaper's (1919) problems	186
	241

<i>Терещук Ольга. Специфіка відображення українського театрального життя Північної Буковини на сторінках щоденника «Час» (Чернівці, 1928–1940 рр.)</i>	201
--	-----

ПЕРСОНІФІКОВАНА ІСТОРІЯ ПРЕСИ

<i>Катола Ольга. Тематичне новаторство публікацій Софії Яблонської у галицькій пресі міжвоєнної доби</i>	217
<i>Огородник Тарас. Промови Володимира Старосольського як публіцистичний жанр</i>	227

Tereshchuk Olha. The Ukrainian theater life
in Northern Bukovyna on the pages of the
daily newspaper «Chas»
(Chernivtsi, 1928–1940) 201

PERSONIFIED HISTORY OF THE PRESS

Katola Olga. The thematic novelty of Sofia Yablonska's
publications in Galician periodicals
of the interwar period 217

Ohorodnyk Taras. Speeches of Volodymyr Starosolsky
as a publicistic genre 227

Національна академія наук України
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
Науково-дослідний інститут пресознавства

Пресознавство **Press Studies**

Випуск 1

Редактор: *Ольга Катола*
Коректор: *Зоряна Наконечна*
Обкладинка: *Леся Квик*
Комп'ютерне верстання: *Надія Кулеша*

Підписано до друку 27.12.2022. Формат 60×84/16
Папір офсетний № 1. Наклад 50 пр.
Ум. друк. арк. 14.8
Надруковано з оригінал-макета